

2018

LIETUVOS RESPUBLIKOS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VEIKLOS ATASKAITA

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS**

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS
2018 METŲ VEIKLOS
ATASKAITA**

2019 m. balandžio 1 d. Nr. 4–36
Vilnius

Ižanginis žodis

„Vaikai skiriasi nuo suaugusiųjų, jų gyvenime kažko trūksta, kažko daugiau nei mūsiškiame, bet tas kitoks jų gyvenimas yra tikrovė, o ne mirażas. Ką padarėme, kad jį pažintume ir sukurtume sąlygas, kuriose vaikas galėtų egzistuoti ir bręsti?“

Janusz Korczak
„Kaip mylėti vaiką. Vaikas šeimoje“

Valstybė turi imtis visų reikiamų teisinių, administracinių ir kitų priemonių Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje pripažintoms vaiko teisėms įgyvendinti. Tai turbūt viena iš dažniausiai vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tyrimuose, įvairiuose renginiuose cituojamų konvencijos nuostatų – priminimas, jog valstybės turi nuolat vertinti vaikų teisių padėtį šalyje, ieškoti veiksmingų priemonių bei jas įgyvendinti, taip sudarydama galimybes kiekvienam vaikui naudotis savo teisėmis.

Daugelį metų truko diskusijos ir bandymai keisti institucinę vaiko teisių apsaugos sąrangą¹, buvo išsakomos pastabos dėl vaiko teisių apsaugos institucijų veiklos kokybės, efektyvumo, bendradarbiavimo stokos ir galų gale darbo valandų. 2017 m. priėmus naujos redakcijos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, buvo pasirinkta kryptis iš esmės tobulinti vaiko teisių apsaugą. Tvirtai nuspręsta neperduoti valstybinės vaiko teisių apsaugos funkcijos savivaldybėms ir centralizuoti vaiko teisių apsaugos sistemos valdymą ir jos koordinavimą, perduodant savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių pavaldumą Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Uždraustos visos smurto prieš vaikus formos, taip pat fizinės baudmės, mažo amžiaus vaikų palikimas be priežiūros, įtvirtintas privalomas teismo dalyvavimas, sprendžiant paėmimo iš tėvų ar kitų atstovų pagal įstatymą klausimą (teismo leidimo institutas), reglamentuotas socialinio darbo su vaiku ir šeima atvejo vadybos procesas, nustatytas reagavimo į pranešimus dėl galimo vaiko teisių pažeidimo mechanizmas bei nenutrūkstantis vaiko teisių apsaugos užtikrinimas, teritoriniams vaiko teisių apsaugos skyriams visą parą reaguojant į gaunamus pranešimus ir t. t.

Šioms nuostatoms įsigaliojus 2018 m., susidurta su visa eile iššūkių dėl finansinių ir žmogiškųjų resursų, laiko stokos, veiklos klaidų, prasto bendradarbiavimo, sukėlusių aštrias diskusijas vaiko teisių apsaugos užtikrinimo klausimais visuomenėje, žiniasklaidoje ir politikoje.

Primintina, kad daugelis nuostatų naujoje Vaiko teisių pagrindų įstatymo redakcijoje buvo įtvirtintos, atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto išvadas Lietuvai² dėl centralizuotos vieningos vaiko teisių apsaugos, vaikų apsaugos nuo smurto, taip pat ir fizinių bausmių, vaikų globos ir t. t. Valstybė, ratifikuodama Vaiko teisių konvenciją, įsipareigojo įgyvendinti jos nuostatas bei pavedė vaiko teisių apsaugos kontrolieriui stebėti šios konvencijos įgyvendinimą. Artėjant kitam valstybės atsiskaitymui dėl Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetu ir ekspertais organizavo konferenciją, kurioje analizavo valstybės pažangą pagal tarptautinių įsipareigojimų vykdymą. Siekdama kokybiškesnės vaiko teisių apsaugos, Kontrolieriaus įstaiga išleido visus (tuo metu priimtus) Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendruosius komentarus lietuvių kalba.

¹ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga diskusijose dėl įstatyminių nuostatų pakeitimo dalyvavo nuo 2004 m.

² Lietuvos trečiojo ir ketvirtojo periodinių pranešimų baigiamosios išvados, kurias Komitetas priėmė šešiasdešimt ketvirtojoje sesijoje (2013 m. rugsėjo 16 d. – spalio 4 d.) CRC/C/LTU/CO/3-4. Prieiga internete: <http://vtaki.lt/lt/teisine-informacija/vaiko-teisiu-padeties-vertinimas/ataskaitos-jungtiniu-tautu-vaiko-teisiu-komitetui>.

Atkreiptinas dėmesys, kad nuo 2012 m. vaiko teisių apsaugos kontrolierė ragina Seimą ratifikuoti trečiąją Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinį protokolą dėl pranešimų procedūros, kuriuo siekiama stiprinti vaiko teisių apsaugos ir gynimo mechanizmą. Tokiu būdu būtų suteikta galimybė vaikams ir kitiems asmenims pateikti pranešimą Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui dėl, jų nuomone, pažeistos kurios nors vaiko teisės, įtvirtintos Vaiko teisių konvencijoje ar jos fakultatyviniuose protokoluose dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos ar dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose. Iki šiol šis protokolas nėra ratifikuotas³.

2018 m. tęsėme stebėseną vaiko teisių užtikrinimo globos institucijose, sveikatos priežiūros institucijose, kuriose globojami vaikai, mokyklose su bendrabučiais, socialinių, švietimo ir sveikatos paslaugų vaikui ir šeimai prieinamumo stebėseną.

Šioje ataskaitoje pristatoma vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ir vaiko teisių užtikrinimo padėties analizė bei teikiami siūlymai valstybės ir savivaldybių institucijoms, kurių įgyvendinimas teigiamai įtakotų vaiko teisių užtikrinimą įvairiose jo gyvenimo srityse.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė
Edita Žiobienė

³ 2015 m. rugsėjo 30 d. užsienio reikalų ministras L. Linkevičius Lietuvos vardu pasirašė šį protokolą, tačiau jo įsigaliojimui reikalingas ratifikavimas.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2018 metų veiklos ataskaitoje vartojamos santrumpos ir sąvokos:

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius(-ė) – Kontrolierius(-ė).

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga – Kontrolieriaus įstaiga.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos – Tarnyba.

Globėjas – vaiko globėjas, rūpintojas.

Globotinis – globotinis, rūpintinis.

Globa – globa, rūpyba.

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija – Vaiko teisių konvencija, Konvencija.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas – Vaiko teisių komitetas, JT VTK.

TURINYS

I. VAIKO TEISIŲ APSAUGĄ UŽTIKRINANTI SISTEMA. POKYČIAI 2018 METAIS	8
II. TYRIMŲ STATISTIKA	10
III. PAGRINDINĖS 2018 METŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VEIKLOS KRYPTYS. IDENTIFIKUOTOS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SPRAGOS	17
3.1. Vaikas ir šeima, tėvų ir valstybės atsakomybės pasidalinimo aspektai	17 – 26
3.1.1. Tėvų valdžios lygybės principo įgyvendinimas	17
3.1.2. Vaiko paėmimas iš tėvų ar kitų atstovų pagal įstatymą	18
3.1.3. Paslaugų ir pagalbos, atitinkančios šeimos ir vaiko poreikius, užtikrinimas	19
3.1.4. Mokyklų bendrabučiuose gyvenančių vaikų situacija	20
3.1.5. Vaikų, gyvenančių vienos iš Vilniaus pagrindinių mokyklų bendrabutyje, situacija	22
3.1.6. Paslaugų vaikams su negalia ir jų šeimoms prieinamumo problemos	24
3.1.7. Vaikų saugumo namuose aspektai	25
3.1.8. Vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes, nepriklausančias Šengeno erdvei, reglamentavimas	26
3.2. Vaiko, netekusio tėvų globos, alternatyvi priežiūra	26 – 38
3.2.1. Institucinės globos pertvarkos stebėseną	26
3.2.2. Bandomųjų socialinių globėjų paslaugų teikimo ir jų kokybės kontrolės problema	27
3.2.3. Sutrikusio vystymosi kūdikių namų teikiamų socialinės globos paslaugų kokybės aspektai	30
3.2.4. Iniciatyvos dėl sutrikusio vystymosi kūdikių namų veiklos srities išplėtimo	31
3.2.5. Globos organizavimo nuostatų tobulinimas	32
3.2.6. Vaikų, kuriems nustatyta globa, ir globėjų centralizuotos apskaitos tvarkos aprašo tobulinimas	32
3.2.7. Globos centrų reglamentavimo tobulinimas	33
3.2.8. Globėjų ir įtėvių parengimo praktikos trūkumai	34
3.2.9. Asmens, norinčio tapti vaiko globėju, sveikatos vertinimo ir medicininių dokumentų pildymo trūkumai	35
3.2.10. Įvaikinimo procesų teisinio reglamentavimo tobulinimas	35
3.2.11. Duomenų apie įvaikinimą apsaugos problemos	36
3.2.12. Tarptautinis įvaikinimas	37
3.3. Vaikas švietimo sistemoje	38 – 47
3.3.1. Mokinių tėvų ir mokyklos (ne)bendradarbiavimo aspektai	39
3.3.2. Specialiųjų ugdymo(si) poreikius turinčių vaikų teisės į mokslą užtikrinimas nepatiriant diskriminacijos	40
3.3.3. Link įtraukiojo ugdymo. Požiūris į specialiuųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus	41

3.3.4. Ikimokyklinio ugdymo paslaugų kokybės problemos Vilniaus mieste	43
3.3.5. Mokyklų vidaus dokumentų dermė su įstatymais	44
3.3.6. Mokinių privataus gyvenimo užtikrinimas ugdymo įstaigose	45
3.3.7. Duomenų apie vaiko sveikatos būklę teikimo ugdymo įstaigoms trūkumai	45
3.3.8. Kiti vaiko teisių užtikrinimo klausimai švietime	46
3.4. Vaiko apsauga nuo smurto ir kitų grėsmių	47 – 55
3.4.1. Fizinį bausmių ir kito smurtinio elgesio „tradicijos“	47
3.4.2. Smurto mokyklose aspektai	48
3.4.3. Vaikų apklausos, aiškinantis smurto mokykloje atvejus	49
3.4.4. Smurto prevencija ir reagavimas į smurto atvejus mokyklose	50
3.4.5. Pasiūlymai dėl patyčių prevencijos	51
3.4.6. Pasiūlymai dėl vaikų savižudybių ir bandymų nusižudyti užkardymo	51
3.4.7. Baudžiamosios atsakomybės už smurtą prieš vaiką keitimo iniciatyva	52
3.4.8. Draudimo teistiems asmenims dirbti su vaikais teisinio reglamentavimo tobulinimo aspektai	53
3.5. Vaiko susidūrusio su teisingumo sistema patirtys	56 – 66
3.5.1. Vaikų teismo psichiatrijos ir teismo psichologijos ekspertizių atlikimo problemos	56
3.5.2. Baudžiamojo proceso kodekso nuostatų dėl psichologų dalyvavimo vaikų apklausose įgyvendinimo aspektai	57
3.5.3. Įgaliotojo atstovo skyrimo problema	58
3.5.4. Kardomųjų priemonių taikymo praktika	59
3.5.5. Procesinių prievartos priemonių taikymas vaiko akivaizdoje	60
3.5.6. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo baudžiamajame procese aspektai	62
3.5.7. Vaikų, esančių vaikų socializacijos centruose, pristatymo dalyvauti teisiniuose procesuose problema	63
3.5.8. Direktyvos dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji, įgyvendinimo	65
3.5.9. Kitos veiklos, susijusios su teisingumo sistema	66
3.6. Vaiko sveikata	67 – 73
3.6.1. Psichikos sveikatos priežiūros paslaugos vaikams: situacija ir jos pokyčiai	67
3.6.2. Transplantacijos paslaugų vaikams kokybės ir saugumo užtikrinimo klausimas	70
3.6.3. Pokyčiai dėl sveikatos priežiūros paslaugų vaikams, sergantiems tuberkulioze, užtikrinimo	71
3.6.4. Kitos veiklos vaiko sveikatos srityje	72
3.7. Vaiko turtnių teisių apsaugos aspektai	73 – 75
3.7.1. Vaiko, globojamo vaikų globos institucijoje, galimybė disponuoti jo išlaikymui	73

skirtomis lėšomis

3.7.2. Vaiko turto apsauga	73
3.7.3. Vaiko paveldėjimo teisės įgyvendinimas	74
3.8. Vaiko apsauga viešojoje erdvėje	76 – 78
3.8.1. Vaiko privataus gyvenimo apsaugos aspektai	76
3.8.2. Viešosios informacijos ir azartinių lošimų reklamos reglamentavimo spragos	77
3.9. Vaikai migracijos procese	78 – 83
3.9.1. Vaikų sulaikymas migracijos procese	78
3.9.2. Migracijos procese sulaikytų vaikų priėmimo sąlygos	80
3.9.3. Prieglobsčio prašytojų vaikų ikimokyklinis ugdymas	81
3.9.4. Nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai	82
3.9.5. Kita veikla	83
3.10. Kiti vaiko teisių apsaugos užtikrinimo aspektai	83 – 86
3.10.1. Laisvalaikio paslaugų vaikams saugumas	83
3.10.2. Vaikų saugumo keliuose aspektai	85
3.11.1. Vaiko teisių apsaugos institucijų veikla	86 – 92
3.11.1. Vaiko teisių apsaugos institucijų reformos įgyvendinimo stebėseną bei siūlymai tobulinti teisinį reglamentavimą	86
3.11.2. Vaiko teisių ir jo interesų apsaugos teisiniuose procesuose gerinimas	88
3.11.3. Vaiko teisių apsaugos institucijų veiklos trūkumai	89
3.11.4. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo tobulinimas	90
IV. INFORMACINĖ ŠVIEČIAMOJI VEIKLA IR BENDRADARBIAVIMAS	92
V. APIBENDRINIMAS	98

I. VAIKO TEISIŲ APSAUGĄ UŽTIKRINANTI SISTEMA. POKYČIAI 2018 METAIS

Kiekvienas vaikas turi turėti galimybę naudotis tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintomis vaiko teisėmis ir laisvėmis, augti jausdamas ypatingą apsaugą, globą ir paramą. Šio tikslo siekimui yra kuriama vaiko teisių apsaugą užtikrinančių institucijų sistema, apjungianti įvairiuose lygmenyse ir sektoriuose dirbančias specialistus.

Lietuvos vaiko teisių apsaugą užtikrinančių institucijų sistema įtvirtinta pamatiniame nacionaliniame vaiko teisių akte – Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme. Nors šią (formalią) sistemą sudaro daug institucijų (neformali sistema yra dar didesnė), visgi, pagrindinėmis įvardijamomis ir dažniausiai pastebimomis yra Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, teritoriniai vaiko teisių apsaugos skyriai ir jų poskyriai savivaldybėse bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga.

2018 m. liepos 1 d., įsigaliojus naujos redakcijos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymui, pradėjo veikti pertvarkyta, centralizuota vaiko teisių apsaugos sistema.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė visą savo veiklos laikotarpį (nuo 2010 m.) ragino spręsti vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos neefektyvumą sąlygojančias problemas, tarp jų, sistemą sudarančių institucijų funkcijų įgyvendinimo, veiklos darnos, koordinavimo ir bendradarbiavimo trūkumo; nepakankamo vykdomosios valdžios dėmesio vaiko teisių apsaugai; vieningos teisės aktų aiškinimo, jų taikymo bei tų pačių klausimų sprendimų praktikos užtikrinimo; vieningų vaiko teisių apsaugos skyrių struktūros ir jų formavimo (parenkant specialistus, atsižvelgiant į jiems pavestas funkcijas: atstovauti vaiko teises teismuose, išklausti vaiko nuomonę, teikti išvadas dėl ginčo ir kt.) reikalavimų įtvirtinimo; kvalifikuotų vaiko teisių apsaugos specialistų grandies suformavimo ir kt.

Vertindama vaiko teisių padėtį šalyje, tirdama vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimus bei analizuodama jų priežastis, taip pat vaiko teisių užtikrinimo problemas, Kontrolierė pritarė pertvarkai ir centralizuotos vaiko teisių apsaugos sistemos sukūrimui. Konkretų centralizavimo ir bendradarbiavimo modelį, centrinės institucijos ir savivaldybių santykį (vaiko teisių apsaugos institucijos, atvejo vadyba, paslaugos vaikui ir šeimai, kt.) pasiūlė Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, parengusi Vaiko teisių apsaugos pagrindų pakeitimo įstatymo projektą.

Iki vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos pertvarkos 2018 m. liepos 1 d., pagrindinėmis, arčiausiai vaiko esančiomis, už vaiko teisių apsaugą bei gynimą atsakingomis institucijomis buvo atsakingi savivaldybių administracijų struktūriniai padaliniai – savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyriai. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, pagal kompetenciją užtikrindama vaiko teisių apsaugą, koordinavo savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyrių veiklą, teikė šiems skyriams metodinę pagalbą įgyvendinant vaiko teisių apsaugos priemones ir kt.

Nuo liepos 1 d. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai tapo pavaldūs visų savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai. Tarnyba turi 12 teritorinių skyrių: 10 pagal apskritis (Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Tauragės, Telšių, Utenos, Vilniaus) su jiems pavaldžiais padaliniais tai apskričiai priklausiančiose savivaldybėse bei Vilniaus ir Kauno miestų su jiems priklausančiais poskyriais. Tarnyba užtikrina nepertraukiamą vaiko teisių apsaugos sistemą – vaiko teisių apsaugą visą parą, visomis dienomis.

Taip pat nuo liepos 1 d. pasikeitė Tarpžinybinės vaiko gerovės tarybos statusas. Ši kolegiali institucija⁴ veikia prie Vyriausybės. Iki pertvarkos, Tarpžinybinė vaiko gerovės taryba buvo sudaroma socialinės apsaugos ir darbo ministro. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė laikėsi nuomonės, kad Tarybos statusas turi būti pakeistas – ji turi būti steigiama prie Vyriausybės.

Atsižvelgiant į pokyčius vaiko teisių apsaugą užtikrinančių institucijų sistemoje, tikslinga aptarti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus vietą joje, turint omenyje valstybės valdžios pasidalijimo principą.

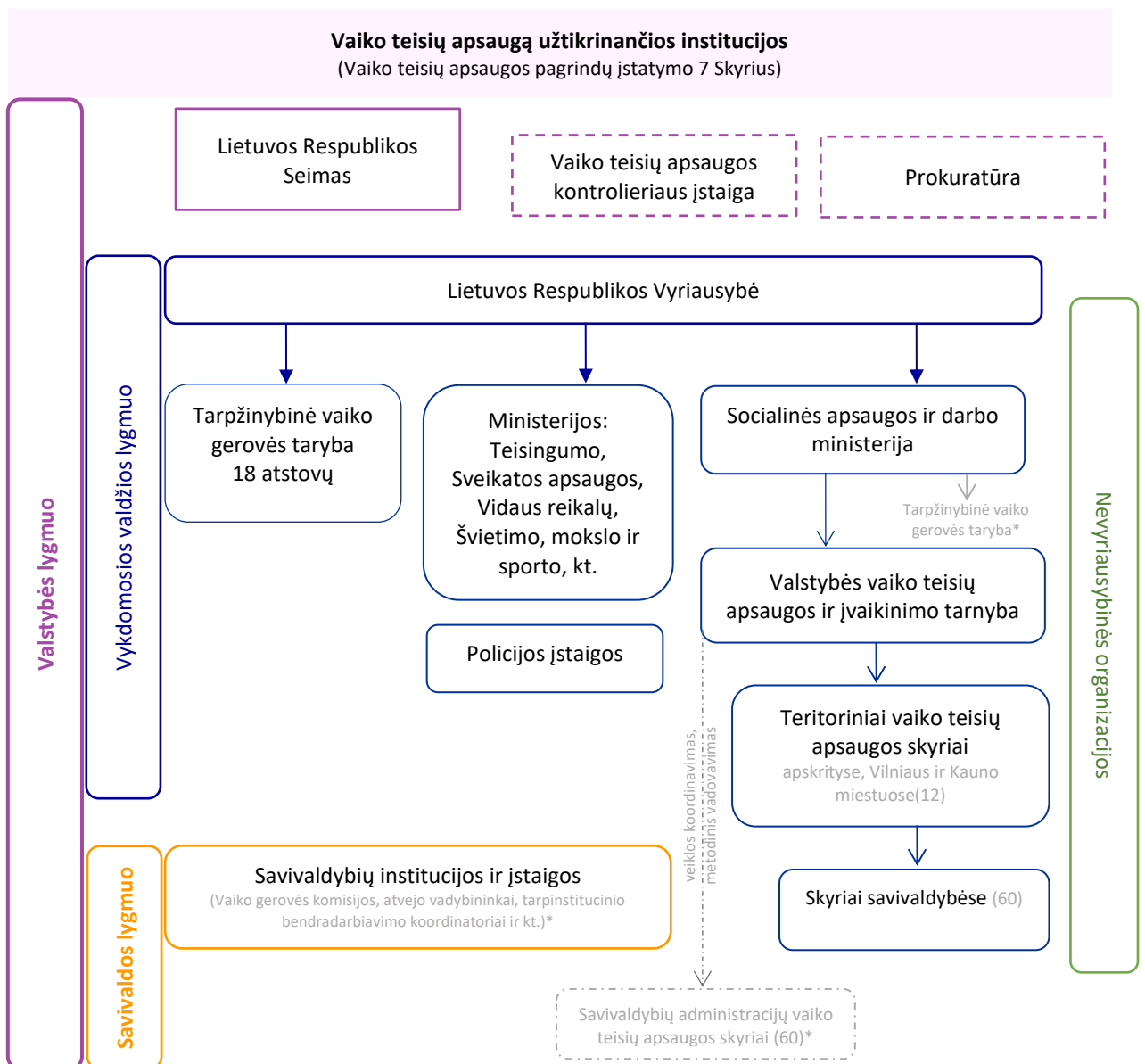
⁴ Tarpžinybinę vaiko gerovės tarybą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės sudaro 18 atstovų: socialinės apsaugos ir darbo ministras (Tarybos pirmininkas); du mokinių atstovai; keturi nacionalinių skėtinių nevyriausybinių organizacijų, dirbančių vaiko gerovės srityje ne mažiau kaip pusėje Lietuvos Respublikos savivaldybių, atstovai; du nevyriausybinių organizacijų, dirbančių vaiko gerovės srityje; po vieną savivaldybių; Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos; Sveikatos apsaugos ministerijos; Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos; Teisingumo ministerijos; Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos; Vidaus reikalų ministerijos atstovas; Vyriausybės kanceliarijos atstovas ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atstovą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga įsteigta Lietuvos Respublikos Seimo sprendimu, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 73 straipsniu, ir nėra priskiriama kuriai nors iš trijų valdžių (įstatymo leidžiamosios, vykdomosios, teisminės). Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, kaip savarankiška konstitucinė institucija, ginanti vaiko teises ir laisves, yra nepriklausomas nuo kitų valstybės institucijų, pagal kompetenciją veikia savarankiškai ir yra atskaitingas tik Seimui, tačiau vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ir Seimo santykiai nėra grįsti tiesioginio pavaldumo principu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos tikslas ir siektinas rezultatas yra visų vaikų galimybė naudotis visomis Vaiko teisių konvencijoje, kituose tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose nustatytais teisėmis. Įstatymų leidėjo suteikti vaiko teisių apsaugos kontrolieriui įgaliojimai lemia, jog Kontrolierius, teikia rekomendacinio pobūdžio pasiūlymus atsakingoms institucijoms dėl vaiko teisių apsaugos gerinimo, teisinio reglamentavimo tobulinimo, politikos formavimo ir įgyvendinimo, ir kt. Konkrečių sprendimų įgyvendinime Kontrolierius nedalyvauja, priešingu atveju, būtų sudarytos prielaidos iškreipti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus (vaiko teisių ombudsmeno) paskirtį ir nepriklausomumą.

2018 m. centralizuotos vaiko teisių apsaugos sistemos sukūrimas ir kiti pokyčiai vaiko teisių apsaugos srityje, Kontrolierės nuomone, sudaro prielaidas, išgryninant institucijų funkcijas ir garantuojant jų veiklai būtinas sąlygas, sukurti nuoseklią bei glaudžiu, aktyviu ir geranorišku bendradarbiavimu, partnerystės santykiais grindžiamą vaiko teisių apsaugos sistemą.

*Iki 2018 m. liepos 1 d.

II. TYRIMŲ STATISTIKA

1.1. Kontrolieriaus gauti skundai ir pradėti tyrimai savo iniciatyva

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius:

✓ **tiria pareiškėjų skundus:**

dėl fizinių ir juridinių asmenų veiksmų (neveikimo), dėl kurių pažeidžiamos (manoma, kad pažeidžiamos) ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai;

dėl pareigūnų piktnaudžiavimo ar biurokratizmo vaiko teisių apsaugos srityje.

✓ **atlieka tyrimus savo iniciatyva:**

turėdamas informacijos apie (galimus) vaiko teisių pažeidimus;

siekdamas įvertinti tam tikros grupės vaikų ar vaiko teisių tam tikroje srityje užtikrinimą.

Asmuo skundą gali pateikti šiais būdais:

pristatyti į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą (Plačioji g. 10, Vilnius)

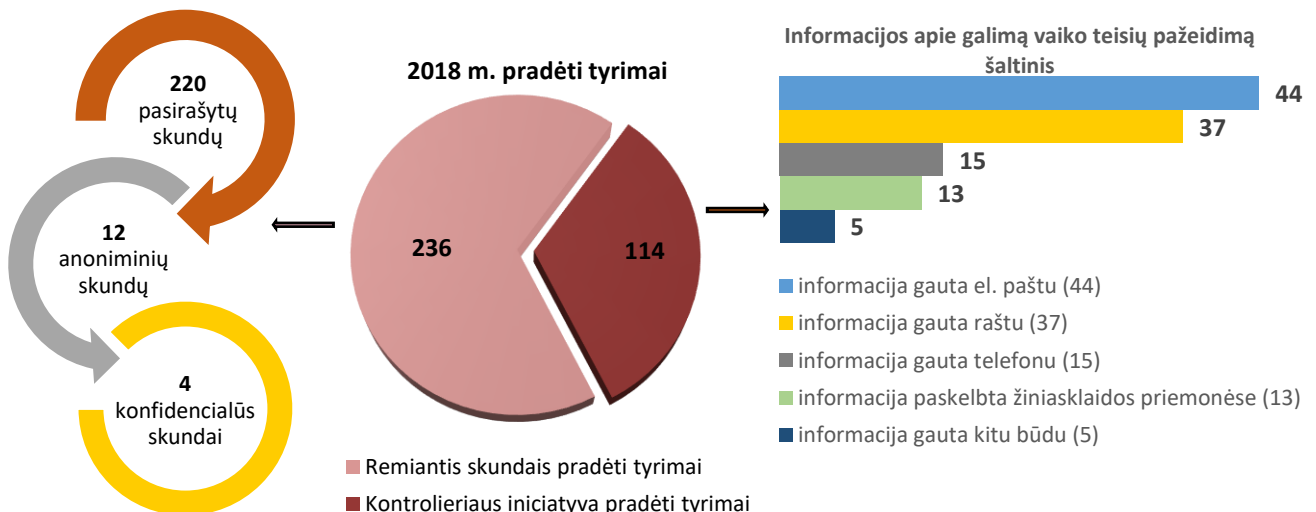
atsiųsti el. paštu vtaki@vtaki.lt (skenuotą dokumentą su parašu)

atsiųsti paštu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai

elektroniniu būdu (dokumentas turi būti pasirašytas elektroniniu parašu)

atsiųsti faksu (8 5) 265 7960

- ✓ Skundas turi būti pasirašytas.
- ✓ Pareiškėjo prašymu jo vardas ir pavardė tolesniame tyrime neskelbiami.
- ✓ Vaikas gali kreiptis savarankiškai. Įstatyme numatyti skundo reikalavimai vaikui netaikomi.
- ✓ Anoniminiai skundai netiriami, jeigu Kontrolierius nenusprendžia kitaip.
- ✓ Skundai, paduoti praėjus 1 metų terminui nuo skundžiamų veiksmų (neveikimo) ar skundžiamo sprendimo priėmimo netiriami, jeigu Kontrolierius nenusprendžia kitaip.
- ✓ Kitu būdu (forma) gavęs informaciją dėl galimo vaiko teisių ir teisėti interesų pažeidimo, Kontrolierius gali pradėti tyrimą savo iniciatyva.

1.2. Pareiškėjai

Pagal Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 16 straipsnio 1 dalį, pareiškėju gali būti fizinis arba juridinis asmuo⁵, kuris kreipiasi į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą, pateikdamas skundą dėl galimai pažeidžiamų vaikų teisių ir teisėtų interesų, taip pat dėl pareigūnų piktnaudžiavimo ar biurokratizmo vaiko teisių apsaugos srityje.

2018 m. kreipėsi:

✓ pagal teisinę padėtį:

96 proc. – fiziniai asmenys

4 proc. – juridiniai asmenys

✓ pagal lytį:

61 proc. – moterys

39 proc. – vyrai

✓ pagal gyvenamąją vietovę:

65 proc. – miesto gyventojai

35 proc. – kaimo gyventojai

✓ pagal skundą pateikusių pareiškėjų skaičių:

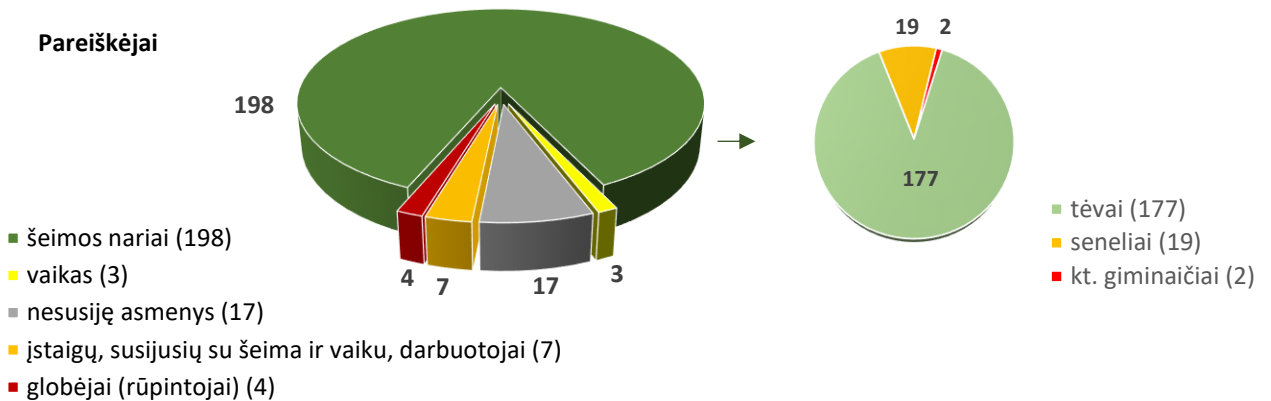

84 proc. – vienasmeniai skundai

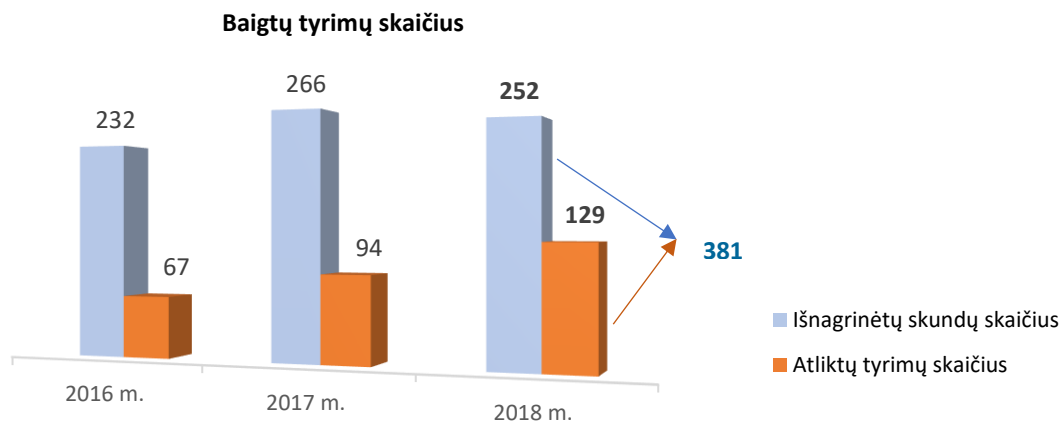
16 proc. – kolektyviniai skundai

Pareiškėjai

1.3. Baigti tyrimai

Kontrolierius atliko 381 tyrimą dėl galimų vaiko teisių pažeidimų (iš jų: išnagrinėjo – 252 asmenų skundus; atliko – 129 tyrimus savo iniciatyva).

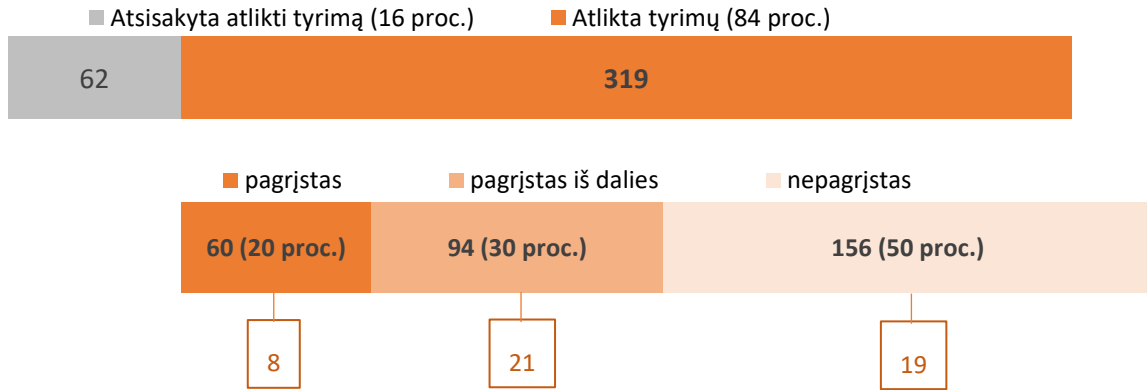

⁵ Pažymėtina, kad dalis pareiškėjų (12 atvejų), teikdami skundą Kontrolieriui, nenurodė savo asmens duomenų (skundai buvo tiriami, kaip anoniminiai), todėl jie neįtraukti į teikiamus statistinius duomenis apie pareiškėjus.

Dalies, t. y. 62 (16 proc.), Kontrolieriaus įstaigoje skundų buvo atsisakyta nagrinėti esant Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 21 straipsnio 1 dalyje nurodytiems pagrindams (tikslinga nagrinėti kitoje institucijoje; nepriklauso Kontrolieriaus kompetencijai; skundo aplinkybės buvo išnagrinėtos (yra) tiriamos teisme ir kt.).

Tyrimų pagrįstumas

Tyrimų skaičius, kuriuose papildomai nustatyti pareiškėjo nenurodyti pažeidimai

* Dalies (9) skundų pagrįstumo įvertinti nėra galimybės (pareiškėjas skundą tyrimo metu atsiėmė; pritrūko objektyvių duomenų apie padarytą pažeidimą).

Ataskaitiniais metais buvo parengta daugiau nei 1500 paklausimų, siekiant išsiaiškinti pareiškėjų skunduose nurodytas aplinkybes ir įvertinti jų pagrįstumą, taip pat ištirti kitu būdu gautą informaciją apie galimus vaiko teisių pažeidimus, surinkti įrodymus ir kitus duomenis, būtinus Kontrolieriaus sprendimui priimti.

1.4. Vaiko teisių pažeidimų atvejai

Kontrolierės atliktų tyrimų analizės duomenys rodo, jog 2018 m., kaip ir ankstesniais laikotarpiais, dažniausiai buvo pažeidžiamos šeimoje augančio vaiko teisės (82 proc. atvejų).

Globojamų vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimų skaičius, lyginant su 2017 m., išliko stabilus (18 proc.).

Vaikas, kurio teisės buvo pažeistos

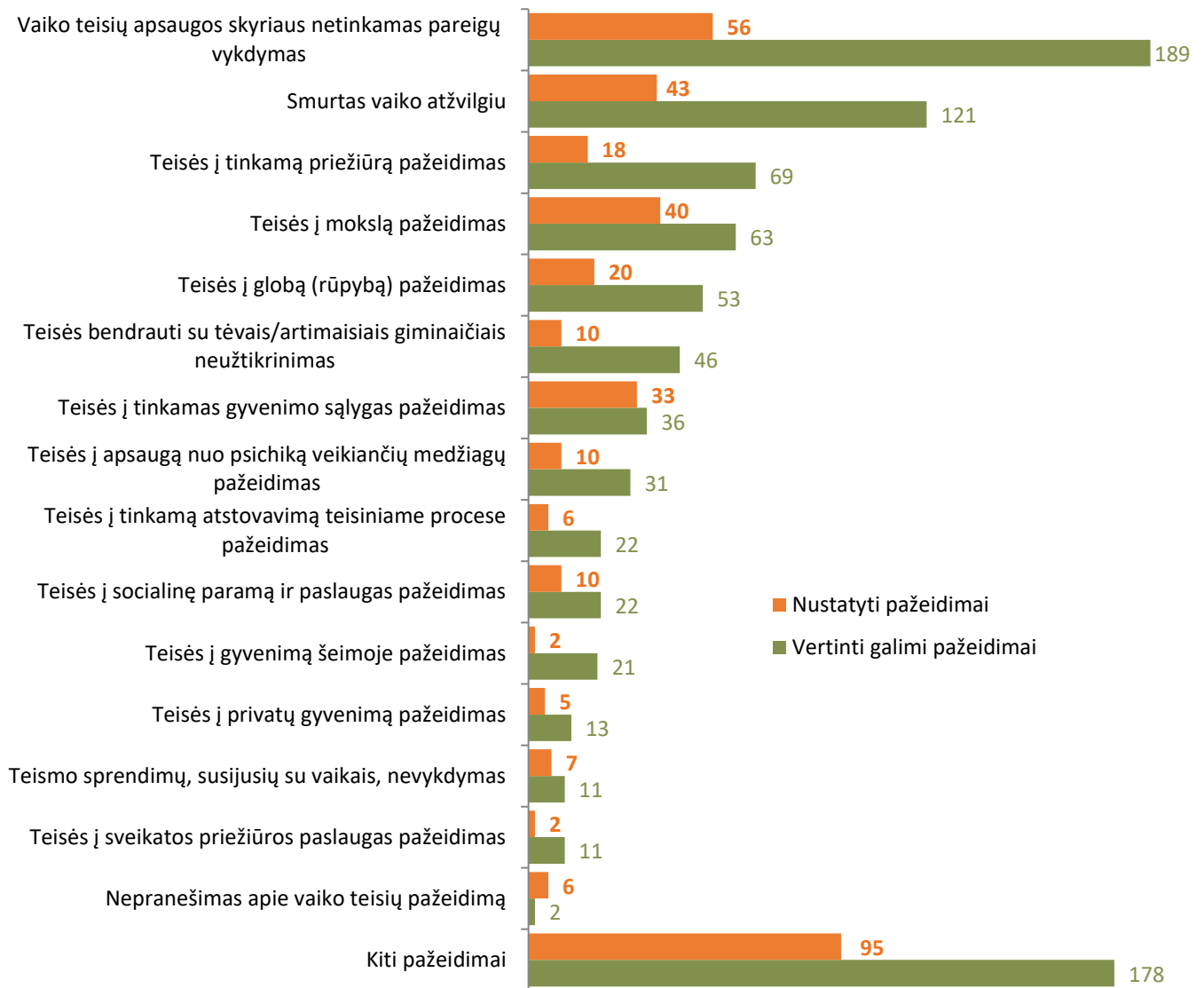

1.5. Tyrimuose nustatytų vaiko teisių pažeidimų pobūdis

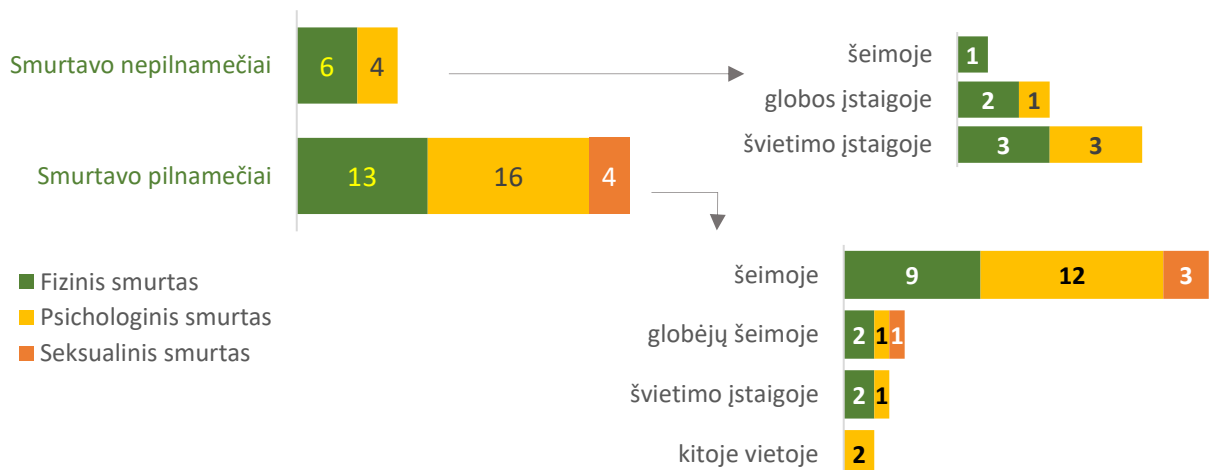
2018 m. vaiko teisių apsaugos kontrolierės baigtuose tirti skunduose ir savo iniciatyva pradėtuose tyrimuose buvo vertinti 888 galimi vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų atvejai, iš jų – 359 pasitvirtino (40 proc.).

Vaiko teisių pažeidimai

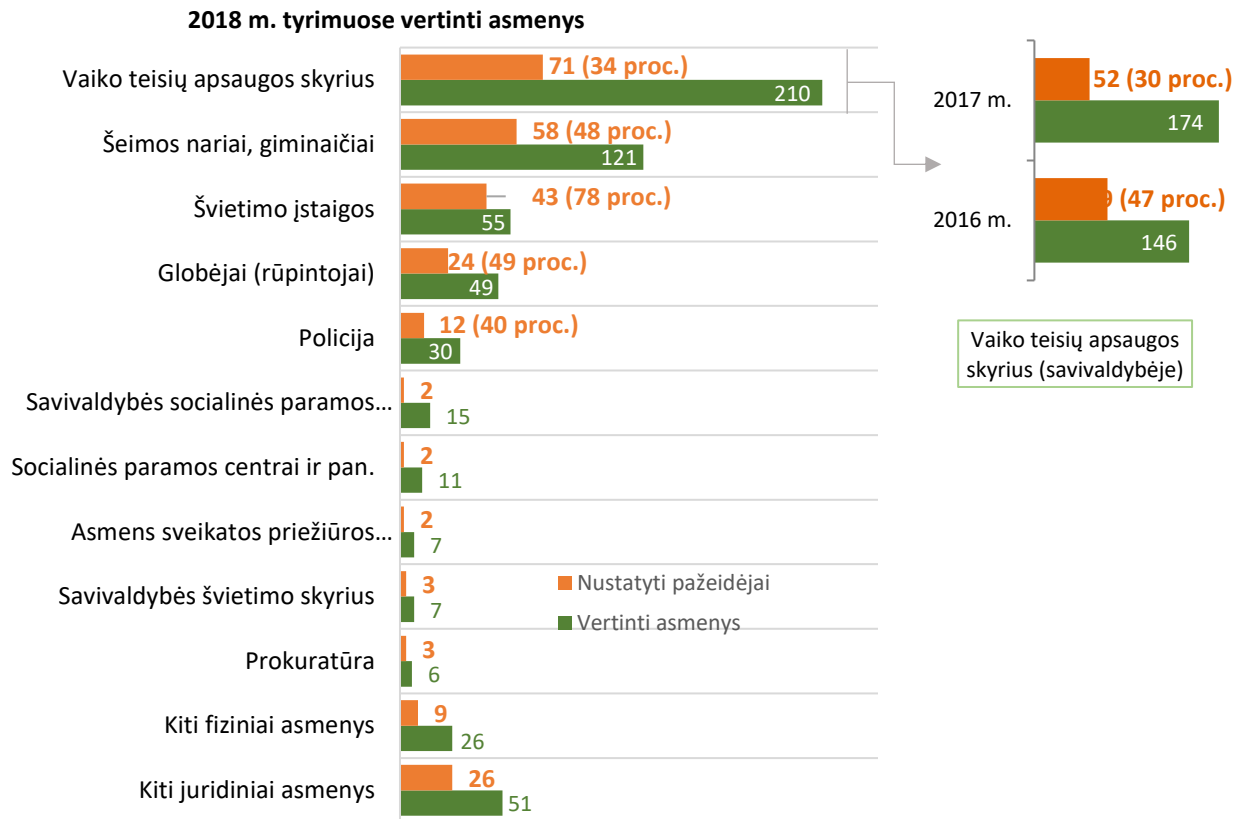
Smurto prieš vaiką panaudojimas – vienas dažniausių tyrimuose nustatytų vaiko teisių pažeidimų. 2018 m. tokių atvejų buvo nustatyti 43 (palyginimui – 2017 m. Kontrolierės atliktuose tyrimuose buvo nustatyta 20 smurto prieš vaiką atvejų, 2016 m. – 41, 2015 m. – 47).

1.6. Tyrimuose nustatyti vaiko teises pažeidę asmenys

2018 m. baigtuose tyrimuose buvo įvertinti 588 fizinių ir juridinių asmenų veiksmai (neveikimas), sietini su galimais vaiko teisių pažeidimais, iš jų – 255 asmenys (43proc.) buvo pripažinti pažeidę vaiko teises ir teisėtus interesus.

Dažniausiai, kaip ir ankstesniais metais, buvo skundžiamasi vaiko teisių apsaugos skyrių⁶ veiksmais (neveikimu). Palyginus su 2017 m. duomenimis, šių institucijų darbe nustatytų vaiko teisių pažeidimų skaičius išliko panašus – 34 proc. tyrimų pripažinti pagrįstais ar iš dalies pagrįstais.

Didžiausias procentas vaiko teisių pažeidimo atvejų buvo nustatyta tyrimuose dėl švietimo įstaigų veiklos, sietinos su pareigų vaiko atžvilgiu įgyvendinimu.

Mokyklose nustatytų vaiko teisių pažeidimų pobūdis

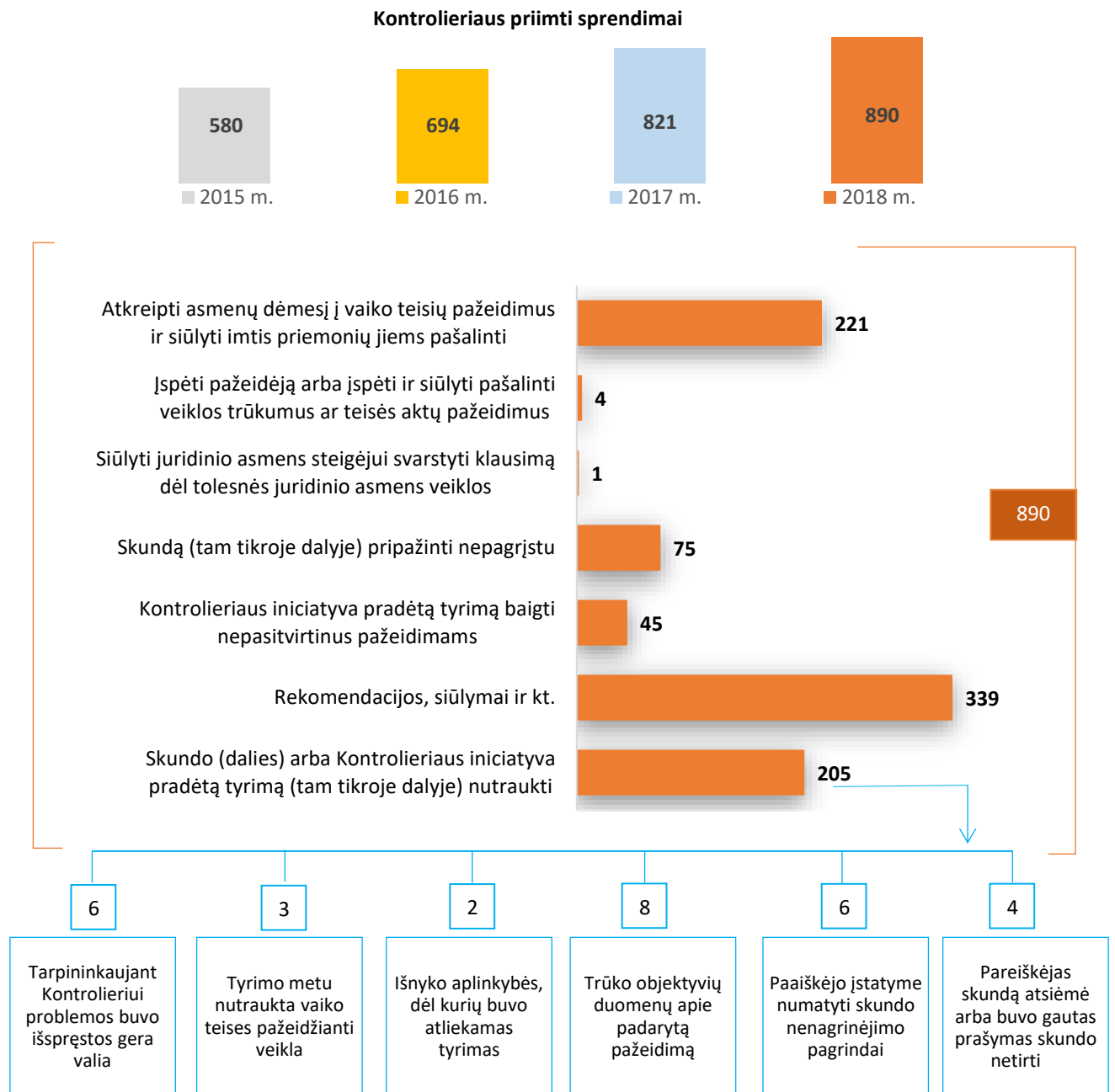

⁶ Nuo 2018 m. liepos 1 d. vaiko teisių apsauga savivaldybėse buvo priskirta Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai bei jos teritoriniams skyriams. Statistinių duomenų analizė atlikta nediferencijuojant pažeidėjų iki ir po pasikeitusio vaiko teisių apsaugos skyrių savivaldybėse pavaldumo.

1.7. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimti sprendimai

Ištyręs pareiškėjo skundą ar atlikęs tyrimą savo iniciatyva, Kontrolierius priima sprendimą, kuriame nurodomos tyrimo metu nustatytos aplinkybės, surinkti įrodymai ir asmenų veiklos teisinis vertinimas.

Kontrolierė ataskaitiniu laikotarpiu priėmė 890 sprendimų. Keletą metų stebimas sprendimų skaičiaus didėjimas sietinas su vis sudėtingesniais tyrimais bei, atitinkamai, didėjančiu kompleksinių problemų nagrinėjimo poreikiu.

1.8. Kontrolieriaus priimtų sprendimų vykdymo kontrolė

Kontrolierius, ištyręs skunde nurodytas aplinkybes arba atlikęs tyrimą savo iniciatyva, priima sprendimą. Visi fiziniai ir juridiniai asmenys, kuriems jis adresuojamas, privalo šį sprendimą išnagrinėti, o apie nagrinėjimo rezultatus bei sprendimo vykdymą informuoti Kontrolierių.

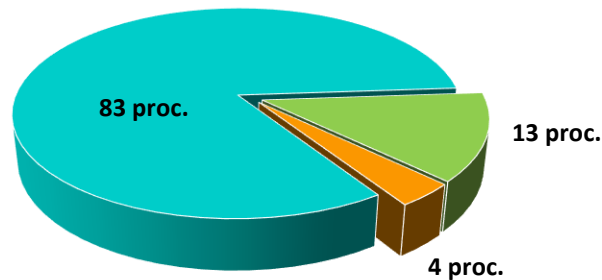

Priklausomai nuo nustatyto vaiko teisių pažeidimo pobūdžio ir kitų aplinkybių, siekiant užtikrinti efektyvų bei veiksmingą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų gynimą, sprendimo vykdymas gali būti kontroliuojamas: laikinai (iki konkrečios įvykdymo datos ar veiksmo atlikimo) arba periodiškai (nurodant informacijos teikimo Kontrolieriui periodiškumą).

Atkreiptinas dėmesys, jog dalies sprendimų užsitęsęs įgyvendinimas sietinas su objektyviomis aplinkybėmis: reikalingomis kompleksinėmis priemonėmis, būtinais sisteminiais pokyčiais ir sprendimais vaiko teisių apsaugos srityje. Nors vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimai yra rekomendacinio pobūdžio, 83 proc. sprendimų ataskaitiniais metais buvo įvykdyti, likusių sprendimų kontrolė tęsiama.

Sprendimų vykdymo kontrolė

- Sprendimas kontroliuojamas iki tam tikros datos, veiksmo atlikimo
- Sprendimas kontroliuojamas periodiškai
- Sprendimas įvykdytas arba nereikalaujantis kontrolės

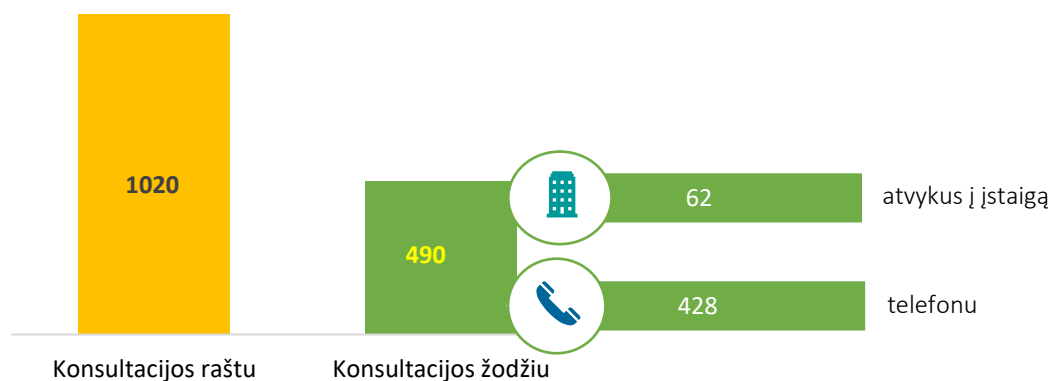
1.9. Asmenų konsultavimas

Kiekvienas asmuo, taip ir pats vaikas, gali kreiptis į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą iškilus klausimams, susijusiems su vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimu, apsauga ir pan., arba dėl (galimo) vaiko teisių pažeidimo.

Pareiškėjų kreipimaisi žodžiu ar raštu, kuriuose neskundžiami fizinių ar juridinių asmenų veiksmai ar neveikimas, o prašoma paaiškinti, suteikti informaciją ar pageidaujamus dokumentus ir t.t. – skundais nelaikomi.

Ataskaitiniais metais iš viso buvo suteiktos 1510 konsultacijos.

Konsultacijos vaiko teisių apsaugos klausimais

III. PAGRINDINĖS 2018 METŲ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VEIKLOS KRYPTYS. IDENTIFIKUOTOS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SPRAGOS

3.1. Vaikas ir šeima, tėvų ir valstybės atsakomybės pasidalinimo aspektai

3.1.1. Tėvų valdžios lygybės principo įgyvendinimas

Nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintas tėvo ir motinos teisių ir pareigų savo vaikui lygybės, bendros ir vienodos atsakomybės už vaiko auklėjimą bei priežiūrą principas. Kiekvienas vaikas turi teisę žinoti savo tėvus, gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu ar skyrium, jei tai nekenkia vaiko interesams ar teisės aktai nenumato kitaip.

Vaiko teisių ir geriausių vaiko interesų pirmenybės užtikrinimas bei pagarba tėvų valdžios lygybės principui suponuoja, jog skyrium gyvenantys tėvai visus su vaiku susijusius klausimus turi spręsti tarpusavio sutarimu. Valstybė įgyvendina priemones, padedančias skyrium gyvenantiems tėvams bendrai rūpintis vaiko priežiūra, auklėjimu, sveikata, ugdymu, išlaikymu, gyvenimo sąlygomis ir gerove, visgi, daugelį metų viena didžiausių Kontrolieriaus įstaigoje gaunamų skundų grupių yra skundai dėl tėvų valdžios lygybės principo pažeidimo, vienašališkai priimamų sprendimų, susijusių su vaiku, piktnaudžiavimo tėvų valdžia.

Vertindama vaiko teisių pažeidimų aplinkybes, Kontrolierė pastebi, jog neretai tas iš tėvų, su kuriuo gyvena vaikas, nepriklausomai nuo to, ar vaiko gyvenamoji vieta nustatyta tėvų tarpusavio susitarimu, ar teismo sprendimu, šią aplinkybę interpretuoja, kaip turėjimą daugiau teisių vaiko atžvilgiu arba kaip pirmumo teisę priimti su vaiku susijusius sprendimus. Nekvestionuodama, jog tam iš tėvų, su kuriuo gyvena vaikas, tenka spręsti daugiau kasdienių su vaiku susijusių klausimų, skirti daugiau dėmesio vaikui, jo gerovės užtikrinimui, Kontrolierė savo sprendimuose atkreipia dėmesį į tai, kad abu tėvai turi dėti visas pastangas, kad vaikas augtų jausdamas bendrą abiejų tėvų globą ir rūpestį.

Praktikoje ginčai tarp tėvų kyla įvairiais su vaiku susijusiais klausimais (sveikatos priežiūros, ugdymo įstaigos, vaiko gydymo parinkimas, bendravimas su vaiku ir kt.), neįvertinant tokių ginčų, piktnaudžiavimo tėvų valdžia pasekmių vaikui.

Pavyzdžiui, dėl vieno iš tėvų piktnaudžiavimo savo valdžia buvo pažeista vaiko teisė į sveikatos priežiūrą. Įstatyminiame lygmenyje įtvirtinta, kad nepilnamečiam pacientui iki 16 metų atstovauja vienas iš tėvų, tačiau Kontrolierės nuomone, ši nuostata neturėtų būti aiškinama, kaip suteikianti išimtinę teisę vienam iš tėvų priimti visus su vaiko sveikata susijusius sprendimus, neinformuoti kito iš tėvų apie vaiko sveikatą, sveikatos priežiūros paslaugų poreikį ar pan. Konkrečiu atveju, motina, siekdama apriboti tėvo valdžią, vienasmeniškai ir neinformuodama tėvo priėmė sprendimą perregistruoti vaiką į kitą sveikatos priežiūros įstaigą. Kilus tėvų ginčui dėl sveikatos priežiūros paslaugų vaikui teikimo, vaikas buvo dar keletą kartų perrašytas į kitas pirminės sveikatos priežiūros įstaigas. Tėvui nebuvo sudaryta galimybė lygiaverčiai rūpintis vaiko sveikata – nebuvo sudaryta galimybė susipažinti su vaiko medicininiais dokumentais, dalyvauti procedūrose, susijusiose su vaiko sveikatos būklės vertinimu.

Tėvų ginčai dėl vaiko ugdymo įstaigos parinkimo gali būti susiję su daugeliu įvairių aspektų (konkrečios ugdymo įstaigos, ugdymo proceso, kt.). Vienu iš nagrinėtų atvejų, tėvų ginčas kilo ne tik dėl to, kad vienas iš jų vienasmeniškai priėmė sprendimą pakeisti vaiko ugdymo įstaigą, tačiau ginčo sprendimas tapo sudėtingesnis, kadangi vykęs vaiko ugdymas buvo nutrauktas ir buvo pradėtas – tęsiamas kita kalba (kito iš tėvų gimtąja kalba).

Kitu atveju, tėvas, siekdamas apriboti vaiko galimybę pasimatyti, bendrauti su motina, nevykdė teismo sprendimo – įpareigojimo užtikrinti tinkamą vaiko teisės į mokslą įgyvendinimą bei užsiėmimų (pamokų) mokykloje lankymą – neleido vaiko į mokyklą. Vaiko teisių apsaugos skyrius, reaguodamas į vaiko teisių pažeidimą, ėmėsi veiksmų problemos sprendimui (organizavo tarpžinybinius pasitarimus, siūlė šeimai psichologo, mediacijos paslaugas, aiškino tėvui jo pareigas ir atsakomybę, kt.), tačiau tėvas nei į vaiko teisių apsaugos skyriaus, nei į Kontrolierės raginimus užtikrinti vaiko teisę į mokslą, sudaryti jam sąlygas lankyti mokyklą nekreipė dėmesio. Siekiant nutraukti vaiko teisių pažeidimą buvo pradėtas priverstinio teismo sprendimo vykdymo procesas.

Kaip ir kiekvienais metais, didelė skundų dalis buvo dėl vaiko teisės bendrauti su skyrium gyvenančiu vienu iš tėvų ir atitinkamai, pastarąjį teisės bendrauti su vaiku užtikrinimo.

Tėvai ginčų atveju neretai kreipiasi į vaiko teisių apsaugos skyrius, ieškodami pagalbos, siekdami atsakomybės vaiko teises pažeidžiančiam tėvui taikymo ir kt. Praktikoje pastebimi atvejai, kai vaiko teisių apsaugos skyriai formaliai reaguoja į tokius skundus, kreipimuisi, taip pat ne visuomet objektyviai vertina kiekvieno iš tėvų teisių įgyvendinimą, pareigų vykdymą ir atsakomybę (pavyzdžiui, priskiria motinai daugiau pareigų vaikui ir nevertina tėvo vengimo vykdyti savo pareigas vaikams, nesprendžia jo atsakomybės klausimo).

Siekiant užtikrinti tinkamą vaiko teisių bei tėvų valdžios lygybės principo įgyvendinimą praktikoje, itin svarbu, kad būtų ne tik tobulinamas teisinis reglamentavimas, bet visų pirma plėtojamos ir taikomos pagalbos priemonės, padedančios tėvams, gerbiant vaiką, geriausių vaiko interesų pirmenybės ir kitus vaiko teisių apsaugos principus ir nuostatas, tinkamai įgyvendinti savo valdžią, spręsti tarpusavio ginčus ir kitus kylančius sunkumus, tarpusavio susitarimu.

3.1.2. Vaiko paėmimas iš tėvų ar kitų atstovų pagal įstatymą

Vaiko paėmimas iš šeimos – itin jautri visų šeimos narių atžvilgiu valstybės taikoma priemonė, kai vaikas atskiriamas nuo tėvų, siekiant išvengti pavojaus jo gyvybei ar sveikatai, pasirūpinti vaiko priežiūra, auklėjimu ar apsaugoti kitus svarbius vaiko interesus. Šis sprendimas turi būti priimamas tik išimtiniais atvejais (kraštutinė priemonė), o visos susijusios procedūros – atliekamos itin kruopščiai, išsamiai ištyrus ir įvertinus situaciją, nuosekliai laikantis teisės aktų reikalavimų.

Iki 2018 m. liepos 1 d. įsigaliojusios institucinės bei teisinės vaiko teisių apsaugos sistemos reformos nebuvo reglamentuotas teismo leidimo paimti vaiką iš šeimos institutas, t. y. sprendimą paimti vaiką iš šeimos vienašališkai priimdavo savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos skyrius, vaiko globa buvo nustatoma savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu pagal vaiko teisių apsaugos skyriaus teikimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga daugiau negu dešimtį siūlė svarstyti klausimą dėl išsamesnio vaiko paėmimo iš šeimos reglamentavimo ir teismo leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą instituto įteisinimo. 2018 m. pasikeitęs teisinis reglamentavimas, kai vaikas su tėvais išskiriamas ne administraciniu aktu, o teismo sprendimu, laikytinas pozityviu pokyčiu, sudarančiu galimybes įgyvendinti Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintus vaiko teisių apsaugos standartus.

Kiekvienais metais Kontrolierė gauna skundų dėl vaiko teisių apsaugos skyrių priimtų sprendimų paimti vaiką iš šeimos. Dalis šių skundų būna pripažįstami nepagrįstais, tačiau, praktikoje taip pat nustatomi atvejai, kai vaiko teisių apsaugos skyrius nepakankamai įsigilina į vaiko ir šeimos situaciją bei netinkamai įvertina aplinkybes, sudarančias pagrindą spręsti dėl vaiko paėmimo iš šeimos.

Vienu iš vertintų atvejų buvo nustatyta, jog motinai, su kuria buvo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, neplanuotai skubiai išvykus į gydymo įstaigą, dešimtmetis vaikas buvo paimtas iš namų ir perduotas tėvui, kaip paėmimo priežastį nurodant nepriežiūrą motinos namuose (buvo paliktas vienas) ir, jog vaikas liko be atstovo pagal įstatymą. Kontrolierė, ištyrusi atvejo aplinkybes, nustatė, jog tiriamuoju laikotarpiu teisės aktai nereglementavo situacijos, kokio amžiaus vaikus yra leidžiama palikti vienus namuose bei, jog faktiškai tiriamoje situacijoje nebuvo nustatytų grėsmių vaiko sveikatai ar gyvybei, pavojaus vaiko saugumui. Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojai netinkamai vertino situacijos aplinkybes, vaiko aplinką ir neįsitikino, ar realiai yra kilusi grėsmė vaiko sveikatai ir saugumui. Taip pat minėti kriterijai yra reikšmingi, vertinant sprendimo dėl vaiko paėmimo iš šeimos pagrįstumą. Nagrinėtu atveju konstatuota, jog skyriaus specialistai, paimdami vaiką iš jo (šeimos) namų, laiku nesusisiekė su abiem tėvams ir nepranešė apie vaiko paėmimą, kaip reikalavo tuo metu galioję teisės aktai. Taip pat skyriaus specialistai nebuvo objektyvūs ir, paaiškėjus galimam vaiko teisių pažeidimo atvejui, vienpusiškai stengėsi išspręsti situaciją perduodami vaiką tėvui.

Kiekvienais metais skundai dėl vaiko teisių ir interesų pažeidimo konfliktuojančių tėvų veiksmais – tėvai vaiką naudoja kaip įrankį savo asmeninių interesų patenkinimui, tikslų pasiekimui (minėtu atveju taip pat buvo aktualios šios aplinkybės), sudaro nemažą Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamų skundų dalį. Kontrolierės nuomone, kai vaiko teisių apsaugos skyrių specialistai nepakankamai dėmesio skiria tarpusavyje dėl bendravimo su vaiku tvarkos konfliktuojančių tėvų interesų pusiausvyros

nustatymui, pagalbos jiems teikimui, netinkamai taiko teisės aktus bei vykdo savo funkcijas, sudaromos prielaidos vaiko teisių pažeidimams kilti arba užsitęsti, sunkėti ir sudėtingėti.

3.1.3. Paslaugų ir pagalbos, atitinkančios šeimos ir vaiko poreikius, užtikrinimas

Ne vienerius metus vaiko teisių apsaugos kontrolierės ataskaitose, atliktuose tyrimuose bei teikiamuose siūlymuose dėl vaiko gerovės užtikrinimo, pabrėžiamas poreikis ir būtinumas plėtoti paslaugų šeimai ir vaikui tinklą bei užtikrinti, kad kiekviena šeima, kiekvienas vaikas gautų jų individualius poreikius atitinkančias ir konkrečiu laikotarpiu reikalingas paslaugas, garantuojant jų teikimą arčiausiai vaiko ir šeimos.

Pagal Socialinių paslaugų įstatymą, savivaldybė atsako už socialinių paslaugų teikimo savo teritorijos gyventojams užtikrinimą, planuodama ir organizuodama socialines paslaugas bei kontroliuodama bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros kokybę. Atskaitiniais metais buvo atkreiptas dėmesys, jog nemažoje dalyje savivaldybių nėra (aktyviai) plėtojamas paslaugų tinklas bei neretai savivaldybės teikia šeimoms ir vaikams paslaugas neskirdamos reikiamo dėmesio geriausiai individualius vaiko ir šeimos poreikius atitinkančių paslaugų paieškai, jų teikimo (prieinamumo) užtikrinimui. Praktikoje yra atvejų, kai savivaldybės turi galimybes šeimoms ir vaikams teikti jų poreikius atitinkančias bei tuo metu reikalingas paslaugas, papildomą pagalbą, tačiau toks poreikis pradedamas vertinti ir (ar) paslaugos, pagalba pradedama teikti tada, kad šeima jau yra patekusi į sudėtingą situaciją, kai yra iškilusi vaikų paėmimo iš šeimos grėsmė arba priimtas sprendimas paaimti vaikus ir pan.

Vadovaujantis Piniginės socialinės paramos įstatymo, Išmokų vaikams įstatymo bei Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo nuostatomis, šeimos, auginančios vaikus, dėl atitinkamos paramos, išmokų skyrimo ir mokėjimo kreipiasi į savivaldybės administraciją (teikia prašymus ir dokumentus socialinei pašalpai, išmokoms gauti, patvirtinti teisę į socialinį būstą ir kt.). Kontrolierės nuomone, šių įstatymų nuostatos sudaro galimybę stebėti ir vertinti situaciją šeimoje, pastebėti kito pobūdžio (papildomos) pagalbos šeimai poreikį. Taigi, savivaldos institucijos turėtų būti aktyvesnės identifikuojamos šeimas, ypač tarp jau patiriančių įvairius sunkumus, kurioms reikalinga įvairiapusė (papildoma) pagalba. Taip pat turėtų ne tik orientuotis į krizių sprendimą, pagalba ir paslaugų šeimai ir vaikui teikimą krizinėse situacijose, tačiau daugiau dėmesio skirti tokių situacijų prevencijai, užtikrinant šeimoms (vaikams) aktualios informacijos apie paslaugas, pagalbą ir kitą paramą sklaidą bei aktyviam bendravimui ir bendradarbiavimui su šeimomis.

Paminėtinas Kontrolierės, reaguojant į informaciją dėl šeimų su mažamečiais vaikais iškeldinimo iš socialinio būsto Vilniaus miesto savivaldybėje, atliktas tyrimas. Jame buvo analizuojamos savivaldybės institucijų galimybės laiku identifikuoti sunkumus patiriančias, socialiniame būste gyvenančias šeimas, institucijų bendradarbiavimas, siekiant sudaryti šeimoms galimybę pasinaudoti konkrečiu atveju būtina pagalba, kad būtų apsaugotos ir užtikrintos vaiko teisės ir geriausi interesai.

Vietos savivaldos įstatyme įtvirtinta savarankiškoji savivaldybės funkcija – savivaldybės socialinio būsto fondo sudarymas ir jo remontas, socialinio būsto nuoma. Remiantis tyrimo duomenimis, SĮ „Vilniaus miesto būstas“, atlikdamas savivaldybės socialinio būsto administravimo funkciją, tikslingai neidentifikuoja šeimų, auginančių vaikus (sąrašai sudaromi pagal Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymą), taip pat nekaupia duomenų kokiam skaičiui šeimų, auginančių vaikus, socialinis būstas išnuomotas. Tyrimo metu buvo gauti duomenys, jog keletas socialiniame būste gyvenančių šeimų sukaupe didelius įsiskolinimus. Nekvestionuojant asmens (šeimos) teisės būti apsaugotam nuo valdžios institucijų kišimosi į asmens (šeimos) gyvenimą, Kontrolierės nuomone, praktikoje turėtų išnaudojamos visos galimybės krizinėms situacijoms išvengti. Individualūs atvejai sudaro prielaidą manyti, kad neretai dėl socialinių įgūdžių stokos, laiku nesuteiktos informacijos, konsultacijų ar kitos pagalbos (taip pat ir socialinės paramos pinigine išraiška) susidaro įsiskolinimai už socialinio būsto nuomą ir komunalines paslaugas, o laiku nesprensdžiami būsto nuomos mokesčių koregavimo, įsiskolinimų mažinimo klausimai sąlygoja šeimos situacijos (ypač materialinės) blogėjimą, sukeltą sunkesnes pasekmes ir reikalaujantį aktyvesnio, gilesnio valstybės ar savivaldybės institucijų įsikišimo. Konkrečiu atveju, SĮ „Vilniaus miesto būstas“ bent kartą per ketvirtį siųsdavo pranešimus nuomininkams dėl susidariusių įsiskolinimų, ragindamas nuomininkus susimokėti įsiskolinimus, kad būtų išvengta teisminių procedūrų; skatindamas susitvarkyti dokumentus, tarp jų, ir dėl kompensacijos už šildymą, karštą vandenį artėjant šildymo

sezonui, siekiant sumažinti galimų skolų skaičių ir pan. Kontrolierės nuomone, savivaldybės institucijos, išnaudodamos turimas galimybes (disponavimas informacija, jos analizė, bendradarbiavimas su kompetentingomis institucijomis), gali laiku pastebėti pagalbos šeimai poreikį ir tokiu būdu prioritetą teikti prevencinio, ne intervencinio pobūdžio priemonėms.

Svarbu paminėti ir tai, kad nuoseklios, individualios, planingos pagalbos vaikui ir šeimai užtikrinimui yra itin reikšmingas ir aktualus šeimos ir jai pagalbą teikiančių darbuotojų bendradarbiavimas.

Kontrolieriaus įstaigoje nagrinėti atvejai, kai reikalingos paslaugos, pagalba ar kita parama šeimoms nebuvo suteikta arba šis procesas buvo apsunkintas dėl nesėkmingo tarpusavio šeimos ir specialistų bendradarbiavimo. Konkrečiais atvejais su šeimomis dirbę darbuotojai nurodė, jog viena iš didžiausių problemų teikiant pagalbą šeimoms yra nepakankama šeimos motyvacija priimti teikiamą pagalbą, jos atsisakymas bei sunkumai užmezgant konstruktyvų, efektyvų tarpusavio bendradarbiavimą.

Kontrolierės nuomone, šeimos atsisakymas bendradarbiauti su specialistais (atsisakymas, vengimas priimti siūlomas paslaugas pilna apimtimi ar kt.) negali būti vertinamas vienareikšmiškai ir paliekamas tik šeimos atsakomybei. Darbuotojų kompetencija, pasirinkti bendravimo būdai, sėkmingas šeimos motyvavimas, galimos pasiūlyti šeimai paslaugos ir aktyvios geranoriško bendradarbiavimo galimybių paieškos ir kiti aspektai, gali būti reikšmingi sėkmingam, veiksmingam pagalbos teikimui. Ilgai trunkantis nesėkmingas šeimos motyvavimo procesas, kylantys sunkumai dėl bendravimo, pasitikėjimo ir t. t., sudaro prielaidas problemų įsisenėjimui, dėl ko ne tik gali užsitęsti atvejo vadybos procesas, tačiau gali iškilti būtinybė priimti kitus, su tėvų valdžios įgyvendinimo vertinimu susijusius sprendimus, nors siūlomomis šeimai paslaugomis, pagalba buvo siekiama sudaryti sąlygas tėvams tinkamai įgyvendinti tėvų valdžią, stiprinti jų gebėjimus ir kt.

Sėkmingas socialinis darbas su šeima įmanomas tik tuomet, kai paslaugos gavėjas aktyviai bendradarbiauja su socialiniu darbuotoju, drauge ieško geriausių problemos sprendimo būdų, priima siūlomą pagalbą ir pan. Individualiuose tyrimuose Kontrolierė siūlė atskiroms savivaldybėms atkreipti dėmesį į poreikį stiprinti su šeimomis dirbančių socialinių darbuotojų kompetencijas, šeimų motyvavimo ir efektyvaus bendradarbiavimo klausimais.

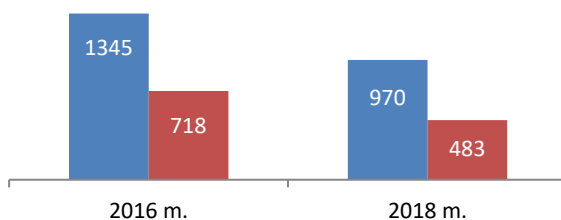
3.1.4. Mokyklų bendrabučiuose gyvenančių vaikų situacija

Kontrolierė, siekdama įvertinti vaikų, gyvenančių mokyklų bendrabučiuose, situacijos pokyčius nuo 2012 m. ir 2016 m., ataskaitiniais metais pradėjo pakartotinį, trečiąjį tyrimą. Tyrimo metu buvo aiškinamasi, kiek vaikų gyvena mokyklų bendrabučiuose, kokios priežastys nulėmė sprendimus dėl vaikų apgyvendinimo mokyklos bendrabutyje, kokios vaikų gyvenimo sąlygos bendrabučiuose ir kt.

2018 m. buvo 24 mokyklos, turinčios bendrabučius (1 pradinė mokykla; 1 progimnazija; 6 pagrindinės mokyklos; 16 gimnazijų). Lyginant su ankstesnių tyrimų duomenimis, šių įstaigų skaičius nuo 2012 m. sumažėjo per pusę (2012 m. – 48; 2016 m. – 33).

Mokyklų bendrabučiuose vertintu laikotarpiu galėjo gyventi 970 mokiniai, tačiau faktiškai gyveno 483 mokiniai (iš jų – 419 nepilnamečių mokinių). Lyginant 2016 m. ir 2018 m. mokyklų bendrabučiuose faktiškai gyvenusių vaikų skaičių, akivaizdu, kad didžiausias leistinas bendrabutyje galinčių gyventi mokinių skaičius sumažėjo, tačiau faktinis bendrabutyje gyvenančių vaikų procentinis skaičius išliko panašus, t. y. tiek 2016 m., tiek 2018 m. bendrabučiuose buvo užimta (faktiškai gyveno) apie 50 proc. galimų gyvenamųjų vietų (2016 m. – 53

■ Didžiausias leistinas gyventi mokinių skaičius bendrabutyje
■ Faktiškai bendrabutyje gyvenančių mokinių skaičius

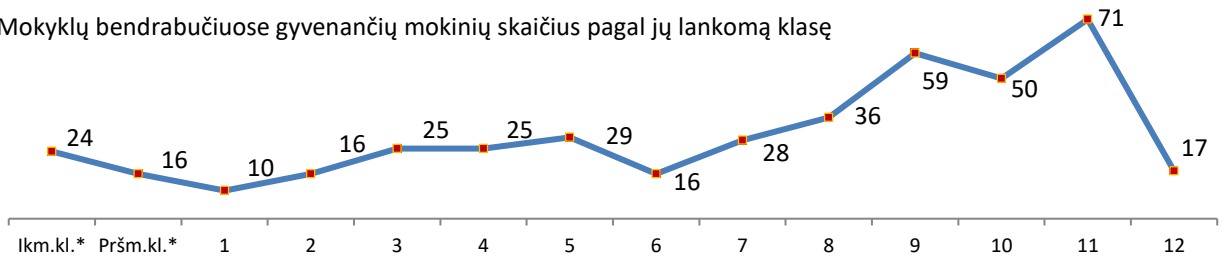
proc., 2018 m. – 50 proc.).

Analizuojant mokyklų bendrabučiuose gyvenančių vaikų skaičių pagal lankomą klasę, paaiškėjo, kad daugiausiai juose gyvena 11 klasė (tarp jų ir III gimnazijos klasės mokinius) bei 9 klasė (tarp jų ir I

gimnazijos klasės mokinius) lankančių vaikų, atitinkamai 17 proc. ir 14 proc. visų bendrabučiuose gyvenančių vaikų.

Mokyklų bendrabučiuose gyvenančių mokinių skaičius pagal jų lankomą klasę

* Ikm.kl. – ikimokyklinė klasė; *Pršm.kl. – priešmokyklinė klasė

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad pagrindinės priežastys, dėl kurių vaikai darbo dienomis gyvena mokyklų bendrabučiuose, yra:

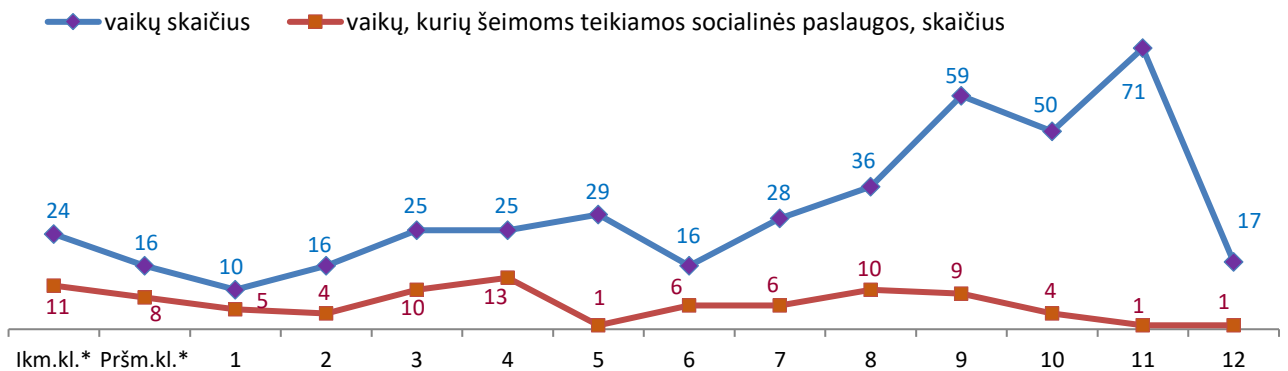
- 1) didelis atstumas iki mokyklos;
- 2) blogas susisiekimasis su mokykla, t. y. vaikas gyvena atokiaje kaimo vietovėje, toli nuo maršrutinio ar geltonojo autobuso sustojimo stotelės ir jam sunku važiuoti kiekvieną dieną į mokyklą ir grįžti namo, ypač žiemą, esant sudėtingoms oro sąlygoms;
- 3) po pamokų vaikas lanko neformaliojo užsiėmimo būrelius, o jiems pasibaigus, grįžti namo nėra galimybių;

4) sunki šeimos materialinė padėtis ir (ar) tėvų socialinių įgūdžių stoka (siekiama vaikui užtikrinti geresnes, jo poreikius visapusiškai atitinkančias gyvenimo ir mokymosi sąlygas);

5) kitos priežastys (tėvų naktinis ar pamaininis darbas, tėvų sveikatos problemos, t. t.).

Remiantis tyrimo duomenimis, iš 419 vaikų, gyvenančių mokyklų bendrabučiuose, 102 (24 proc.) buvo iš šeimų, kurioms teikiamos socialinės paslaugos dėl nepakankamų tėvų socialinių įgūdžių ir (ar) kitų šeimoje kylančių problemų.

Lyginant 2016 m. vaikų, kurių šeimoms teikiama pagalba, apgyvendinimą mokyklų bendrabučiuose pagal atskiras mokyklų grupes, pastebėta, kad mokyklų – darželių bendrabučiuose 2018 m. buvo apgyvendinta daugiau vaikų (2018 m. – 60 proc., 2016 m. – 54 proc.).

* Ikm.kl. – ikimokyklinė klasė; *Pršm.kl. – priešmokyklinė klasė

Paminėtina, kad globojamų vaikų, gyvenančių mokyklų bendrabučiuose, skaičius yra nedidelis, t. y. iš viso 11 vaikų (2.6 proc. visų bendrabučiuose gyvenančių vaikų).

Vertinant vaikų, gyvenančių mokyklų bendrabučiuose, situaciją, svarbu turėti omenyje, kad mokykla, suteikdama mokiniui bendrą, tuo pačiu įsipareigoja sudaryti jam tinkamas gyvenimo, darbo ir laisvalaikio sąlygas, t. y. užtikrinti vaiko geriausius interesus ir poreikius atitinkančią bendrabučio aplinką bei paslaugų teikimą. Mokyklų pateikti duomenys parodė, kad tam tikrais atvejais mokyklų priimtų įsipareigojimų vykdymas yra ribotas ir (ar) apsunkintas dėl įvairių mokykloms kylančių problemų, o viena pagrindinių – lėšų trūkumas patalpoms atnaujinti, dėl ko vaikams nėra sudaromos tinkamos gyvenimo ir poilsio sąlygos (pavyzdžiui, vienos mokyklų bendrabutis eksploatuojamas nuo

1974 m.; kita mokykla informavo, jog gyvenimo sąlygos bendrabutyje yra antisanitarinės), nepakankama pinigų suma, skiriama mokinių maitinimui ir kt.

Kontrolierė, įvertinusi pakartotinio tyrimo metu paaiškėjusias problemas dėl vaikų gyvenimo (apgyvendinimo) mokyklų bendrabučiuose, 2019 m. kompetentingoms institucijoms pateiks išvadas ir siūlymus dėl mokyklų bendrabučių problemų sprendimo bei juose gyvenančių vaikų padėties gerinimo.

3.1.5. Vaikų, gyvenančių vienos iš Vilniaus pagrindinių mokyklų bendrabutyje, situacija

Kontrolierė atlikto tyrimą dėl vienos iš Vilniaus pagrindinių mokyklų bendrabutyje gyvenančių vaikų galimos nepriežiūros šeimose. Tyrimas pradėtas gavus mokyklos pranešimą, kad vaikai iš namų į bendrabutį atvyksta nenuprausti, nešvariais rūbais, be higienos priemonių, sergantys pedikuloze ir pan.

Tyrimas atskleidė, kad:

1. Mokyklos bendrabutyje gyvena: 3–6 metų vaikai (ikimokyklinis, priešmokyklinis ugdymas) – 16 proc., 7–14 metų vaikai (1–7 klasė) – 68 proc., 14 metų ir vyresni vaikai (8–10 klasė) – 16 proc.

Kontrolierė išsakė nuomonę, kad mokyklos bendrabutyje turėtų gyventi tik mokyklinio amžiaus (ne jaunesni nei 7 metų) vaikai, įvertinant šeimos aplinkos svarbą vaiko vystymuisi, ypač ankstyvame amžiuje.

2. Kai kurie vaikai mokyklos bendrabutyje gyvena apie 10 metų, t. y. nuo 2007–2008 mokslo metų.

Iš 2017–2018 mokslo metais mokyklos bendrabutyje gyvenusių vaikų, 6 proc. – gyveno daugiau kaip 10 metų; 4 proc. – 8–7 metus; 16 proc. – 6–5 metus; 21 proc. – 4–3 metus; 25 proc. – 2–1 metus; 20 proc. – mažiau nei 1 metus; 8 proc. vaikų buvo registruoti mokyklos bendrabutyje, tačiau jame nei karto nenakvojo.

3. Priežastys, dėl kurių vaikai darbo dienomis lieka gyventi mokyklos bendrabutyje, įvairios:

a) didelis atstumas iki mokyklos (dominuojanti priežastis), nors didžioji dalis šeimų turi galimybę savo vaikui parinkti ugdymo įstaigą arčiau gyvenamosios vietos;

b) prastos buities ir gyvenimo sąlygos šeimoje, sunki šeimos materialinė padėtis (socialiai remtinos šeimos, socialinės rizikos šeimos, socialinių įgūdžių stokojančios šeimos, vienišų tėvų šeimos, daugiavaikės šeimos).

Kai kurios šeimos pasirinko šią (šio tipo) mokyklą dėl mokyklos teikiamos vaiko apgyvendinimo bendrabutyje paslaugos. Tėvų nuomone, vaikams geriau mokyklos bendrabutyje, kadangi yra sudarytos geresnės ir saugesnės gyvenimo sąlygos nei namuose (pavyzdžiui, 7 asmenų šeima gyvena nedideliame, vieno kambario bute; 8 asmenų šeima gyvena vagonėlyje; šeimos būstas be patogumų; šeima gyvena sodo namelyje, t.t.).

Kontrolierės nuomone, šeimos skurdi butis, nepriteklius ir pan., neturėtų būti vaiko apgyvendinimo mokyklos bendrabutyje bei atitinkamai vaiko atskyrimo nuo šeimos priežastimi. Valstybė turi teikti visapusišką pagalbą ir paramą šeimoms, tėvai turi būti iniciatyvūs, aktyvūs sprenddami kasdienių gyvenimo sąlygų gerinimo ir kitus šeimos (vaiko) gerovės.

c) dėl kitų priežasčių (įstatyminis vaiko atstovas, su kuriuo gyvena vaikas dirba pamaininį darbą; vėlai grįžta iš darbo ir nespėja paimiti vaiko iš ugdymo įstaigos arba labai anksti turi išvykti į darbą, vieno iš tėvų sveikatos problemos, paties vaiko sveikatos arba elgesio problemos, ir kt.).

4. Mokyklos bendrabutyje 2017–2018 mokslo metais gyveno 28 šeimų vaikai (iš viso 51 vaikas), iš jų: 12 šeimų (augo 18 vaikų) nebuvo įrašytos į socialinių įgūdžių stokojančių šeimų ar į socialinės rizikos šeimų sąrašą; 13 šeimų (augo 25 vaikai) buvo įrašytos į socialinės rizikos šeimų sąrašą; 3 šeimos (augo 8 vaikai) buvo įrašytos į socialinių įgūdžių stokojančių šeimų sąrašą.

Iš minėtų 12 šeimų: 5 šeimos nurodė, kad jų vaikai (visi mokosi pirmoje klasėje) bendrabutyje nakvojo tik vieną kartą arba nei karto, tačiau registravosi kaip gyvenantys mokyklos bendrabutyje. Mokykloje nėra prailgintos grupės, kurioje vaikai po pamokų galėtų pabūti, paruošti namų darbus, kol tėvai po darbo galės juos pasiimti, o vieniems šio amžiaus vaikams sugrįžti į namus ir (ar) namuose sulaukti grįžtančių iš darbo tėvų yra nesaugu, sudėtinga (pavyzdžiui, namuose šalta ir patiems reikėtų užsikurti krosnij). Kitos 2 šeimos nurodė, kad vaiką augina vieniša(s) mama (tėvas), dirba pamaininį darbą. Kitos 5 šeimos nurodė, kad jų vaikai gyvena mokyklos bendrabutyje, nes sunki šeimos materialinė padėtis, daugiavaikė šeima ir pan.

Vaikai, kurie gyvena mokyklos bendrabutyje, dažniausiai į namus grįžta tik savaitgaliais, švenčių ir atostogų dienomis. Šeimų, įrašytų į socialinės rizikos šeimų ar socialinių įgūdžių stokojančių šeimų sąrašą, vaikai penkis ir daugiau metų gyveno mokyklos bendrabutyje.

Kontrolierės nuomone, vaiko gyvenimas mokyklos bendrabutyje neturėtų būti pateisinamas geresnėmis gyvenimo sąlygomis, geresne vaiko priežiūra ir kontrole, negebėjimu užtikrinti mokyklos lankymą (pavyzdžiui, visiems šeimos nariams „per ankšta“ būste; mokyklos specialistai geriau moka suvaldyti vaiko emocijas, namuose vaikas išsibalansuoja; mamai patogiau tvarkytis buityje ir auginti kūdikį, kai kiti vaikai gyvena mokyklos bendrabutyje; t.t.).

Atsižvelgiant į vaikų gyvenimo mokyklos bendrabutyje priežastis, galima teigti, kad tokiais sprendimais tam tikrais atvejais siekiama išvengti vaiko paėmimo iš šeimos, mokykla (mokyklos bendrabutis) tampa sąlyginai socialinės globos įstaiga, sudaromos sąlygos tėvams toliau nevykdyti savo pareigų vaikui. Kontrolierės nuomone, vaikas bendrabutyje turėtų gyventi kuo trumpiau, kol neišnyksta šis sprendimą lėmusios objektyvios aplinkybės. Siekiant situacijos pokyčių, turėtų būti nuolat vertinamas situacijos šeimoje ir aplinkybių, dėl kurių vaikas gyvena bendrabutyje, pokytis, šeimai teikiamų socialinių paslaugų efektyvumas ir, siekiant užtikrinti vaiko galimybę gyventi šeimoje, priimami sprendimai dėl socialinio darbo formos ir socialinių paslaugų rūšies keitimo, kitos pagalbos teikimo ir t.t.

5. Apie 25 proc. šeimų, kurių vaikai gyvena mokyklos bendrabutyje, nėra sudarytos tinkamos gyvenimo sąlygos, pavyzdžiui, šeima gyvena sodo namelyje be patogumų; daugiavaikė šeima gyvena vagonėlyje su priestatu, be patogumų; šeima glaudžiasi giminaičiams, pažįstamiems ar svetimiems žmonėms priklausančioje nedidelėje namo ar buto dalyje ir t.t. Būstas paprastai yra apleistas, senas, šaltas, reikalaujantis remonto ir t.t.

Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas suteikia teisę šeimai, atitinkančiai įstatyme nustatytas sąlygas, pasinaudoti būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensacija. Darant prielaidą, kad kai kurioms šeimoms gali būti sudėtinga savarankiškai pasinaudoti šiame įstatyme numatytais galimybėmis, Kontrolierės nuomone, šeimoms turėtų būti teikiama informacija bei reikalinga pagalba, siekiant pasinaudoti teisės aktuose numatytais galimybėmis gyvenimo sąlygų pagerinimui.

6. Mokyklos bendrabutyje gyveno 3 šeimose (močiučių) globojami vaikai. Viena globėja, globojanti 2 anūkus, lankančius 2 ir 4 klasę, dirbo šioje mokykloje, tačiau vaiką palikdavo mokyklos bendrabutyje ir nesivesdavo namo, motyvuodama, kad globojami vaikai yra per maži būti vieni namuose, kol ji grįš iš darbo mokykloje (iki 17.30 val.). Kita globėja, globojanti 1 anūką (5 metų), nurodė, kad neturi galimybės pakeisti darbo, todėl jos darbo dienomis vaikas būna bendrabutyje, o nedarbo dienomis vaiką ji pasiima į namus.

7. Mokykla įsikūrusi Vilniaus mieste, ją lanko ir mokyklos bendrabutyje gyvena didžioji dalis vilniečių, t. y. iš 51 vaiko, kuriems suteiktas mokyklos bendrabutis, 42 vaikai gyvena Vilniaus mieste, 1 vaikas – Trakuose, 8 vaikai – Vilniaus rajone.

Vilniaus mieste sukurtas mokyklų tinklas ir išvystyta visuomeninio transporto sistema sudaro galimybę vilniečiams vaikams mokytis ir gauti tinkamą išsilavinimą netoli nuo jų gyvenamosios vietos įsikūrusioje ugdymo įstaigoje ir po pamokų grįžti į šeimą. Didžioji dalis vaikų, kurie apgyvendinti tėvų prašymu mokyklos bendrabutyje, turi galimybę lankyti mokyklą, esančią arčiausiai jų gyvenamosios vietos, tačiau lanko daug labiau nuo jų gyvenamosios vietos nutolusią mokyklą, kadangi ji teikia vaikų apgyvendinimo paslaugas.

8. Mokykloje mokosi 174 vaikai, iš jų: 26 vaikai su vidutiniais specialiais ugdymosi poreikiais ir 9 vaikai su dideliais specialiais ugdymosi poreikiais.

2017 m. pabaigoje mokyklai trūko: 1 etato logopedo (72 mokiniai turėjo kalbėjimo ir kalbos sutrikimų), 0,5 etato specialiojo pedagogo (35 mokiniai turėjo specialiųjų ugdymosi poreikių), 0,5 etato socialinio darbuotojo (75 mokiniai priklausė mokyklos rizikos grupei: vaikai turintys elgesio problemų, linkę pažeisti mokyklos tvarką, nusikalsti, t.t.). Mokykloje nebuvo nė vieno mokytojo padėjėjo etato, nors 14 mokinių buvo skirta mokytojo padėjėjo pagalba, dar 4 mokiniai vertinami pedagoginėje psichologinėje tarnyboje ir buvo gauti 5 mokinių tėvų raštiški sutikimai pradėti pedagoginį vertinimą. 2018 m. sausio mėn. mokyklos direktoriaus teigimu, etatų trūkumas buvo išspręstas (papildomai skirta 0,5 etato logopedo, 0,5 etato specialiojo pedagogo, 6 etatai mokytojo padėjėjo, organizuotas konkursas psichologo pareigoms užimti).

Vertinant tyrimo duomenis, Kontrolierei kilo abejonė, ar mokyklai pakanka skirtų švietimo pagalbą teikiančių specialistų etatų, kad mokykla užtikrintų kokybišką ugdymą ir tinkamą reikalingą švietimo pagalbą vaikams (ypač turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių).

Atlikusi tyrimą Kontrolierė pasiūlė mokyklai:

1. Spręsti klausimą dėl prailgintos grupės organizavimo.
2. Prieš priimant sprendimą dėl ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų apgyvendinimo bendrabutyje (ypač, jeigu tie patys vaikai mokyklos bendrabutyje gyvena ilgiau nei 1 metus), šį klausimą derinti su vaiko teisių apsaugos skyriumi, siekiant objektyviai įvertinti konkretaus sprendimo atitikimą geriausiems vaiko interesams, išvengti įstatyminių atstovų piktnaudžiavimo savo valdžia.

3. Nedelsiant informuoti vaiko teisių apsaugos skyrių apie pastebėtas vaiko ir tėvų bendravimo, tėvų valdžios įgyvendinimo ir kitas problemas, siekiant užtikrinti vaikui ir šeimai reikalingos pagalbos teikimą.

4. Esant poreikiui, kreiptis į mokyklos steigėją, t. y. Vilniaus miesto savivaldybę, dėl didesnio, nei pareigybių normatyvuose nustatyta, švietimo pagalbą teikiančių specialistų etatų skaičiaus steigimo.

Vilniaus miesto, Vilniaus ir Trakų rajonų savivaldybėms Kontrolierė siūlė:

1. Spręsti globėjo atsakomybės ar globėjo pakeitimo klausimus, paaiškinus vaiko globėjo pareigų netinkamo vykdymo atvejui.

2. Siekti, kad ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikai mokyklų bendrabučiuose būtų apgyvendinami tik išimtiniais atvejais ir tik tokiam laikotarpiui, kiek tęsiasi aplinkybės, dėl kurių vaiko apgyvendinimas bendrabutyje būtinas.

3. Atlikti išsamų aplinkybių patikrinimą dėl vaikų, kilusių iš socialinės rizikos šeimų ar šeimų įrašytų į socialinių įgūdžių stokojančių šeimų sąrašus, apgyvendinimo mokyklos bendrabutyje kaip alternatyvos globos nustatymui.

4. Nuolat vertinti socialinių paslaugų teikimą šeimai ir stebėti jų efektyvumą. Neišnykus aplinkybėms, dėl kurių vaikas apgyvendintas bendrabutyje (tėvystės, socialinių įgūdžių stoka, priklausomybės ligos ir pan.), keisti socialinio darbo formas ir socialinių paslaugų rūšis.

5. Organizuoti pagalbą šeimoms, padedant joms spręsti gyvenimo sąlygų pagerinimo klausimą bei ieškant galimybių šeimai pasinaudoti visomis gyvenimo sąlygų gerinimo galimybėmis.

3.1.6. Paslaugų vaikams su negalia ir jų šeimoms prieinamumo problemos

Kontrolieriaus įstaigoje gauti kreipimaisi bei atlikti tyrimai rodo, jog savivaldybėse išlieka aktuali paslaugų vaikams su negalia ir jų šeimoms trūkumo problema, šeimoms nesuteikiamos jų pageidaujamos ar joms reikalingos paslaugos, taip pat neretai paslaugų poreikis yra identifikuojamas arba jos pradamos teikti pavėluotai, šeimai jau atsідurus krizinėje situacijoje.

Siekiant maksimalios neįgalaus asmens įtraukties į visuomenės gyvenimą, paslaugų teikimas turi būti orientuotas, visų pirma, į konkrečios šeimos ir vaiko individualius poreikius. Tam pasiekti būtina laikytis integruoto požiūrio į paslaugų planavimą bei teikimą. Sprendžiant paslaugų teikimo neįgaliams vaikams užtikrinimo klausimą, labai svarbu, kad paslaugos, reikalingos konkrečiam vaikui, būtų suderinamos su švietimo, sveikatos priežiūros bei kitais vaiko poreikiais. Praktikoje tai nėra visada užtikrinama.

Vienu iš Kontrolieriaus įstaigoje nagrinėtų atvejų, dėl dviejų – švietimo ir socialinių paslaugų – sistemų, turinčių teikti paslaugas vaikui su negalia, reglamentavimo nesuderinamumo buvo kilę sunkumų užtikrinant geriausius vaiko interesus, jo teises. Mokykla, kurią lankė vaikas, teikė dvejopo pobūdžio paslaugas – ugdymo ir socialines paslaugas (dienos užimtumo), tačiau šių paslaugų prieinamumo reikalavimai skyrėsi. Vaikas turėjo teisę patekti į kitos, nei savo gyvenamosios vietos savivaldybės mokyklą, kuri skirta šalies (regiono) mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių (jo gyvenamosios vietos savivaldybės mokyklose nebuvo vaikui reikalingo švietimo specialisto). Pažymėtina, kad skirtingai nei švietimo paslaugos, socialinės paslaugos visų pirma yra teikiamos tos savivaldybės teritorijos gyventojams.

Tyrimo metu, turėdama omenyje savivaldybių laisvę priimti sprendimus dėl savarankiškų funkcijų įgyvendinimo, savivaldybių bendradarbiavimo ir tarpusavio pagalbos principus, galimybę vaiko gyvenamosios vietos savivaldybei apmokėti už paslaugas kitoje savivaldybėje, taip pat nuostatas dėl

socialinių paslaugų derinimo su vaiko poreikiais, Kontrolierė siūlė savivaldybės taryboje svarstyti klausimą dėl dienos socialinės globos paslaugos gavėjų rato išplėtimo. Taryba priėmė teigiamą sprendimą, sudarydama galimybes teikti dienos socialinę globą ir vaikams iš kitų savivaldybių.

Valstybėje ir savivaldybėje turi būti sukurta efektyviai veikianti paramos, paslaugų ir pagalbos sistema, kuri užtikrintų tiek šeimai, tiek vaikui lengvai prieinamą, individualius poreikius atitinkančią ir savalaikę paramą, būtiną susidoroti su kylančiais iššūkiais ir sudaryti sąlygas vaikui augti šeimoje. Kadangi Lietuvoje paslaugų šeimai sistema vis dar tik vystosi, gana lėtai plėtojasi, dėl nepakankamo paslaugų spektro, jų neprieinamumo ir kt., susidaro palankios sąlygos išlikti specializuotai institucinei globai. Būtent, vienu iš tirtų atvejų nustatyta, jog paramos šeimai, kurioje gyvena vaikas su negalia, ir bendruomeninių paslaugų trūkumas sąlygojo institucinės globos vaikui su negalia nustatymą. Konkrečiu atveju savivaldybės institucijoms nebuvo žinomi šeimos poreikiai, kasdienės problemos, taigi, paslaugos nebuvo organizuojamos ir teikiamos, o šeima laiku negavo palaikymo. Kai šeima pateko į krizinę situaciją, jai nebuvo pasiūlytos „atokvėpio“ paslaugos, o vaikui nustatyta laikinoji globa institucijoje, kurioje yra teikiamos ir šeimai reikalingos „atokvėpio“ paslaugos. Vėliau paaiškėjo, kad globos institucija nebuvo pajėgi užtikrinti ypatingos specialios priežiūros vaikui.

Planuodama socialines paslaugas, savivaldybė vertina ir analizuoja gyventojų socialinių paslaugų poreikius; pagal gyventojų poreikius prognozuoja ir nustato socialinių paslaugų teikimo mastą ir rūšis; vertina ir nustato socialinių paslaugų finansavimo poreikį. Šiame kontekste, svarbus visuomenės informuotumas apie savivaldybėje galimas gauti paslaugas. Kontrolierės veikloje pastebima, kad dažnai tėvams trūksta informacijos apie gyvenamosios vietos savivaldybėje teikiamas paslaugas. Tai nėra naujai iškelta ar identifikuota problema, tačiau individualių atvejų tyrimai rodo, kad šeimoms, auginančioms vaikus su negalia, yra gana sudėtinga rasti informaciją apie savivaldybėje galimas gauti kompleksines ir kitas, nepinigines paslaugas. Kontrolierė yra ne kartą atkreipusi dėmesį į tai, jog tikslinė informacija šeimoms turi būti lengvai pasiekiamą, informacijos paieška turi būti paprasta ir aiški, taip pat asmenims aktuali informacija turi būti pateikta aiškiai ir suprantamai. Savivaldybės privalo imtis veiksmų ir priemonių, kurios užtikrintų aktyvią informacijos sklaidą apie vykdomus projektus, priemones ir paslaugas bei tuo pačiu gerintų šeimoms teikiamų paslaugų prieinamumą.

Atskiruose tyrimuose Kontrolierė siūlė savivaldybės administracijoms imtis iniciatyvus bei aktyvaus požiūrio į pagalbos šeimoms, auginančioms vaikus su negalia, teikimą bei organizavimą, atliekant paslaugų poreikio bei prieinamumo analizę, siekiant sukurti sąlygas kiekvienam vaikui augti savo šeimoje, išvengti krizinių situacijų bei institucinės globos nustatymo poreikio.

3.1.7. Vaikų saugumo namuose aspektai

Nelaimingi atsitikimai taip pat yra pagrindinė vaikų neįgalumo priežastis – ilgalaikėje perspektyvoje paveikiamos visos vaiko gyvenimo sritys: santykiai, mokymasis, žaidimai. Vaikų traumas yra pasaulinė visuomenės sveikatos problema. Tai pagrindinė vaikų mirtingumo priežastis⁷.

Individualių tyrimų metu, Kontrolierė atkreipė dėmesį taip pat į vaikų saugumo buitėje problemą bei teikė siūlymus situacijos pokyčiams.

Atkreiptas dėmesys, jog šeimos, ypač patiriančios socialinę riziką, stokojančios socialinių įgūdžių, ne visuomet turi pakankamai žinių ir įgūdžių, reikalingų užtikrinti vaikų saugumą jų gyvenamojoje aplinkoje, pritaikyti buitines sąlygas, kad vaikai galėtų saugiai augti ir pan. Atsižvelgiant į tai, dirbant su šeimomis socialinį darbą (teikiant socialines paslaugas), turėtų būti skiriamas dėmesys tėvų ir kitų šeimos narių bei socialinių darbuotojų švietimui dėl vaikų saugumo namuose, organizuojant paskaitas, vykdant individualius šeimų mokymus, tobulinant socialinių darbuotojų kompetencijas. Taip pat praktikoje, lankant šeimas, patiriančias socialinę riziką, stokojančias socialinių įgūdžių, turėtų būti skiriamas didesnis dėmesys vaikų saugumo namuose užtikrinimui bei tėvų žinių šiais klausimais vertinimui ir pastebėtų trūkumų, problemų operatyviam sprendimui.

⁷ „Lietuvos vaikų traumas ir jų priežastys“, Higienos institutas „Visuomenės sveikatos netolygumai“ 2017, Nr. 1(20).

3.1.8. Vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes, nepriklausančias Šengeno erdvei, reglamentavimas

Ataskaitiniu laikotarpiu Kontrolierė teikė pastabas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtam Vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes, nepriklausančias Šengeno erdvei, tvarkos aprašo⁸ pakeitimo projektui.

Kontrolierė kritiškai įvertino projekto rengėjų siūlymą įtvirtinti reikalavimą, kad tais atvejais, kai vaiko tėvai gyvena skyriumi ar yra nutraukę santuoką, prieš vaikui laikinai išvykstant su vienu iš tėvų, su kuriuo nėra nustatyta jo gyvenamoji vieta, lydinčiu asmeniu arba vienam būtina gauti rašytinį kito iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, sutikimą. Atkreiptas dėmesys, jog siūloma įtvirtinti jau galiojusią panaikintą nuostatą, nenurodant jokių šio siūlymo argumentų. Taip pat, jog nėra aišku, kaip bus užtikrintas minėto reikalavimo įgyvendinimas praktikoje, t. y. kaip kiekvienu konkrečiu atveju bus patikrinta, jog vaikui, vykstant su vienu iš tėvų, nėra reikalingas kito iš tėvų sutikimas; jog vaikui vykstant kartu su jį lydinčiu asmeniu ar vienam, bus pateiktas to iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, sutikimas. Pastabose paminėtas Civiliniame kodekse įtvirtintas tėvų valdžios lygybės principas bei nurodyta, jog įstatyminiame lygmenyje nėra įtvirtintos nuostatos dėl skyriumi gyvenančio vieno iš tėvų teisių ribojimo, sprendžiant vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybę klausimą (poįstatyminiame teisės akte negalima nustatyti teisių ribojimo) ir kt.

Vertinant projektą išsakytos pastabos dėl siūlomo reglamentavimo nenuoseklumo, neišsamumo ir aiškumo trūkumo (vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybę, kai jis vyksta vienas, Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnams teikiamų dokumentų, projekto nuostatų suderinamumo su Turizmo įstatymo nuostatomis, kt.).

3.1. Vaikas ir šeima, tėvų ir valstybės atsakomybės pasidalinimo aspektai

Pasiūlymai:

1. Vykdyti šviečiamąsias priemones, skirtas padėti tėvams geriau suprasti tėvų teisių ir pareigų vaikams bei vaiko teisių turinį, didinti tėvų, ypač gyvenančių skyriumi, atsakomybę už vaikus ir jų gerovę, priimančią su vaiku susijusius sprendimus.
2. Planuoti ir įgyvendinti priemones, skirtas padėti tėvams, susiduriantiems su socialinėmis, finansinėmis, materialinėmis, gyvenamojo ploto, vaikų priežiūros ir kitomis problemomis, siekiant užtikrinti, kad dėl šių priežasčių vaikas nebūtų atskirtas nuo šeimos, priimančią sprendimą dėl vaiko ugdymo ir atitinkamai apgyvendinimo mokykloje su bendrabučiu arba toks sprendimas būtų priimtas tik išimtiniais atvejais ir tik objektyviai tikslingą laikotarpį.
3. Aktyviai plėtoti savivaldybėse tėvystės įgūdžių ugdymo, mediacijos, psichologines, socialines ir kitas paslaugas bei, įvertinant šių paslaugų gavėjų įvairovę, numatyti priemones būtinas užtikrinti paslaugų prieinamumą (lankstumą) bei individualizavimą, atsižvelgiant į konkretaus paslaugos gavėjo poreikius, galimybes ir pan. Informuoti ir skatinti tėvus (asmenis) aktyviai naudotis paslaugomis.
4. Plėtoti paslaugų, paramos ir pagalbos spektrą vaikui su negalia ir jį auginančiai šeimai bei užtikrinti informacijos apie teikiamas paslaugas, paramą ir pagalbą šeimoms ir įvairių sektorių specialistams sklaidą, paprastą ir aišką, patogų informacijos pateikimą.

3.2. Vaiko, netekusio tėvų globos, alternatyvi priežiūra (globa, įvaikinimas)

3.2.1. Institucinės globos pertvarkos stebėseną

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne vienerius metus atkreipia vykdomosios valdžios ir parlamentinę kontrolę vykdančių subjektų dėmesį į ilgametes neigiamas tendencijas, nesprendžiamas

⁸ Prieiga internete: [http://vtaki.lt/uploads/documents/files/SADM%2007-19%20Nr_%20\(1_20_-2018-713\)2-965%20Nr_%2018-8792%20-%2018-8794.pdf](http://vtaki.lt/uploads/documents/files/SADM%2007-19%20Nr_%20(1_20_-2018-713)2-965%20Nr_%2018-8792%20-%2018-8794.pdf)

problemas dėl paslaugų vaikui ir šeimai jų gyvenamojoje vietoje prieinamumo, paslaugų įvairovės, jų kokybės ir kt. bei teikia siūlymus joms spręsti.

Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 m. veiksmų plane⁹ nurodyta, kad strateginis šio plano tikslas – kurti kompleksiskai teikiamų paslaugų sistemą, kuri sudarytų galimybes kiekvienam vaikui, neįgaliajam ar jo šeimai (globėjams) gauti individualias pagal poreikius paslaugas ir reikiamą pagalbą bendruomenėje, o kiekvienam likusiam be tėvų globos vaikui – augti saugioje ir jo raidai palankioje biologinėje aplinkoje, jos nesant – įtėvių, globėjų šeimoje.

Tėvų globos netenkančių vaikų skaičius ir globos nustatymo priežastys, Kontrolierės nuomone, patvirtinta, kad pagalba šeimai nėra efektyvi ir pakankama, kad šeima būtų įgalinta savarankiškai pasirūpinti vaikais. Socialinių paslaugų įvairovė yra ribota ir nesudaro galimybės vaikui ir šeimai gauti reikalingą individualizuotą, atitinkančią jų poreikius, vykstančius pokyčius ir kitą pagalbą. Savivaldybėse ne tik turi būti didinama socialinių, psichologinių, mediacijos, tėvystės įgūdžių ugdymo ir kitų (mokamų, nemokamų) paslaugų pasiūla, infrastruktūros plėtra bei užtikrinamas paslaugų prieinamumas, tačiau tėvai (kiti vaikų atstovai pagal įstatymą) taip pat turi būti skatinami kreiptis bei aktyviai naudotis galimomis paslaugomis. Kontrolierės nuomone, būtina įtvirtinti ir užtikrinti vieningą socialinių paslaugų poreikio nustatymo, teikimo bei kokybės kontrolės mechanizmą.

Institucinės globos pertvarkos procesas turi būti orientuotas į priemones, užkertančias kelią vaiko paėmimui iš šeimos, o nepavykus išlaikyti vaiką šeimoje, tęsiant šeimai reikalingos pagalbos teikimą, turėtų būti orientuojamasi ne į vaiko globą bendruomeniniuose vaikų globos namuose, o į vaiko globą šeimoje ar šeimynoje. Paminėtina, kad dar 2017 m. Kontrolierė kreipėsi¹⁰ į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, siūlydama pertvarkos procese didesnę dėmesį atkreipti į priemones, skirtas skatinti tėvų globos netekusių vaikų globą šeimoje ir jos aplinkoje, taip pat svarstyti galimybę įvertinti bei, esant poreikiui, koreguoti Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 m. veiksmų plano priemones. Kontrolierė 2018 m. pakartotinai kreipėsi į ministeriją, prašydama informuoti apie aukščiau pateiktų siūlymų svarstymo rezultatus, pateikti pertvarkos priemonių įgyvendinimo tarpinius rezultatus bei numatytų priemonių efektyvumo vertinimą.

Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 m. priemonių plano tarpinstitucinės stebėsenos grupei, kurios veikloje dalyvauja Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovas, buvo pasiūlyta stebėsenos vykdymo procese atkreipti dėmesį į vykdomų priemonių efektyvumą ir kokybę, jų dermę su iš(si)keltais tikslais, finansavimo panaudojimo racionalumą. Ministerijai buvo pasiūlyta stebėsenos grupei pateikti ataskaitas, kaip projekto „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie paslaugų šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“ vykdymomis priemonėmis yra įgyvendinamas Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 m. veiksmų plano priemonių planas, kokie tarpiniai rezultatai pasiekti. Prašyta informacija nebuvo pateikta. Pakartotinai iškėlus šį klausimą, nutarta „kitame stebėsenos grupės posėdyje pakviesti pristatyti Sveikatos apsaugos ministerijos, Švietimo ir mokslo ministerijos atstovus apie Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams veiksmų plano priemonių įgyvendinimą“. Nurodyti sprendimai ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pozicija leidžia daryti prielaidą, kad nors ministerijai yra pavesta koordinuoti minėto plano įgyvendinimą, tačiau, nėra renkami, apibendrinami ir analizuojami tarpiniai duomenys apie vykdomų (įvykdytų) priemonių efektyvumą, tęstinumą ir (ar) tęstinumo poreikį bei jo užtikrinimą bei, kad trūksta valstybinio požiūrio į pertvarkai skirtų lėšų racionalų ir efektyvų panaudojimą, iškeltų tikslų ir uždavinių realų įgyvendinimą.

⁹ Patvirtintas socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. A1-83.

¹⁰ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2017 m. spalio 19 d. pažyma Nr. (6.7.-2015-27)PR-185 „Dėl socialinės globos įstaigose globojamų (rūpinamų) vaikų teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo“. Prieiga internete <http://www.vtaki.lt/lt/teisine-informacija/vaiko-teisiu-padeties-vertinimas/atlikti-tyrimai-ir-apibendrinimai>.

Kontrolierės nuomone, sprendimai dėl lėšų paskirstymo konkrečių veiklų plėtrai turėtų būti priimami tik įvertinus surinktus ir apibendrintus duomenis apie vykdomų (įvykdytų) priemonių rezultatus, jų efektyvumą, įtaką išsikeltų uždavinių įgyvendinimui bei pasiektų rezultatų tvarumui.

3.2.2. Bandomųjų socialinių globėjų paslaugų teikimo ir jų kokybės kontrolės problema

Pirmajame institucinės globos pertvarkos proceso etape įgyvendinamas valstybinis projektas „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“¹¹ (Projektas). Veiksmų plane numatyta plėtoti globėjų ir įtėvių šeimoms ir šeimynoms paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir reikiamos pagalbos jiems teikimo sistemą, vykdant bandomuosius projektus kurti profesionalių globėjų sistemą, tobulinti teisės aktus, reglamentuojančius vaiko globą šeimoje.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, įgyvendindama Projektą ir jo veiksmų plane numatytas priemones, 2016 m. paskelbė Bandomųjų socialinių globėjų veiklos užtikrinimo paslaugų pirkimo supaprastintą atvirą konkursą, pagal kurio sąlygas:

1. Sutartis su paslaugų teikėju sudaroma 18 mėn. (3 mėn. – surasti ir atrinkti asmenis, norinčius ir galinčius tapti socialiniais globėjais; 12 mėn. – socialinio globėjo veikla; 1 mėn. – galutinės ataskaitos ir kitų dokumentų parengimas; 2 mėn. – Perkančiosios organizacijos atsiskaitymas su Paslaugų tiekėjais); Paslaugos teikėjas užtikrina, kad jo surastų socialinių globėjų paslaugų trukmė bus 12 mėn.

2. Socialiniai globėjai – ne vyresni kaip 65 metų asmenys, išklause globėjų ir įtėvių mokymus bei konsultavimo kursus, pasirengę į savo šeimą priimti vieną ar keletą vaikų (iki 3 vaikų, išskyrus tuos atvejus, kai neišskiriami broliai ir (ar) seserys), netekusių tėvų globos.

Ataskaitiniu laikotarpiu Kontrolierė išnagrinėjo Širvintų rajono savivaldybės skundą dėl vienoje iš nevyriausybinių organizacijų (toliau – Paslaugų teikėjo) įdarbintų socialinių globėjų.

Tyrimo metu nustatyta, kad:

1. Daugelis socialinių globėjų veiklą vykdė trumpiau nei 12 mėn., kai kurios sutartys neatitiko Projekto (pirkimo) sąlygų; iškeltos abejonės dėl Paslaugų teikėjo tinkamo sutarties sąlygų įvykdymo, nes kai kurie socialiniai globėjai sutarčių sudarymo metu neturėjo galiojančių verslo liudijimų.

2. Kai kurių socialinių globėjų teigiamas (tinkamumo) vertinimas neatitiko įstatymų ir Pirkimo sąlygų techninės specifikacijos reikalavimų:

a) vertinimo metu ne visais atvejais buvo surinkti duomenys ar asmenims nėra ribota tėvų valdžia; apie asmenų sveikatos būklę ir (ar) galimus teistumus; apie asmenų (šeimų) gyvenamąjį būstą; dėl kartu su socialiniais globėjais gyvenančių vyresni nei 16 metų asmenų, jų sutikimo; nustatyti atvejai, kai dėl informacijos pateikimo į teritorinį vaiko teisių apsaugos skyrių buvo kreipiamasi po vaikų perdavimo socialinių globėjų priežiūrai ir po teigiamos išvados dėl asmenų tinkamumo prižiūrėti vaikus pateikimo bei atvejai, kai vaikai socialinių globėjų priežiūrai buvo perduoti nesant teigiamo vertinimo, jog šie asmenys gali būti socialiniais globėjais;

b) buvo pripažintas tinkamu būti socialiniu globėju asmuo vyresnis kaip 65 metų, aiškinant, kad socialinė globėja gali „teikti paslaugą, nes yra fiziškai aktyvi vieno vaiko globėja“ bei, kad „Civilinis kodeksas leidžia išimtis tapti vaiko globėjams artimiems giminaičiams (seneliams) neatsižvelgiant į formalų amžiaus kriterijų“, nors konkrečiu atveju nurodyta teisės analogija negalėtų būti taikoma, kadangi tarp socialinės globėjos ir vaikų nebuvo giminystės ryšio.

3. Paslaugų teikėjas, būdamas priežiūrai perduotų vaikų atstovu pagal įstatymą, turėjo domėtis vaikų padėtimi, jų teisių ir interesų užtikrinimu socialinių globėjų šeimose, tačiau apsiribojo tik paslaugų ir pagalbos teikimu socialiniams globėjams. Kontrolierė neigiamai įvertino Paslaugų teikėjo poziciją, jog vaikų padėtimi ir jų teisių užtikrinimu turėtų domėtis tik vaiko teisių apsaugos institucijos. Vaiko globos priežiūros funkciją atlieka teritoriniai vaiko teisių apsaugos skyriai, tačiau globėjo nesidomėjimas vaiko padėtimi ar padėties vertinimas remiantis ne paties vaiko, o jo priežiūrą vykdančio asmens teikiama informacija, Kontrolierės nuomone, laikytinas nerūpestingu ir keliančiu abejonę dėl tinkamo globėjo pareigų vykdymo bei vertintinas kaip potenciali grėsmė vaiko teisių pažeidimams kilti.

¹¹ Projekto kodas 08.4.1-ESFA-V-405-01-0001.

4. Vienoje šeimoje buvo prižiūrimi 4 vaikai. Šiuo atveju buvo sudarytos su kiekvienu iš sutuoktinių buvo sudarytos dvi atskiros sutartys, taip pat jiems, kaip skirtingiems subjektams, buvo perduoti vaikai.

5. Vykdamas bandomųjų socialinių globėjų paslaugų pirkimą, socialinių globėjų priežiūrai buvo perduoti vaikai, kuriems globa buvo nustatyta ir jie gyveno Paslaugų teikėjo nevyriausybinuose vaikų globos namuose. Pasibaigus bandomųjų paslaugų pirkimo sutarčiai, daugelis vaikų iš socialinių globėjų vėl buvo grąžinti į vaikų globos namus.

Teisės aktuose nustatytų reikalavimų globėjams, jų atrankos, mokymo, vertinimo procesų ir procedūrų nesilaikymas, pažeidimas negali būti laikomas atitinkančiu vaiko interesus ar būti pateisintas vaiko interesų pirmumu.

Kontrolierės vertinimu, atsižvelgiant į tai, kad pirkimo organizatoriui – Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai – turėjo būti ir, Tarnybos teigimu, buvo pateikti visi su socialiniais globėjais susiję dokumentai bei, kad Tarnybos teigimu, visi socialiniai globėjai atitiko keliamus reikalavimus, galima daryti išvadą, kad organizuojant ir vykdamas bandomųjų paslaugų pirkimą nebuvo skiriamas pakankamas dėmesys perkamų paslaugų kokybės kontrolei, dėl ko galėjo būti pažeistos vaiko teisės ir interesai.

Tyrimo metu buvo atkreiptas dėmesys, kad pirkimo sąlygos, techninės specifikacijos reikalavimai nebuvo aiškiai ir vienareikšmiškai nustatyti, sudarė sąlygas skirtingam interpretavimui bei atitinkamai galimam vaiko teisių pažeidimui. Pastebėta, kad socialiniams globėjams buvo nustatyti siauresni reikalavimai, lyginant su reikalavimais nustatytais globėjams. Globėjo ir socialinio globėjo teisinis statusas (teisių bei pareigų apimtis vaikui) skiriasi, visgi, Kontrolierės nuomone, socialiniams globėjams – vaiką savo šeimoje nuolat prižiūrintiems asmenims turėtų būti keliami ne mažesni reikalavimai nei globėjams.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atlikusi tyrimą, Tarnybai pateikė konkrečius siūlymus, susijusius su reikalavimais paslaugų pirkimui, kokybei ir jos kontrolei; galimų globėjų, budinčių globotojų, įtėvių rengimu ir vertinimu bei šios veiklos stebėsenai ir kontrolei; sutartinių įsipareigojimų peržiūrėjimu ir jų vykdymo įvertinimu; kt.

Kontrolierė informavo socialinės apsaugos ir darbo ministrą apie atlikto tyrimo metu nustatytus pažeidimus, vykdamas valstybinį projektą „Tvaraus perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų sistemos sąlygų sukūrimas Lietuvoje“ ir bandomųjų socialinių globėjų veiklos užtikrinimo paslaugų pirkimą Vilniaus regione bei atkreipė dėmesį kitas, su projekto lėšų panaudojimu, perkamų paslaugų kokybe, galimų globėjų ir įvaikintojų patikrinimo, parengimo ir vertinimo, stebėsenos ir kontrolės mechanizmo problemas.

Tarnyba, informuodama apie Kontrolierės sprendimo vykdymą, nurodė, kad Projekto techninėje specifikacijoje nustatyti reikalavimai socialiniam globėjui atitinka po bandomųjų paslaugų pirkimo projekto pakeisto ir galiojančio teisinio reglamentavimo nuostatas, taikomas budinčiam globotojui bei, kad Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2017 m. kreipėsi savivaldybių administracijas ir vaikų globos įstaigas dėl socialinių globėjų veiklos organizavimo¹².

Dėl siūlymo didesnį dėmesį skirti perkamų paslaugų kokybės kontrolei, stiprinti teritorinių tarnybos padalinių veiklos kontrolę ir kt., Tarnyba nurodė, kad vaikų globos priežiūros funkcija priskiriama paslaugos teikėjui (vaiko globėjui). Taip pat buvo pateikta informacija, kad, nepavykus surasti reikiamo socialinių globėjų skaičiaus per nustatytą laikotarpį, paslaugos buvo teikiamos trumpiau nei 12 mėn. ir Projekto lėšomis buvo mokama tik už faktiškai suteiktas paslaugas.

Remiantis pateikta informacija, 2018 m. buvo rengiami Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos direktoriaus įsakymų¹³ pakeitimų projektai, kuriais turėjo būti tikslinamos būsimų globėjų, budinčių globotojų ir įtėvių rengimo procedūros, nustatoma efektyvesnė Tarnybos atestuotų asmenų veiklos kontrolė.

¹² Plačiau apie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktą išaiškinimą ir rekomendacijas, neatitinkančias įstatymų nuostatų ir sąlygojusių skirtingą budinčių globotojų (socialinių globėjų) praktiką savivaldybėse, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2017 m. veiklos ataskaitos dalyje „Tendencijos vaiko globos srityje“. Prieiga internete <http://www.vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos>.

¹³ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos direktoriaus įsakymų: 2011 m. birželio 22 d. Nr. BV-16 „Dėl asmenų, norinčių tapti vaiko globėju (rūpintoju), šeimos steigėju, dalyviu, budinčiu globotoju ar įvaikinti vaiką, paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijų patvirtinimo“ ir 2013 m. birželio 5 d. Nr. BV-30 „Dėl asmenų, siekiančių įgyti teisę vykdyti asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą, atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“, pakeitimų projektai.

Tarnyba taip pat informavo, kad Europos socialinio fondo agentūra (ESFA) pagal Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos ir Valstybės kontrolės kreipimuisi atliko galimų pažeidimų, susijusių su viešaisiais pirkimais ir techninės specifikacijos pažeidimais vykdant sutartis, tyrimą ir pažeidimų, susijusių su netinkamomis finansuoti išlaidomis, nenustatė. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kritiškai vertina ESFA išvadas apie racionalų Projekto lėšų panaudojimą apmokėti paslaugoms, kurių kokybė bei atitikimas geriausiems vaiko interesams kelia pagrįstą abejonių.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija informavo Kontrolierę, kad rengiami poįstatyminių teisės aktų pakeitimai, susiję su budinčių globotojų paieška, rengimu, atranka, konsultavimu ir pagalbos jiems teikimu bei, kad vaiko teisių apsaugos sistemos pertvarkos klausimas aptartas Tarpžinybinės vaiko gerovės tarybos posėdyje ir „tikimasi, jog GIMK programa bei teisės aktų peržiūra bei koregavimas sudarys sąlygas tobulinti esamą praktiką ir užtikrinti kokybiškesnį, efektyvesnį budinčių globotojų, globėjų (rūpintojų), įtėvių parengimą ir vertinimą bei vykdyti šių asmenų stebėseną ir kontrolę“.

Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierė ne kartą konstatavo trūkumus ir problemas dėl asmenų, vykdančių galimų globėjų ar įvaikintojų patikrinimą, veiklos bei galimų globėjų ir įvaikintojų vertinimo trūkumų. Dėl šių problemų ne kartą buvo kreiptasi ir į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą, ir į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją, tačiau, remiantis šių institucijų pateikta informacija, esminiai pokyčiai šioje srityje nėra numatomi.

3.2.3. Sutrikusio vystymosi kūdikių namų teikiamų socialinės globos paslaugų kokybės aspektai

Ataskaitiniu laikotarpiu Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai bei Socialinių paslaugų priežiūros departamentui buvo pakartotinai pasiūlyta įvertinti sutrikusio vystymosi kūdikių namų, kaip sveikatos priežiūros sistemos įstaigos, vykdomos veiklos turinį ir teikiamas paslaugas bei užtikrinti sutrikusio vystymosi kūdikių namų teikiamų socialinės globos paslaugų kokybės kontrolę visiems šiose įstaigose globojamiems vaikams (neapsiribojant socialinės globos paslaugas teikiančiais šių įstaigų padaliniais).

Kontrolierė ne kartą kreipėsi į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją bei Socialinių paslaugų priežiūros departamentą dėl vaikų, augančių (globojamų) sutrikusio vystymosi kūdikių namuose, teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo¹⁴. Paminėtina, kad vaikų pirminis nukreipimas į šias įstaigas sietinas ne su vaiko sveikatos būkle, o su amžiumi ir pastarojo sąlygotu didesniu priežiūros poreikiu, finansavimo ypatumais, taip pat socialinių ir kompleksinių paslaugų trūkumu savivaldybėse (bendruomenėse), neišvystyta institucinei vaiko globos sistemai alternatyvia vaiko globos paslaugų šeimose ir šeimynose sistema bei nepakankamu įvaikinimo populiarumu.

Sutrikusio vystymosi kūdikių namai yra vaikų globėjai, o šių įstaigų nuostatuose socialinės globos paslaugos be tėvų globos likusiems vaikams nurodomos kaip viena iš veiklos sričių. Visgi, sutrikusio vystymosi kūdikių namai, būdami sveikatos priežiūros įstaigomis, teikia ir socialinės globos paslaugas, kurioms nėra taikomi Socialinės globos normų apraše įtvirtinti reikalavimai. Tokiu būdu valstybė sudaro prielaidas sutrikusio vystymosi kūdikių namuose augančių vaikų teisių ir jų teisėtų interesų pažeidimui.

Socialinių paslaugų priežiūros departamentas ne vienerius metus laikosi nuomonės¹⁵, jog sutrikusio vystymosi kūdikių namai yra sveikatos apsaugos sistemos dalis – licencijuotos sveikatos priežiūros įstaigos, kurių veikla susijusi su sveikatos priežiūros paslaugų teikimu bei kūdikių sveikatos užtikrinimu, todėl nepatenka į Socialinių paslaugų įstatymo reguliavimo sritį (socialinės globos paslaugas gali teikti socialinės globos įstaigos turinčios licenciją teikti šią paslaugą, kt.).

Vertindama pasikeitusio teisinio reglamentavimo sąlygotus teigiamus pokyčius dėl vaikų, kuriems globa buvo nustatyta sutrikusio vystymosi kūdikių namuose po 2017 m. sausio 1 d. situacijos (jie apgyvendinami naujai įsteigtuose įstaigų padaliniuose, teikiančiuose socialinę globą), Kontrolierė atkreipė dėmesį, jog absoliučiai daugumai sutrikusio vystymosi kūdikių namuose augančių vaikų,

¹⁴ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pažymos: 2011 m. lapkričio 16 d. Nr.15/05/16-2011/KI-13 „Dėl vaikų iki 3-4 metų globos organizavimo sutrikusio vystymosi kūdikių namuose ir kitose (Panevėžio Algimanto Bandzos kūdikių ir vaikų globos namuose ir VŠĮ Kauno klinikų filialo vaikų reabilitacijos ligoninėje „Lopšelis“) globą vykdančiose įstaigose, problemų“; 2015 m. kovo 20 d. Nr. (6.7-2014-12)PR-46 „Dėl pokyčių vaikų iki 3(4) metų ir vaikų su negalia, globojamų sutrikusio vystymosi kūdikių namuose bei A. Bandzos kūdikių ir vaikų globos namuose, srityje“. Prieiga internete <http://www.vtaki.lt/Tyrimai>.

¹⁵ Socialinių paslaugų priežiūros departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2014 m. spalio 14 d. raštas Nr. 12.1 – 1061.

kuriems globa buvo nustatyta iki 2017 m. sausio 1d., paslaugų kokybė nepasikeitė, o šių vaikų teisių bei interesų tęstiniai pažeidimai nėra šalinami.

Kontrolierė nuosekliai laikosi pozicijos, kad sutrikusio vystymosi kūdikių namų vykdomos veiklos turinys turi būti traktuojamas (tai pastebėjo ir Socialinių paslaugų priežiūros departamentas), kaip ilgalaikės (trumpalaikės) socialinės globos teikimas be tėvų globos likusiems vaikams, o socialinių paslaugų teikimo veiklai turėtų būti taikomi licencijavimo reikalavimai. Tačiau, atlikti tyrimai rodo, kad sutrikusio vystymosi kūdikių namų veikla neatitinka licencijavimui keliamų reikalavimų ir, kaip nurodo Socialinių paslaugų priežiūros departamentas, šios įstaigos negalėtų gauti licencijos dėl institucinės socialinės globos (ilgalaikės, trumpalaikės) be tėvų globos likusiems vaikams, vaikams su negalia. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, ši aplinkybė negali būti lemianti formuojamą teisės aktų, nustatančių socialinės globos paslaugų kokybės reikalavimus, įgyvendinimo praktiką, pateisinanti tęstinį vaiko teisių pažeidimą bei valstybės institucijų neveikimą šioje srityje (nurodytų įstaigų teikiamoms paslaugoms valstybės institucijos netaiko teisės aktų, nustatančių kokybės (licencijavimo) reikalavimus, nereikalauja ištaisyti veiklos trūkumus ir pan.).

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai bei Socialinių paslaugų priežiūros departamentui nusprendus nepriskirti sutrikusio vystymosi kūdikių namų faktiškai teikiamų vaiko socialinės globos paslaugų licencijuojamos veiklos kategorijai, t. y. nesant galimybių užtikrinti socialinės globos kokybės, nuo 2018 m. liepos 1 d. Kontrolierė pasiūlė Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai bei jos teritoriniams skyriams skirti didesnę dėmesį sutrikusio vystymosi kūdikių namuose globojamų vaikų globos priežiūrai, ypač vertinant globėjo tinkamumą bei sprendžiant globėjo keitimo klausimus.

3.2.4. Inicijavimas dėl sutrikusio vystymosi kūdikių namų veiklos srities išplėtimo

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė neigiamai įvertino Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyvą išplėsti sutrikusio vystymosi kūdikių namų veiklos sritis, papildant jas reabilitacinių paslaugų teikimu vaikams (nuo gimimo iki 7 metų) su įgimtais vystymosi sutrikimais bei sklaidos trūkumais, augantiems šeimose, patiriančiose socialinę riziką.

Reaguodama į ministerijos iniciatyvą (pasiūlymą), Kontrolierė suabejojo, ar tokio pobūdžio siūlymai atitinka institucinės vaikų globos pertvarkos esmę ir tikslus. Dar daugiau abejonių sukėlė tai, kad pateiktu siūlymu buvo ne tik siekiama išlaikyti ne kartą kritikuotą, vaiko interesų neatitinkančią kūdikių ir vaikų iki 7 metų globos sistemą (praktiką) sutrikusio vystymosi kūdikių namuose, tačiau jis buvo skirtas išimtinai su vaikų iš socialinę riziką patiriančių šeimų grupei, t. y. su socialinėmis vaikų patekimo į šias įstaigas priežastimis.

Daugkartiniuose Kontrolierės tyrimuose yra pažymėta, kad sutrikusio vystymosi kūdikių namų teikiamos ankstyvosios reabilitacijos ir kitos sveikatos priežiūros paslaugos, siekiant užtikrinti tinkamą sutrikusios raidos vaikų vystymąsi, nėra ir negali būti svariu argumentu, svarstant šių įstaigų reikalingumo klausimą. Neabejotini įrodymai apie institucinės globos žalą vaiko raidai negali būti ignoruojami ar sumenkinami, bandant sureikšminti sutrikusio vystymosi kūdikių namų teikiamų sveikatos priežiūros paslaugų vaikams naudą, išskirtinumą. Kontrolierė nuosekliai laikosi pozicijos, kad vaikai, turintys sveikatos (raidos) sutrikimų, kuriems, įvertinus paslaugų poreikį jos galėtų būti teikiamos pagal jų gyvenamąją vietą, neturėtų būti nukreipiami į minėtas įstaigas, juo labiau jose globjami.

Sveikatos apsaugos ministerija nepritarė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyvai – siūlymui praplėsti Medicininių indikacijų (ligų ir (ar) susijusių sveikatos sutrikimų) sąrašą, kuriuo vadovaujantis sutrikusio vystymosi kūdikių namuose vaikams teikiamos stacionarinės asmens sveikatos priežiūros paslaugos¹⁶, papildant jį reabilitacinių paslaugų kompleksu, kadangi tai suponuotų galimybę tėvų globos netekusius vaikus apgyvendinti sutrikusio vystymosi kūdikių namuose ne dėl medicininių, o dėl socialinių priežasčių, kaip buvo iki sąrašo patvirtinimo. Sveikatos apsaugos ministerija pažymėjo, jog minėtas sąrašas buvo patvirtintas įgyvendinant Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 m. veiksmų plano priemones. Taip pat pabrėžė, kad sutrikusio vystymosi kūdikių namai yra asmens

¹⁶ Patvirtintas sveikatos apsaugos ministro 2016 m. birželio 6 d. įsakymu Nr. V-715.

sveikatos priežiūros įstaigos, todėl vaikai į jas turėtų patekti tik dėl medicininių indikacijų, o be tėvų globos likusiam vaikui turi būti sudarytos sąlygos augti įtėvių ar globėjų šeimoje.

3.2.5. Globos organizavimo nuostatų tobulinimas

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierė vertino bei teikė pastabas Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtam Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo projektui, kuriuo keičiami Vaiko globos organizavimo nuostatai¹⁷.

Projekto rengėjams siūlyta atsisakyti savivaldybės administracijos kaip tarpininko vaidmens priimančio ir persiunčiančio asmens, norinčio tapti vaiko globėju, šeimynos steigėju ar dalyviu, dokumentus Tarnybos teritoriniam padaliniiui pradiniam vertinimui atlikti. Priešingu atveju, asmuo nežinos kuriam savivaldybės administracijos padaliniiui turi pateikti prašymą, ar yra įgaliota socialinių paslaugų įstaiga prašymams priimti ir kokia tai įstaiga, o savivaldybės administracija atliks tik dokumentų persiuntimo funkciją, nes jai nėra priskirta pradinio asmens tinkamumo tapti globėju vertinimo funkcija. Atkreiptas dėmesys, jog pagal siūlomą teisinį reguliavimą asmens duomenys bus teikiami tretiesiems asmenims (savivaldybės administracijai ar jos įgaliotai socialinių paslaugų įstaigai), nesusijusiems su asmens pradinio vertinimu.

Kontrolierė išreiškė abejones dėl projekto rengėjų ketinimų mažinti tėvų globos netekusio vaiko teisių ir interesų apsaugą, atsisakant pareigos vertinti asmens, siekiančio tapti globėju, padarytus administracinius nusižengimus bei gauti išsamią informaciją apie asmenis, gyvenančius kartu su potencialiu globėju. Taip pat Kontrolierė atkreipė dėmesį ir pasiūlė atsisakyti projekte (poįstatyminiame teisės akte) siūlomo teisinio reguliavimo, nustatant išlygas dėl Civiliniame kodekse nustatytų imperatyvių sąlygų, kurioms esant asmuo negali būti skiriamas vaiko globėju.

Pasiūlyta svarstyti, jog pasirengimas globoti vaiką būtų organizuojamas abiem sutuoktiniams ar faktiškai kartu gyvenantiems asmenims (pirminis vertinimas, mokymai, vertinimas) bei būtų nustatytas globos peržiūrų periodiškumas.

Taip pat Kontrolierė pasiūlė pakartotinai apsvarstyti tikslingumą vaiko laikinosios globos priežiūrą sutapatinti (susieti) su atvejo vadybos procesu ir perduoti laikinosios globos priežiūros funkciją atvejo vadybininkui, ypač atsižvelgiant į tai, jog projekte sprendimų priėmimas dėl vaiko grąžinimo tėvams, laikinosios globos pratęsimo, kreipimosi į teismą dėl nuolatinės globos nustatymo, nurodymo savivaldybės administracijos direktoriui pateikimo priskiriamas Tarnybos teritoriniam skyriui, pastarasis taip pat prižiūri vaiko globą šeimoje, šeimynoje, globos centre, vaikų globos institucijoje.

Projekto rengėjų dėmesys buvo atkreiptas į įsigaliosiančius Civilinio kodekso ir Civilinio proceso kodekso pakeitimus bei pasiūlyta suderinti projekto nuostatas su šiais teisės aktais.

3.2.6. Vaikų, kuriems nustatyta globa, ir globėjų centralizuotos apskaitos tvarkos aprašo tobulinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pateikė siūlymus dėl Vaikų, kuriems nustatyta globa ir vaiko globėjų centralizuotos apskaitos tvarkos aprašo projekto tobulinimo.

Kontrolierė pasiūlė papildyti aprašą nuostatomis, įpareigojančiomis rinkti duomenis apie socialinės globos įstaigų licencijų sustabdymą, panaikinimą, šiose įstaigose kompetentingų institucijų nustatytus ir nepašalintus esminius veiklos trūkumus, įtakojančius vaikams teikiamų paslaugų kokybę, globėjo pareigų vykdymą ir vaiko teisių užtikrinimą, siekdama, jog praktikoje būtų išvengta situacijų, kai vaikų globėjais skiriamos socialinės globos įstaigos, kurių licencijos teikti socialinės globos paslaugas sustabdytos ar panaikintos. Taip pat siūlyta įtvirtinti nuostatas dėl centralizuoto duomenų apie globėjus, kurie buvo nušalinti nuo pareigų Civilinio kodekso nustatyta tvarka, tvarkymo, centralizuoto duomenų apie be tėvų globos likusių vaikų globos vietą bei globėjus, išplėsti duomenų apie šeimas, paskirtas būti vaiko globėjais, rinkimo kriterijus (sutuoktinių gyvenimą skyrium, ištuoką, santuokos pripažinimą negaliojančia, sutuoktinio mirtį) rinkimo.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimo Nr. 405 „Dėl Vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo projektas.

Projekto rengėjų dėmesys buvo atkreiptas į tai, jog projekto nuostatos turi būti suderintos tarpusavyje bei su kitais įstatyminio bei poįstatyminio lygmens teisės aktais.

3.2.7. Globos centrų reglamentavimo tobulinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Socialinės apsaugos ir darbo ministeriją dėl Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašo¹⁸ (Aprašas) keitimo, užtikrinant Aprašo nuostatų atitiktį Socialinių paslaugų įstatymo ir Civilinio kodekso nuostatomis bei keičiant ydingą praktiką, kai sukuriamos naujos bendro pobūdžio teisės normos, įsiterpiama į įstatymais apibrėžtų santykių ribas, pažeidžiami įstatymo viršenybės poįstatyminių teisės aktų atžvilgiu, teisinio tikrumo, teisinio aiškumo ir teisėtų lūkesčių užtikrinimo principai.

Įstatymų leidėjas pavedė Vyriausybei ar jos įgaliotai institucijai patvirtinti globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašą.

Pažymėtina, kad socialinės apsaugos ir darbo ministras patvirtino Aprašą, kuriame buvo reglamentuota ne tik budinčio globotojo veikla, bet ir įtvirtinta nauja globos forma bei globėjų rūšis – socialinis globėjas (nepateikiant sąvokos, nenustatant reikalavimų, kt.), jo veiklos principai, tokiu būdu, nesant teisinio pagrindo, išplečiant globos centrų funkcijas ir įgaliojimus.

Kontrolierė atkreipė dėmesį, kad Socialinių paslaugų įstatyme Vyriausybei ar jos įgaliotai institucijai nebuvo deleguota teisė poįstatyminiais teisės aktais nustatyti ir reglamentuoti kitas, nei nustatyta įstatyme, globėjų rūšis (socialinis globėjas) ar pakeisti veiklos formas (darbo sutartis), praplėsti įstatyme nustatytą globos centro funkcijų baigtinį sąrašą. Taip pat atkreiptas dėmesys, jog nei Civiliniame kodekse, nei Socialinių paslaugų įstatyme ar kituose įstatymuose socialinio globėjo sąvoka nėra apibrėžta ir vartojama.

Nėra aišku, ar socialiniu globėju poįstatyminiame akte vadinami fiziniai asmenys, paskirti globėjais Civilinio kodekso nustatyta tvarka (Apraše nustatyta, kad „socialinis globėjas globoja vaiką savo gyvenamojoje vietoje, natūralioje šeimos aplinkoje ir įgyvendina Civiliniame kodekse numatytas globėjo teises bei pareigas, yra vaiko atstovas pagal įstatymą). Socialinis globėjas taip pat gali prižiūrėti vaiką, kuriam reikalinga globa ir laikinoji globa dar nenustatyta tol, kol jam ši globa bus nustatyta, taip pat neįgalų vaiką, siekdamas vaiko tėvams, globėjams suteikti laikiną atokvėpį“. Dar daugiau neaiškumų dėl socialinio globėjo sąvokos sukelia Aprašo nuostatos, kuriose išskiriamos šios globėjų rūšys: budintys globotojai (vykdo vaikų priežiūrą), socialiniai globėjai (vaikų laikinoji ar nuolatinė globa), globėjai giminaičiai (vaikų laikinoji ar nuolatinė globa).

Teisės doktrinoje yra visuotinai pripažinta, kad teisės aktai skirstomi į įstatymus ir poįstatyminius teisės aktus. Poįstatyminiai aktai yra skiriami įstatymams įgyvendinti ir jie leidžiami pagal galiojančių įstatymų normas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „[po]įstatyminis aktas paprastai yra valdymo aktas. Juo realizuojamos įstatymo normos, tačiau toks teisės aktas negali pakeisti paties įstatymo ir sukurti naujų bendro pobūdžio teisės normų, kurios savo galia konkuruotų su įstatymo normomis“.

Kontrolierės nuomone, Aprašas sukuria iš esmės naujas bendro pobūdžio teisės normas, kuriomis keičiamos Socialinių paslaugų įstatymo normos, kelia neaiškumus kas yra tikrasis globos, globos centrų ir budinčių globotojų, globėjų (įskaitant, bet neapsiribojant socialinius globėjus) santykių reguliavimo šaltinis – įstatymas ar poįstatyminis teisės aktas. Taip pat ne mažiau svarbus aspektas yra teisinio tikrumo ir aiškumo principo įgyvendinimas – teisinis stabilumas, apsaugantis teisinių santykių subjektų teises ir pagarbą subjektų, dalyvaujančių teisiniuose santykiuose, teisėtiems lūkesčiams.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuomone, Aprašo nuostatos nesukuria naujų bendro pobūdžio teisės normų, nes trumpiniais „socialinis globėjas“ bei „globėjas giminaičis“ vadinami Civiliniame kodekse įteisinti globėjai, vykdančys vaiko globą šeimoje, nustatytą Civilinio kodekse. Ministerijos paaiškinimais, „kadangi skiriasi pagalbos intensyvumas globėjams, globojantiems su jais giminytės ryšiais nesusijusius vaikus ir susijusius, apraše minėti fiziniai asmenys globėjai išskiriami į dvi grupes“.

¹⁸ Patvirtintas socialinės apsaugos ir darbo ministro 2018 m. sausio 19 d. įsakymu Nr. A1-28

3.2.8. Globėjų ir įtėvių parengimo praktikos trūkumai

Ataskaitiniu laikotarpiu buvo vykdoma tęstinė vaiko teisių apsaugos kontrolierės identifiкуotų problemų dėl globėjų ir įtėvių rengimo praktikos¹⁹ sprendimų stebėseną. Vertindama Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos iškeltų problemų sprendimui numatytas priemones kaip nepakankamas bei turėdama omenyje dalinį įvardintų problemų neigimą, Kontrolierė pakartotinai kreipėsi į Tarnybą bei socialinės apsaugos ir darbo ministrą.

Galiojantis teisinis reguliavimas nenumato galimybių siųsti asmenį (šeimą) į mokymus pagal GIMK mokymų programą, jeigu nėra atliktas jo pradinis (teigiamas) vertinimas. Vykdomosios valdžios institucijos toleruoja praktiką, kai teritorinių vaiko teisių apsaugos skyrių siuntimu (teikimu, prašymu), pažeidžiant teisės aktais nustatytą tvarką, asmuo (šeima) pradeda GIMK mokymus dar negavęs teritorinio vaiko teisių apsaugos skyriaus teigiamo pradinio vertinimo (neturint duomenų apie galimą asmens teistumą, sveikatos būklę, veiksnumą ir kitas itin svarbias aplinkybes).

Asmenų, siekiančių įgyti teisę vykdyti asmenų pasirengimo globoti ar įvaikinti vaiką patikrinimą, atestacijos komisijos²⁰ nariai šią praktiką vertino skirtingai: vieni – pažymėjo, kad „būtent VTAS pažeidžia teisės aktus, siųsdami į mokymus pagal GIMK programą asmenis, negavusius teigiamo pradinio įvertinimo“, kiti (įskaitant Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovą) – teritorinio vaiko teisių apsaugos skyriaus ar Tarnybos atestuotų asmenų klaidų neįžvelgė. Teisės aktų reikalavimų neatitinkančios praktikos formavimas buvo pateisinamas bei Kontrolierės nustatyti pažeidimai buvo kvestionuojami, argumentuojant „veikimu šeimos interesų naudai“, bendra valstybės politika, „kad kuo daugiau asmenų būtų parengta vaiko globai (rūpybai) ar įvaikinimui“. Nekvestionuodama siekio parengti kuo daugiau asmenų (šeimų), galinčių globoti ar įvaikinti vaikus, Kontrolierė laikėsi nuomonės, kad būtina skirti dėmesį kokybiniais rodikliais, priešingu atveju – gali didėti nesėkmingų vaiko globos ar įvaikinimo atvejų skaičius, sprendimai, priimti „šeimos interesų naudai“, ne visuomet atitiks geriausius vaiko interesus.

Kontrolierė siūlė inicijuoti teisinio reglamentavimo pakeitimus, užtikrinant vienodą šeimų, norinčių globoti ar įvaikinti vaiką, vertinimo praktiką. Praktikoje paplitę atvejai, kai yra vertinamas ir mokymuose dalyvauja tik vienas iš sutuoktinių (pavyzdžiui, kitas sutuoktinis dėl teistumo už tyčinius nusikaltimus ar kitų aplinkybių negali būti pripažintas tinkamas būti globėju ar įtėviu pagal Civilinio kodekso normas), kai su mokymuose nedalyvaujančiu sutuoktiniu atestuoti socialiniai darbuotojai bendrauja tik telefonu ir t.t.

Atlikti tyrimai patvirtina, kad neretai klausimas dėl vaiko globos ir įvaikinimo procesų skaidrumo keliamas pagrįstai. Atkreiptas dėmesys, kad praktikoje kylančios teisės aktų įgyvendinimo problemos neretai Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva sprendžiamos ne inicijuojant (priimant) teisės aktų pakeitimus, tačiau žodiniais teisinės galios neturinčiais ir pasekmių nesukeliančiais susitarimais (pavyzdžiui, siūloma „naudoti šią praktiką: VTAS turėtų raštu kreiptis į Tarnybos atestuotus asmenis ir nurodyti trūkstamų dokumentų sąrašą, o Tarnybos atestuoti asmenys, gavę iš VTAS neigiamą pradinį vertinimą, iš karto informuoti asmenis, kad jie bus pašalinti iš mokymų pagal GIMK programą grupės“). Siekiant teigiamų pokyčių globėjų ir įvaikintojų rengimo procese, itin svarbu, jog valstybės institucijos ir jų socialiniai partneriai imtųsi visų įmanomų priemonių šių procesų skaidrumui užtikrinti. Taip pat būtina mažinti asmenims (šeimoms), norintiems globoti ar įvaikinti vaiką, administracinę naštą, užtikrinti globėjų ir įtėvių parengimo, vertinimo paslaugų didesnį prieinamumą ir lankstumą. Daugelį metų vykdomosios valdžios ignoruojamos arba fragmentiškai sprendžiamos praktinio įgyvendinimo, vienodos praktikos formavimo problemos turėtų būti sprendžiamos teisinėmis priemonėmis, o ne žodiniais susitarimais, konsultacijomis ar pan.

Kontrolierė ne kartą išreiškė savo nuomonę, kad viena iš vaiko teisių apsaugos sistemos nepakankamo efektyvumo priežasčių yra skirtingos ir ydingos praktikos formavimas(is). Pateikti pasiūlymai nustatytas problemas spręsti keičiant Vaiko globos organizavimo nuostatus bei kitus

¹⁹ Išsamiau – vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2017 m. veiklos ataskaitoje. Prieiga internete <http://www.vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos>.

²⁰ Atestacijos komisijos sudėtį tvirtina Tarnybos direktorius įsakymu. Ją sudaro 5 nariai: 1 Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atstovas, 2 Tarnybos atstovai, 2 atestuoti socialiniai darbuotojai, teikiantys globėjų ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugas ne mažiau kaip 5 metus.

poįstatyminius teisės aktus (pagal poreikį), taip pat įvertinti Civilinio kodekso nuostatų, susijusių su abiejų sutuoktinių, pageidaujančių globoti ar įvaikinti vaiką, parengimu ir vertinimu bei jas detalizuojančių poįstatyminių teisės aktų pakeitimo reikalingumu.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2018 m. nepateikė teisėkūros iniciatyvų, nurodytų problemų sprendimui.

3.2.9. Asmens, norinčio tapti vaiko globėju, sveikatos vertinimo ir medicininių dokumentų pildymo trūkumai

Ataskaitiniais metais buvo atkreiptas dėmesys į praktikoje kylančius nesklandumus dėl norinčių tapti vaiko globėjais asmenų sveikatos būklės vertinimo.

Vaiko globėjas parenkamas atsižvelgiant į daugybę kriterijų, vienas iš jų – asmens sveikatos būklė, t. y. vaiko globėju negali būti skiriamas asmuo, sergantis ligomis, kurių sąrašą tvirtina Vyriausybės įgaliota institucija.

Sveikatos apsaugos ministerijos nuomone, būsiamiems globėjams išduodamame pažymėjime, kurį gali išduoti gydytojas arba gydytojų konsultacinės komisijos pirmininkas, turi būti pateikta medikų išvada – „sveikas arba kokiomis ligomis serga, kokia būsena“, tačiau teisės aktuose pastariesiems subjektams nėra suteikti įgaliojimai pateikti išvadą dėl asmens galimumo ar negalimumo būti globėju ar įtėviu (pavyzdžiui, nurodyti, kad „pagal sveikatos būklę [globėju, įtėviu] būti gali“ arba „pagal sveikatos būklę [globėju, įtėviu] būti negali“).

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos nuomone, gydytojai, išduodami medicininį pažymėjimą asmeniui, norinčiam globoti ar įvaikinti vaiką, privalėtų patikrinti, ar asmuo neserga ligomis, kuriomis sergantis asmuo negali būti skiriamas vaiko globėju ar įvaikinti.

Praktikoje pastebima, kad pirminių sveikatos priežiūros įstaigų išduodamose pažymuose medikų išvados formuluojamos skirtingai. Vienu iš vertintų atvejų, asmens sveikatos pažymėjime buvo pateikta išvada, kad asmuo gali būti globėjas, nurodyta, kad asmuo pakartotinai turi pasitikrinti sveikatą po metų, taip pat nurodytos ligos pagal Tarptautinės statistinės ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikaciją (TLK). Pagal galiojantį teisinį reglamentavimą, tokiais atvejais vertinama, kad pirminės sveikatos priežiūros įstaigos netinkamai vykdo teisės aktų nuostatas bei viršija savo įgaliojimus.

3.2.10. Įvaikinimo procesų teisinio reglamentavimo tobulinimas

Ataskaitiniu laikotarpiu Kontrolierė teikė siūlymus Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtam Įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo pakeitimo projektui²¹ (Aprašas).

Projekto rengėjams pasiūlyta tiksliau reglamentuoti sąrašo, asmenų norinčių įvaikinti vaiką, sudarymo tvarką, kad, 2018 m. liepos 1 d. apjungus norinčių įsivaikinti asmenų sąrašą, praktikoje nekiltų ginčų dėl asmenų registravimo eiliškumo, pirmenybės teikimo kriterijų ar pan., jeigu pasislinktų asmens eilė sąrašė, tą pačią dieną būtų gauti (registruoti) asmenų prašymai, jeigu atsirastų keli vaiko poreikius atitinkantys ir norintys įvaikinti asmenys su ta pačia registracijos data sąrašė ir kt.

Kontrolierė išsakė nuomonę, kad Apraše turi būti įtvirtintas įpareigojimas išklausti vaiko nuomonę dėl jo įrašymo į galimų įvaikinti vaikų apskaitą (įvaikinimo) ar išbraukimo iš jo, užtikrinant teisinio reglamentavimo nuoseklumą, suderinamumą su Civilinio kodekso nuostatomis. Taip pat nurodyta, kad vaiko įrašymas į specialiųjų poreikių sąrašą neturėtų būti siejamas tik su laiko trukme (per 6 mėn. neatsirado Lietuvos Respublikos piliečių, gyvenančių Lietuvos Respublikoje, norinčių įsivaikinti vaiką), tačiau ir su kompetentingų institucijų pareiga per nurodytą laikotarpį imtis aktyvių veiksmų ieškant potencialių įtėvių (siūlant vaiką įvaikinti).

Kritiškai įvertinta nuostata, kad asmenys, norintys įvaikinti Lietuvos Respublikoje nuolat gyvenantį vaiką, savo gyvenamosios vietos savivaldybės administracijai arba jos įgaliotai socialinių paslaugų įstaigai pateikia prašymus ir kitus dokumentus (tarp jų, informaciją apie sveikatą, turtinę

²¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 10 d. nutarimo Nr. 1422 „Dėl įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo projekto. Prieiga internete: <http://www.vtaki.lt/lt/teisine-informacija/vaiko-teisiu-padeties-vertinimas/siulymai>.

padėtį, gaunamas pajamas, kt.). Pasiūlyta, kad turėtų būti nustatytas vienas konkretus subjektas, į kurį asmuo turėtų kreiptis dėl įvaikinimo. Taip pat išsakyta abejonė dėl asmenų prašymų įvaikinti vaiką pateikimo per tarpininkus (ne tiesiogiai pradinį vertinimą atliekančiam subjektui), turint omenyje teisinį reglamentavimą bei teismų praktiką asmens duomenų apsaugos srityje bei administracinės naštos asmenims didinimą.

Vertinant projektą pažymėta, kad vis dar nėra reglamentuoti šeimos pajamų pakankamumo ir turtinės padėties vertinimo kriterijai²², nors Aprašu nustatoma pareiga asmenims pateikti duomenis apie šeimos (asmens) pajamas, skolinius įsipareigojimus ir kt. Taip pat paminėta, kad nėra reglamentuotos Tarnybos funkcijos, susijusios su asmenų pasirengimu įvaikinti, vertinimu, bei pasiūlyta trumpinti nepagrįstai ilgą 20 darbo dienų terminą priimti sprendimą dėl asmenų įrašymo į įvaikintojų sąrašus.

Įvertinusi besiformuojančią praktiką, kai dėl Civiliniame kodekse įtvirtintų priešasčių įvaikinti siekia (gali) tik vienas iš sutuoktinių arba įvaikinti siekia vienas iš nesusituokusių asmenų, Kontrolierė siūlė Apraše nustatyti, jog tokiais atvejais pasirengimas (mokymai, vertinimas) įvaikinti būtų organizuojamas abiem sutuoktiniams ar faktiškai kartu gyvenantiems asmenims. Atkreiptas dėmesys į tai, kad Aprašu nepagrįstai susiaurinamos Civilinio kodekso nuostatos dėl įvaikinimo nesusituokusiems asmenims ar vienam iš sutuoktinių, galimybės.

Pakartotinai buvo išsakytos pastabos dėl poįstatyminiuose išplėsto ir įstatymų nuostatų neatitinkančio globos centrų veiklos ir jų funkcijų reglamentavimo.

Pažymėtina, kad Kontrolierė dar 2017 m. atkreipė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos dėmesį į įvaikinimo srityje formuojamą praktiką, kai siaurinamai aiškinamos ir taikomos tiek įstatyminio, tiek poįstatyminio lygmens teisės aktų normos, nepripažįstant tinkamais įvaikinti ir nepradedant ikiteisminės įvaikinimo procedūros nesusituokusiems asmenims, gyvenantiems užsienio valstybėse (tarptautinis įvaikinimas).

3.2.11. Duomenų apie įvaikinimą apsaugos problemos

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą, prašydama atlikti susiformavusios (naujai besiformuojančios) praktikos įvaikinimo duomenų atskleidimo srityje analizę bei stiprinti vaiko teisių apsaugos skyrių kompetencijas šioje srityje, užkertant kelią galimiems neteisėto įvaikinimo duomenų atskleidimo atvejams ateityje.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (LAT) informavo Kontrolierę apie teritorinio vaiko teisių apsaugos skyriaus prašymą pateikti tarptautinio įvaikinimo bylos duomenis – pareiškimo dėl įvaikinimo ir priimto teismo sprendimo kopijas. Teismas atsisakė tenkinti prašymą, argumentuodamas, jog įvaikinimo bylos duomenys yra konfidencialūs ir gali būti atskleisti tik Civilinio kodekso nustatyta tvarka bei, jog pagal galiojantį teisinį reglamentavimą šie duomenys savaime netampa vieši įvaikintam asmeniui sulaukus pilnametystės.

Teritorinio vaiko teisių apsaugos skyriaus pateikta informacija patvirtino Kontrolierės darytą prielaidą, kad praktikoje galimi atvejai, kai įvaikinimo bylos duomenis buvusiems giminaičiams pagal kilmę skyriai atskleidžia (gali atskleisti) negavę teismo leidimo. Taip pat pateiktas atsakymas leido manyti, kad skyriams nėra aiškios Civilinio ir Civilinio proceso kodeksų nuostatų dėl įvaikinimo bylos duomenų atskleidimo turinys, atitinkamų teisės normų taikymo praktika bei LAT argumentai dėl atsisakymo pateikti įvaikinimo bylos duomenis.

Tarnyba informavo, kad reaguodama į ankstesnį Kontrolierės kreipimąsi, dar 2017 m. kreipėsi į Teisingumo ministeriją bei Nacionalinę teismų administraciją, prašydama pateikti nuomonę ir išaiškinimus, kokiais atvejais ir kaip turi būti taikomos Civilinio kodekso bei Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo nuostatos, kai atskleidžiami įvaikinimo duomenys, suteikiama kita prašoma informacija. Gavus išaiškinimus, 2017 m. buvo parengtos ir išplatintos savivaldybėms „Rekomendacijos dėl įvaikinimo duomenų atskleidimo“²³.

Kontrolierė, atsižvelgdama į Tarnybos (tuometinės metodinio vadovavimo vaiko teisių apsaugos skyriams įstaigos) pateiktas rekomendacijas, darė prielaidą, kad Tarnyba neįžvelgia galimų praktinių

²² Valstybės kontrolės 2014 m. rugpjūčio 5 d. valstybinio audito ataskaita Nr. VA-P-10-3-9 „Įvaikinimo organizavimas“.

²³ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos 2017 m. rugsėjo 26 d. raštas Nr. S-4559. Prieiga internete <http://www.vaikoteises.lt/media/file/Metodines/ivaikinimo%20duomenys%202017.pdf>.

įvaikinimo duomenų atskleidimo tvarkos problemų ir (ar) problemų, susijusių su vaiko teisių apsaugos skyrių darbuotojų kompetencijų trūkumu, bei poreikio atlikti praktikos šioje srityje analizę.

Taip pat ataskaitiniu laikotarpiu atkreiptas dėmesys į asmens skunde nurodytą situaciją, kai dėl galimai netinkamo vaikų duomenų tvarkymo savivaldybėje, įrašant vaikų duomenis į darželių informacinę sistemą, siekiant užtikrinti vaikų pirmenybę gauti vietą darželyje, į Centralizuotą prašymų pateikimo ir gyventojų informavimo informacinę sistemą buvo įvesti vaikų vardai ir pavardės buvusios iki įvaikinimo. Dėl netikslių vaikų vardų ir pavardžių nurodymo mokėjimo dokumentuose, kilo problemos. Taip pat vaikas išgyveno stresą, kai darželyje buvo pašauktas buvusiu pavarde. Savivaldybės administracija, išanalizavusi duomenų pasikeitimo sistemoje priežastis, įdiegė technines duomenų saugumo priemones. Kontrolierė atkreipė dėmesį, vaikų asmens duomenys turi būti tvarkomi tiksliai, sąžiningai ir teisėtai. Vaikas nėra visiškai subrendęs žmogus ir kai kuriais atvejais gali neadekvačiai suvokti ir įvertinti situaciją, o kai kuriuos įvykius gali suvokti kaip pavojingus ar grėsmingus.

Ataskaitiniais metais taip pat buvo nagrinėtas būsimų įtėvių bei globėjų asmens duomenų atskleidimo vaiko tėvams klausimas.

Savivaldybių gaunamos informacijos analizė parodė, kad nuolatinių globėjų (įskaitant globėjus, pradėjusius ikiteismines globojamo vaiko įvaikinimo procedūras) asmens duomenys gali būti atskleidžiami vaiko tėvams, kuriems neterminuotai apribota tėvų valdžia, teismo sprendimų dėl išlaikymo vaikams vykdymo procese. Dažniausiai tokios situacijos susidaro tais atvejais, kai antstoliai iš vaiko tėvų išieško teismo priteistą materialinį išlaikymą vaikui. Antstolių patvarkymuose²⁴, nurodomi nuolatinių globėjų (įskaitant siekiančių tapti globojamo vaiko, kurio naudai išieškomas išlaikymas, įtėviais) vardas, pavardė, gyvenamosios vietos adresas ir asmens kodas.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, ieškodama problemos sprendimo būdų, kreipėsi į Teisingumo ministeriją bei Lietuvos antstolių rūmus, prašydama apsvarstyti klausimą dėl nurodytų duomenų atskleidimo bei Patvarkymo dėl išlaikymo išieškojimo formos keitimo tikslingumo.

3.2.12. Tarptautinis įvaikinimas

Vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje. Deja, ne visi vaikai gali augti savo biologinių tėvų šeimose arba grįžti pas juos, jeigu buvo dėl tam tikrų aplinkybių paimiti. Nesant tokios galimybės, vaiko teisė augti šeimoje realizuojama per globą šeimoje arba įvaikinimą (tiek nacionalinį, tiek tarptautinį). Vaiko teisės ir poreikio augti šeimoje pripažinimas daugelyje pasaulio valstybių, leidžia įvaikinimo santykiams vystytis tarptautiniu mastu. Teisės aktuose įtvirtinta, kad tarptautinio įvaikinimo pranašumas yra tik tuomet, kai vaiko negalima perduoti globai ar įvaikinti toje šalyje, iš kurios jis yra kilęs. Tai reiškia, jog valstybės įpareigojamos imtis aktyvių veiksmų, užtikrinančių, kad buvo išnaudotos visos priemonės, kuriomis vaikui savo kilmės šalyje suteikiama tinkama pagalba.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgusi į visuomenės informavimo priemonėse pateiktą informaciją, pradėjo tyrimą dėl galimo vaiko teisių pažeidimų tarptautinio įvaikinimo metu. Įvertinusi tyrimo metu paaiškėjusias aplinkybes, tyrimo duomenis, Kontrolierė pateiks išvadas ir vertinimus, ar konkrečiu atveju valstybės, savivaldybių bei kitos institucijos tinkamai atliko pareigas bei taikė teisės aktų nuostatas. Šio tyrimo kontekste bus atlikta teisės aktų, reglamentuojančių globos, įvaikinimo procesus bei jų taikymą (įgyvendinimą), analizė, taip pat, nustačius teisinio reglamentavimo spragas, bus teikiami konkretūs siūlymai dėl teisinio reguliavimo tobulinimo.

3.2. Vaiko, netekusio tėvų globos, alternatyvi priežiūra

Pasiūlymai:

1. Įvertinti Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014-2020 m. priemonių plano vykdomų priemonių efektyvumą ir kokybę, jų dermę su iš(si)keltais tikslais, pateikti priemonių įgyvendinimo tarpinius rezultatus.

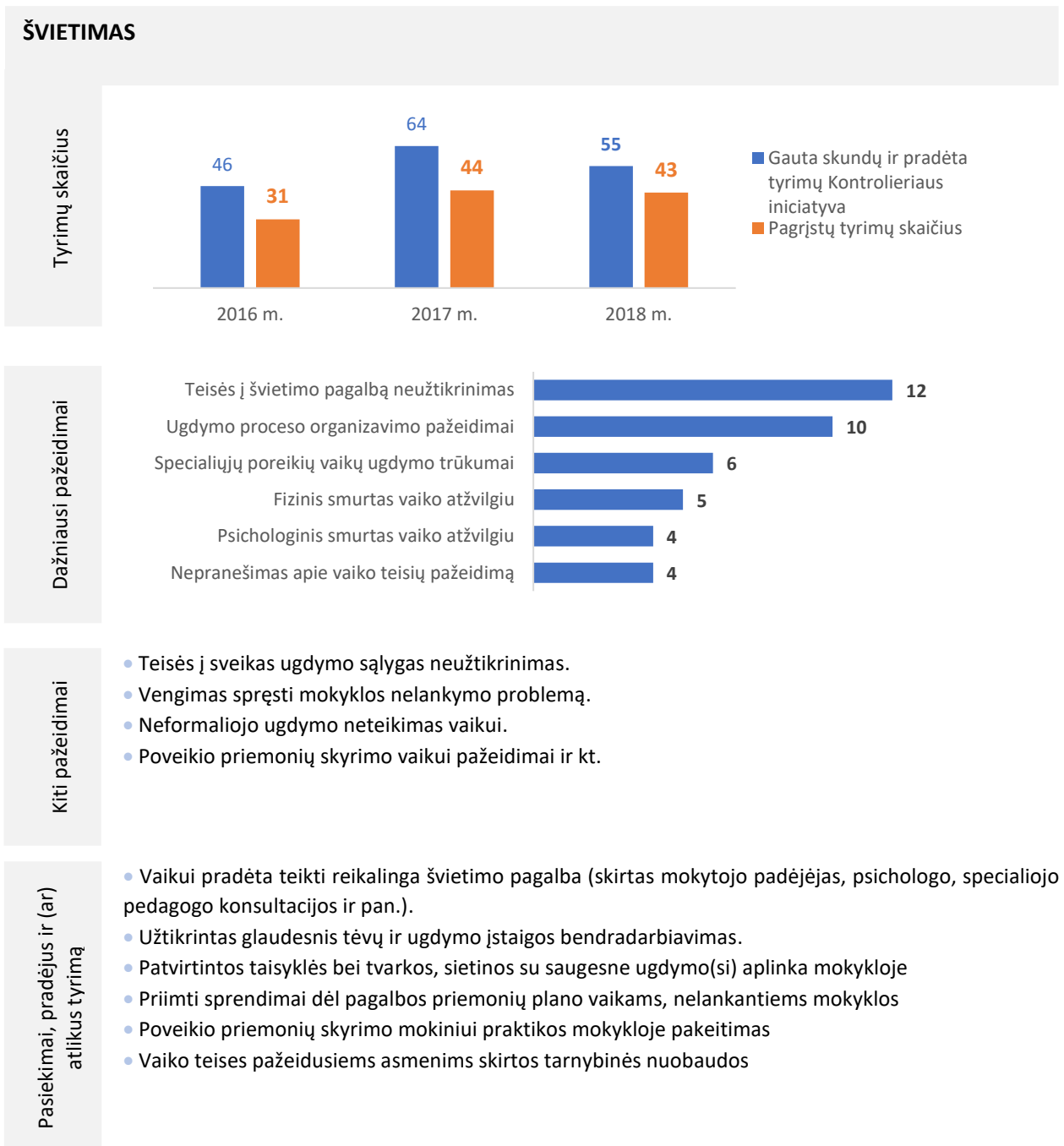
²⁴ Forma patvirtinta teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymu Nr. 1R-352 „Dėl sprendimų vykdymo instrukcijos“.

2. Inicijuoti teisinio reglamentavimo pakeitimus, užtikrinant vienodą šeimų, norinčių globoti ar įvaikinti vaiką, vertinimo praktiką bei šių procesų skaidrumą, taip pat pradėti diskusijas dėl Civilinio kodekso nuostatų, susijusių su abiejų sutuoktinių, pageidaujančių globoti ar įvaikinti vaiką, parengimu ir vertinimu, pakeitimo.

3. Keisti Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašo nuostatas, užtikrinant Aprašo nuostatų atitiktį Socialinių paslaugų įstatymo ir Civilinio kodekso normoms.

4. Pradėti diskusijas dėl įvaikinimo procedūrų slaptumo bei įvaikinimo duomenų atskleidimo suinteresuotiems asmenimis (įvaikintam vaikui, įvaikintojams, įvaikinto vaiko artimiesiems giminaičiams ar kt.) teisinio reglamentavimo.

3.3. Vaikas švietimo sistemoje

3.3.1. Mokinių tėvų ir mokyklos (ne)bendradarbiavimo aspektai

Vaiko asmenybės raidą ir sėkmingą ugdymąsi sąlygoja ne tik jo prigimtis, bet ir nuolatinis jo šeimos bei mokyklos bendradarbiavimas dialogo pagalba. Teisės aktuose įtvirtintos imperatyvios nuostatos dėl tėvų ir mokyklos, specialistų, teikiančių specialiąją, psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę pagalbą, sveikatos priežiūrą, bendradarbiavimas, sprendžiant vaiko ugdymosi, pagalbos vaikui teikimo ir kitus aktualius klausimus, tačiau praktika rodo, kad tėvų ir mokyklos bei kompetentingų institucijų (specialistų) bendradarbiavimo ir aktyvaus, geranoriško dalyvavimo sprendimų paieškose ir jų įgyvendinime trūksta.

Viena iš aktualiausių problemų – tėvų ir mokyklos pozicijų išsiskyrimas dėl vaiko ugdymo(si) ir elgesio problemų. Neretai tėvai tik iš dalies pripažįsta arba visiškai nepripažįsta vaiko elgesio problemų, pateisina vaiko netinkamą elgesį įvairiomis aplinkybėmis ir (ar) neigia (perkelia) savo atsakomybę už vaiko raidą, jo ugdymo(si) rezultatus kitiems, atsisako specialistų pagalbos, motyvuodami, jog „skirsis auklėjimas, nes namuose vaikas auklėjamas vienaip, o darželyje, tikėtina, jis bus mokomas kitaip“, nepateikia specialistų rekomendacijų, kurios padėtų geriau suprasti vaiką, efektyviau bendrauti, išvengti tam tikrų sunkumų bei veiksmingiau reaguoti į juos, padėti vaikui ir kt.

Praktikoje nėra reti atvejai, kai tėvai atsisako vaiko ugdymosi poreikių ar platesnio, kompleksinio vaiko vertinimo (mokykloje, pedagoginėje psichologinėje tarnyboje), kuris sudarytų sąlygas individualizuoti ugdymo procesą bei taikyti tikslingas konkrečiu atveju priemones. Taip pat tėvai neduoda sutikimo, kad mokyklos ir suinteresuotų institucijų specialistai (psichologas, socialinis pedagogas, kt.) stebėtų vaiko elgesį mokykloje, siekdami įvertinti pagalbos konkrečiam mokiniui bei kitiems mokiniams, taip pat ir mokytojams, poreikį, taikomų priemonių veiksmingumą bei jų keitimo tikslingumą, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, stebimus pokyčius ir pan. Tokiais atvejais, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipia dėmesį į tai, kad vaikui pagalbos poreikio vertinimą inicijuojančių ir (ar) pagalbą teikiančių specialistų rekomendacijų ignoravimas, atsisakymas vaikui būtinos pagalbos gali būti vertinamas kaip vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimas.

Kontrolierė yra išsakiusi nuomonę, kad mokyklos turėtų efektyviau išnaudoti mokyklos vaiko gerovės komisijos galimybes, kuriai suteikti platūs įgaliojimai, tarp jų – pareiga bendradarbiauti su mokyklos savivalda, savivaldybės administracijos vaiko gerovės komisija, tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriumi, savivaldybės administracijos struktūriniais padaliniais, teritorine policijos įstaiga, vaiko teisių apsaugą savivaldybėje užtikrinančia institucija, švietimo, socialinių paslaugų, sveikatos priežiūros įstaigomis, nevyriausybinėmis organizacijomis ir kitomis suinteresuotomis institucijomis, įstaigomis ar asmenimis ir kt.

Tyrimų metu pastebima, kad mokiniai ir jų tėvai bei mokytojai, pagalbos specialistai neretai turi susiformavę savo poziciją (netgi kategorišką nuomonę) apie tinkamą vaiko ugdymą, elgesį ir pagalbos jam būdus. Vengimas bendradarbiauti, bendrai ieškoti tinkamiausių tiek konkrečiam vaikui, tiek visai mokyklos bendruomenei (jos sudėtinėms dalims) sprendimų arba sprendimai, priimti neatsižvelgiant į individualius pagalbos reikalingo vaiko poreikius, taip pat lankstumo ir geranoriškumo trūkumas, sąlygoja, jog ilgainiui situacija ir sprendimų paieška tampa dar labiau sudėtingesnė, auga mokyklos bendruomenės narių nepasitenkinimas ir priešprieša.

Kontrolierės nuomone, užtikrinant bendradarbiavimą labai svarbus specialistų pasirėngimas dirbti su šeima, gebėjimas pažinti šeimos individualumą, taip pat jų nuostatos, bendravimo gebėjimai ir kultūros, požiūris į šeimos vaidmenį ir pan. Praktikoje susiduriama su atvejais, kai, iškilus vaiko elgesio problemoms, šios aplinkybės vertinamos kaip šeimos problemų požymis ir tėvai nėra priimami, nėra laikomi lygiaverčiais partneriais, sprendžiant vaiko problemas. Dažnai toks vaidmuo skiriamas tėvams, kurie yra atsidūrę sudėtingose situacijose, turi įvairių socialinių, psichologinių ar asmeninių problemų ir t. t.

Svarbu, jog bent vieno ugdymo proceso dalyvio neįtraukimas į priežasčių identifikavimo ir sprendimų paieškos procesą, nesklandumai bendradarbiavimo procese, ypač požiūris – „nepatinka, išeikite į kitą mokyklą“, prielaidų tėvams „apsispręsti“ dėl mokyklos keitimo sudarymas ir pan., nulemia nesėkmę ir sudaro sąlygas vaiko teisių pažeidimui.

Priešingai, aktyvus bendradarbiavimas teikia abipusę naudą – leidžia tėvams geriau susipažinti su situacija, stebėti vaiko daromą pažangą, suvokti specialistų keliamus tikslus, o specialistams – geriau

pasiekti numatytus tikslus, kartu sumažinant mokykloje (klasėje) esančią įtampą, užtikrinant visapusiškai saugesnę ugdymo(si) aplinką.

3.3.2. Specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių vaikų teisės į mokslą užtikrinimas nepatiriant diskriminacijos

Kontrolieriaus įstaigoje gaunami skundai, pranešimai, paklausimai dėl vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymo rodo, kad praktikoje kyla daug įvairių iššūkių, siekiant užtikrinti tinkamą teisės aktų, garantuojančių kiekvienam vaikui teisę į mokslą, įgyvendinimą.

Valstybė turi pareigą kurti švietimo sistemas ir užtikrinti jų prieinamumą kiekvienam vaikui be jokios diskriminacijos. Visi vaikai turi turėti galimybę įgyti įtraukųjį, kokybišką ir nemokamą išsilavinimą lygiai su kitais asmenimis tose bendruomenėse, kuriose jie gyvena. Valstybė privalo užtikrinti, kad specialiųjų poreikių turintys vaikai nebūtų šalinami iš bendros švietimo sistemos.

Iš gaunamų kreipimųsi, visų pirma išskirtini kreipimaisi dėl požiūrio į specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų teisės būti ugdomais (ugdytis) kartu su kitais vaikais įprastose mokyklose bei dėl požiūrio į specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymo procesą: pagalbos priemonių organizavimą, jų savalaikį taikymą, ugdymo turinio ir metodų pritaikymą, pasiekimų vertinimą ir kt. Kiekvienais metais tampa žinomi atvejai, kai nepagrįstai ir net primygtinai tėvų reikalaujama, kad specialiųjų ugdymosi poreikių turintis vaikas pereitų mokytis į kitą mokyklą ar specialiąją ugdymo įstaigą, įvardijant ar sudarant prielaidas manyti, kad priešingu atveju, vaikas vis tiek bus „išmestas“ iš mokyklos, susidarys situacija, kad vaikas bus priverstas keisti mokyklą, kad tėvai bus apskųsti suinteresuotoms institucijomis dėl netinkamo tėvų valdžios įgyvendinimo ir kt.

„nuo pat pirmų dienų švietimo įstaigoje susiduriame su nemaloniu įstaigos valdžios ir sūnų mokinančių dalies pedagogų elgesiu, nuolatos buvo girdimos pastabos, kad mano vaikui išvis mokytis nereikia, nes jis niekada neskaitys ir nerašys, kad tokios negalios vaikui geriausia lankyti specialiąją mokyklą“ (iš neįgalų vaikų auginančios mamos skundo)

Itin aktuali yra Švietimo įstatymo ir kitų teisės aktų nuostatų, garantuojančių švietimo prieinamumas mokiniui, turinčiam specialiųjų ugdymosi poreikių (pritaikant mokyklos aplinką, teikiant švietimo pagalbą, aprūpinant ugdymui skirtomis techninės pagalbos ir specialiosiomis mokymo priemonėmis, kt.), įgyvendinimo problema. Neretai šio pobūdžio sprendimas priklauso nuo tėvų atkaklumo. Pavyzdžiui, vieno

tyrimo metu buvo nustatyta, jog techninė pagalbos priemonė ugdyme mokiniui, turinčiam specifinių, didelių sutrikimų, buvo pradėta naudota pavėluotai – tik 2 klasės II pusmetyje, ir tik tėvų iniciatyva. Konkrečiu atveju, techninių pagalbos priemonių poreikis buvo nustatytas dar prieš vaikui pradėdant lankyti mokyklą, tačiau tyrimo metu nebuvo gauta duomenų, patvirtinančių, kad buvo ieškoma galimybių naudoti tinkamas techninės pagalbos priemones ir t. t.

Praktikoje nustatomi diskriminacijos atvejai – mokyklose laikomasi specialiųjų ugdymosi poreikių vaikus diskriminuojančios pozicijos. Pavyzdžiui, tyrimo metu paaiškėjo, kad atsisakoma su vaikų tėvais sudaryti susitarimus dėl pailgintos grupės ar papildomų konsultacijų lankymo, argumentuojant, jog tai nėra privalomos mokymo programos dalis. Kontrolierė išsakė nuomonę, jog pailgintos dienos grupės paslaugos teikimui (nors tai laikytina neformaliojo ugdymo paslauga) turi būti taikomi lygių galimybių užtikrinimo standartai. Veiksmai, kai vaikai „atsirenkami“ kaip nepatogūs, sukeltantys daugiau keblumų, buvo vertinti kaip sudarantys prielaidas vaikų diskriminacijai. Kitais atvejais: klasės auklėtoja, vykstant auditui, mokiniui liepė visą savaitę neiti į mokyklą (tėvai sutiko, bijodami pakenkti vaiko ir mokytojos santykiams); vaikui nebuvo leista dalyvauti kai kuriuose renginiuose, motyvuojant, kad jis gali negražiai elgtis ir kt.

Neneigiant vykstančių pokyčių, tenka konstatuoti, kad švietimo įstaigose vis dar trūksta tarpusavio tolerancijos, empatiško požiūrio į individualius vaiko ugdymosi poreikius, galiausiai – mokytojų kompetencijos ir įgūdžių bei supratimo, kaip kurti besimokančią aplinką klasėje visiems vaikams. Viename iš skundų tėvai nurodė, kad mokytojai ir specialistai vis dar nekompetentingi dirbti su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais vaikais, taiko senus ugdymo metodus, „muštrą“, jiems svarbiausia vaiko akademiniai rezultatai, o ne vaiko pasitikėjimo savimi skatinimas, jie nėra linkę atsižvelgti į vaiko poreikius, būti lankstesni. Kontrolierės nuomone, yra itin svarbu kelti mokytojų

kvalifikaciją, kiekvienam vaikui garantuojant kokybišką ugdymą, kai ugdymo(si) procese visų pirma vadovaujamosi geriausių vaiko interesų užtikrinimo principu, atsižvelgiama į specifinius jo poreikius, būdą, amžiaus ypatumus, laikomasi specialistų rekomendacijų, siekiama atskleisti ir puoselėti vaiko gerąsias dvasines ir fizines savybes, padėti jam spręsti vidinius konfliktus, pažinti save, suvokti savo reikmes, sugebėjimus, mokytis spręsti problemas.

3.3.3. Link įtraukiojo ugdymo. Požiūris į specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga aiškino Lietuvos visuomenės požiūrį į vaikų, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, įtraukijį ugdymą bei domėjosi užsienio valstybių patirtimi šioje srityje.

Visuomenės požiūris į specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus

Vienas svarbiausių švietimo sistemos principų – lygių galimybių principas – reiškia, jog švietimo sistema užtikrina asmens teisių įgyvendinimą, kiekvienam asmeniui ji laiduoja švietimo prieinamumą, bendrojo išsilavinimo bei pirmosios kvalifikacijos įgijimą ir sudaro sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP), ugdymą įgyvendina visos privalomąjį ir visuotinį švietimą teikiančios mokyklos, kiti švietimo teikėjai, atskirais atvejais – mokyklos (klasės), skirtos mokiniams, turintiems SUP, ugdyti. Šiuo metu vaikai, turintys SUP, mokosi bendrųjų mokyklų bendrosiose klasėse (visiška integracija) ar specialiosiose ir lavinamosiose klasėse (dalinė integracija) arba specialiosiose mokyklose, centruose.

Lietuvoje plėtojamas įtraukusis ugdymas, t. y., siekiama, kad vis daugiau mokinių, turinčių SUP, mokytųsi bendrosiose klasėse kartu su visais mokiniais. Ugdymo institucija turi užtikrinti ne tik kokybišką vaiko ugdymą, bet ir sėkmingą įtrauktį į ugdymo įstaigos bendruomenę, kuri yra labai svarbi tolimesnei vaiko socializacijai visuomenėje. Vis dėlto statistiniai duomenys rodo, jog visiškos integracijos būdu besimokančių mokinių, turinčių SUP, skaičius ugdymo įstaigose nekinta, didėja dalinės integracijos būdu (specialiosiose ir lavinamosiose klasėse) besimokančių vaikų skaičius.

Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas yra viena sričių, dėl kurių tinkamo įgyvendinimo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunama nemažai skundų. Tiek Kontrolieriaus įstaigoje tiriamos situacijos, tiek viešosios informacijos priemonėse pateikiamos šeimų, nevyriausybinų organizacijų, atstovaujančių vaikus su negalia, nuomonės rodo, kad esama iššūkių užtikrinant visų vaikų poreikius atitinkantį ugdymą. Dažnai pasirodo ir negatyvus mokyklos bendruomenės (tėvų, pedagogų) požiūris į specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus, siekiama, kad „problemas keliantys“ vaikai paliktų mokyklą.

2018 m. visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos užsakymu, atliko tyrimą (reprezentatyvią Lietuvos gyventojų apklausą) dėl visuomenės požiūrio į specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų įtraukijį ugdymą.

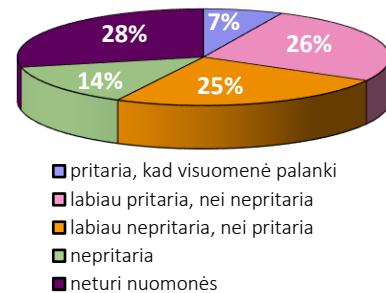
Tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti visuomenės narių sąlytį su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais vaikais, požiūrį į šių vaikų ugdymo organizavimo galimybes bei pagrindines kliūtis (sunkumus) dėl šių vaikų ugdymo bendrosiose mokyklose ir kt.

Dauguma (74 proc.) tyrime dalyvavusių respondentų neturėjo sąlyčio (patirties) su SUP turinčiais vaikais, tikslingai nesidomėjo šiuo klausimu.

Remiantis respondentų išsakyta nuomone, visuomenė nėra palanki, tolerantiška vaikams su SUP, kurie ugdomi bendrosiose mokyklose (39 proc.), bet dauguma asmeniškai palankiai vertino šios vaikų grupės galimybę ugdytis bendrosiose mokyklose (55 proc.).

Pažymėtina, kad turintys aukštąjį išsilavinimą respondentai buvo labiau linkę nepritari nuomonei, kad visuomenė palanki SUP vaikams, nei turintys nebaigtą vidurinį, vidurinį ar aukštesnįjį išsilavinimą.

Nuomonė, ar visuomenė tolerantiška SUP vaikams

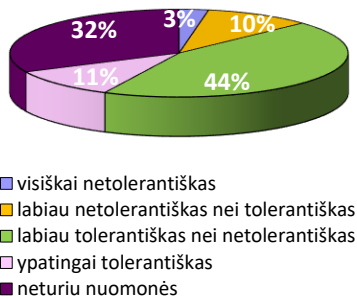

Visiškai netolerantiškais dėl vaikų su SUP ugdymo bendrosiose mokyklose save vertina 3 proc. apklaustų respondentų, 11 proc. save vertina ypatingai tolerantiškais. Ypatingai tolerantiškomis ar labiau tolerantiškomis nei netolerantiškomis laiko save 60,1 proc. moterų, o vyrų – 49 proc.

20 proc. apklaustųjų be jokių abejonių pritarė, kad jo (jos) vaikas ir SUP turintys vaikai būtų ugdomi kartu, 26 proc. pritarė, gavęs informaciją apie vaiką su SUP, 10 proc. nepritarė, gavę informaciją apie vaiką su SUP, 8 proc. – nepritarė jokiais atvejais.

Moterys yra labiau linkę be jokių išlygų pritarėti (23 proc. moterų) integruotam ugdymui nei vyrai (17 proc.); tokiam ugdymui bet kokiais atvejais nepritarė 9 proc. vyrų, 8 proc. – moterų.

Savo tolerantiškumo dėl SUP vaikų vertinimas

Paklausti, kokioje įstaigoje būtų geriausia ugdyti vaikams su specialiaisiais ugdymosi poreikiais, dauguma respondentų nurodė specialiąsias įstaigas, centrus (38 proc.), kiti atsakymai pasiskirstė taip: bendrosiose mokyklose su kitais vaikais bendroje klasėje, esant poreikiui, taikant įvairias ugdymo formas, priemones (31 proc.), bendrųjų mokyklų atskirose (specialiose) klasėse (24 proc.), namuose (2 proc.), nežino, neatsakė (6 proc.).

Didesnė moterų nei vyrų dalis linkusi manyti, jog visiškos integracijos forma yra priimtinesnė ugdyti vaikus SUP, didesnė dalis vyrų (net 42 proc. vyrų) nei moterų (34 proc.) linkusi manyti, kad vaikus SUP reiktų ugdyti specialiose įstaigose, centruose.

Didžioji dalis respondentų – 31 proc. – linkę manyti, kad įprastinės raidos vaikų ir vaikų su SUP ugdymas kartu yra abipusiai naudingas vaikams, 21 proc. atsakiusių mano, jog toks ugdymas kartu daugiau naudingas vaikams su SUP, nei įprastinės raidos vaikams, 5 proc. atsakė, jog toks ugdymas daugiau naudingas įprastinės raidos vaikams, nei vaikams su SUP. Kad toks bendras ugdymas nėra naudingas nei vienai grupei vaikų atsakė 18 proc. respondentų. Statistiškai reikšminga tai, jog turintys aukštąjį išsilavinimą respondentai (43 proc.) buvo labiau linkę matyti abipusę naudą abiem grupėms vaikų ugdantis kartu nei respondentai su nebaigtu viduriniu išsilavinimu (25 proc.) ar viduriniu arba aukštesniu, specialiuoju viduriniu išsilavinimu (28 proc.). Pažymėtina, kad didžioji dalis pačių mokinių bei studentų – 49 proc. – mano, kad bendras įprastinės raidos vaikų bei vaikų su SUP ugdymas yra abipusiai naudingas abiem grupėms, kai tuo tarpu taip mano tik 25 proc. darbininkų, 32 proc. tarnautojų, 41 proc. specialistų.

Respondentai įvardijo, jų nuomone, pagrindines kliūtis / sunkumus ugdant vaikus SUP bendrosiose mokyklose: specialistų trūkumas ar nebuvimas – 43 proc., išankstinės neigiamos visuomenės nuostatos – 39 proc., išankstinės neigiamos tėvų nuostatos – 38 proc., sunkumai mokytojams – 37 proc., mokytojų kompetencijos trūkumai – 35 proc., specialistų kompetencijos trūkumai – 34 proc., nepritaikyta fizinė aplinka – 34 proc., išankstinės neigiamos vaikų nuostatos 33,4 proc. Taip pat apklaustieji pažymėjo ir drausmines problemas klasėje, metodinės medžiagos bei pagalbos priemonių trūkumą, bendradarbiavimo stoką mokyklos viduje, kt.

Projektas „Link tikrojo įtraukiojo ugdymo“ ir kitos veiklos

Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga įgyvendino projektą „Link tikrojo įtraukiojo ugdymo“, kurį dalinai finansavo Šiaurės Ministrų Taryba pagal Šiaurės ir Baltijos šalių viešojo administravimo mobilumo programą. Šiaurės šalių vaikų ugdymo pavyzdžiai Lietuvoje dažnai pateikiami kaip geroji, sektina praktika. Švedijos švietimo sistema pasižymi decentralizacija (savarankiškumo suteikimu mokykloms), lyčių lygybės ugdymu bei siekiu užtikrinti saugią aplinką vaikams mokyklose. Suomijos švietimo sistema pagrįsta principu, jog visi žmonės turi lygias teises į kokybišką ugdymą bei pasižymi inkliuzijos ideologija – tai, jog specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų ugdymas pirmiausia vykdomas bendrojo lavinimo mokyklose, kur vaikams privalo būti užtikrinama įvairi pagalba.

Projekto metu vyko susitikimai su Suomijos bei Švedijos vaikų ombudsmenų institucijų atstovais, skirti aptarti šių institucijų veiklas – praktikas dėl vaikų su specialiaisiais poreikiais teisių užtikrinimo. Valstybių požiūris į vaikų įtraukijį ugdymą, pasiekimai ir kylantys sunkumai buvo aptarti su Suomijos Švietimo ir kultūros ministerijos, Nacionalinės švietimo tarybos, Parlamento ombudsmeno įstaigos ir

Valteri mokymo ir konsultavimo centro atstovais bei Švedijos Nacionalinės specialiųjų poreikių ugdymo ir mokyklų agentūros, Mokyklų inspekcijos ir Manila mokyklos atstovais.

Taip pat ataskaitiniais metais buvo domėtasi Airijos patirtimi dėl įtraukiojo ugdymo organizavimo, pasiekimų bei aktualiausių praktikoje kylančių problemų šioje srityje. Šie aspektai buvo aptarti su Airijos Švietimo ir jgūdžių departamento, atsakingo už švietimo ir mokymą, Pagrindinių mokyklų direktorių tinklo ir Nacionalinės tėvų tarybos atstovais.

Atsižvelgdama į įtraukiojo ugdymo klausimo aktualumą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė planuoja einamaisiais veiklos metais organizuoti tarptautinę konferenciją, kurioje, kartu su Lietuvos ekspertais, visų suinteresuotų pusių atstovais (švietimo politikos formuotojais, mokyklų vadovų, pedagogų, tėvų, vaikų), savo įžvalgomis ir patirtimi pasidalintų Švedijos, Suomijos ir Airijos atstovai.

3.3.4. Ikimokyklinio ugdymo paslaugų kokybės problemos Vilniaus mieste

Ne vienerius metus tęsiasi vaikų teisių ir teisėtų interesų pažeidimai Vilniaus miesto savivaldybės veiksmais (neveikimu), nesprendžiant Vilniaus miesto ikimokyklinio ugdymo įstaigų perpildymo problemas.

Kontrolierė tiek ankstesniais, tiek pastaraisiais ataskaitiniais metais atkreipė Vilniaus miesto savivaldybės dėmesį, jog Vilniaus miesto savivaldybės tarybos sprendimai didinti vaikų skaičių grupėse pažeidžia vaiko teises į sveiką ir saugią ugdymosi aplinką. Nesilaikant imperatyvių higienos normos

„Suprantu miesto problemas: auklėtojų trūksta, darželių trūksta, grupės formuojamos didžiulės. Suprantu valdininkų logiką priimti kuo daugiau vaikų, bet kiekvieną vakarą matau savo dukrą, grįžusią iš darželio, ir tokio „ugdymo“ pasekmes, – sako mama.“

reikalavimų dėl maksimalaus vaikų pagal amžiaus grupes skaičiaus reikalavimo, sudaromos prielaidos kitiems pažeidimams, tarp jų, dėl minimalaus grupės patalpų (erdvių) ploto skiriamo vienam vaikui, dėl sanitarinių įrenginių grupėje skaičiaus ir kt., kurie yra būtini sveikai ir saugiai vaikų aplinkai užtikrinti, tinkamai jų priežiūrai organizuoti.

Kontrolierė nurodė, kad Vilniaus miesto savivaldybės taryba savo sprendimu negali pakeisti imperatyvių teisės aktų nuostatų bei, kad savivaldybės institucijų ir kitų savivaldybės viešojo administravimo subjektų veikla, visais jų veiklos klausimais, priimti sprendimai turi atitikti įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimus. Savivaldybė privalo laikytis teisės aktų hierarchijos ir užtikrinti, kad žemesnės galios teisės aktai atitiktų visų aukštesnės galios teisės aktų reikalavimus.

Dėl Vilniaus miesto savivaldybės tarybos sprendimų Kontrolierė kreipėsi ir į Vyriausybės atstovą apskrityje. Gauta informacija, kad Vyriausybės atstovas apskrityje yra nepajėgus užkirsti kelią savivaldybės neteisėtai veiklai dėl galiojančio teisinio reglamentavimo, kuris sudaro galimybę savivaldybei piktnaudžiauti esama padėtimi.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Teisingumo ministeriją, siūlydama Administracinių nusižengimų kodekse numatyti administracinę atsakomybę įstaigų, kurios vykdo ikimokyklinio ir (ar) priešmokyklinio ugdymo programas, steigėjams už teisės aktuose nustatytų higienos reikalavimų pažeidimus, tačiau Švietimo ir mokslo ministerija informavo Kontrolieriaus įstaigą ir Teisingumo ministeriją, kad jos nuomone, šiuo metu galiojantis teisinis reglamentavimas yra pakankamas.

Pažymėtina, kad Vilniaus apygardos administracinis teismas dar 2017 m. priėmė sprendimą, kuriame konstatavo, kad Vilniaus miesto savivaldybės sprendimas padidinti vaikų skaičių darželių grupėse yra neteisėtas ir pažeidžiantis viešąjį interesą, vaiko teises į sveiką ir saugią ugdymosi aplinką ir kt.

Kontrolierė apie atliktą tyrimą informavo Lietuvos Respublikos Vyriausybę bei atkreipė Vyriausybės dėmesį į Vyriausybės atstovo siūlymą keisti esamą teisinį reglamentavimą, siekiant užkirsti kelią savivaldybių taryboms priimti neteisėtus sprendimus (konkrečiu atveju – nustatyti didesnį vaikų skaičių grupėse nei leidžia higienos norma, pažeidžiant viešąjį interesą, vaiko teises į sveiką ir saugią ugdymosi aplinką). Atlikto tyrimo rezultatai buvo pateikti ir Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo ir mokslo komitetui.

Paminėtina, kad išliko aktuali ir ta problema, jog ne visos maitinimo paslaugas ugdymo įstaigoms teikiančios įmonės turi Vilniaus miesto veterinarijos tarnybos išduotą leidimą šiai veiklai. Taip pat kai kurios Vilniaus mokyklos vis dar neturi leidimo – higienos paso ikimokyklinio (priešmokyklinio) ugdymo veiklai vykdyti. Paminėtina, kad Kontrolierės ugdymo įstaigose nustatytus pažeidimus viešai akcentavo ir Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos apsaugos ministerijos Vilniaus departamentas atlikęs patikrinimus Vilniaus miesto darželiuose.

3.3.5. Mokyklų vidaus dokumentų dermė su įstatymais

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ataskaitiniais metais ne kartą inicijavo tiek valstybinių, tiek nevalstybinių mokyklų vidaus dokumentų (mokinių elgesio taisyklių, neformaliojo švietimo organizavimo tvarkos aprašų, mokymo sutarčių ir kt.) pakeitimus, siekdama, kad šie dokumentai atitiktų ne tik geriausias vaiko interesus, bet ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises, ugdymo proceso organizavimą ir kitus aspektus, nuostatas. Tyrimų metu nustatyti mokyklų vidaus teisės aktų nuostatų prieštaravimai, neatitikimas įstatyminio lygmens teisės aktams, netikslumai (neapibrėžtumai), sudarantys sąlygas vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimui bei piktnaudžiavimams.

Vertindama mokinių elgesio taisykles, Kontrolierė atkreipė dėmesį į tai, kad šio dokumento rengime (kūrime) nedalyvauja (gana retai dalyvauja) patys mokiniai, o tik mokytojų, mokyklos administracijos ir tėvų sukurtos bei vaikams vienašališkai primestos taisyklės negali būti efektyvios. Įgyvendinant mokykloje demokratinį valdymo stilių, Kontrolierės nuomone, būtina skirti dėmesį mokinių savivaldai – stiprinti ją, sudaryti sąlygas dalyvauti įvairių klausimų, susijusių su mokyklos, mokinių gerove sprendime, būti išklaustytiems ir išgirstiems. Mokyklos vadovas turėtų siekti, jog visi mokyklos bendruomenės nariai (mokiniai, tėvai, mokytojai) veiktų kaip glaudi bendruomenė, aktyviai kurianti mokyklos kultūrą ir tradicijas, priimanti sprendimus ir kt.

„ar dėl plaukų spalvos jie gali būti šalinami iš mokyklos?; <...> vienašališkai patvirtino kitas taisykles <...>; <...> tai mokyklos kerštas už tai, kad nesilaiko reikalavimo „būti kaip visi“ (iš tėvų laiško)

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė nekvestionuoja, kad vaikai, naudodamiesi savo teisėmis ir laisvėmis, neturi jomis piktnaudžiauti, kad privalo laikytis mokyklos vidaus dokumentų (vidaus tvarkos, mokinio elgesio taisyklių, kt.) ir kitų teisės aktų reikalavimų.

Praktikoje pastebėta, kad mokinių elgesio taisyklėse įtvirtintos nuostatos sudaro prielaidas subjektyviam mokinio elgesio vertinimui bei atitinkamai neadekvačių, neproporcingų ir keliamų tikslų neatitinkančių poveikio priemonių taikymui.

Mokyklos skirtinga apimtimi, nuoseklumu bei išsamumu savo taisyklėse nustato reikalavimus išvaizdai bei aprangai: vienos – iškelia reikalavimus, jog apranga būtų tvarkinga, saikingai naudojama kosmetika, kuklūs papuošalai ir kt., kitos – mokinių išvaizdos ir aprangos reikalavimus aptaria daug išsamiau – nurodo, kad mokinių plaukų spalva turi būti natūrali, nerėksminga ir kt. Vienu iš ginčytinų atvejų, kilusių dėl mokinio plaukų spalvos, Kontrolierė išreiškė nuomonę, kad mokinyš dėl mėlynai nudažytų plaukų negali būti persekiojimas, grasinant, jog „bus išmestas iš mokyklos“.

Vertindama individualių skundų tyrimo aplinkybes, Kontrolierė pastebi, kad dažnai mokyklose problemas mėginama spręsti ne ieškant konstruktyvių, geranoriškų problemos sprendimo būdų, tačiau daugiau diktuojant, reikalaujant laikytis iš dalies vienasmeniškai nustatytų taisyklių, reikalavimų, tam tikrais atvejais ir prieštaraujančių nustatytam teisiniam reglamentavimui.

Ataskaitiniais metais taip pat buvo atkreiptas dėmesys, jog nevalstybinės bendrojo ugdymo mokyklos yra linkusios nustatyti savo vidaus dokumentuose poveikio mokiniams priemones, kurios nėra numatytos įstatymų ir pažeidžia vaiko teisę į mokslą. Konkrečiu atveju, vaikas buvo mėnesiui nušalintas nuo ugdymosi proceso ir nelankė mokyklos.

Nevalstybinės bendrojo ugdymo mokyklos yra švietimo teikėjų tinklo dalis ir teisės aktuose nėra nuostatų, numatančių, jog šioms mokykloms gali būti netaikomi Lietuvos Respublikos švietimo veiklą, vaiko teisių apsaugą reglamentuojantys teisės aktai, išskyrus aiškiai įvardintas išimtis. Atlikdama tyrimus, Kontrolierė pateikė mokykloms siūlymus peržiūrėti jų veiklą reglamentuojančius teisės aktus. Nevalstybinė bendrojo ugdymo mokykla privalo laikytis nustatytų teisės normų bei užtikrinti, jog vaiko teisė į mokslą būtų tinkamai įgyvendinta.

3.3.6. Mokinių privataus gyvenimo užtikrinimas ugdymo įstaigose

Vaikas turi teisę į privatą asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, bendravimo privatumą, asmens duomenų apsaugą, susirašinėjimo slaptumą, asmens neliečiamybę ir laisvę. Privatus asmens gyvenimas – tai asmens gyvenimas, kuris vyksta ne viešumoje; tai sritis, kurioje asmuo turi teisę būti paliktas vienas ir visuomenė neturi teisės kištis (gyvenimo būdas, santykiai su kitais asmenimis, vidiniai šeimos santykiai, asmens dvasinis, religinis gyvenimas, fizinė ir psichinė sveikatos būklė, privatus susirašinėjimas, pokalbiai, kt.). Vaiko teisę į privatą gyvenimą gina Vaiko teisių konvencija, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Visuomenės informavimo įstatymas, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. Dėmesys asmens duomenų, taip pat ir vaiko privataus gyvenimo apsaugos, klausimams tapo aktualesnis pradėjus praktikoje taikyti Bendrąjį duomenų apsaugos reglamentą²⁵.

Švietimo įstatymas nustato vaiko tėvų teisę gauti informaciją bei atitinkamai mokytojo pareigą, mokyklos nustatyta tvarka, informuoti tėvus apie jų vaiko būklę, ugdymo ir ugdymosi poreikius, pažangą, mokyklos lankymą ir elgesį. Minėta informacija yra privataus pobūdžio, todėl ji gali būti teikiama tik laikantis asmens privataus gyvenimo apsaugos principų.

(vaikai) „<...> perskaitė auklėtojo susirašinėjimą su kitais mokyklos mokytojais, kuriame yra apkalbinėjami moksleiviai ir jų tėvai, nevengiama necenzūrinių žodžių“; „<...> vaikas buvo sukrėstas mokytojų elgesio ir visiškai prarado pasitikėjimą visais mokyklos mokytojais <...>“ (iš tėvų skundo)

Praktikoje nėra išvengiama atvejų, kai konkretaus vaiko situacija aptariama, atitinkamai vaiko privataus gyvenimo duomenimis, dalinamasi klasės susitikimuose, uždaroje ir atviroje socialinių tinklų ir kt. grupėse. Svarbu pažymėti, kad vaiko mokymosi pasiekimai negali būti viešai aptariami bei tarpusavyje lyginami, taip pat kaip ir kitos vaiko privataus gyvenimo detalės, aplinkybės, duomenys

apie vaiko sveikatą ir kt. Vaiko įstatyminiams atstovams informacija apie vaiką turi būti pateikiama konfidencialiai (individualiai ir asmeniškai), o tretiesiems asmenims, tik teisės aktų nustatytais atvejais. Neteisėtas ar nepagrįstas asmens duomenų atskleidimas gali sukelti neigiamas pasekmes vaikui, jo atstovams pagal įstatymą ir kitiems šeimos nariams, vaiko vystymuisi ir gerovei.

Individualių skundų tyrimai parodė, kad informacija apie vaiką ir jo šeimos aplinką bei kiti ypatingai jautrūs duomenys gali būti pavišiniami ne tik „įprastinėmis“ formomis, tačiau ir per socialinius tinklus (dar platesnį asmenų ratą). Konkretaus tyrimo metu tapo žinoma, kad privati informacija apie vaiką, jo tėvus buvo išplatinta mokyklos pedagogų socialinio tinklo uždaroje grupėje, kurioje pedagogai aptarinėjo vaikus, jų tėvus ir kt.

Kontrolierė, atsižvelgdama į iššūkius, kylančius užtikrinant vaiko teisę į privatą gyvenimą, ne kartą atkreipė dėmesį į tai, jog informacija apie vaiką ir jo šeimą, vaiko ugdymo pasiekimus, elgesio ar kitus sunkumus bei kitus aspektus, tiesiogiai susijusi su konkrečiu vaiku, negali būti viešinama, t. y. teikiama be jokio teisinio pagrindo tiek tretiesiems asmenims, tiek visuomenės informavimo priemonėms bei pažymėjo, kad mokyklos administracija, pedagogai, mokiniai ir jų tėvai, privalo imtis priemonių, kad būtų gerbiama ir užtikrinama vaiko teisė į privatą gyvenimą.

3.3.7. Duomenų apie vaiko sveikatos būklę teikimo ugdymo įstaigoms trūkumai

Reaguodama į asmenų (tėvų, ugdymo įstaigų) skundus, kreipimuisi, Kontrolierė nagrinėjo praktikoje kylančius nesutarimus dėl vaikų sveikatos priežiūros mokyklose užtikrinimo.

Ugdymo įstaigos nurodė, kad gydytojai neišsamiai užpildo vaiko sveikatos pažymėjimus ar medicininius pažymėjimus, išduodamus gydytojų konsultacinių komisijų, todėl pedagogams ir mokyklose dirbantiems sveikatos priežiūros specialistams kyla neaiškumų dėl vaiko sveikatos priežiūros reikmių užtikrinimo ugdymo proceso metu. Tėvai, gavę ugdymo įstaigos prašymą pateikti patikslintą vaiko sveikatos ar medicininį pažymėjimą, išsamias rekomendacijas, reaguoja priešiška, manydami, jog tokiu būdu ugdymo įstaiga sudaro nepagrįstas kliūtis vaikų su specialiaisiais poreikiais integracijai į švietimą ar bando „atsikratyti“ šiais vaikais.

²⁵ Europos Parlamento ir Tarybos 2016 m. balandžio 27 d. reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas).

Sveikatos priežiūros mokykloje paskirtis – saugoti ir stiprinti mokinių sveikatą, aktyviai bendradarbiaujant su jų tėvais. Sveikatos paslaugų užtikrinimo reikmė yra ypač reikšminga, kai ugdomi vaikai, turintys ypatingų poreikių tiek ugdymosi, tiek sveikatos užtikrinimo prasme. Informacija apie vaiko sveikatą, kuri aktuali mokyklai, nurodoma vaiko sveikatos pažymėjime ir mediciniame pažymėjime, kurių statistines apskaitos formas ir jų pildymo taisykles yra patvirtinęs sveikatos apsaugos ministras.

Tyrimų metu atkreiptas dėmesys, jog vaiko sveikatos pažymėjime nepilnai užpildomi duomenys apie vaikų fizinės būklės įvertinimą; nurodant, kad vaikui nustatomi fizinės veiklos apribojimai sergant lėtine liga (sutrikimu), nenurodomos rekomendacijos ugdymui; nenurodoma, kokios skubios pagalbos priemonės turi būti teikiamos vaikui ir kt.

Pavyzdžiui, nesant išsamios informacijos, vaiko, sergančio epilepsija, tėvai gąsdino ugdymo įstaigą, kad vaiką gali ištikti koma, priepuoliai ir pan. Kitu atveju – ugdymo įstaiga, neturėdama išsamių gydytojų rekomendacijų, sudarė vaiko sveikatos priežiūros ir vaistų išdavimo planą, vadovaudamasi motinos nurodymais. Šioje situacijoje – viena vertus, vaiko sveikatos priežiūros reikmės galimai buvo užtikrintos tinkamai, kita vertus, ugdymo įstaiga prisiėmė didelę atsakomybę už konkretaus vaiko sveikatą, neturėdama savo veiksmus pagrindžiančių medicininių dokumentų. Taip pat nustatytas atvejis, kai gydytojų konsultacinė komisija išdavė medicininį pažymėjimą, kuriuo vaikui, sergančiam lėtinėmis neurologinėmis ligomis, skyrė mokymą namuose su galimybe kai kurias pamokas lankyti mokykloje ir dalyvauti neformaliojo ugdymo veikloje, tačiau nenurodė jokių rekomendacijų ugdymui. Vaiką ištikdavo rankų ir kojų traukuliai, jis greitai pavargdavo, galimai iš skausmo pravirkdavo, todėl mokyklos administracija prašė tėvų kreiptis į gydytojų konsultacinę komisiją dėl konkrečių rekomendacijų pateikimo.

Manydama, jog daugelio konfliktų nebūtų kilę, jeigu sveikatos priežiūros specialistai būtų išsamiai ir atsakingai užpildę ugdymo įstaigoms teikiamus vaikų sveikatos dokumentus, Kontrolierė kreipėsi į sveikatos apsaugos ministrą.

Sveikatos apsaugos ministerija informavo, jog įgyvendinama reforma, pagal kurią visi vaiko sveikatos duomenys bus tvarkomi elektroniniu būdu Elektroninės sveikatos paslaugų ir bendradarbiavimo infrastruktūros informacinėje sistemoje (ESPBI IS) bei, kad renka ir kaupia pasiūlymus, organizuoja seminarus ir diskusijas dėl elektroninės sveikatos istorijos, išrašų ir pažymų pildymo klausimų. Įvertinus pastabas ir pasiūlymus bus tobulinama ESBPI IS. Taip pat ministerija nurodė, jog savivaldybėms bei pirminės asmens sveikatos priežiūros specialistams teikia informaciją dėl vaiko sveikatos pažymėjimo elektroninio pildymo ir naudojimo.

3.3.8. Kiti vaiko teisių užtikrinimo klausimai švietime

✓ Kontrolierė, nepaneigdamą konstitucinės pedagogų, ginančių savo ekonominius ir socialinius interesus, teisės streikuoti, atsižvelgdama į streiko trukmę ir neplanuotai nutraukto ugdymo proceso neigiamas pasekmes, išreiškė susirūpinimą susidariusia padėtimi bei manydama, kad sprendžiant ginčus turėtų būti teikiama pirmenybė konstruktyviam dialogui, o ne kraštutinėmis priemonėmis – streikui, kreipėsi į Švietimo ir mokslo ministeriją bei pedagogų profesines sąjungas, kviesdama visas suinteresuotas grupes rasti kompromisą bei priimti sprendimus, užtikrinančius visų ugdymo įstaigų bendruomenių – taip pat ir vaikų, gerovę.

✓ Reaguodama į mokinių kreipimąsi (skundą) dėl anglų kalbos valstybinio egzamino, Kontrolierė kreipėsi į Švietimo ir mokslo ministeriją bei Nacionalinį egzaminų centrą. Abiturientams kilo įtarimų dėl anglų kalbos valstybinio egzamino klausimo dalies užduoties, būtent, jog galimai užduoties klausimams buvo skirtas trumpesnis laikas, garso įrašas skiriasi ir kt. Nacionalinis egzaminų centras konstatavo, jog egzamino centro patalpose klausytų įrašai buvo kokybiški ir identiški viešai pateiktam įrašui ir egzaminas vyko laikantis teisės aktų nuostatų.

✓ Įstaigos atstovas dalyvavo sveikatos apsaugos ministro įsakymu sudarytos darbo grupės, kuriai buvo pavesta įvertinti švietimo teikėjų siūlymus, lanksčiau reglamentuoti kūno kultūros pratyboms skirtų aikštelių, sporto salių įrengimą mokyklose, vykdančiose bendrojo ugdymo programas, veikloje.

Darbo grupė pritarė švietimo teikėjų iniciatyvai. Nuspręsta, papildyti higienos normą, reglamentuojančią mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, nuostatomis suteikiančiomis teisę švietimo teikėjams priimti lankstesnius sprendimus įgyvendinant bendrojo ugdymo programas.

3.3. Vaikas švietimo sistemoje

Pasiūlymai:

1. Užtikrinti kokybišką formalų ir neformalų ugdymą bei švietimo pagalbą nepatiriant diskriminacijos vaikams su specialiaisiais ugdymosi poreikiais.
2. Skatinti aktyvų ugdymo įstaigų bendruomenės narių bendradarbiavimą, stiprinti mokinių savivaldą, jų įtraukimą į klausimų, susijusių su mokinių, ugdymo įstaigos gerove, sprendimą.
3. Teisės aktuose įtvirtinti nuostatas dėl atsakomybės ugdymo įstaigos steigėjui už reikalavimų dėl vaikų skaičiaus ikimokyklinėje ar priešmokyklinėje grupėje pažeidimus (sprendimą nustatyti didesnį vaikų skaičių grupėje, nei nustatyta higienos normoje).

3.4. Vaiko apsauga nuo smurto ir kitų grėsmių

3.4.1. Fizinį bausmių ir kito smurtinio elgesio „tradicijos“

Smurto formų bei smurto prieš vaikus draudimo įtvirtinimo, aiškaus reglamentavimo klausimas Lietuvoje buvo svarstomas ne vieną dešimtmetį. Asmens apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje buvo sustiprinta 2011 m. priėmus Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą. Pagal šį įstatymą, smurtą artimoje aplinkoje patyrusiu asmeniu yra laikomas ne tik asmuo (taip pat ir vaikas), prieš kurį panaudotas smurtas, tačiau ir vaikas, tapęs smurto artimoje aplinkoje liudininku ar gyvenantis aplinkoje, kurioje buvo smurtauta.

„bet kokio pobūdžio smurtas, nors ir nestiprus, prieš vaikus yra nepriimtinas. Išsireiškimas „įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichinio smurto“ nepalieka vietos jokiam įteisintam smurto prieš vaikus lygiui. Dažnumas, žalos sunkumo laipsnis ir ketinimas pakenkti nėra būtinoji smurto apibrėžimo sąlyga.“

JT VTK Bendrasis komentaras Nr. 13 (2011) „Dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo bet kokios formos smurto“

Po ilgų diskusijų, 2017 m. vasario mėn. buvo priimtos ir įsigaliojo Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatos, kuriose buvo apibrėžtos visos smurto prieš vaikus formos (fizinis, psichologinis, seksualinis, nepriežiūra) bei įtvirtintas aiškus smurto ir fizinį bausmių, kaip netinkamos auklėjimo priemonės, draudimas.

Viešų diskusijų aktyvumo augimas 2018 m. leidžia manyti, kad būtent šiuo laikotarpiu įvykusi vaiko teisių apsaugos institucijų reforma bei praktikoje pradėtos įgyvendinti vaiko teisių apsaugos teisinio reglamentavimo naujovės paskatino visus suinteresuotuosius asmenis (ypač visuomenę) aktyviau domėtis įvykusiais teisinio reglamentavimo pokyčiais bei vertinti jų pasekmes. Viešai išsakomos nuomonės bei Kontrolieriaus įstaigoje gaunami paklausimai, sudaro prielaidas manyti, kad tiek vaiko teisių apsaugos sistemai priskiriamų institucijų specialistams, tiek visuomenei buvo suteikta nepakankamai informacijos, trūko diskusijų, aptarimų ir pan.

„Paprastai tokio amžiaus vaikas dar neįsisavina žodinės informacijos, todėl mūsų kultūroje priimta savo veiksmais rodyti, koks vaiko elgesys yra nepriimtinas“ (iš tėvų paaikškinimo)

Reaguodama į nuomones dėl tėvų teisės auklėti vaikus pagal jiems priimtinus ir, jų nuomone, veiksmingus auklėjimo metodus, Kontrolierė pažymėjo, jog tėvai neturi visišką veiksmų laisvės sprendžiant su vaikais susijusius klausimus. Tėvai, kaip ir kiti asmenys, turi pareigą veikti atsižvelgiant į geriausias vaiko interesus. Tuo nėra paneigiama ar kvestionuojama tėvų teisė auginti ir auklėti vaikus vadovaujantis šeimos puoselėjamosiomis vertybėmis, visgi, šeima, kaip visuomenės dalis, privalo laikytis teisės aktų reikalavimų bei visuotinai pripažintų moralinių vertybių.

Vieno iš tyrimų metu, buvo nustatyta, kad tėvai naudojo fizines bausmes savo vaikams kaip auklėjimo priemonę, norėdami sudrausminti vaiką, suvaldyti nepageidaujamą jo elgesį bei neįžvelgė

nieko blogo tokiaime auklėjime. Darytina prielaida, kad ne tik konkrečiu atveju, tačiau ir kitais fizinių bausmių vaikui taikymo atvejais, tėvams trūksta žinių apie pozityvią tėvystę ir, kad tokį auklėjimo metodą tėvai yra (gali būti) perėmę iš savo tėvų ir jį taikydami neturi tikslo sužaloti vaiką.

Teismas²⁶, konkrečiu atveju, vertindamas tėvų argumentus, jog drausminimas (suduodant vaikui per sėdmenis, ranką) neturi būti laikomas smurtavimu, vadovaudamasis Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatomis, konstatavo, kad fizinės bausmės, kaip vaiko drausminimo, auklėjimo priemonės, draudimas yra įtvirtintas įstatyme, jos laikytinos tam tikra smurto prieš vaiką forma, todėl tėvų teiginiai, jog konkrečiuose veiksmuose, kuriais buvo siekiama sudrausminti vaiką, nebuvo nieko neleistino ir mūsų visuomenėje nepriimtino, yra nepagrįsti.

JT VTK Bendrasis komentaras Nr. 7 (2005) „Dėl vaiko teisių įgyvendinimo ankstyvojoje vaikystėje“

per sėdmenis, ranką) neturi būti laikomas smurtavimu, vadovaudamasis Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatomis, konstatavo, kad fizinės bausmės, kaip vaiko drausminimo, auklėjimo priemonės, draudimas yra įtvirtintas įstatyme, jos laikytinos tam tikra smurto prieš vaiką forma, todėl tėvų teiginiai, jog konkrečiuose veiksmuose, kuriais buvo siekiama sudrausminti vaiką, nebuvo nieko neleistino ir mūsų visuomenėje nepriimtino, yra nepagrįsti.

Kontrolierės nuomone, aktyvus dialogas su visuomene, intensyvi ir reguliari konstruktyvios, aiškaus turinio informacijos apie smurto prieš vaikus (taip pat ir fizinių bausmių) draudimą bei numatytą atsakomybę sklaida, tėvų švietimas, konsultavimas ir kita profesionali pagalba vaikų auklėjimo, priežiūros klausimais galėtų papildomai įtakoti vykstančius pokyčius visuomenėje, kai atsakoma fizinių bausmių, kaip vaiko auklėjimo priemonės, tradicijų, geriau atpažįstamas smurtas ir ieškoma kitų, įvairiais vaiko amžiaus tarpsniais, kylančių problemų sprendimo būdų.

Visuomenės suvokimo apie fizinių bausmių dėl netinkamo vaiko elgesio taikymą ir požiūrį į vaiko auklėjimo būdus bei ribas, kai vaiko auklėjimas gali virsti netinkamu, smurtiniu elgesiu vaiko atžvilgiu kontekste, atkreiptinas dėmesys ir į institucijų (jų atstovų) požiūrį bei motyvus, sąlygojančius institucijų sprendimus, kurie lemia ar tinkamai – nešališkai ir objektyviai vaikas, nukentėjęs nuo smurtinių veiksmų, bus ginamas baudžiamajame procese.

Viename iš tyrimų buvo atkreiptas dėmesys į prokuratūros argumentus neskųsti teismo nuosprendžio baudžiamajame byloje dėl tėvo smurto prieš vaiką (vyras buvo ne kartą baustas už psichologinį ir fizinį smurtą prieš vaikus ir motiną). Prokuratūra nurodė, jog nuosprendis nebus skundžiamas, kadangi teismo nagrinėjimo metu vaiko motina nurodė, kad „ji pati viena su vaikais nesusitvarko, vaikai jos neklauso ir ji turėjo daug problemų su vaikais, kol jos vaikų tėvas <...> buvo suimtas. <...> Vaikams, kol tėtis kalba gražiai, tėtis labai geras.“ Taip pat atkreiptas dėmesys į tai, kad smurtauta prieš vaiką buvo automobilyje, ne namuose.

„plačiau pripažįstamų ar toleruojamų vaikams taikomų fizinių bausmių ar jų panaikinimo šeimoje, mokyklose ir kitose aplinkose klausimo sprendimas yra ne tik valstybių dalyvių įsipareigojimas pagal Konvenciją. Tai yra ir pagrindinė visų formų smurto visuomenėje mažinimo ir prevencijos strategija.“

JT VTK Bendrasis komentaras Nr. 8 (2006) „Dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo fizinių bausmių ir kitų žiaurių ar žeminančių bausmių formų“

Paminėtina, kad smurtinis elgesys prieš vaiką, fizinių bausmių ar kitų smurtinio pobūdžio auklėjimo, drausmino priemonių taikymas yra būdingas ne tik šeimos aplinkoje, tačiau ir vaiko ugdymo, priežiūros, laisvalaikio ir kitas paslaugas teikiančiose įstaigose. Tokį elgesį ir sprendimus dėl smurtinio pobūdžio priemonių taikymo arba nereagavimo (netinkamo reagavimo) yra mėginama pateisinti vaiko elgesio sutrikimais, sunkumais ar kitomis problemomis. Atitinkamai toks vaikas gali nesulaukti reikalingos pagalbos, aktyvaus bei objektyvaus jo teisių ir teisėtų interesų gynimo.

3.4.2. Smurto mokyklose aspektai

Ataskaitinių metų tyrimai parodė, jog saugios aplinkos užtikrinimo problemos aktualios vaikų ugdymo, švietimo, priežiūros ir kt. paslaugas teikiančiose įstaigose. Įstaigoje buvo nagrinėtas ne vienas atvejis, kai patys auklėtojai ir mokytojai, turėdami būti tinkamo elgesio pavyzdžiu, elgėsi priešingai – naudojo prieš vaikus smurtą bei patyčias.

²⁶ Kauno apygardos teismo 2018 m. gruodžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2128-221/2018.

Pavyzdžiui, vienu atveju, darželio auklėtoja vaiko adaptacijos švietimo įstaigoje laikotarpiu, jam verkiant, vartojo įvairaus turinio grasinimus jo atžvilgiu (grasino panaudoti fizinį smurtą, šaukdama „baik čia kratytis, tuoj gausi šiknon“, „diržą paimsim“, „bausim“), naudojo patyčias (vartodama žodžius „distrofikas“, „šitoks arklys“ ir pan.), palikdavo be pagalbos, nenuramindavo, priskirdavo vaikui kaltę dėl susidariusios situacijos ir pan., tokiu būdu šiurkščiai pažeisdama vaiko teises, taip pat ignoruodama darbo su vaikais principus, neatsižvelgdama į konkretaus vaiko ir kitų vaikų pažeidžiamumą bei visapusiško saugumo užtikrinimo svarbą ir poreikį.

Kitu atveju, patyčias vaiko, turinčio specialiųjų ugdymosi poreikių, atžvilgiu panaudojo mokytoja. Pedagoginė psichologinė tarnyba, atlikusi šio vaiko specialiųjų ugdymo(si) poreikių vertinimą, konstatavo, jog mokinys yra drovus, nekalbus, emocionaliai labai pažeidžiamas, o mokymosi sunkumai sietini su atminties dėmesio sutrikimu ir kalbos raida (skaitymo tempas lėtas, žodžius perskaito juos pratęsdamas). Rekomenduota pritaikyti bendrąsias programas, todėl visi mokytojai apie vaiko poreikius žinojo. Nepaisant minėto, pamokos metu mokytoja, pakvietusi vaiką prieš klasę, liepė jam raiškiai perskaityti žodžius, o mokiniui nesugebėjus tai padaryti – pakomentavo, kad „už jį ir pirmokas geriau perskaitytų“. Susijaudinęs mokinys išbėgo iš pamokos ir kurį laiką mokykloje jo niekas negalėjo rasti.

„siekiant užkirsti kelią smurtui prieš vaikus, būtina keisti požiūrius ir praktiką, akcentuoti vaikų teisę į vienodą apsaugą ir suteikti nedviprasmišką vaiko apsaugos ir teigiamų, nesmurtinių, dalyvaujamųjų vaiko auginimo formų skatinimo pagrindą“.

JT VTK Bendrasis komentaras Nr. 8 (2006) „Dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo fizinių bausmių ir kitų žiaurių ar žeminančių bausmių formų“

Švietimo sistemos pagrindas – sveikos, atsakingos asmenybės, kuri galėtų darniai dalyvauti visuomeniniame gyvenime, ugdymas. Šio tikslo įmanoma pasiekti tik kai akademiniai pasiekimai bei socialinis ir emocinis ugdymas remiasi rūpestingais santykiais bei saugia mokyklos aplinka. Minėti pavyzdžiai dar kartą parodė, jog auklėtojai, mokytojai ne visada tinkamai vykdo savo pareigas, pažeidžia visuotinai privalomą geriausių vaiko interesų pirmenybės principą, vaiko asmens

neliečiamybę ir laisvę, daro žalą vaiko psichiniam ir socialiniam vystymuisi, todėl smurto ir patyčių prevencija ir toliau turėtų išlikti viena iš prioritetinių sričių, siekiant visapusiškos vaiko gerovės.

3.4.3. Vaikų apklausos, aiškinantis smurto mokykloje atvejus

Ataskaitiniu laikotarpiu buvo gauti tėvų skundai bei teiktos konsultacijos dėl procedūrų, susijusių su smurto (patyčių) atvejų aiškinimusi, mokykloje – konkrečiai dėl vaiko apklausos, asmeninio pokalbio su vaiku, aiškinantis įvykio aplinkybes.

Švietimo įstatyme, Smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijose ir kituose teisės aktuose nustatyta reagavimo procedūra, veiksmų, esant smurtui (patyčioms), seka (algoritmas). Mokykla turi atlikti veiksmus, būtinus išsiaiškinti smurto (patyčių) atvejį ir tuo pačiu išsiaiškinti galimą vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimą. Šiose situacijose tėvams dažnai kyla klausimų dėl mokyklos veiksmų teisėtumo, pokalbio su vaiku procedūros (pokalbio konfidencialumas, „tardymas“ be vaiko tėvų ir pan.).

Įgyvendinant Vaiko teisių konvencijos ir Civilinio kodekso nuostatas dėl vaiko teisės į nuomonę, jos išklaušymą ir vaiko dalyvavimą²⁷, svarstant ir (ar) priimant sprendimus, susijusius su vaiku, būtina atsižvelgti į vaiko nuomonę, užtikrinti aktyvų vaiko dalyvavimą visais jį liečiančiais klausimais. Vaikui negali būti daromas joks spaudimas, suvaržymas ar įtaka.

Švietimo įstatymas ar kiti teisės aktai išsamiai nereglamentuoja įvykių (smurto, patyčių ar kt.) mokykloje, konkrečiai – įvykių aplinkybių aiškinimosi su vaikais (tiesiogiai dalyvavusiais įvykyje, žinančiais su įvykiu susijusias aplinkybes), procedūros. Todėl turi būti vadovaujama bendromis vaikų teises reglamentuojančiomis nuostatomis bei imperatyvu – visur ir visada, imantis bet kokių vaikų liečiančių veiksmų, pirmiausia atsižvelgti į geriausių vaiko interesus (gerbti vaiko teisę į privatų gyvenimą, nesudaryti prielaidų manipuliuoti vaiku, piktnaudžiauti jo patiklumu ir pan.). Taip pat būtina įvertinti, jog

²⁷ „dalyvavimas“ – „ši sąvoka nėra pavartota 12 straipsnio tekste. Ji buvo išplėta ir dabar yra plačiai naudojama norint apibūdinti vykstančius procesus, kurie apima abipusę pagarba pagrįstą dalijimąsi informacija ir dialogą tarp vaikų ir suaugusiųjų bei kuriais vadovaudamiesi vaikai galės sužinoti, kaip atsižvelgiama į jų ir suaugusiųjų pažiūras ir kaip tos pažiūros nulemia tokių procesų rezultata“ (JT VTK Bendrasis komentaras Nr. 12 (2009) „Vaiko teisė būti išklaušytam“)

kiekvienas vaikas, priklausomai nuo jo amžiaus, socialinės brandos, bendros psichologinės būklės, charakterio savybių ir kitų aplinkybių, dalyvaujantis nurodytose procedūrose, reaguoja skirtingai ir dalyvavimas gali sukelti skirtingas pasekmes. Vaikas, dėl objektyvių sąlygų nulemtos jo specifinės padėties, ne visada žino savo teises ir pareigas, gali tinkamai pasinaudoti savo teisėmis bei jas ginti. Siekiant išvengti konfliktų, vaiko teisių pažeidimų, Kontrolierės nuomone, tiek mokyklos darbuotojai, tiek policijos pareigūnai (pavyzdžiui, įgyvendindami prevencines priemones) ar kiti specialistai turi įvertinti visus atliekamus veiksmus, įgyvendinamas priemones geriausių vaiko interesų aspektu bei užtikrinti, kad nebūtų sudaromos prielaidos vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimui (pavyzdžiui, daromas neteisėtas poveikis).

3.4.4. Smurto prevencija ir reagavimas į smurto atvejus mokyklose

Įgyvendinant 2017 m. įsigaliojusias Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo, Švietimo įstatymo bei Seimo nutarimo²⁸, skirto stiprinti apsaugą nuo smurto artimoje aplinkoje, nuostatas buvo priimti poįstatyminiai teisės aktai: Smurto prevencijos įgyvendinimo mokyklose rekomendacijos bei Rekomendacijos mokykloms dėl smurto artimoje aplinkoje atpažinimo kriterijų ir veiksmų, kilus įtarimui dėl galimo smurto artimoje aplinkoje²⁹. Reaguodamos į tai, mokyklos turėjo peržiūrėti savo vidaus dokumentus bei parengti naujus, susijusius su reagavimu į smurtą, viešai juos paskelbti ir supažindinti mokyklos bendruomenę.

Mokykloms daugiau nei metus nustatyta pareiga imtis privalomų priemonių bei veiksmų smurto ir patyčių mastui mažinti, tačiau ataskaitiniais metais identifikuotos kliūtys, neleidžiančios siekti norimų rezultatų – saugesnės mokinių ugdymo(si) aplinkos. Vienas aspektų, į kurį buvo atkreiptas dėmesys – ne visose švietimo įstaigose yra patvirtintos smurto ir patyčių prevencijos bei intervencijos vykdymo mokykloje tvarkos, o esamos – ne visada atitinka joms keliamus reikalavimus. Konkrečiu atveju, mokykloje buvo patvirtintas tik patyčių prevencijos ir intervencijos vykdymo tvarkos aprašas, skirtas nustatyti patyčių stebėsenos, prevencijos ir intervencijos vykdymą individualiu klasės, mokyklos ir šeimos lygmeniu. Kitais atvejais, mokyklos nepakankamai išsamiai buvo apibrėžusios pranešimo apie smurtą ir patyčias procedūras, veiksmų, reaguojant į šį vaiko teisių pažeidimą, seką ir kt. (pavyzdžiui, nebuvo numatyti darbuotojams privalomų atlikti veiksmų, reaguojant į smurtą bei patyčias, konkretūs terminai, pranešimo vaiko tėvams bei suinteresuotoms institucijoms forma, būdai bei pan.).

Saugios aplinkos užtikrinimas priklauso nuo visų mokyklos bendruomenės narių sąmoningumo, noro laikytis nustatytų elgesio normų bei įsipareigojimų, susijusių su pagarba kiekvieno asmens teisėms bei laisvėms, laikymosi. Kadangi visiškai išvengti netinkamo vaikų elgesio mokykloje apraiškų neįmanoma, Kontrolierės nuomone, siekiant veiksmingai reaguoti konkrečiais atvejais, sumažinti neigiamas pasekmes ir užkirsti kelią kitiems vaiko teisių pažeidimams, mokykla turi būti iš anksto numačiusi tvarką, priemones smurto ir (ar) patyčių problemoms spręsti.

Švietimo įstaigų atstovų klausimai, ar ugdymo įstaiga (administracija, mokytojai, švietimo pagalbos specialistai), tėvai ir mokiniai gali savarankiškai, be vaiko teisių apsaugos institucijos įsikišimo,

„ar visais smurto (fizinės, emocinės, seksualinės ir kt.) atvejais yra būtina pranešti vaiko teisių apsaugos institucijai?“ (iš mokyklos darbuotojo paklausimo)

spręsti smurto atvejus, kai smurtauja ar smurtą patiria mokinys, atsižvelgiant į pasekmes ar kitas objektyvias aplinkybes, leidžia manyti, kad nebuvo skirtas tinkamas dėmesys Švietimo įstatymo ir

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatų dėl vaiko apsaugos nuo smurto suderinimui bei nuosekliam įgyvendinimui praktikoje užtikrinti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į Švietimo, Vaiko teisių apsaugos pagrindų ir Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymų bei Civilinio kodekso nuostatas, reglamentuojančias smurto aspektus, išsakė nuomonę, kad teisės aktuose nėra numatyta išimtis, reglamentuota procedūra, sąlygos ar aplinkybės, kurioms esant, švietimo įstaiga (vadovas, darbuotojai) turėtų teisę savo nuožiūra priimti sprendimą dėl smurtinio įvykio, susijusio su vaiku, pranešimo ar nepranešimo valstybės vaiko teisių apsaugos institucijai.

²⁸ Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. rugsėjo 21 d. nutarimas Nr. XII-2629 „Dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje užtikrinimo“

²⁹ Patvirtintos švietimo ir mokslo ministro įsakymais atitinkamai: 2017 m. kovo 22 d. Nr. V-190 ir 2017 m. rugpjūčio 3 d. Nr. V-625.

Kontrolierė neneigė, kad praktikoje gali būti situacijų, kurias gali sėkmingai išspręsti pati mokyklos bendruomenė (dalyvaujant mokyklos administracijai, švietimo pagalbos ir kitiems specialistams, vaiko atstovams pagal įstatymą, vaikui ir kt.), be kitų institucijų intervencijos, tačiau taip pat pažymėjo, kad įstaigoje yra gana dažnai gaunami skundai dėl galimo mokyklos neveikimo, netinkamo, neveiksmingo ar (ir) šališko reagavimo į smurto prieš vaiką apraiškas, smurto ir kitų vaiko teisių pažeidimo atvejų sprendimą, informacijos, pagalbos nesuteikimo, nebendradarbiavimo ir pan. Kai kuriuose skunduose buvo skundžiami švietimo įstaigų (darbuotojų), vaikų ir (ar) jų atstovų pagal įstatymą veiksmai (neveikimas) smurto prieš vaikus ar kitose konfliktinėse situacijose, kurios švietimo įstaigų nuomone, buvo sėkmingai išspręstos.

Tinkamam reagavimui į kiekvieną galimą smurto ar kitą vaiko teisių pažeidimo atvejį yra svarbus tinkamas, aktyvus ir atsakingas tiek mokyklos bendruomenės, tiek kitų specialistų (institucijų atstovų) reagavimas bei geranoriškas bendradarbiavimas. Kontrolierės nuomone, smurto prieš vaiką atpažinimas (identifikavimas) ir kompetentingų institucijų informavimas (taip pat pagalbos iniciavimas) yra būtina procedūra. Aiškių veiksmų seka įgalina mokyklą veikti efektyviau ir suteikia jai daugiau teisinio saugumo.

3.4.5. Pasiūlymai dėl patyčių prevencijos

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė Seimo Savižudybių ir smurto prevencijos komisijai, kuri vienu iš veiklos prioritetų įvardija patyčių prevencijos ugdymo įstaigose politikos įgyvendinimo parlamentinę kontrolę, nuomonę bei pasiūlymus dėl patyčių prevencijos³⁰.

Kontrolierė išsakė nuomonę, kad patyčių prevencija ugdymo įstaigose turėtų būti bendros smurto prieš vaikus mažinimo (prevencijos) valstybės politikos ir strategijos dalimi. Valstybės, savivaldybių bei ugdymo įstaigų lygmenyse turi būti patvirtinti ilgalaikiai strateginiai smurto prieš vaikus mažinimo dokumentai. Prevencinė smurto (patyčių) veikla ugdymo įstaigoje turėtų būti suderinta su kitomis įstaigoje vykdomomis programomis, prevencinėmis priemonėmis ir būti neatsiejama formaliojo ir neformaliojo švietimo dalimi. Tikslinga siekti, kad smurto, patyčių ir kitos prevencinės programos būtų įgyvendinamos ikimokyklinio ugdymo įstaigose bei svarstyti (privalomo) periodinio ugdymo įstaigų mikroklimato ir kitų veiksnių tyrimo įtvirtinimo galimybę.

Siekiant spręsti elektroninių patyčių problemą, pasiūlyta priimti sprendimą dėl vieningos ir aiškios vaikų apsaugos politikos internete bei užtikrinti, jog lyderystę šios politikos formavime ir įgyvendinime prisiimtų Susisiekimo, Kultūros, Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, atitinkamai atsakingos už informacinės visuomenės plėtrą, visuomenės informavimą, švietimo bei šeimos ir jaunimo sritis. Dėmesys ir išteklių turi būti skirti saugesnio interneto projekto, iš dalies finansuojamo iš Europos Sąjungos projektinių lėšų, įgyvendinimui.

Kontrolierės nuomone, būtini teigiami pokyčiai suaugusiųjų bendravime su vaikais, todėl tikslinga įgyvendinti priemones, kurios gerintų vaikų ir jų aplinkos suaugusiųjų santykius, keistų visuomenės požiūrį į vaikus, kaip teisių turėtojus, taip pat turi būti sprendžiami specialistų kvalifikacijos kėlimo (instituciniai ir tarpinstituciniai mokymai), kompetencijos ir sąmoningumo didinimo, požiūrio į patyčių problemą keitimo, informuotumo didinimo bei informacijos apie pagalbos vaikui galimybes prieinamumo ir sklaidos klausimai. Atkreiptas dėmesys į būtinybę spręsti psichologinės pagalbos prieinamumo (psichologų trūkumo) bei psichologų praktinės veiklos teisinio reglamentavimo klausimus.

Atsižvelgdama į Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo ir Švietimo įstatymo pakeitimus, Kontrolierė pažymėjo, jog yra svarbu užtikrinti tinkamą šių teisės aktų įgyvendinimą ir atlikti jų praktinio įgyvendinimo, smurto (patyčių) reiškinio suvokimo ir jo pokyčių vertinimą bei, atsižvelgiant į rezultatus, planuoti tolimesnius veiksmus, priemones ar kt.

3.4.6. Pasiūlymai dėl vaikų savižudybių ir bandymų nusižudyti užkardymo

Seimo Žmogaus teisių komitetas, reaguodamas į viešojoje erdvėje pateiktą informaciją, Valstybės kontrolės audito ataskaitos „Savižudybių prevencija ir pagalba asmenims, susijusiems su

³⁰ Prieiga internete: <http://vtaki.lt/lt/teisine-informacija/vaiko-teisiu-padeties-vertinimas/siulymai>.

savižudybės rizika“ duomenis ir joje pateiktas rekomendacijas bei kitą informaciją, kreipėsi į institucijas, prašydamas pateikti pasiūlymus³¹ dėl prioritetinių veiksmų užkardant vaikų ir paauglių savižudybes.

Kontrolierė išsakė nuomonę, kad, siekiant pokyčių, būtina peržiūrėti Psichikos sveikatos strategijos įgyvendinimo ir savižudybių prevencijos veiksmų plane 2016–2020 m. numatytus veiksmus, tikslinant (nustatant konkrečius) jų įgyvendinimo terminus. Paminėta, kad tikslinga parengti ir Vyriausybės lygmenyje patvirtinti nuoseklias, ilgalaikes savižudybių prevencijos ir pagalbos priemones numatantį strateginį dokumentą bei visose mokyklose įgyvendinti vieningą savižudybių prevencijos programą.

Dėmesys atkreiptas į saugios mokyklos aplinkos užtikrinimo bei pagalbos ugdymo įstaigų personalui, gebėti pastebėti pokyčius (savižudybės rizikos veiksnius) vaikų elgsenoje, svarbą, taip pat privalomo periodinio ugdymo įstaigų mikroklimato, bendruomenės tarpusavio santykių tyrimo, kuris padėtų identifikuoti aktualias problemas, įtvirtinimo tikslingumą. Pasiūlyta, jog prevencinė (smurto, patyčių, savižudybių) veikla mokyklose būtų neatsiejama formaliojo ir neformaliojo švietimo dalis bei, kad visas ugdymo turinys būtų orientuotas į mokinio įgūdžių ugdymą, fizinės ir psichinės gerovės palaikymą.

Siekiant savalaikio reagavimo, paminėta, jog būtina užtikrinti, kad visų sričių specialistai (tiek esantys arčiausiai vaiko, tiek kontaktuojantys su vaiku), turėtų pakankamai žinių, būtinų pastebėti smurtą patiriantį vaiką, atpažinti savižudybės rizikos požymius, tinkamai reaguoti ir kt. Turi būti vykdomas nuoseklus ir koordinuotas visuomenės, taip pat valstybės, savivaldybių ir privataus sektoriaus institucijų kompetencijos savižudybių prevencijos srityje didinimas.

Kontrolierė atkreipė dėmesį į pozityvios šeimos (jos narių) raidos bei atitinkamai kompleksinių paslaugų teikimo (optimaliai išplėtotas paslaugų tinklas, tenkinantis individualius asmenų poreikius) užtikrinimo svarbą, būtinybę skirti dėmesį pozityvios tėvystės įgūdžių mokymo programų vykdymui bei kvalifikuotos, specializuotos ir individualizuotos pagalbos vaikui, nukentėjusiam nuo smurto, ir šeimai užtikrinimui. Atkreiptas dėmesys ir į emocinės paramos linijų teikiamų paslaugų prieinamumo didinimą (ilgalaikio, nenutrūkstamo finansavimo užtikrinimo) bei psichikos sveikatos priežiūros paslaugų vaikams prieinamumo ir kokybės problemų sprendimo poreikį.

Remiantis praktine veikla, paminėta, jog ypatingas dėmesys turi būti skiriamas nuosekliam ir atsakingam priimtų teisės aktų, taip pat įvairių programų, veiksmų, priemonių planų ir kitų dokumentų įgyvendinimo planavimui, numatant reikalingus skirti finansinius, techninius ir žmogiškuosius išteklius.

3.4.7. Baudžiamosios atsakomybės už smurtą prieš vaiką keitimo iniciatyva

Kontrolierė ataskaitiniu laikotarpiu kreipėsi į Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetą, siūlydama svarstyti klausimą dėl sankcijos peržiūrėjimo už fizinio skausmo sukėlimą ar nežymų sveikatos sutrikdymą mažamečiui. Baudžiamojo kodekso 140 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad tas, kas mušdamas ar kitaip smurtaudamas sukėlė mažamečiui fizinį skausmą arba nežymiai jį sužalojo ar trumpam susargdino, gali būti baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

Vieno iš įstaigoje atliktų tyrimų metu nustatyta, kad minimalią algą gaunančiai motinai pagal tuomet galiojusią Baudžiamojo kodekso redakciją buvo skirta 20 MGL (753,20 Eur) dydžio bauda, kuri turėjo būti sumokėta per 6 mėnesius nuo baudžiamojo įsakymo įsiteisėjimo dienos. Įsigaliojus 2017 m. rugsėjo 28 d. priimtiems Baudžiamojo kodekso pakeitimams, kuriais didinami baudų dydžiai, teismas už minėtą nusikaltimą turėtų skirti nuo 50 iki 2000 MGL dydžio baudą.

Nors bauda yra švelniausia bausmė už minėtą nusikaltimą, praktikoje baudos skyrimas smurtavusiam prieš mažametį vaiką asmeniui turi poveikį ne tik pačiam pažeidėjui, bet ir jo šeimos nariams tuo aspektu, kad pažeidėjas piniginę sankciją įvykdo, sumokėdamas pinigus iš šeimos biudžeto, tuo dar kartą „nusikriausdamas“ vaiką. Įstatymų leidėjui priėmus sprendimą padidinti baudų dydžius, piniginės sankcijos šiais atvejais dar skaudžiau atsilies visiems šeimos nariams. Svarstyтина, jog bauda neužtikrina bausmės teisingumo, proporcingumo, individualizavimo principo bei neatitinka prevencinės bausmės paskirties paveikti asmenis, kad jie ateityje nenusikalstų. Straipsnio sankcijoje numatytos

³¹ Prieiga internete: <http://vtaki.lt/lt/teisine-informacija/vaiko-teisiu-padeties-vertinimas/siulymai>.

galimos su laisvės atėmimu susijusios bausmės (areštas, laisvės atėmimas) parinkimas, kaip alternatyvos, taip pat ne visuomet atitinka pažeidėjo asmenybę bei nusikaltimo pavojingumą.

Paminėtina, kad Baudžiamojo kodekso 140 straipsnio 3 dalyje numatytų bausmių alternatyvos buvo diskutuotos su Generaline prokuratūra ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba. Diskusijų metu pritarta reikalingumui svarstyti bausmių alternatyvas, galimą laisvės apribojimo įtvirtinimą. Pažymėtina, jog kartu su laisvės apribojimu teismas gali skirti Baudžiamojo kodekso 48 straipsnyje numatytus draudimus ar įpareigojimus, jeigu, teismo nuomone, tai darytų teigiamą įtaką asmens elgesiui, o tai veiksmingiau užtikrintų bausmės paskirtį paveikti nusikaltusį asmenį, keisti jo elgesį.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos duomenimis, Generalinė prokuratūra taip pat kreipėsi į Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetą dėl Baudžiamojo kodekso 140 straipsnio 3 dalyje numatytos sankcijos peržiūrėjimo. Minėti siūlymai nebuvo svarstyti.

3.4.8. Draudimo teistiems asmenims dirbti su vaikais teisinio reglamentavimo tobulinimo aspektai

Šiuo ataskaitiniu laikotarpiu tęsėsi diskusijos, pradėtos Seimo narės R. Šalaševičiūtės iniciatyva 2017 m. dėl seksualinio pobūdžio nusikalstamas veikas padariusių asmenų registro Lietuvoje sukūrimo galimybių ir jo tikslingumo³².

Vyriausybės kanceliarija surinko ir apibendrino institucijų pateiktą informaciją bei siūlomus sprendimus, organizavimo tarpžinybinius pasitarimus iškeltiems klausimams bei suplanuotiems veiksams aptarti. Ministras Pirmininkas pavedė Teisingumo ministerijai, Vidaus reikalų ministerijai, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Sveikatos apsaugos ministerijai, Švietimo ministerijai bei Susisiekimo ministerijai, bendradarbiaujant su kitomis institucijomis, nustatytais terminais atlikti reikiamus darbus, siekiant spręst Seimo narės kreipimesi keliamas problemas.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga teikė pasiūlymus Vyriausybei, taip pat Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Teisingumo ministerijai bei Vidaus reikalų ministerijai, dalyvavo tarpžinybiniuose pasitarimuose, skirtuose atskirų priemonių (veiksmų) įgyvendinimui aptarti.

Vyriausybės kancleriui Kontrolierė siūlė tikslinti (suderinti) Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatas³³ dėl darbo apribojimo teistiems asmenimis, apibrėžti tiesioginių ir reguliarių kontaktų su vaikais sąvoką, numatyti kriterijus, aiškiai leidžiančius įvertinti, kokiems darbams, paslaugoms ir veikloms taikomi apribojimai bei, atitinkamai, keisti Vyriausybės nutarimu patvirtintą darbų, veiklų ir paslaugų sąrašą.³⁴ Taip pat buvo išsakyta nuomonė, jog tikslinga įtvirtinti periodinį asmenų (teistumo duomenų) patikros mechanizmą bei jau dirbančių ar paslaugas teikiančių asmenų įvertinimo (patikrinimo) mechanizmą, taip pat numatyti priemones, kurios leistų asmenims nepatirti ar patirti kuo mažesnes išlaidas dėl įstatymo reikalavimų įgyvendinimo.

Be to, išsakyta nuomonė, jog Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme ar atskirų sričių teisės aktuose galėtų būti įtvirtintos nuostatos, reglamentuojančios darbo apribojimus, įgyvendinimo priežiūros (institucijos, įgaliotos vykdyti darbo apribojimų laikymosi priežiūrą) bei institucijų, įgaliotų taikyti atsakomybę už darbo apribojimų nesilaikymą, informavimą. Taip pat pasiūlyta įtvirtinti administracinę atsakomybę darbdaviams ir paslaugų gavėjams už reikalavimų dėl asmenų, pripažintų kaltais padarius nusikalstamas veikas, darbo apribojimo nesilaikymą. Nusikalstamų veikų žinybinio registro duomenų žemėlapyje pasiūlyta skelbti statistinę informaciją apie atitinkamas nusikalstamas veikas, įtariamuosius, nuteistuosius, nukentėjusius asmenis ir kt. (pasiskirstymas pagal teritorinį principą, amžių, lytį, kitus aktualius kriterijus) bei reguliariai skelbti atnaujintą Nusikalstamų veikų statistinių rodiklių apie vaikus analizę.

Kontrolierė išsakė nuomonę, jog turėtų būti įtvirtintas asmenų, teistų už nusikalstamas veikas, susijusias su vaiko (asmens) seksualiniu išnaudojimu ir seksualine prievarta prieš jį, priežiūros mechanizmas jiems atlikus bausmę (pavyzdžiui, nustatyta asmeniui pareigą informuoti apie savo

³² Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2017 m. veiklos ataskaita. Prieiga internete: <http://vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos>

³³ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 30 straipsnio „Asmenų, pripažintų kaltais padarius nusikalstamas veikas, darbo apribojimai“ ir kt.

³⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. gegužės 25 d. nutarimas Nr. 517.

gyvenamąją vietą, jos keitimą, išvykimą iš šalies ir pan.; atliekamas pakartotinis rizikos vertinimas; sudaryta galimybė dalyvauti specialiose elgesio keitimo programose).

Taip pat atkreiptas dėmesys į prevencijos svarbą – visuomenės ir tikslinių grupių informavimą apie Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatas; vaikų švietimą apie seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos pavojų, saugumo priemones; prevencinių intervencijos programų, priemonių prieinamumą asmenims, kurie bijo, kad gali padaryti atitinkamą nusikalstamą veiką; intervencijos programų, priemonių prieinamumą asmenims, kurie įtariamai įvykdę ar pripažinti įvykdę seksualinio pobūdžio nusikalstamą veiką, ir jų pritaikymą, kadangi nusikalstamas veikas įvykdo ir vaikai.

Socialinei apsaugos ir darbo ministerijai, atsakingai už Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo bei Vyriausybės nutarimu patvirtinto darbų, veiklų ir paslaugų sąrašo³⁵ ir kitų veiksmų vykdymą (kartu - Lietuvos Respublikos Seimui), taip pat buvo teikti siūlymai, tarp jų:

- suderinti įstatymo nuostatas, reglamentuojančias draudimo galiojimo terminą ir jo peržiūrėjimo galimybes (vienoje dalyje įtvirtinta, kad draudimas taikomas, jeigu nuo atitinkamos nusikalstamos veikos padarymo nėra praėję 25 metai; kitoje dalyje įtvirtinta, kad draudimas, taikomas 25 metų laikotarpiu, gali būti peržiūrimas tik pasibaigus šiam terminui, jeigu asmuo nepadarė naujų (įvardintų) nusikalstamų veikų). Taip pat pasiūlyta svarstyti keletą alternatyvų dėl galimo teisinio reglamentavimo tobulinimo;

- atsakyti baigtinio įstaigų, įmonių ir organizacijų paslaugų sąrašo bei įtvirtinti bendro pobūdžio draudimą, įvertinant, jog praktikoje kyla ir kils įvairių situacijų, kai, siekiant užtikrinti vaikų saugumą, konkrečiam asmeniui bus tikslinga taikyti draudimą dirbti, užsiimti savanoriška veikla ar verstis individualia veikla;

- aiškiai reglamentuoti patikrinimų procedūras – pradinį asmenų, kuriuos ketinama įdarbinti ar priimti savanoriškai veiklai; pradinį asmenų, kurie įstatymo įsigaliojimo metu jau dirba ar vykdo savanorišką veiklą; reguliarių (periodinių) dirbančių ar savanorišką veiklą vykdančių asmenų patikrinimą; tikslinį patikrinimą, jeigu gaunami duomenys keliantys pagrįstų abejonių, ar asmeniui nėra taikomi darbo, veiklos apribojimai. Svarstyti, jog atitinkamos nuostatos turėtų būti įtvirtintos ir dėl paslaugas teikiančių asmenų. Taip pat numatyti atsakomybę ir kitas pasekmes, kai paaiškėja, jog buvo pateikti melagingi ar tikrovės neatitinkantys duomenys arba apribojimai atsirado darbo, savanoriškos veiklos ar paslaugų teikimo metu;

- įtvirtinti nuostatą dėl draudimo taikymo, patikros priežiūrą vykdyti bei atsakomybę taikyti kompetentingų institucijų, taip pat įtvirtinti nuorodą dėl papildomų darbo, veiklos su vaikais apribojimų tam tikrų profesijų atstovams reglamentavimo specialiuose teisės aktuose; kt.

Vertindama Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtą darbų, veiklų ir paslaugų sąrašo patvirtinimo projektą³⁶, Kontrolierė iš esmės pritarė iniciatyvai išplėsti šį sąrašą, vertindama tai daugiau kaip laikiną vaikų teisių apsaugos stiprinimo ir vaikų saugumo užtikrinimo priemonę, iki bus priimti sprendimai dėl Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatų, reglamentuojančių asmenų, pripažintų kaltais padarius nusikalstamas veikas, darbo apribojimus tobulinimo. Iš kitos pusės, atkreipė dėmesį, jog siūlomi įtvirtinti draudimai dėl darbo ir savanoriškos veiklos savo apimtimi nėra proporcingi lyginant su draudimais dėl individualios veiklos ir veiklos pagal verslo liudijimą ir t. t.

Teisingumo ministerijai, atsakingai už Administracinių nusižengimų kodekso tobulinimą dėl atsakomybės numatymo už Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo reikalavimų nevykdymą bei Baudžiamojo kodekso ar kitų teisės aktų pakeitimus, įpareigojant už konkrečias nusikalstamas veikas teistus asmenis tam tikrą laiką pranešti apie pasikeitusią gyvenamąją vietą, taip pat buvo teikiami siūlymai (pastabos), t. y., kad:

- tikslinga Administracinių nusižengimų kodeksą papildyti, įtvirtinant administracinės atsakomybės taikymo galimybę darbdaviams ir paslaugų gavėjams už Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 30 straipsnyje įtvirtintos pareigos patikrinti, ar įdarbinamas arba savanorišką ar individualią veiklą vykdančiam asmuo nėra teistas už Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 30 straipsnyje nurodytas

³⁵ Ten pat.

³⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. gegužės 25 d. nutarimo Nr. 517 „Dėl Darbų, veiklų ir paslaugų, kurių dirbti, atlikti ar teikti dėl tiesioginių kontaktų su vaikais neturi teisės asmenys, įsiteisėjusiu apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu pripažinti kaltais už nusikalstamas veikas, nurodytas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXI skyriuje, ar už kitas nusikalstamas veikas, susijusias su vaiko seksualiniu išnaudojimu, vaikų pornografija ar prostitucija, sąrašo patvirtinimo“ pakeitimo projektas Nr. 18-13123

nusikalstamas veikas, nevykdymą (nuostatas įtvirtinti skyriuje, reglamentuojančiame administracinius nusizengimus, susijusius su vaikais ir šeima);

- tikslinga plėtoti seksualinių nusikaltėlių priežiūros mechanizmą po bausmės atlikimo;
- valstybės privalomas sukurti ir įgyvendinti visapusiškas seksualinių nusikaltėlių priežiūros mechanizmas apima įvairias priemones, o įpareigojimas asmeniui, atlikusiam bausmę, reguliariai registruotis tam tikrą laiką yra tik viena iš jų.³⁷

Išsakyta nuomonė, jog turėtų būti sprendžiama, ar reikalavimas seksualiniam nusikaltėliui, atlikusiam bausmę, reguliariai registruotis galėtų būti skiriamas teismo (sprendimas būtų labiau individualizuotas) arba galėtų būti įtvirtintas bendrai įstatyminiame lygmenyje. Taip pat buvo pastebėta, kad įpareigojimo terminas turėtų būti siejamas su nusikalstamos veikos sunkumu, asmens nusikalstamo elgesio rizikos vertinimu, jo pokyčiais ir kitomis objektyviomis aplinkybėmis. Tuo atveju, jeigu būtų įtvirtintas maksimalus įpareigojimo taikymo terminas - asmeniui turėtų būti garantuota galimybė kreiptis į teismą dėl šio įpareigojimo panaikinimo, po tam tikro (minimalaus) termino. Kitu atveju, įtvirtinus minimalų įpareigojimo taikymo terminą – kompetentingoms institucijoms turėtų būti suteikta galimybė kreiptis į teismą dėl termino pratęsimo.

Teikdama pasiūlymus Teisingumo ministerijai Kontrolierė atkreipė dėmesį ir į tai, kad priimant sprendimus dėl seksualinių nusikaltėlių priežiūros mechanizmo plėtros svarbu įvertinti, jog, įsigaliojus Bausmių vykdymo kodekso 158 straipsnio pakeitimams dėl lygtinio paleidimo netaikymo asmenims, nuteistiems už nusikaltimus nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvei ir (ar) neliečiamumui, itin sumažėjo nuteistųjų, dalyvaujančių SeNAT programoje (seksualiai nusikaltusių asmenų terapijos programa), skaičius bei, kad SeNAT programa nėra taikoma probacijos tarnybose dėl psichologų trūkumo.

Pakartotinai buvo išsakyta nuomonė, kad priežiūros procese turėtų dalyvauti ne tik policija, bet ir probacijos tarnybos bei galimai kitos institucijos. Taip pat pažymėta, kad priežiūros sistema neturi būti nukreipta į asmens stigmatizavimą, išimtinai į asmens kontrolę, tačiau, be reguliarios priežiūros, turėtų būti akcentuojama specializuotos, kvalifikuotos pagalbos asmeniui užtikrinimo ir prieinamumo galimybė.

Kontrolierė laikėsi išdėstytos nuomonės ir aukščiau nurodyto klausimo sprendimą perdavus Vidaus reikalų ministerijai (Teisingumo ministerijai nepritarus siūlymams dėl atitinkamas nusikalstamas veikas padariusių, bausmę atlikusių asmenų kontrolės).

3.4. Vaiko apsauga nuo smurto ir kitų grėsmių

Pasiūlymai:

1. Vykdyti informacijos apie visų smurto prieš vaiką formų, taip pat fizinių bausmių, draudimą, smurto žalą vaikams bei reagavimo į smurto prieš vaiką ar kitą vaiko teisių pažeidimą prievolę (procedūrą) sklaidą. Intensyvuoti veiklas visuomenės švietimo srityje vaikų auklėjimo, priežiūros ir ugdymo, pagalbos šeimai, atsidūrusiai sudėtingose situacijos, prieinamumo klausimais.
2. Vykdyti aktyvų visuomenės ir tikslinių grupių (darbdavių, paslaugų gavėjų ir kt.) informavimą apie Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtintus asmenų, pripažintų kaltais padarius nusikalstamas veikas, darbo apribojimus (draudimus) bei pareigą užtikrinti jų vykdymą.
3. Siekti, kad prevencinė (smurto, patyčių, savižudybių) veikla mokyklose būtų neatsiejama formaliojo ir neformaliojo švietimo dalis bei, kad prevencinės ir kitos programos būtų įgyvendinamos (privalomos), užtikrinant jų finansavimą, ne tik bendrojo ugdymo mokyklose, bet ir ikimokyklinio ugdymo įstaigose.

³⁷ Europos Tarybos konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos, Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. gruodžio 13 d. direktyva 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija nuostatas, Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos 2010 m. gegužės 21 d. rezoliucija Nr. 1733 (2010) Dėl priemonių, skirtų seksualiniams nusikaltėliams, stiprinimo ir ją pagrindžianti ataskaita, Lietuvos Respublikos Seimo Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimo skyriaus 2017 m. rugsėjo 7 d. analitinę apžvalgą „Seksualinio pobūdžio nusikaltimų registravimas“.

3.5. Vaikas teisingumo sistemoje

3.5.1. Teismo psichiatrijos ir teismo psichologijos ekspertizės

Viena iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktikoje identifikuotų ilgamečių, veiksmingų sprendimų reikalaujančių, tačiau neišspręstų problemų, į kurią dar kartą buvo atkreiptas dėmesys ataskaitiniu laikotarpiu – vaikų teismo psichiatrijos ir vaikų teismo psichologijos ekspertizių atlikimo galimybės, jų atlikimo terminai.

Dar 2012 m. buvo atkreiptas dėmesys į ilgus ikiteisminių tyrimų baudžiamosiose bylose ir civilinių bylų, susijusių su vaikais, nagrinėjimo terminus. Atlikusi tyrimą, Kontrolierė konstatavo, kad ilgi teismo psichiatrijos ir teismo psichologijos ekspertizių atlikimo terminai turi tiesioginę neigiamą įtaką baudžiamojo proceso (ikiteisminio tyrimo, bylos nagrinėjimo teisme) bei civilinių bylų, susijusių su vaikais, trukmei (terminai itin pailgėja).

Pokyčiai dėl ekspertizių atlikimo buvo vertinti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje 2016 m. Tuo metu, siekiant pagerinti ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir teismų informuotumą, reguliariai atnaujinami ekspertinių tyrimų laukimo eilių duomenys buvo pradėti skelbti Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos interneto svetainėje. Tikrinimo metu, laukimo eilės ekspertiniams tyrimams baudžiamosiose bylose nebuvo, civilinėse bylose – buvo ilgesnė kaip 3 mėn. Tarnyba informavo, kad ekspertinių tyrimų vaikams laukimo terminų sutrumpinimo tikimasi 2017 m., padidėjus žmogiškiesiems ištekliams Vaikų ir paauglių psichiatrijos skyriuje (2016 m. tarnybai skirti papildomi 3 etatai, iš jų 2 šiam skyriui).

Visgi, 2018 m. (laukimo eilės ekspertiniams tyrimas buvo atitinkamai baudžiamosiose bylose – 4 mėn., civilinėse bylose – apie 2 mėn. (tikrinta atsitiktinė gegužės mėn. diena).

Konkreto tyrimo atveju, buvo atkreiptas dėmesys, jog ikiteisminis tyrimas dėl mažamečio sumušimo užsitęsė iki 7 mėn. dėl teismo psichologijos ekspertizės atlikimo terminų (turėjo būti atliktas ne ilgiau kaip per 6 mėn.). Tą laikotarpį, galimai smurtą patyręs vaikas ir jo brolis buvo paimti iš šeimos. Kontrolierės vertinimu, šiuo atveju visi šeimos nariai pernelyg ilgą laiką buvo neapibrėžtoje padėtyje. Užsitęsęs situacijos neapibrėžtumas neigiamai veikia vaikų psichologinę ir emocinę būklę, sutrikdo saugaus prieraišumo jausmą, itin svarbų vaiko ankstyvajai emocinei ir socialinei raidai ir kt.

Dėl ilgų vaikų teismo psichiatrijos ir vaikų teismo psichologijos ekspertizių atlikimo terminų, daugeliu atvejų nėra galimybės baigti ikiteisminį tyrimą įstatymo nustatytais terminais, greitai ir efektyviai išnagrinėti baudžiamąsias ir civilines bylas. Taip pat, ilgi ekspertizių atlikimo terminai ne tik neigiamai įtakoja teisinio proceso trukmę, bet ir apsunkina tinkamą teisės normų, reglamentuojančių vaiko teises bei vaiko interesus atitinkantį teisingumą, įgyvendinimą. Pažymėtina, kad valstybė yra atsakinga už administracinių ir teisminių institucijų delsimus, kurie pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, negali būti pateisinami pernelyg dideliu darbo krūviu, išteklių (finansinių, žmogiškųjų) stoka ar panašiais argumentais.

Nustatant kiekvieno asmens pilietines teises ir pareigas ar jam pareiktą baudžiamąjį kaltinimą, jis turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama per įmanomai trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo.

Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 6 straipsnio 1 dalis

Vertindama situaciją, Kontrolierė išsakė nuomonę, kad tiek Sveikatos apsaugos ministerija, tiek Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos direktorius neskiria reikiamo dėmesio nuosekliam, veiksmingam ilgamečių problemų sprendimui bei situacijos pokyčiams, būtiniems tinkamam teisės aktų reikalavimų įgyvendinimui, taip pat atkreipė dėmesį į nustatytus pažeidimus, trūkumus ir pateikė siūlymus jų pašalinimui. Apie tyrimo rezultatus buvo informuotos Teisingumo ministerija ir Generalinė prokuratūra, prašant kartu su Sveikatos apsaugos ministerija bei Valstybine teismo psichiatrijos tarnyba, apsvarstyti priemones, kurios leistų užtikrinti savalaikį vaikų teismo psichiatrijos ir teismo psichologijos ekspertizių atlikimą. Informacija apie tyrimo rezultatus, taip pat buvo pateikta Vyriausybei ir Seimo Žmogaus teisių komitetui.

Valstybės teismo psichiatrijos tarnybos Vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos skyriuje atliekamų vaikų teismo psichiatrijos ir teismo psichologijos ekspertizių terminų problemos aspektai (žmogiškųjų resursų trūkumas, neadekvatus darbo užmokestis už labai sudėtingą profesinę veiklą, ekspertų darbo laiko praradimas dėl dalyvavimo teismų posėdžiuose, ypač didelis ekspertams teikiamų klausimų

skaičius, tiriamųjų neatvykimas ekspertizei skirtu laiku) buvo aptarti Sveikatos apsaugos ministerijos organizuotame tarpžinybiniame pasitarime, kuriame dalyvavo ir Ministro Pirmininko, Lietuvos teismo ekspertizės centro, Generalinės prokuratūros, Vidaus reikalų ministerijos, Teisingumo ministerijos, taip pat Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai. Pasitarimo metu buvo priimti sprendimai, numatyti veiksmai atitinkamų problemos aspektų sprendimui.

Aiškinantis nepagrįstai ilgus ekspertizių atlikimo terminus, taip pat buvo surengtas posėdis Teismo ekspertų veiklos koordinavimo taryboje ir pateiktos konkrečios rekomendacijos Valstybinei teismo psichiatrijos tarnybai. Posėdyje dalyvavo ir Sveikatos apsaugos ministerijos, Generalinės prokuratūros ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai.

Klausimai dėl ilgai trunkančių teismo psichiatrijos ir teismo psichologijos ekspertizių ir galimų sprendimo būdų buvo aptarti ir Seimo Žmogaus teisių komiteto, ir Vyriausybės kanceliarijos organizuotuose pasitarimuose. Diskusijų metu buvo pažymėta, kad teismo psichiatrijos ir teismo psichologijos ekspertizės ilgai trunka dėl didelio darbo krūvio, nes trūksta ekspertizės atliekančių psichologų ir psichiatrų. Abiejuose pasitarimuose dalyvavo Sveikatos apsaugos ministerijos atstovas, kuris pažadėjo imtis neatidėliotinių priemonių įvardintai problemai spręsti.

Seimo Lietuvos socialdemokratų darbo frakcija organizavo apskritojo stalo diskusiją dėl vaikų teismo psichiatrijos ekspertizių atlikimo terminų bei galimų sprendimų tobulinant Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos darbą. Diskusijos metu buvo priimta rezoliucija teikti konkrečius pasiūlymus Vyriausybei dėl problemų sprendimo būdų ir priemonių.

Vaikų teismo psichiatrijos ir teismo psichologijos ekspertizių atlikimo terminų problema buvo nagrinėta ir Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitete. Ieškant optimaliausių sprendimų, buvo diskutuota apie teisinio reglamentavimo ir Valstybės teismo psichiatrijos tarnybos darbo organizavimo pakeitimus.

Kontrolierės akcentuotos ilgos vaikų teismo psichiatrijos ir teismo psichologijos ekspertizių trukmės problemos aktualumas ir reikšmė vaikų teisių apsaugai baudžiamajame procese yra nekvestionuojama. Ši problema yra žinoma ir nuolat sekama prokuratūros kompetencijos ribose bei susitikimų su kompetentingų valstybės institucijų atstovais metu ieškoma optimalių sprendimo būdų.

3.5.2. Baudžiamojo proceso kodekso nuostatų dėl psichologų dalyvavimo vaikų apklausose įgyvendinimo aspektai

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga dalyvavo 2017 m. pradėtuose svarstymuose dėl Seimo priimtų Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimų³⁸, skirtų sumažinti neigiamą baudžiamojo proceso poveikį vaikams (liudytojams, nukentėjusiems, įtariamiesiems, kaltinamiesiems), įgyvendinimo.

Nuo 2018 m. liepos 1 d. įsigaliojus minėtiems pakeitimams, tapo privalomi reikalavimai dėl psichologo dalyvavimo vaikų apklausose tam tikrų kategorijų bylose, kitais atvejais – suteikta proceso dalyviams teisė inicijuoti psichologo dalyvavimą vaiko apklausoje; dėl vaiko liudytojo, nukentėjusiojo apklausos vaikui pritaikytose patalpose; dėl vaiko liudytojo, nukentėjusiojo apklausos vaizdo ir garso įrašų darymo ir kt.

Siekdama užtikrinti psichologų dalyvavimą procese, Teisingumo ministerija tęsė teisės aktų projektų, skirtų reglamentuoti psichologų sąrašo sudarymą, jų paslaugų apmokėjimą ir kitus susijusius klausimus, derinimą. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga teikė nuomonę bei pastabas dėl siūlomo teisinio reglamentavimo³⁹.

Kontrolierė pritarė sprendimui dėl psichologų, padedančių apklausti vaikus baudžiamajame procese, sąrašo sudarymo, kaip laikinam sprendimui, laikinai priemonei, siekiant sudaryti prielaidas ir pasiruošti Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimų įgyvendinimui. Atsižvelgiant į augantį vaikų, kuriuos turės apklausti psichologai, skaičių bei numatomus psichologų apklausų įkainius, buvo išsakytos abejonės, ar pageidavimą būti įrašytiems į sąrašą ir padėti apklausti vaikus baudžiamajame procese išreikš reikalingas (pakankamas) skaičius kompetentingų ir kvalifikuotų psichologų.

Nepritarta Teisingumo ministerijos nuomonei, jog psichologų paslaugų teikimo praktikos suvienodinimo tikslo galima pasiekti tarpinstitucinio bendradarbiavimo komunikavimo principu bei

³⁸ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2017 m. veiklos ataskaita. Prieiga internete: <http://vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos>

³⁹ Prieiga internete: <http://vtaki.lt/lt/teisine-informacija/vaiko-teisiu-padeties-vertinimas/siulymai>.

bendradarbiaujant su nevyriausybinėmis organizacijomis. Buvo paminėta, jog Vaiko teisių komitetas baigiamosiose išvadose (CRC/C/LTU/CO/3-4) atkreipė Lietuvos dėmesį į trūkumus dėl vaikų, susidūrusių su teisingumo sistema, padėties (baudžiamojo proceso dalyvių mokymo, vaikų nusikaltimų liudytojų ir (arba) liudytojų apsaugos, teikiamos valstybės teisinės pagalbos kokybės, kt.)⁴⁰.

Taip pat keletą kartų buvo atkreiptas Teisingumo ministerijos dėmesys, jog svarstymų dėl Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimų įgyvendinimo metu suinteresuotos institucijos įvardino platesnes problemas, susijusias su vaikų apklausomis bei teikė siūlymus, kurių įgyvendinimui yra reikalingi tolimesni nuoseklūs pokyčiai ir sprendimai, visų pirma – įstatyminis pagrindas. Vaikų, susidūrusių su teisingumo sistema (plačiąją prasme), teisių ir teisėtų interesų užtikrinimu bei apsauga susijusių problemų ratas yra daug platesnis ir reikalauja nuolatinio dėmesio, reguliarių peržiūrų ir nuoseklių pokyčių. Todėl Kontrolierė išsakė nuomonę, jog yra tikslinga ir būtina tęsti (išplėsti) pradėtas diskusijas, siekiant sukurti, stiprinti ir plėtoti vaikui draugišką, vaiko interesus atitinkančią bei jo teises gerbiančią teisingumo sistemą.

Pasirengimo įgyvendinti Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimus etape ir pradėjus juos įgyvendinti, institucijos – Vyriausybės kanceliarija, Teisingumo ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija organizavo tarpžinybinius pasitarimus.

Vyriausybės kanceliarijos 2018 m. rugsėjo mėn. vykusio pasitarimo metu, konstatuota, kad sukurta laikinoji psichologų pasitelkimo sistema iš esmės veikia, tačiau dar yra spręstinių klausimų (neužtikrinama, kad vaikas baudžiamojo proceso metu būtų apklausiamas tik vieną kartą, ne visada apklausą atlieka psichologai; nėra centralizuoto psichologų pasitelkimo organizavimo modelio; nepakankamai aiškus psichologo vaidmuo apklausoje, nes nėra šiuo aspektu vaikų apklausos organizavimo tvarkos ir (ar) jos organizavimo metodinių rekomendacijų; ir kt.), kurių sprendimas pavestas Generalinei prokuratūrai, Teisingumo ministerijai, Vidaus reikalų ministerijai, Sveikatos apsaugos ministerijai ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga pagal kompetenciją dalyvaus su psichologų veikla susijusių klausimų sprendime.

3.5.3. Įgaliotojo atstovo skyrimo problema

Baudžiamojo proceso metu, siekiant visapusiškai ir kvalifikuotai apsaugoti nukentėjusio vaiko teises ir interesus, itin svarbu užtikrinti, kad šis vaikas galėtų pasinaudoti teisės aktuose įtvirtinta galimybe turėti tiek atstovą pagal įstatymą, tiek įgaliotą atstovą.

Baudžiamojo proceso kodeksas numato galimybę nepilnamečių nukentėjusiųjų atstovams pagal įstatymą (tėvams, globėjams, įstaigos, kuri globoja nukentėjusįjį, įgaliotiems asmenims) dalyvauti procese ir ginti jų interesus.

Bylose dėl nusikalstamų veikų žmogaus sveikatai, laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai ar dorovei, kai nuo šių veikų nukentėjo nepilnamečiai, taip pat kitais atvejais, kai be įgaliotojo atstovo pagalbos nepilnamečio nukentėjusiojo teisės ir teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami, būtinas įgaliotojo atstovo dalyvavimas pripažįstamas ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi.

Vaikai turėtų turėti teisę į savo advokatą ir atstovavimą jų vardu procese, kuriame yra susikirtę vaiko ir tėvų ar kitų susijusių šalių interesai arba toks interesų konfliktas galėtų kilti.

Europos Tarybos Ministrų komiteto gairės dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo ir jų aiškinamasis memorandumas

Privalomi įgaliotojo atstovo skyrimo atvejai detalizuoti Rekomendacijose dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos⁴¹.

Kontrolierė praktikoje ne vienerius metus stebi teisėsaugos institucijų vangumą skiriant įgaliotą atstovą nukentėjusiajam vaikui. Pavyzdžiui, vienu atveju vaikui, nukentėjusiam nuo nusikalstamos veikos seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, ikiteisminio tyrimo, trukusio beveik metus, laikotarpiu nebuvo skirtas įgaliotasis atstovas. Šiuo atveju taip pat buvo duomenų, jog vaiko atstovas pagal įstatymą gali netinkamai atstovauti vaiką baudžiamajame procese, tačiau jis nebuvo pakeistas. Kontrolierė ne kartą, teisminėje baudžiamosios

⁴⁰ Jungtinis 5-asis ir 6-asis periodiniai pranešimai turi būti pateikti iki 2019 m. vasario 28 d., įtraukiant informaciją apie baigiamųjų išvadų įgyvendinimą.

⁴¹ Patvirtintos generalinio prokuroro 2009 m. rugsėjo 16 d. įsakymu Nr. I-126 (su vėlesniais pakeitimais).

bylos nagrinėjimo stadijoje, kreipėsi į prokuratūrą dėl atstovo pagal įstatymą tinkamumo vertinimo ir įgaliotojo atstovo skyrimo (pastarasis buvo paskirtas).

Kitu (smurto artimoje aplinkoje) atveju, vaiko atstovą pagal įstatymą baudžiamajame procese (motiną) smurtautojas (tėvas) vertė keisti parodymus, todėl ji galimai netinkamai atstovavo vaiką. Aiškinantis priežastis, dėl kurių vaikui nėra skiriamas įgaliotasis atstovas, prokuratūra informavo, kad „specialistai nepateikė jokių duomenų, kurie leistų pagrįstai manyti, kad <...> būdama mažamečio įstatymine atstove, negali ir nesugeba užtikrinti savo sūnaus <...> teisių ir jo teisėtų interesų, todėl baudžiamajame procese nebuvo svarstoma galimybė skirti kitą mažamečiui <...> įgaliotą atstovą.“

Kitas aspektas, į kurį buvo atkreiptas dėmesys bei, kuris sukėlė abejonių dėl teisėsaugos institucijų požiūrio į įgalioto atstovo, skiriamo nukentėjusiam vaikui, tikslą ir kvalifikuoto vaiko atstovavimo svarbą yra sprendimai dėl konkrečių įgaliotojų atstovų paskyrimo. Paminėtina, kad nukentėjusiojo įgaliotuoju atstovu laikomas asmuo, teikiantis jam teisinę pagalbą, ginantis jo teises ir teisėtus interesus. Įgaliotuoju atstovu gali būti advokatas arba advokato pavedimu advokato padėjėjas, o ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teisėjo leidimu – ir kitas aukštąjį teisinį išsilavinimą turintis asmuo, kurį proceso dalyvis įgaliojo atstovauti savo interesams. Visgi, įgaliotaisiais atstovais buvo paskirti asmenys, kurie pagal baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimus, negalėtų būti jais skiriami (vaiko teisių apsaugos skyriaus atstovas, vaikų globos namų atstovas).

Kontrolierė atkreipė prokuratūros dėmesį į pastebėtas įgalioto atstovo skyrimo nukentėjusiems vaikams problemas bei pastarojo vaidmens svarbą, siekiant geriausios vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos ir gynimo baudžiamajame procese.

3.5.4. Kardomųjų priemonių taikymo praktika

Nagrinėdama individualius skundus, Kontrolierė atkreipė prokuratūros dėmesį į kardomųjų priemonių skyrimo operatyvumo svarbą, siekiant maksimaliai apsaugoti nukentėjusiojo vaiko teises ir interesus baudžiamajame procese, bei į ydingą teisės aktų nuostatų, susijusių su asmeniui skirtos kardamosios priemonės taikymo pabaiga, aiškinimą ir taip sudaromas prielaidas pažeisti vaiko teises ir

Būtina dėti ypatingas pastangas, siekiant išvengti dar didesnės žalos vaikui tyrimo proceso metu.

JT VTK Bendrasis komentaras Nr. 13 (2011) „Dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo bet kokios formos smurto“

geriausių vaiko interesų užtikrinimo principą.

Kardomųjų priemonių skyrimo (ne)operatyvumas smurto prieš vaiką atvejais

Skiriant kardomąją priemonę siekiama užtikrinti sklandų ir netrukdomą baudžiamąjį procesą, užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms, užtikrinti konkrečių asmenų dalyvavimą, pašalinti kitas proceso kliūtis ir t. t. Kai nukentėjusysis yra vaikas, kardamosios priemonės – įpareigojimo gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo nustatytu atstumu – skyrimas įtariamajam yra svarbus ir tikslingas, siekiant užtikrinti vaiko apsaugą baudžiamojo proceso metu.

Kontrolierės nuomone, pradėjus ikiteisminį tyrimą, teisėsaugos pareigūnai gali tiesiogiai ar netiesiogiai sukelti žalą vaikui, nesiimdami veiksmingų priemonių apsaugoti vaiką nuo smurtavusio asmens tolimesnių veiksmų jo atžvilgiu. Todėl itin svarbu, kad teisėsaugos pareigūnai operatyviai priimtų sprendimus dėl kardomųjų priemonių taikymo, atsižvelgdami į vaiko pažeidžiamumą, jo teisę ir interesą būti apsaugotam ne tik nuo galimo smurto, bet ir nuo psichologinio poveikio baudžiamojo proceso metu.

Visuose procesuose, kuriuose dalyvauja vaikai smurto aukos, spartumo principas turėtų būti taikomas, tuo pačiu metu gerbiant įstatymų viršenybę.

JT VTK Bendrasis komentaras Nr. 13 (2011) „Dėl vaiko teisės būti apsaugotam nuo bet kokios formos smurto“

Įstaigos praktika rodo, kad ne visada pradėjus ikiteisminį tyrimą, kuriame nukentėjusiuoju nuo smurto yra pripažintas vaikas, buvo operatyviai sprendžiamas kardomųjų priemonių įtariamajam skyrimo klausimas. Dėl šios priežasties, laiku ir tinkamai nebuvo užtikrinta smurtą patyrusių vaikų apsauga baudžiamajame procese. Pavyzdžiui, pradėjus ikiteisminį tyrimą, kardamosios priemonės įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu buvo paskirtas tik po 3 mėn., o vaikas per nurodytą laiką nebuvo apklaustas. Kontrolierės

nuomone, paaiškėjus smurto faktui (aplinkybėms) ir teisėsaugos institucijoms pradėjus veiksmus dėl nusikalstamos veikos tyrimo, smurtautojo ir smurtą patyrusio vaiko bendravimo ribojimas (ypač iki nukentėjusiojo apklausos) yra labai reikšmingas ir sietinas su stabilios nukentėjusiojo psichologinės būklės užtikrinimu bei jo apsauga nuo galimo poveikio keisti parodymus.

Pažymėtina, kad kai prieš vaiką smurtavo jo įstatyminiai atstovai (vienintelis iš jų), pasirūpinti nukentėjusiojo vaiko saugumu bei tolimesne globa yra valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos pareiga. Nukentėjusiajam vaikui nustačius laikinąją globą, tuo atveju, jeigu nėra paskirtas įpareigojimas, ribojantis galimai smurtavusiam asmeniui nebendrauti su vaiku, globėjas, siekdamas užtikrinti vaiko saugumą, neturi teisių priemonių neleisti tėvams pasimatyti su vaiku.

Kontrolierė, nekvėstionuodama teisės aktuose įtvirtintų prokurorų (ikiteisminio tyrimo pareigūnų) įgaliojimų, jų veiklos principų ir garantijų, atkreipė prokuratūros dėmesį į būtinybę apsaugoti vaikus baudžiamojo proceso metu ir prašė imtis priemonių dėl operatyvesnių veiksmų (sprendimų), sprendžiant kardamosios priemonės skyrimo klausimą, kad nukentėjusiesiems vaikams būtų užtikrinta teisė būti apsaugotiems nuo galimo smurtavusių asmenų poveikio (ypač iki apklausos atlikimo) darymo.

Kardomųjų priemonių taikymo pabaiga

Įstaigos praktikoje atkreiptas dėmesys į atvejus, kai vaikas tampa skyriumi gyvenančių tėvų tarpusavio asmeninių ginčų įkaitu. Būtent, neretai tokiais atvejais vienas iš tėvų kreipiasi į teisėsaugos instituciją dėl kito iš tėvų tariamai panaudoto smurto vaiko atžvilgiu. Tokiais atvejais paprastai pradedamas ikiteisminis tyrimas, o nusikalstamą veiką galimai padariusiam asmeniui skiriamos kardamosios priemonės (viena dažniausių – rašytinis pasižadėjimas neišvykti su įpareigojimais nesilankyti atitinkamu adresu ir nebendrauti bei neieškoti ryšių su vaiku). Paprastai, iki baigiamas ikiteisminis tyrimas, taikoma bendravimą su vaiku ribojanti kardomoji priemonė, sąlygoja vaiko ryšių, santykių su atitinkamu iš tėvų pokytį (silpnėjimą, nutrūkimą, kt.) bei gali sukelti kitas neigiamas pasekmes.

Kontrolierės nuomone, prielaidos sunkesnėms pasekmėms kilti, susidaro tokiais atvejais, kai, asmeniui apskundus prokuroro nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą (kartu ir sprendimą panaikinti kardomąją priemonę), traktuojama, kad nenutrūksta kardamosios priemonės taikymas asmeniui tol, kol nėra galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo. Ataskaitiniu laikotarpiu paaiškėjo, kad praktikoje prokurorai skirtingai aiškina kardamosios priemonės taikymo pabaigą minėtais atvejais.

Pažymėtina, kad skundo padavimas iki jo išsprendimo nesustabdo skundžiamo veiksmo ar nutarimo vykdymo, išskyrus atvejus, jeigu tai padaryti pripažįsta esant reikalinga pats ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba prokuroras. Kardomųjų priemonių skyrimo, panaikinimo ir pakeitimo ypatumai yra reglamentuoti Baudžiamojo proceso kodekse bei aptarti Rekomendacijose dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės⁴².

Kontrolierės nuomone, tais atvejais, kai kardomųjų priemonių taikymas siejamas ir su vaiko teisių užtikrinimu, ikiteisminį tyrimą atliekančio prokuroro procesiniai veiksmai turėtų atitikti ne tik Baudžiamojo proceso kodekso, bet ir kitų teisės aktų, tarp jų – reglamentuojančių vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, nuostatas.

Generalinė prokuratūra, atsižvelgdama į Kontrolierės pateiktus pastebėjimus ir pasiūlymus, informavo, kad, siekiant formuoti vienodą ikiteisminio tyrimo praktiką, rengiamas Rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės pakeitimo projektas.

„vaiko interesai visada turi būti vertinami kartu su kitomis vaiko teisėmis, pavyzdžiui, vaiko teise <...> nebūti atskirtam nuo tėvų“.

Europos Tarybos Ministro Komiteto gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo ir jų aiškinamasis memorandumas

3.5.5. Procesinių prievartos priemonių taikymas vaiko akivaizdoje

⁴² Patvirtintos generalinio prokuroro 2015 m. gruodžio 1 d. įsakymu Nr. I-306 (su vėlesniais pakeitimais)

Kiekvienas vaikas vienaip ar kitaip gali susidurti su teisingumo sistema ir daugeliui vaikų ši patirtis yra nemaloni. Svarstydami galinčius paveikti vaiką sprendimus, atsakingi asmenys visada turėtų vertinti planuojamų veiksmų pasekmes vaikui.

Baudžiamojo proceso įstatymas įpareigoja ikiteisminio tyrimo pareigūnus ar prokurorus imtis priemonių, kad procesinės prievartos priemonės nebūtų taikomos bei, kad asmuo nebūtų laikinai sulaikomas arba suimamas vaiko akivaizdoje, išskyrus atvejus, kai pats nepilnametis yra įtariamas nusikalstamos veikos padarymu. Jeigu atitinkamos procesinės prievartos priemonės visgi buvo taikytos vaiko akivaizdoje, apie tai ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras nedelsdami turi informuoti valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją.

Ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras, planuodamas procesinių prievartos priemonių vykdymą, privalo surinkti informaciją, ar numatomų jų vykdymo vietoje nebus nepilnamečių asmenų. Kai priemonės reikia vykdyti neatidėliotinai ir vaiko dalyvavimo negalima išvengti, ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras turėtų susisiekti su Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba dėl atstovo dalyvavimo vykdant procesinę prievartos priemonę⁴³.

Kontrolierė ne kartą išsakė nuomonę dėl Tarnybos informavimo svarbos apie taikytas procesinės prievartos priemonės net ir tais atvejais, kai vaikas tiesiogiai nematė ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar prokurorų veiksmų, tačiau buvo aplinkoje, kurioje šios priemonės buvo taikytos. Manoma, kad tokiais atvejais Tarnyba pagal poreikį galėtų tarpininkauti dėl psichologinės pagalbos vaikui teikimo.

Ataskaitiniu laikotarpiu buvo atliktas tyrimas dėl vaiko teisių pažeidimo, ikiteisminio tyrimo pareigūnams taikant procesinės prievartos priemonės mažamečio pilnamečiam broliui. Įvykio metu, vaikas jautėsi emociškai nesaugiai, matydamas policijos pareigūnus namuose bei paliktas vienas namuose tamsiu paros metu. Procesinės prievartos priemonės buvo vykdomos neatidėliotinai, savaitgalio dieną. Tarnybai nebuvo pranešta motyvuojant, kad sulaikymas vyko ne vaiko akivaizdoje.

Kontrolierė nesutiko su ikiteisminio tyrimo įstaigos, atlikusios tarnybinį patikrinimą dėl policijos pareigūnų veiksmų, vertinimu, kad procesiniai veiksmai vaiko akivaizdoje neatlikti. Tiek vaikas, tiek policijos pareigūnai matė vieni kitus. Kitų asmenų namuose nebuvo. Sulaikomas asmuo belaukiant pareigūnams bendravo su vaiku. Kontrolierės nuomone, sulaikymo „vaiko akivaizdoje“ kaip tęstinio veiksmo vertinimas turėtų būti platesnis – ne kaip pats veiksmas (asmens išvedimas, išėjimas iš namų kartu su policijos pareigūnais, pan.), o kaip procesas ir rezultatas (asmens bendravimas su pareigūnais, persirengimas, išėjimas, kas natūraliai gali būti suprantama, kaip policijos vykdyta proceso priemonė).

Taip pat nagrinėjamu atveju pareigūnai, matydami namuose, be sulaikomojo, vieną vaiką, nepasidomėjo, ar namuose yra suaugusiųjų asmenų, galinčių juo pasirūpinti. Teisės aktai konkrečiai nereglamentuoja situacijų, kaip turėtų elgtis pareigūnai, kai sulaikomas ar suimamas asmuo tuo metu prižiūrintis ne savo vaikus, tačiau tokiu atveju, Kontrolierės nuomone, turėtų būti taikoma teisės normų analogija arba taikomi bendrieji protingumo, rūpestingumo, žmogaus teisių apsaugos principai. Kitiškai buvo įvertinta pareigūnų nurodyta aplinkybė, kad vaikas pats nepriėjo ir nepasakė, jog lieka vienas. Tokiose situacijose patys pareigūnai turi elgtis rūpestingai ir jautriai bei vadovautis jiems keliamais etikos reikalavimais – atsakingai įvertinti situacijas, kai susiduriama su labiausiai pažeidžiamų asmenų grupėmis.

Atlikusi tyrimą, Kontrolierė atkreipė Generalinės prokuratūros ir Policijos departamento dėmesį dėl vaiko teisių užtikrinimo trūkumų baudžiamajame.

Generalinė prokuratūra atkreipė teritorinių prokuratūrų vyriausiųjų prokurorų dėmesį į Baudžiamojo proceso kodekse ir generalinio prokuroro rekomendacijose išdėstytus procesinių prievartos priemonių taikymo aspektus bei nurodė, atliekant bet kokį proceso veiksmą, kuriame

Tam, kad vaiko susidūrimas su teisingumo sistema nesukeltų papildomų neigiamų pasekmių, kurių galima išvengti, tarptautiniu ir Europos lygmeniu nustatyti pagrindiniai principai bei apibrėžta, jog vaiko interesus atitinkančiu teisingumu yra teisingumo sistemos, kuriose aukščiausiu įmanomu lygmeniu garantuojamas visų vaiko teisių paisymas ir veiksmingas jų įgyvendinimas, atsižvelgiant į vaiko dalyvavimo, vaiko interesų, orumo, apsaugos nuo diskriminacijos ir teisinės valstybės principus, vaiko brandumą, supratimo lygį bei bylos aplinkybes.

⁴³ Generalinio prokuroro 2014 m. rugsėjo 15 d. raštas Nr. 17.9-2770 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 44 straipsnio 11 dalies taikymo“

tiesiogiai ar netiesiogiai dalyvauja vaikas, ne tik laikytis teisės aktų, reglamentuojančių to veiksmo atlikimą, bet ir elgtis rūpestingai ir jautriai vaiko atžvilgiu, vadovautis etikos reikalavimas, atsakingai vertinti situacijas ir imtis priemonių, kad vaiko susidūrimas su teisingumo sistema nesukeltų jam papildomų neigiamų pasekmių. Taip pat, atsižvelgiant į Kontrolierės nustatytus vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimus baudžiamojo proceso metu, buvo siūlyta papildyti Bendradarbiavimo susitarimą⁴⁴ nuostata, nustatančia policijos pareigūnų pareigą iš karto informuoti Tarnybą, procesinės prievartos priemonės vykdymo organizavimo ar vykdymo metu nustačius, kad vykdymo vietoje yra ar gali būti nepilnamečių asmenų.

3.5.6. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo baudžiamajame procese aspektai

Apibendrinant ataskaitiniais metais atliktus tyrimus, atkreiptas dėmesys į tarpinstitucinio bendradarbiavimo trūkumus, būdingus tam tikrose situacijose baudžiamojo proceso metu.

Vieni jų – lėmė vaiko saugumo ir pagalbos vaikui neužtikrinimą prasidėjus baudžiamajam procesui, t. y. teisėsaugos institucijų neinformavimas Tarnybos apie pradėtą baudžiamąjį procesą ir taikytas kardomąsias priemones, taip pat Tarnybos nereagavimas ir neinformavimas kompetentingų teisėsaugos institucijų apie prokuratūros taikytų įpareigojimų nesilaikymą.

Dėmesys atkreiptas į tuos atvejus, kai ikiteisminio tyrimo metu įtariamajam taikoma kardomoji priemonė – įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatyto atstumu. Kontrolierės nuomone, dėl institucijų nebendradarbiavimo, sudaromos prielaidos poveikio nukentėjusiajam vaikui darymui, kas turi reikšmės ne tik vaiko emociniam, fiziniam saugumui, bet ir ikiteisminio tyrimo dėl galimo smurto vaiko atžvilgiu, eigai bei galutiniam procesiniam sprendimui.

Vaiko teisių komitetas „nuolat pataria asmenis, susijusius su vaikais nepilnamečių teisenos sistemoje – su jos planavimu ir valdymu, taip pat su jos institucijomis ir programomis, – deramai mokyti ir ypač daug dėmesio skirti Konvencijos bei atitinkamų Jungtinių Tautų taisyklių ir rekomendacijų principams ir nuostatoms aiškinti“

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas

Tam tikrais atvejais, pritaikius kardomąją priemonę – įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatyto atstumu, prokuratūra neinformavo Tarnybos apie taikytą kardomąją priemonę. Tarnyba apie taikytą ribojimą sužinojo tik kai pati raštu kreipėsi į teisėsaugos institucijas, o per tą laiką įtariamasis asmuo bendravo su nukentėjusiuoju vaiku. Bendradarbiavimo susitarime⁴⁵ prokuratūra ir policija įsipareigojo, nedelsiant, bet ne vėliau kaip per 5 kalendorines dienas informuoti Tarnybą (jos teritorinį skyrių) apie paskirtas kardomąsias priemones ar laikinąsias apsaugos priemones, jų pakeitimą ar panaikinimą smurto prieš vaiką ir (ar) smurto artimoje aplinkoje atvejais, kai galimai nukentėjo nepilnametis. Visgi praktikoje pasitaiko atvejų, kai nesilaikoma šių įsipareigojimų.

Kontrolierė kreipėsi į teritorinį policijos komisariatą, kad būtų stiprinama ikiteisminio tyrimo pareigūnų kompetencija atliekant ikiteisminius tyrimus, kuriuose nukentėjusieji (ar įtariamieji) yra vaikai bei, kad vyktų konstruktyvus bendradarbiavimas su Tarnyba. Praktikoje dar paaiškėja atvejai, kai apie pradėtą ikiteisminį tyrimą nėra informuojama Tarnyba, pavyzdžiui, apie pradėtą ikiteisminį tyrimą dėl smurto vaiko atžvilgiu nebuvo informuota Tarnyba, todėl nebuvo užtikrinta nukentėjusiojo vaiko teisė laiku gauti reikalingą pagalbą.

Prokuratūros dėmesys buvo atkreiptas į griežtesnės ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiklos kontrolės poreikį. Generalinė prokuratūra nurodė prokurorams, besispecializuojantiems nepilnamečių justicijos srityje, griežtai laikytis baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimų, generalinio prokuroro rekomendacijų.

Tyrimų metu kaip netinkami buvo įvertinti Tarnybos veiksmai (neveikimas), kai ji nekreipė dėmesio į prokuratūros nustatytus įpareigojimus bei neskyrė tinkamo dėmesio, nevertino vaiko situacijos pavojingumo. Būtent, panaikinus įpareigojimą įtariamajai (motinai) nebendrauti ir neieškoti

⁴⁴ Žr. plačiau dalyje „3.5.9. Kitos veiklos, susijusios su teisingumo sistema“

⁴⁵ Ten pat.

ryšių su nukentėjusiuoju vaiku, paliekant vaiką tėvo priežiūrai, Tarnyba ne tik neinformavo prokuratūros, kad tėvai nesilaiko nustatyto ribojimo dėl vaiko priežiūros, tačiau ir tarpininkavo tėvams, tariantis dėl vaiko gyvenimo pas motiną, dėl kurios veiksmy atliekamas ikiteisminis tyrimas.

Praktikoje vis dar pasitaiko formalus institucijų požiūris į vaiko teisių ir interesų apsaugos reikalavimus baudžiamajame procese, o tai sudaro prielaidas vaiko teisių ir interesų pažeidimui, apriboja vaiko galimybę naudotis savo teisėmis bei gauti reikiamą kvalifikuotą specialistų pagalbą.

3.5.7. Vaikų, esančių vaikų socializacijos centruose, pristatymo dalyvauti teisiniuose procesuose problema

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, gavusi Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinavimo skyriaus (TBKS) kreipimąsi, pateikė suinteresuotoms institucijos nuomonę dėl šaukiamų vaikų, gyvenančių vaikų socializacijos centruose, pristatymo dalyvauti ikiteisminiuose tyrimuose, teismo posėdžiuose, kituose procesiniuose veiksniuose (toliau – teisiniai procesai). Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinavimo skyrius nesutiko su Švietimo ir mokslo ministerijos išaiškinimu nurodytu klausimu, tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus funkcijų interpretavimu ir kt.

Vaiko vidutinės priežiūros priemonė vykdoma vaikų socializacijos centre (Grudzlių, Vėliučionių, Kauno), t. y. bendrojo ugdymo mokykloms priskiriamoje valstybinėje specializuotoje įstaigoje, į kurią nukreipiami tiek vaikai, kuriems skirta vidutinė priežiūros priemonė, tiek vaikai, kuriems skirta auklėjamojo poveikio priemonė – atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą. Vaikų socializacijos centrai yra priskiriami uždaro tipo institucijoms, kadangi vaikai atvyksta į šią įstaigą, remiantis savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu arba teismo nuosprendžiu, ir, atitinkamai šios priemonės vykdymo laikotarpiu, gali išvykti iš įstaigos tik turėdami vaikų socializacijos centro vadovo ar jo įgalioto asmens leidimą.

Atsižvelgdama į Švietimo ir mokslo ministerijos teiginius dėl vaiko trumpalaikio išvykimo iš vaikų socializacijos centro procedūros, Kontrolierė išsakė nuomonę, jog praktikoje turėtų būti skiriami dvejoji vaiko, esančio vaikų socializacijos centre, nepriklausomai nuo jo nukreipimo į centrą teisinio pagrindo, laikino išvykimo atvejai. Pirmuoju atveju, vaikas turi teisę išvykti atostogų, į trumpalaikes išvykas ar svečiuotis, gavęs vaikų socializacijos centro ar jo įgalioto asmens leidimą. Vaiko galimybė pasinaudoti šia teise yra siejama su objektyviomis aplinkybėmis ir kiekvienas sprendimas turi būti priimamas individualiai, visapusiškai įvertinus visus sprendimo priėmimui aktualius aspektus, vadovaujantis vaiko teisių apsaugos principais ir kitais reikalavimais. Antruoju atveju, vaikui privalo būti užtikrinta galimybė ir sudarytos sąlygos laikinai išvykti iš vaikų socializacijos centro tam, kad vaikas galėtų tinkamai vykdyti kituose teisės aktuose įtvirtintą pareigą dalyvauti teisiniuose procesuose ar kt.

Kadangi nurodyti vaiko laikini išvykimai iš vaikų socializacijos centro yra skirtingi savo tikslais ir pasekmėmis, buvo kritiškai įvertintas ministerijos pastebėjimas dėl centro Vaiko gerovės komisijos įtraukimo į šį procesą. Paminėta, kad šaukiamam vaikui, gavus (bet kokia forma) šaukimą dalyvauti teisiniuose procesuose, turi būti sudarytos sąlygos išvykti šiuo tikslu, vaikų socializacijos centro direktoriui ar jo įgaliotam asmeniui priimant atitinkamą sprendimą. Jeigu yra svarbios, objektyvios priežastys dėl kurių vaikas negali atvykti šaukiamas, centras privalo apie tai informuoti šaukiantįjį asmenį (ir kitus suinteresuotus asmenis). Taip pat buvo pastebėta, kad sprendimas dėl šaukiamo vaiko išvykimo, neturėtų būti siejamas su laikotarpiu, kada vaikas padarė teisės pažeidimą (iki atvykstant į centrą ar jau gyvenimo centre metu) arba kitomis aplinkybėmis dėl, kurių jis yra kviečiamas dalyvauti teisiniame procese.

Švietimo ir mokslo ministerijos ir Vilniaus miesto TBKS nuomonės išsiskyrė dėl šaukiamo vaiko nuvykimo į šaukiančiąją instituciją užtikrinimo. Ministerija atkreipė dėmesį į vaiko atstovų pagal įstatymą prievolę bendradarbiauti su tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriumi (konkrečiu atveju „dėl vaiko vežiojimo į šaukiamas institucijas“) bei savivaldybės tarybos teisę priimti sprendimą dėl piniginės socialinės paramos arba transporto organizavimo paslaugos vaiko atstovams pagal įstatymą skyrimo, nurodė kitus alternatyvius sprendimus (vidutinės priežiūros priemonės panaikinimas ar pakeitimas minimalios priežiūros priemone). Taip pat ministerija nurodė, jog „vaikų socializacijos centro vadovui leidis vaikui išvykti pagal šaukimą, savivaldybės tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriui turėtų

užtikrinti šaukiamo vaiko nuvykimo sąlygas į šaukiamą instituciją ar pas pareigūną“. Vilniaus miesto TBKS prieštaravo ministerijos išaiškinimui, nurodydamas, kad tėvai yra vaiko atstovai pagal įstatymą ir jais lieka vaiką apgyvendinus vaikų socializacijos centre bei, kad tėvai privalo „realizuoti vaiko procesines teises, t. y. privalo užtikrinti nepilnamečio dalyvavimą vykstančiuose ikiteisminiuose ir teisminiuose procesuose“.

Kontrolierė, svarstydamą, kad iš esmės institucijų ginčas kilo tik dėl vieno, su vaiko dalyvavimu teisingumo sistemoje susijusio, aspekto – šaukiamo vaiko dalyvavimo konkrečiame teisiniame procese užtikrinimo (t. y. dėl vaiko nuvykimo ir grįžimo), nes tai susiję su papildomomis sąnaudomis, paminėjo, kad kiekvienam vaikui, susidūrusiam su teisingumo sistema, turi būti sudarytos sąlygos ir galimybės veiksmingai dalyvauti visuose teisiniuose procesuose ir tai susiję ne tik su vaiko dalyvavimu (šaukiamo vaiko nuvežimu ar pan.), tačiau tinkamu vaiko teisių (teisė gauti informaciją, teisė būti atstovaujama, teisė į apsaugą, teisė į paramą ir kt.) užtikrinimu viso proceso metu.

Kontrolierė sutiko su Vilniaus miesto TBKS išsakytu pastebėjimu, kad vaiko tėvai yra vaiko atstovai pagal įstatymą ir jais lieka vaiką apgyvendinus vaikų socializacijos centre, kad jie turi pirmumo teises ir pareigas savo vaikų atžvilgiu prieš kitus asmenis ir negali nuo savo teisių ir pareigų vaikams atsisakyti, panaudoti tėvų valdžios priešingai vaiko interesams ir kt. Taip pat buvo pastebėta, kad vaiko apgyvendinimas vaikų socializacijos centre turi įtakos tėvų valdžios įgyvendinimui, kadangi vaikas gyvena skyriumi institucijoje, kuri yra vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos dalis, sukurtos padėti tiek vaikui, tiek jo tėvams, kad vaikas įveiktų susiformavusį ydingą elgesį ir t. t. Buvo paminėta, jog valstybė taip pat turi pareigą teikti tėvams paramą ir pagalbą, reikalingą tinkamam jų teisių įgyvendinimui ir pareigų vykdymui. Turėdama omenyje esamą vaikų socializacijos centrų tinklą (nėra sudarytos galimybės vaiką nukreipti į arčiausiai jo gyvenamosios vietos esantį vaikų socializacijos centrą, kai tai atitinka vaiko interesus), Kontrolierė darė prielaidą, kad praktikoje vaiko atstovams pagal įstatymą gali kilti (kyla) finansinių ir kitų sunkumų bei problemų, sprendžiant šaukiamo vaiko nuvykimo į atitinkamą instituciją ir grįžimo į vaikų socializacijos centrą klausimus. Svarstyta, jog paaiškėjus, kad vaikas turi dalyvauti teisiniame procese, turėtų vykti iniciatyvus, glaudus ir geranoriškas vaikų socializacijos centro, vaiko gyvenamosios vietos tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus bei vaiko teisių apsaugos skyriaus (esant poreikių, ir kitų institucijų) tarpusavio bendradarbiavimas bei pastarųjų bendradarbiavimas su vaiko atstovais pagal įstatymą, aiškinantis konkrečiu atveju aktualias aplinkybes ir kitą informaciją, kuri būtina priimant sprendimą(-us) dėl šaukiamo vaiko dalyvavimo teisiniame procese užtikrinimo (vertinamos vaiko atstovų pagal įstatymą galimybės tinkamai įgyvendinti savo tėvų valdžią, paramos ir pagalbos poreikis, ir kt.).

Teikiant nuomonę pastebėta, kad, sprendžiant šaukiamo vaiko dalyvavimo teisiniuose procesuose užtikrinimo klausimus, svarbu turėti omenyje, jog praktikoje galimos įvairios situacijos (vaikas gali būti šaukiamas dalyvauti skirtinguose teisiniuose procesuose; vaiko procesinė padėtis gali būti skirtinga; ir pan.), todėl kiekvienas atvejis turi būti vertinamas ir sprendimai priimami individualizuotai. Paminėta, jog vaiko atstovams pagal įstatymą gali būti neleista dalyvauti procese bei ginti vaiko teises, kai tai prieštarauja vaiko interesams. Tokiais atvejais sprendžiamas naujo (esant būtinumui laikino) atstovo pagal įstatymą paskyrimo klausimas (praktikoje tai gali būti vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas, vaiko giminaičiai ar kt.). Paminėta, kad praktikoje galimi atvejai, kai tėvai dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių neužtikrins ar atsisakys užtikrinti šaukiamo vaiko dalyvavimą teisiniame procese, todėl institucijos turės rasti ir priimti sprendimus dėl šaukiamo vaiko dalyvavimo užtikrinimo. Teisės aktai taip pat numato, kad pavyzdžiui, nukentėjusį vaiką baudžiamojo proceso metu gali lydėti jo pasirinktas asmuo (lydintis asmuo), todėl praktikoje galimi atvejai, kad vaikas lydinčiuoju asmeniu gali pasirinkti vaikų socializacijos centro darbuotoją ar kt. Taip pat paminėtina, jog teisinis reglamentavimas dėl vaikų dalyvavimo teisingumo sistemoje yra nuolat tobulinamas, stiprinant vaikų teisių ir interesų apsaugą, siekiant užtikrinti, kad teisingumo sistema būtų kuo palankesnė vaikui, atitinkanti vaiko amžių, pritaikyta prie vaiko poreikių ir teisių bei orientuota į juos.

Kontrolierė siūlė Švietimo ir mokslo ministerijai ir kitoms institucijoms svarstyti teisinio reglamentavimo tobulinimo, kitų sprendimų ar priemonių poreikį, siekiant, jog praktikoje būtų užtikrintas sklandus vaikų, kuriems skirta vidutinės priežiūros priemonė arba auklėjamojo poveikio priemonė, dalyvavimo teisiniuose procesuose, pagalbos ir paramos vaikui bei, esant poreikiui, jo atstovams pagal įstatymą klausimų sprendimas bei sklandus ir glaudus kompetentingų institucijų bendradarbiavimas šioje srityje.

3.5.8. Direktyvos dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji, įgyvendinimo

Nuo 2016 m., kai Europos Parlamentas ir Taryba priėmė Direktyvą dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji – kurios tikslas nustatyti procesines garantijas, kuriomis užtikrinama, kad vaikai, kurie yra įtariamieji ar kaltinamieji baudžiamajame procese, galėtų suprasti ir sekti tą procesą ir naudotis savo teise į teisingą bylos nagrinėjimą, ir užkirsti kelią naujiems vaikų nusikaltimams bei skatinti jų socialinę integraciją ir t.t., vaiko teisių apsaugos kontrolierė teikė nuomonę Teisingumo ministerijai dėl direktyvos 7 straipsnio, reglamentuojančio individualaus vaiko poreikių vertinimą baudžiamajame procese.

Ataskaitiniais metais Kontrolierė teikė⁴⁶ Teisingumo ministerijai nuomonę dėl parengtų Baudžiamojo proceso kodekso bei Suėmimo vykdymo įstatymo pakeitimų įstatymų projektų, skirtų užtikrinti tinkamą Direktyvos įgyvendinimą Lietuvoje.

Kontrolierė išsakė abejones dėl planuojamo Direktyvos nuostatų įgyvendinimo apimties bei nuoseklumo, kurias patvirtino ir Europos teisės departamento pastabos, jog ne visos projekto rengėjų nurodomos nacionalinės nuostatos atskleidžia visišką Direktyvos įgyvendinimo lygį. Atkreiptas dėmesys į konkrečių Direktyvos straipsnių nuostatas bei tariamą jų atitikimą galiojantiems teisės aktams ir (ar) siūlomiems jų pakeitimams, pavyzdžiui, dėl:

- valstybės pareigos nedelsiant vaikus informuoti apie jų teises ir bendrus baudžiamojo proceso eigos aspektus, kai vaikams pranešama, kad jie yra įtariamieji ar kaltinamieji (informacija suteikiama raštu, žodžiu arba abiem būdais paprasta ir suprantama vaikui kalba ir t.t.) tinkamo įgyvendinimo;

- tėvų pareigų turėtojo informavimo ir išimties dėl informacijos, susijusios su vaiku, teikimo. Priešingai nei nurodė projekto rengėjai, išsakyta nuomonė, kad Baudžiamojo proceso kodekso 53 straipsnyje nėra išsamiai reglamentuotas vaiko atstovų pagal įstatymą informavimo procesas, Direktyvoje nurodytos išimtys dėl informacijos, susijusios su vaiku, teikimo, kai tai yra neįmanoma, nėra žinoma tėvų pareigų turėtojo tapatybė, nėra galimybės susisiekti, kai remiantis objektyviomis ir faktinėmis aplinkybėmis informavimas galėtų iš esmės pakenkti baudžiamajam procesui, kai informacijos teikimas prieštarautų vaiko interesams;

- vaiko galimybės nurodyti (pasirinkti jį atstovaujantį, proceso metu lydintį) suaugusį asmenį, šio asmens vertinimo ir (ar) kito, nei vaiko pasirinktas asmuo, institucijos atstovo parinkimo;

- vaiko individualaus vertinimo aspektų. Pasiūlyta svarstyti, jog individualaus vertinimo išvada rengia valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija (specialistas), kuri ir koordinuoja bei organizuoja visą vertinimo procesą. Kadangi individualaus vertinimo išvadai parengti yra būtini įvairių sektorių duomenys, itin glaudus, aktyvus ir sklandus įvairių institucijų bendradarbiavimas bei, kadangi vertinimas turi būti atliekamas glaudžiai bendradarbiaujant su vaiku ir prireikus dalyvaujant tėvų pareigų turėtojui arba kitam suaugusiajam, išsakyta nuomonė, jog individualaus vertinimo tvarka turėtų būti tvirtinama Vyriausybės nutarimu arba kelių ministrų įsakymu. Taip pat pastebėta, kad turėtų būti skirtas dėmesys vaiko individualų vertinimą atliksiančio(-čių) specialisto(-ų) kvalifikacijai bei esamų priemonių (naudojamų įvairiuose procesuose asmens rizikos, poreikių ir kt. vertinimui) pritaikymui, plėtrai ar kt.;

- dėl vaiko, iš kurio atimta laisvė, teisės nepagrįstai nedelsiant pasitikrinti sveikatą ir sveikatos patikros inicijavimo procedūros (patikrinimas inicijuojamas kompetentingų institucijų iniciatyva, vaiko, tėvų pareigų turėtojo, vaiko advokato prašymu) įgyvendinimo;

- nepakankamo dėmesio Direktyvos nuostatų įgyvendinimui dėl vaiko atstovų pagal įstatymą dalyvavimo, kito atstovo parinkimo ir paskyrimo, informacijos tėvų teisių turėtojams, nedalyvavusiems procese, perdavimo, atstovų (ne)dalyvavimo proceso įvairiose stadijose sąlygų, advokatų mokymų ir kt.;

- statistinių duomenų rinkimo ir kaupimo, nors tai nėra privaloma, išsakyta nuomonė, kad siekiant užtikrinti sklandų, vaiko interesus atitinkantį baudžiamąjį procesą, vertinti situaciją ir planuoti pokyčius, tikslinga svarstyti tokią galimybę (statistinių duomenų rinkimo ir kaupimo mechanizmo, procedūrų sukūrimą, įvertinant ir išnaudojant esamas sistemas).

Atsižvelgdama į tai, kad direktyva valstybėms narėms suteikiama galimybė išplėsti joje nustatytas vaiko teises, kad užtikrintų aukštesnio lygio apsaugą, taip pat į Direktyvos nuostatas,

⁴⁶ Prieiga internete: <http://vtaki.lt/lt/teisine-informacija/vaiko-teisiu-padeties-vertinimas/siulymai>

akcentuojančias vaiko įtariamojo arba kaltinamojo teises, jo padėties išskirtinumą bei nacionalinių teisės aktų nuostatas, kuriose nėra plačiai įtvirtintas (atspindėtas) vaiko padėties išskirtinumas, Kontrolierė išsakė nuomonę, jog tikslinga skirti didesnę dėmesį nuosekliai, išsamiam vaikų padėties baudžiamajame procese reglamentavimui.

Direktyvos nuostatos iki 2019 m. birželio 11 d. turi būti perkeltos į nacionalinę teisę.

3.5.9. Kitos veiklos, susijusios su teisingumo sistema

Bendradarbiavimo susitarimas dėl vaiko apsaugos baudžiamajame procese

Atsižvelgiant į teisinio reglamentavimo pokyčius, praktikoje stebimus trūkumus ir problemas bei poreikį išplėsti bendradarbiavimo subjektų ratą, 2018 m. birželio 29 d. buvo pasirašytas penkių institucijų – Generalinės prokuratūros, Policijos departamento, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bendradarbiavimo susitarimas, kuriuo siekiama kuo efektyviau užtikrinti vaikų teises ir apsaugoti juos įvairiose kritinėse situacijose.

Bendradarbiavimo susitarimu šalys įsipareigojo pagal kompetenciją ir kiek tai neprieštarauja jų funkcijas ir veiklą reglamentuojančių teisės aktų nuostatoms siekti aktyvesnio prokuratūros, policijos įstaigų, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Tarnybos ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bendradarbiavimo, veiksmingesnio vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimo ir atstovavimo vaiko interesams. Susitarimą pasirašiusios institucijos prisiėmė konkrečius, aiškiai aprašytus įsipareigojimus bei atsakomybes dėl privalomų per nustatytą laiką atlikti veiksmų, procedūrų, tarpusavio informavimo ir bendradarbiavimo įvairiose situacijose, kai valstybei tenka neatidėliotinai pasirūpinti konkretaus vaiko teisėmis bei saugumu.

Įstaigos atstovas dalyvavo minėto susitarimo tobulinimui sudarytoje darbo grupėje.

Vaikų apklausos metodas AVATARAS

Įstaigos atstovai, Šiaurės ministrų tarybos biuro Lietuvoje bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kvietimu, dalyvavo vaikų apklausos metodo AVATARAS pristatyme.

Vaiko AVATARO naudojimas yra naujas metodas, naudojamas mokymuose atlikti vaikų apklausas bei kalbėtis su vaikais. Aplikacija veikia internete ir buvo sukurta Linnaeus universiteto policijos mokymo institute. Modelį pristatė jo kūrėjas, kuris daug metų dirbo policijoje kriminalistu, tiriančiu nusikaltimų prieš vaikus bylas, dėstantis policijos pareigūnams apie apklausų atlikimą Linnaeus universitete.

Šiaurės ministrų tarybos biurui Lietuvoje buvo pateikti pasiūlymai dėl projekto papildymo bei galimo įgyvendinimo Lietuvoje. Išsakyta nuomonė, kad projektas galėtų būti įgyvendinamas ne tik baudžiamajame (nepilnamečių) justicijoje, tačiau ir vaiko teisių apsaugos sistemoje. Projektas gali padėti stiprinti teisėsaugos pareigūnų ir kitų su vaikais dirbančių specialistų (vaiko teisių apsaugos, psichologų, socialinių darbuotojų, kt.) gebėjimus apklausti vaikus, bendrauti su vaikais.

3.5. Vaiko susidūrusio su teisingumo sistema patirtys

Pasiūlymai:

1. Imtis efektyvių, veiksmingų priemonių mažinti eiles vaikų ir paauglių teismo psichiatrijos ir teismo psichologijos ekspertizėms atlikti, trumpinti ekspertizės akto surašymo terminus ar (ir) kitomis priemonėmis spartinti šio pobūdžio ekspertizų atlikimą.
2. Šalinti vaikų padėties baudžiamajame procese užtikrinimo trūkumus, operatyviai priimant sprendimus dėl kardomųjų priemonių skyrimo smurto prieš vaiką atveju bei atsakingai ir laiku sprendžiant tinkamų įgaliotųjų atstovų nukentėjusiems vaikams skyrimo klausimą.
3. Užtikrinti veiksmingą prokuratūros, policijos ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos (teritorinio skyriaus) bendradarbiavimą baudžiamajame proceso metu, operatyviai keičiantis informacija apie pradėtus ikiteisminius tyrimus, taikytas kardomasias priemones (sąlygas), siekiant veiksmingos, savalaikės ir kvalifikuotos pagalbos bei apsaugos vaikui.

3.6. Vaiko sveikata

3.6.1. Psichikos sveikatos priežiūros paslaugos vaikams: situacija ir jos pokyčiai

Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veikla įvairiais aspektais buvo susijusi su vaikų psichikos sveikatos priežiūra: teiktos pastabos ir dalyvauta diskusijose Seime dėl Psichikos sveikatos priežiūros įstatymo pakeitimo, taip pat dalyvauta diskusijose, skirtose įvairiems psichikos sveikatos aspektams aptarti, vykdyta pokyčių pagal vaiko teisių apsaugos kontrolierės 2017 m. atlikto tyrimo rezultatus stebėseną. Vaikų psichikos sveikata taip pat buvo pagrindinė ENOC kasmetinės konferencijos 2018 m. tema.

Vaiko psichikos sveikata – geros savijautos būseną, leidžianti vaikams vystytis ir suvokti savo unikalų asmenybę, kurti tapatybę, išnaudoti potencialą, susidurti su augimo iššūkiais, jaustis mylimais, saugiais ir priimtais kaip unikalūs individai, būti laimingais, žaisti, mokytis, dalyvauti ir įnešti savo indėlį į šeimą ir bendruomenę.

ENOC pozicija dėl vaikų psichikos sveikatos Europoje

Psichikos sveikatos priežiūros teisinio reglamentavimo pokyčiai

Seimas 2018 m. svarstė Psichikos sveikatos priežiūros įstatymo pakeitimo (naujos redakcijos įstatymo) projektą. Kontrolierė, vertindama projektą⁴⁷:

- - atkreipė dėmesį, kad jame pagrindinis dėmesys skiriamas asmenų hospitalizavimo, priverstinio gydymo aspektams ir minimalus – psichikos sveikatos priežiūros paslaugų kompleksiskumui, visuomenės ir asmens psichikos sveikatos priežiūros paslaugų reglamentavimui;
- pasiūlė papildyti nuostatomis dėl ambulatorinių psichikos sveikatos priežiūros paslaugų teikimo vaikams, reglamentuojant šių paslaugų vaikams teikimo ypatumus, atstovo pagal įstatymą sutikimo (ne)būtiną dalyvavimą, jam kreipiantis į ambulatorines paslaugas teikiančius subjektus dėl konsultacijų, gydymo, kitos pagalbos ar paslaugų, priimant sprendimus gydymo ir kitais klausimais; vaiko paciento ir jo atstovų pagal įstatymą teises, jų užtikrinimo ir apribojimo sąlygas;
- išsamiau reglamentuoti paciento psichikos būklės įvertinimą bei įtvirtinti, kad pacientų judėjimo laisvė taikant fizinio suvaržymo priemones (žmogaus kūno jėgą), specialiąsias fizinio suvaržymo priemones ar izoliavimą paciento atskiroje patalpoje gali būti taikoma tik išimtiniais atvejais, kai nurodytų konkrečių grėsmių negalima išvengti kitais būdais ir tol, kol to reikalauja paciento sveikatos būklė. Taip pat nustatyti, kad fizinio suvaržymo (įskaitant specialiosiomis priemonėmis) ir izoliavimo atskiroje patalpoje atvejais, sprendimą dėl jų taikymo priėmęs subjektas ir trukmė turi būti dokumentuoti paciento mediciniuose dokumentuose. Atsisakyti fizinio suvaržymo priemonių taikymo tvarkos poįstatyminiame teisės akte ir projekte išskirti fizinio suvaržymo priemonių taikymo vaikams tvarką;
- atkreipė dėmesį į siūlymą dėl psichikos ir elgesio sutrikimų turinčių nepilnamečių pacientų (iš esmės visų vaikų, išskyrus emancipuotus) hospitalizavimo sąlygas, t. y. nuostatą, kad nepilnametis gali būti hospitalizuojamas tik abiem tėvams sutikus raštiškai arba, jei teismas yra nustatęs nepilnamečio gyvenamąją vietą su vienu iš tėvų, vienam iš tėvų sutikus raštiškai, siekiant suvienodinti pacientų atstovavimo reglamentavimą su Civilinio kodekso nuostatomis.

Kontrolierė nekvestionuodama tėvų valdžios lygybės, privalomo tėvų valdžios vykdymo bei bendros ir vienodos tėvų atsakomybės už vaiko priežiūrą nuostatų, pastebėjo, jog praktikoje gausu kasdienio gyvenimo situacijų, kai gauti antrojo iš tėvų sutikimą dėl vaiko hospitalizavimo nebūtų objektyvių galimybių arba sutikimo gavimas būtų apsunkintas, pareikalautų papildomų laiko ar (ir) kitų sąnaudų. Taip pat buvo pastebėta, kad nėra aiškus alternatyvios sąlygos dėl vieno iš tėvų sutikimo vaiko hospitalizacijai įgyvendinimas, kadangi šiuo atveju irgi galimos įvairios situacijos, kai nebus galima gauti to iš tėvų, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, sutikimo.

Pastebėta, kad praktikoje gali susidaryti situacijos kai vaikui, kuris nėra emancipuotas, laiku negalės būti suteiktos stacionarios psichikos sveikatos priežiūros paslaugos, nebus užtikrintas tinkamas vaiko teisės į sveikatą ir kitų vaiko teisių apsaugos nuostatų įgyvendinimas. Taip pat išdėstyti pastebėjimai dėl siūlomo teisinio reglamentavimo suderinamumo proporcingumo su Civilinio kodekso nuostatomis, reglamentuojančiomis vaiko gydymo, asmens sveikatos priežiūros ar slaugos jam teikimo

⁴⁷ Prieiga internete: <http://vtaki.lt/lt/teisine-informacija/vaiko-teisiu-padeties-vertinimas/siulymai>.

sąlygas. Paminėta, kad projekte nėra reglamentuotas vaiko hospitalizavimo klausimų sprendimas, nesant galimybės gauti abiejų tėvų raštiško sutikimo, kilus tėvų ginčui ar pan. Projekto rengėjų dėmesys atkreiptas dėmesys į Civiliniame kodekse įtvirtintą *ad hoc* institutą, kai, priimant su vaiku susijusius sprendimus kyla vaiko ir jo tėvų interesų konfliktas arba vaiko tėvų tarpusavio interesų konfliktas, teismas *ex officio* arba bet kurio iš vaiko tėvų ar valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos prašymu gali skirti *ad hoc* globėją, kuris atstovautų vaikui sprendžiant konkretų ginčą;

- nurodė, kad numatant, jog tik emancipuotas nepilnametis gali duoti sutikimą dėl jo hospitalizacijos, apskunkina vaikams galimybę gauti reikalingas stacionarias psichikos sveikatos paslaugas bei susiaurina vaiko teisių, jo dalyvavimo sprendimų dėl sveikatos priežiūros paslaugų teikimo priėmimą, apimtį.

Kontrolierė atkreipė projekto rengėjų dėmesį ne tik į Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo ir Civilinio kodekso nuostatas dėl nepilnamečio paciento sutikimo, bet ir Vaiko teisių konvencijos bei Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto pastebėjimą ir ENOC¹ poziciją dėl vaiko teisės laisvai reikšti savo pažiūras, išsakyti nuomonę bei, esant tam tikroms sąlygoms, duoti sutikimą dėl gydymo ir kt.;

- išsakyta nuomonė, kad sprendimai dėl psichikos sveikatos priežiūros paslaugų vaikams teikimo, turėtų būtų priimami atsižvelgiant į asmens amžių, jo brandą, gebėjimus ir kt. bei, kad paslaugos būtų teikiamos gavus informuotą paciento (vaiko) sutikimą, o kai tai neįmanoma – būtų išsiaiškinama vaiko nuomonė, valia dėl paslaugų teikimo. Vaikui turėtų būti garantuojama teisė jam suprantama forma, atsižvelgiant į jo amžių, brandą, gebėjimus, sveikatos būklę ir kt., gauti informaciją apie savo sveikatos būklę, ligos diagnozę, taikomus gydymo ar tyrimo būdus, galimą riziką, kitas aplinkybes ir t. t.;

- pasiūlyta projekte išskirti aspektus, susijusius su psichikos sveikatos priežiūros paslaugomis vaikams, atsižvelgiant į jų padėties išskirtinumą bei teisės į sveikatos priežiūrą įgyvendinimo aspektus, susijusius su vaiko amžiumi, gebėjimais, brandumu, atstovavimu ir kt. Taip pat atskirame įstatymo straipsnyje pasiūlyta reglamentuoti vaikų priverstinio hospitalizavimo tvarką, sąlygas, vaiko atstovavimo, jo teisių gynimo ir kt. aspektus. Įtvirtinti, jog sprendžiant klausimą dėl vaiko priverstinio hospitalizavimo komisijoje turi dalyvauti vaikų psichiatras bei svarstyti valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos įtraukimas į šį procesą (išskirtinius atvejus).

ENOC siūlymai:

- * priimti teisės aktus, kuriuose aiškiai ir išsamiai būtų reglamentuotas vaikų sutikimas (atsisakymas) medicininio gydymo ir tai būtų daroma aiškiai atpažįstant besivystančius vaiko gebėjimus;

- * jeigu vaikų gebėjimai nėra pakankami duoti sutikimą dėl gydymo, kaip tai numatyta įstatymuose, užtikrinti, kad į jų nuomonę dėl priežiūros ir gydymo būtų atsižvelgiama, įvertinant jų amžių ir brandumą;

- * užtikrinti, kad tėvų sutikimas nebūtų kliūtimi vaikui naudotis psichikos sveikatos parama.

Pripažįstant, kad kai kuriems vaikams gali reikėti stacionaraus gydymo, svarbu užtikrinti, kad būtų siekiama gauti visiškai informuoto vaiko sutikimą stacionariam gydymui, nebent galima įrodyti, kad vaikui trūksta gebėjimų duoti sutikimą ir t.t.

ENOC pozicija dėl vaikų psichikos sveikatos Europoje

Kontrolierė pritarė kitų institucijų pasiūlymams, jog (pirminio) priverstinio hospitalizavimo ir priverstinio gydymo terminai neturi būti skaičiuojami darbo dienomis, o paromis arba valandomis. Priešingu atveju, realūs pacientų priverstinio hospitalizavimo ir priverstinio gydymo terminai bus skirtingi ir kai kurie asmenys bus hospitalizuoti, gydomi stacionare nepagrįstai ilgiau, tik dėl jų hospitalizavimo dienos, laikotarpio (savaitgalis, šventinės dienos).

Lietuvos Respublikos Seimas 2019 m. sausio mėn. priėmė Psichikos sveikatos priežiūros įstatymo pakeitimus (išdėstė įstatymą nauja redakcija).

Pokyčiai dėl diferencijuotų psichikos sveikatos centrų šeimai ir vaikui paslaugų prieinamumo

Siekdama įvertinti psichikos sveikatos priežiūros paslaugų vaikams plėtros bei prieinamumo pokyčius, įgyvendinus 2007–2013 m. Sanglaudos skatinimo veiksmų programos priemonę

„Diferencijuotų kompleksinės psichiatrinės pagalbos vaikui ir šeimai centrų įkūrimas“⁴⁸, pagal kurią viešosios stacionariosios psichiatrijos skyrius turinčios asmens sveikatos priežiūros įstaigos vykdė projektus, Kontrolierė 2017 m. atliko tyrimą bei pateikė Sveikatos apsaugos ministerijai eilę siūlymų dėl psichikos sveikatos priežiūros paslaugų vaikams prieinamumo gerinimo⁴⁹. Atsakydama Sveikatos apsaugos ministerija informavo⁵⁰, jog:

- nauja redakcija buvo išdėstyta Pirminės ambulatorinės psichikos sveikatos priežiūros paslaugų teikimo tvarkos aprašas bei patvirtintas naujas Vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos paslaugų teikimo ir jų išlaidų apmokėjimo tvarkos aprašas;
- darbo grupė peržiūrės Vaikų ir paauglių psichiatrijos ir psichoterapijos paslaugų organizavimo principų, aprašymo ir teikimo reikalavimus⁵¹ ir parengs naują Vaikų ir paauglių psichiatrijos ir psichoterapijos paslaugų teikimo reikalavimų projektą;
- numatoma eilė priemonių, susijusių su psichikos sveikatos priežiūros paslaugų vaikams gerinimu, tarp jų: parengti ir įgyvendinti pozityvios tėvystės įgūdžių mokymo programas tėvams, auginantiems vaikus, turintiems elgesio, emocinių sutrikimų; parengti ir patvirtinti savižudybių rizikos įvertinimo ir pirmosios psichologinės pagalbos mokymų programą, skirtą įvairių specialybių sveikatos priežiūros specialistams; parengti ir įgyvendinti bandomąją vaikų, sergančių autizmu tėvų mokymo programą ir išleisti metodines rekomendacijas specialistams; sukurti ir įgyvendinti regioninių kompleksinės psichiatrinės pagalbos vaikui, paaugliui ir šeimai centrų asmens sveikatos priežiūros įstaigų specialistų tarpžinybinio bendradarbiavimo su savivaldybių sveikatos priežiūros, socialinės rūpybos ir švietimo specialistais bei pacientų tėvais bandomuosius modelius; sukurti diagnostikos ir gydymo metodikas tikslinėms klinikinėms programoms sveikatos priežiūros specialistams; parengti ir įgyvendinti naujų metodinių rekomendacijų taikymo psichikos sveikatos priežiūroje mokymo programą; parengti ir įgyvendinti vaikų ir paauglių psichikos sveikatos priežiūros nuotolinių paslaugų teikimo stažuotčių programą, skirtą psichikos sveikatos priežiūros paslaugas vaikams ir paaugliams teikiantiems specialistams.

Psichikos sveikatos paslaugų vaikams, kuriems nustatyta globa, užtikrinimas

Atsižvelgdama į įstaigoje gaunamą informaciją bei siekdama išsiaiškinti susiklosčiusios situacijos priežastis, kai globojami vaikai, kuriems nustatyti elgesio ir emocijų sutrikimai, per palyginti trumpą laiką pakartotinai (daugkartiniai) hospitalizuojami vaikų ir paauglių psichikos sveikatos priežiūros paslaugas teikiančiuose stacionaruose, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pradėjo tyrimą savo iniciatyva.

Pokalbių su minėtas paslaugas teikiančių įstaigų atstovais metu Kontrolierė buvo ne kartą informuota, kad globotiniai, turintys elgesio ir emocijų problemų, neretai į stacionarą atvyksta galimai jų įstatyminiams atstovams nevykdant (netinkamai vykdant) jau teiktų rekomendacijų, neišnaudojant pagalbos priemonių vaiko gyvenamojoje vietoje. Dažnai viliamasi per sąlyginai trumpą laiką sveikatos priežiūros įstaigoje išspręsti įsisenėjusias vaikų, gyvenančių globos įstaigose, elgesio problemas. Neretai šios paslaugos laikomos vieninteliu galimu sprendimo būdu. Stebima besiformuojanti (ar net susiformavusi) ydinga praktika, skatina iš esmės analizuoti situaciją dėl galimai per dažno vaiko hospitalizavimo, ieškoti ją lemiančių priežasčių bei galimų sprendimo būdų.

Ataskaitiniu laikotarpiu Kontrolierė nagrinėjo atvejį, kai sprendžiant globotinio psichikos sveikatos problemas ir siekiant pastarąjį nuvežti į gydymo įstaigą stacionariniam ištyrimui, buvo pasitelkti policijos pareigūnai. Konstatuota, jog nagrinėtu atveju įvairių specialistų atlikti veiksmai buvo pertekliniai ir pripažintini ne tik kaip piktnaudžiavimas savo teisėmis (galia), bet ir pažeidžiantys vaiko teises ir teisėtus interesus. Būtent dėl netinkamų globėjo (socialinės globos įstaigos) veiksmų ir nebendradarbiavimo su suinteresuotomis institucijomis, ieškant kitų galimų sprendimo būdų, kurie atitiktų ir paties vaiko išreikštą nuomonę, buvo prieita prie situacijos, kai vaiką vežant į sveikatos priežiūros įstaigą planiniam ištyrimui buvo pasitelkti policijos pareigūnai.

⁴⁸ Programos 2 prioriteto „Viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas: sveikatos, švietimo ir socialinė infrastruktūra“ 1 uždavinio „Teikti kokybiškas ir prieinamas sveikatos priežiūros paslaugas“ įgyvendinimo priemonė VP3-2.1-SAM-05-V „Diferencijuotų kompleksinės psichiatrinės pagalbos vaikui ir šeimai centrų įkūrimas“.

⁴⁹ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2017 m. veiklos ataskaita. Prieiga internete: <http://vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos>

⁵⁰ Sveikatos apsaugos ministerijos 2018 m. kovo 15 d. raštas Nr. (10.1.3.3-424)10-2132.

⁵¹ Sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gruodžio 14 d. įsakymas Nr. 730.

Kitos veiklos, susijusios su vaikų psichikos sveikatos klausimais:

„Klinikinės ir sveikatos psichologijos konferencija – 2018“

Kontrolierė ir įstaigos atstovas dalyvavo Lietuvos psichologų sąjungos ir LPS Klinikinė ir sveikatos psichologijos komiteto organizuotoje konferencijoje „Klinikinės ir sveikatos psichologijos konferencija – 2018“.

Konferencijoje buvo aptartos aktualiausias teisinio reglamentavimo naujienos, praktinio darbo aktualijos. Kontrolierė skaitė pranešimą „Bendradarbiavimo svarba vaiko teisių užtikrinimui“. Taip pat dalyvauta diskusijoje, skirtoje vaikų teisių apsaugos, vaikų psichologų kasdienės veiklos aspektams aptarti.

Konferencija „Teisiniai ir etiniai psichikos sveikatos priežiūros aspektai“

Įstaigos atstovas dalyvavo Lietuvos psichoterapijos draugijos, Lietuvos psichologų sąjungos, Jaunųjų psichiatrų asociacijos ir Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto organizuotoje mokslinėje – praktinėje konferencijoje „Teisiniai ir etiniai psichikos sveikatos priežiūros aspektai“.

Diskusijos grupėje „Teisiniai ir etiniai darbo su vaikais aspektai“ su konferencijos dalyviais buvo diskutuota aktualiais psichikos sveikatos priežiūros ir kitų paslaugų teikimo, vaiko teisių apsaugos teisinio reglamentavimo, specialistų darbo etiniais ir teisiniais klausimais ir kt.

Diskusija „Vaikų ir jaunimo psichikos sveikata besikeičiančiame pasaulyje“

Įstaigos atstovai dalyvavo Respublikinės Vilniaus psichiatrijos ligoninės surengtoje diskusijoje vaikų ir jaunimo psichikos sveikatai aptarti, į kurią buvo pakviesti vaikų psichikos sveikatos, vaiko teisių apsaugos institucijų atstovai, mokytojai, socialiniai pedagogai, visuomenės sveikatos specialistai. Buvo skaitytas pranešimas „Vaiko teisė į pagalbą“.

Konferencija „Vaikų psichikos sveikata: gerovė ir vaikų teisės“

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir įstaigos atstovas dalyvavo kasmetinėje Europos Vaikų Ombudsmenų Tinklo (ENOC, angl. European Network of Ombudspersons for Children) konferencijoje ir Generalinėje Asamblėjoje, tema „Vaikų psichikos sveikata: gerovė ir vaikų teisės“. Kontrolierė dalyvavo svarstant bei priimant ENOC pozicijos pareiškimą dėl vaikų psichikos sveikatos Europoje, kuriuo kviečiamos vyriausybės, Europos Komisija ir Europos Taryba imtis atitinkamų veiksmų, siekiant užtikrinti vaikų teisę naudotis tobuliausiomis psichikos sveikatos sistemos paslaugomis. Įstaiga dalyvavo ENOC atliktame tyrime dėl vaikų ir paauglių psichikos sveikatos Europoje, teikė informaciją (atsakė į klausimą) apie situaciją Lietuvoje.

3.6.2. Transplantacijos paslaugų vaikams kokybės ir saugumo užtikrinimo klausimas

Kontrolierė nagrinėjo VŠĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikų filialo Vaikų ligoninės pateiktą informaciją dėl kraujodaros kamieninių ląstelių transplantacijos paslaugų vaikams reikalavimų neatitikimo.

Vaikų ligoninė nurodė, kad sveikatos apsaugos ministru pakeitus Žmogaus kraujodaros kamieninių ląstelių transplantacijos paslaugų, apmokamų iš transplantacijos programos lėšų, teikimo reikalavimų, bazinių kainų ir mokėjimo tvarkos aprašą⁵², buvo įteisinta galimybė įsisteigti antram tokiam centrui, kuriame vaikams būtų persodinami kaulų čiulpai.

Nuo 2002 m. Lietuvoje, Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikose veikia specializuotas vaikų centras, kuriame transplantacijos atliekamos 15–20 vaikų. Vaikų ligoninės atstovų nuomone, skaidant transplantacijas per du centrus, nei viena gydymo įstaiga neturės minimalaus transplantacijų skaičiaus, kuris galėtų atitikti Jungtinio Akreditacijos Komiteto (JACIE) kiekybinius kriterijus. Taip pat, abiejų gydymo įstaigų gydytojų ir slaugytojų kompetencija bei patirtis bus mažesnė nei šiuo metu, todėl vaikų mirtingumas po transplantacijos padidėtų.

Pareiškėjai prašė Kontrolierę tarpininkauti, kad būtų užtikrinti vaiko saugumo interesai ir geriausi kraujodaros kamieninių ląstelių transplantacijos paslaugų teikimo vaikams reikalavimai.

⁵² Sveikatos apsaugos ministro 2017 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. V-1 508.

Siekdama išsiaiškinti situaciją, Vaikų ligoninės rašte nurodytas aplinkybes, vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Sveikatos apsaugos ministeriją.

Ministerija informavo⁵³, jog siekiant suvienodinti žmogaus kraujodaros kamieninių ląstelių transplantacijos paslaugų reikalavimus visoms šias paslaugas galinčioms teikti gydymo įstaigoms bei įgyvendinant Vyriausiojo administracinio teismo sprendimą, sveikatos apsaugos ministras 2017 m. patvirtino 2015-2025 m. transplantacijos programos bei Žmogaus kraujodaros kamieninių ląstelių transplantacijos paslaugų, apmokamų iš transplantacijos programos lėšų, teikimo reikalavimų, bazinių kainų ir mokėjimo tvarkos aprašo pakeitimus⁵⁴. Šie pakeitimai, Ministerijos teigimu, atitinka tarptautinius reikalavimus žmogaus kraujodaros kamieninių ląstelių transplantacijos paslaugoms, yra pagrįsti naujausiais medicinos mokslo duomenimis, užtikrina teikiamų paslaugų kokybę ir sudaro vienodas sąlygas transplantacijos centrams teikti paslaugas.

Pareiškėjų nurodytas įsakymas buvo parengtas atsižvelgiant į JACIE standartus, kuriuose jungtinis vaikų ir suaugusiųjų kamieninių kraujo ląstelių transplantacijos centras yra įvardijamas kaip lygiavertis specializuotiems vaikų ir suaugusiųjų centrams su vienodais reikalavimais metodikoms, infrastruktūrai ir personalo kvalifikacijai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, įvertinusi gautą informaciją, nagrinėjamų aplinkybių kontekste pažymėjo, jog valstybė yra įsipareigojusi rūpintis vaikų sveikata ir teikti medicinos pagalbą pagal priimtumo, prieinamumo ir tinkamumo principus, suteikdama teisę rinktis medicinos įstaigą ir specialistus, todėl vaiko teisių ir teisėtų interesų į sveikatą užtikrinimo aspektu, kamieninių kraujo ląstelių transplantacijos paslaugų plėtra atitinka pamatinius vaiko gerovės principus ir sudaro prielaidas įgyvendinti geriausius vaiko interesus.

3.6.3. Pokyčiai dėl sveikatos priežiūros paslaugų vaikams, sergantiems tuberkulioze, užtikrinimo

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė 2017 m. atliko tyrimą dėl vaikų, sergančių tuberkulioze, teisių ir teisėtų interesų bei šiems vaikams būtinų sveikatos priežiūros paslaugų užtikrinimo, uždarius VŠĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santaros klinikų filialo Vaikų ligoninės Vaikų tuberkuliozės skyrių Valkininkų „Pušėlė“⁵⁵. Atlikusi tyrimą, Kontrolierė atkreipė Sveikatos apsaugos ministerijos dėmesį į priimtų sprendimų dėl tuberkuliozės profilaktikos gerinimo, diagnostikos ir gydymo organizavimo pertvarkos įgyvendinimo problemas, tęstines tuberkulino mėginių atlikimo problemas bei pateikė siūlymus dėl galimų pokyčių.

Sveikatos apsaugos ministerija, reaguodama į Kontrolierės pateiktus siūlymus, informavo⁵⁶, jog patvirtino Tuberkuliozės profilaktikos, diagnostikos ir gydymo efektyvumo didinimo krypties aprašą, kuriame numatytos tuberkuliozės krypties priemonės ir projektai, kurių finansavimas bus vykdomas panaudojant 2014–2020 m. Europos Sąjungos fondų investicijas. Skirtomis lėšomis numatoma modernizuoti tuberkuliozės centrų infrastruktūrą, rekonstruoti ar suremontuoti tuberkuliozės ambulatorinio gydymo patalpas, aprūpinti DOTS kabinetus reikiama įranga ir priemonėmis, vykdyti specialistų mokymus, parengti tuberkuliozės profilaktikos, diagnostikos ir gydymo rekomendacijas, kompensuoti tuberkulioze sergančių asmenų maisto talonų, maisto produktų ir kelionės į asmens sveikatos priežiūros įstaigas, išlaidas. Ministerijos nuomone, sistemiškai įgyvendinus numatytus projektus, tikimasi 2023 m. pasiekti teigiamus tuberkuliozės profilaktikos, diagnostikos ir gydymo rezultatus.

Kontrolierė taip pat buvo informuota, jog ministerijoje gauti pasiūlymai dėl Tiesiogiai stebimo trumpo gydymo kurso paslaugų teikimo tvarkos aprašo tikslinimo, pirmiausia bus apsvarstyti Tuberkuliozės gydymo ir kontrolės priežiūros komisijoje. Minėtoje Komisijoje buvo apsvarstyta ir pritarta centralizuoto tuberkulino pirkimo tikslingumui. Planuojama keisti Tuberkulino mėginių atlikimo statistinę ataskaitą⁵⁷, įtraukiant nuostatą, kad kasmet tuberkulino mėginys turi būti atliekamas 6 ar 7

⁵³ Sveikatos apsaugos ministerijos 2018 m. rugpjūčio 7 d. raštas Nr. (10.1.3.3-424)10-5993).

⁵⁴ Sveikatos apsaugos ministro 2017 m. gruodžio 29 d. įsakymai Nr. V-1509 ir Nr. V-1508.

⁵⁵ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2017 m. veiklos ataskaita. Prieiga internete: <http://vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos>.

⁵⁶ Sveikatos apsaugos ministerijos 2018 m. kovo 7 d. raštas Nr.(10.1.3.3-424)10-1869.

⁵⁷ Sveikatos apsaugos ministro 2002 m. rugpjūčio 6 d. įsakymas Nr. 399.

metų vaikams prieš pradėdant lankyti mokyklą bei bus peržiūrimas ir atnaujinamas vaikų rizikos grupių, kurioms priklausantiems vaikams kasmet turi būti atliekamas tuberkulino mėginys, sąrašas. Siekiant didinti tuberkulino atlikimo apimtį, planuojama parengti aplinkraštį asmens sveikatos priežiūros įstaigoms, atkreipiant dėmesį į pagrindines tuberkulino mėginio neatlikimo priežastis, pateikiant atsakymus į dažniausiai keliamus su tuberkulino naudojimu susijusius klausimus bei pasiūlant būdus problemoms spręsti.

3.6.4. Kitos veiklos vaiko sveikatos srityje:

Vaiko sveikatos užtikrinimas ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo metu

Vaikų, lankančių ikimokyklinio ugdymo įstaigą, sveikatos būklę stebi ir vertina tėvai bei įstaigos darbuotojai – grupės auklėtojai.

Praktikoje, dėl tuo metu galiojusių higienos normos reikalavimų, būdavo atvejų, kai vaikui, kuriam kartą ar kelis kartus per dieną pasireikšdavo ne visi užkrečiamoms ligoms būdingi požymiai (pavyzdžiui, kosulys, sloga), buvo draudžiama likti grupėje bei reikalaujama, kad vaiko atstovai pagal įstatymą pristatytų gydytojo pažymą, kad vaikas yra sveikas.

Kontrolierė, sulaukusi iš tėvų žodinių nusiskundimų, kad vaikai į ikimokyklinio ar priešmokyklinio ugdymo grupes nepriimami ir tais atvejais, kai neserga, siekdama išvengti nepagrįsto vaiko teisės dalyvauti ugdymo procese ribojimo, kreipėsi į Sveikatos apsaugos ministeriją dėl higienos normos patikslinimo.

Kontrolierė pritarė Sveikatos apsaugos ministerijos parengtiems higienos normos pakeitimams, kuriais buvo patikslinti užkrečiamųjų ligų ir kitų ūmių sveikatos sutrikimų požymiai, kurių turintys (sergantys) vaikai negali būti priimti į ikimokyklinio ar priešmokyklinio ugdymo grupes.

Vaikų skiepijimas nuo meningokoko infekcijos

Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje pradėtas nagrinėti skundas dėl sveikatos apsaugos ministro įsakymu patvirtinto vaikų profilaktinių skiepimų kalendoriaus bei juo taikomos vaikų skiepimų nuo meningokokinės infekcijos praktikos.

Vaikų iki 1 metų sergamumas meningokokine infekcija yra didžiausias iš visų amžiaus grupių. Skiepijimas nuo šios ligos laikoma viena efektyviausių profilaktikos priemonių. Vadovaujantis vaikų profilaktinių skiepimų kalendoriumi, valstybės lėšomis nuo B tipo meningokokinės infekcijos nuo 2018 m. liepos 1 d. skiepijami pagal tokią skiepavimo schemą: pirmoji dozė vakcinos (menB) skiepijama 3 mėn., antroji – 5 mėn., trečioji – 12–15 mėn. vaikams. Nepatenkantys į minėto amžiaus schemą vaikai gali būti skiepijami tėvų lėšomis. Pareiškėjų manymu, tokia situacija, kai valstybės lėšomis skiepijami tik tam tikro amžiaus vaikai, sudaro diskriminacijos dėl vaiko amžiaus pagrindą.

Pasitarimas dėl Vilniaus miesto ikimokyklinio ugdymo įstaigų visuomenės sveikatos saugos reikalavimų užtikrinimo

Įstaigos atstovas dalyvavo Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos apsaugos ministerijos Vilniaus departamente organizuotame pasitarime, kuriame buvo aptartos Vilniaus miesto ikimokyklinio ugdymo įstaigų visuomenės sveikatos saugos reikalavimų užtikrinimo problemos.

Pasitarimo metu konstatuota, kad vis dar yra nepašalinti asbesto šaltiniai ikimokyklinio ugdymo įstaigų patalpose – rastos asbesto plokštės drabužių džiovimo spintose, elektros skydinių duryse, taip pat panaudotas asbesto cementinis tinkas. Vis dar yra žaidimų aikštelių pavėsinių su asbesto turinčia šiferio danga. Vaikų įstaigose turi būti atlikta asbesto šaltinių inventorizacija ir suplanuoti asbesto šalinimo darbai, įtraukiant ir vėdinimo kanalų valymo darbus.

3.6. Vaiko sveikata

Pasiūlymai:

1. Siekiant teisinio aiškumo ir vienodos praktikos formavimo, svarstyti teisės aktų, reglamentuojančių psichikos sveikatos priežiūros paslaugų teikimo vaikams ir paaugliams

ypatumus, suderinamumą su bendraisiais sveikatos priežiūros paslaugų teikimą reguliuojančiais teisės aktais.

2. Užtikrinti, jog tuberkulioze sergantiems vaikams, kuriems nėra nustatyta stacionaraus gydymo indikacijų, būtų suteikiamos kokybiškos, prieinamos ir efektyvios ambulatorinės sveikatos priežiūros paslaugos.

3.7. Vaiko turtinių teisių apsaugos aspektai

3.7.1. Vaiko, globojamo vaikų globos institucijoje, galimybė disponuoti jo išlaikymui skirtomis lėšomis

Ataskaitiniu laikotarpiu, atlikus nepilnamečių, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, skundų dėl globėjo (socialinės globos įstaigos) netinkamo pareigų vykdymo (globėjas neaprūpina drabužiais ir avalyne, neremia finansiškai ir kt.), buvo kreiptasi į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą, prašant, jog, vertinant vaiko teisių užtikrinimą socialinėse globos įstaigose, būtų atkreiptas dėmesys į vaikams skirtų išmokų panaudojimą. Taip pat atlikus tyrimus buvo atkreiptas konkrečių vaikų globos įstaigų dėmesys į nustatytus pažeidimus dėl globojamiems vaikams skirtų lėšų panaudojimo.

Remiantis galiojančiu teisiniu reglamentavimu, kiekvienam vaikui, kuriam globa nustatyta šeimoje, šeimynoje, globos centre ar vaikų globos institucijoje, jo globos laikotarpiu skiriama ir mokama 4 bazinių socialinių išmokų dydžio išmoka per mėnesį. Globos išmoka neskiriama arba jos mokėjimas nutraukiamas, jeigu vaikas yra suimtas, atlieka su laisvės atėmimu susijusią bausmę, jam Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka paskirtos priverčiamosios stacionarinio stebėjimo specializuotose psichikos sveikatos priežiūros įstaigose medicinos priemonės, paskelbta jo paieška ar jis teismo pripažintas nežinia kur esančiu, – kol neišnyksta šios aplinkybės. Laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų materialinis buitinis aprūpinimas (aprūpinimas drabužiais, avalyne, higienos reikmenimis ir kt.) užtikrinimas teisingumo ministro nustatyta tvarka.

Pažymėtina, kad nutraukus globos išmokos mokėjimą, laisvės atėmimo bausmę atliekančiam tėvų globos netekusiam vaikui nėra apribojama teisė gauti našlaičio pensiją ir (ar) vaikui išlaikyti mokamą periodinę išmoką. Nagrinėjtais atvejais nepilnamečiai gaudavo atitinkamas išmokas, tačiau vienu atveju – lėšos buvo kaupiamos nepilnamečio sąskaitoje banke, kitu atveju – lėšos buvo pervedamos į socialinės globos įstaigą. Kontrolierė, vertindama paaiškėjusias aplinkybes, atkreipė dėmesį į teisės aktų nuostatas, įtvirtinančias, kad vaikas, nesvarbu kokio jis yra amžiaus, gali būti turto savininkas bei, kad turtą, kuris yra nepilnamečių vaikų nuosavybė, tvarko jų tėvai (kiti įstatyminiai atstovai) uzufukto teisėmis.

Vaiko globos institucija privalo atidaryti kiekvienam išlaikymą gaunančiam vaikui sąskaitą valstybės kontroliuojamoje kredito įstaigoje. Šiomis lėšomis įstatymų nustatyta tvarka savo interesais disponuoja pats vaikas ar jo globėjas, vadovaudamasis vaiko interesais. Remiantis teismų praktika, visos sumos, gaunamos kaip išlaikymas, pirmiausia privalo būti naudojamos būtiniausiems vaiko poreikiams tenkinti, jį maitinti, aprengti, mokyti, ugdyti, laisvalaikio reikmėms ir pan., o kai išlaikymui skiriamos lėšos nesunaudojamos kasdienių poreikių tenkinimui, jos gali ir turi būti taupomos būsimiems vaiko poreikiams, sukuriant tam tikrą materialinį pagrindą savarankiško gyvenimo pradžiai ar ateityje atsirasiantiems naujiems jo poreikiams (susimokėti už mokslą ir pragyvenimą, jeigu mokymosi procesas vyksta ne vaiko gyvenamojoje vietoje ir pan.). Vaikui skirtas išlaikymas, kurį globėjai panaudoja ne vaiko interesams, yra išieškomas iš asmens, panaudojusio išlaikymą ne vaiko interesams.

3.7.2. Vaiko turto apsauga

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, nagrinėdama individualius skundus, nustatė netinkamo vaiko globėjo bei teritorinių vaiko teisių apsaugos skyrių pareigų vykdymo atvejus, užtikrinant turtinius vaikų interesus, susijusius su palikimo vaiko vardu priėmimu (atsisakymu jį priimti) bei paveldėto turto administravimu.

Vienu iš vertintų atvejų buvo nustatyta, kad vaikų globos įstaiga nesilaikė įstatymo nustatytų palikimo pagal testamentą priėmimo vaiko vardu terminų ir netinkamai užtikrino globotinio turtinių teisių įgyvendinimą.

Civiliniame kodekse įtvirtinta, kad įgytų palikimą, įpėdinis turi jį priimti, tačiau nepilnametis vaikas pats priimti ar atsisakyti mirusio asmens palikimo negali – tai padaryti turi jo tėvai (kiti atstovai pagal įstatymą) arba, esant interesų konfliktui, *ad hoc* teismo paskirtas globėjas. Taip pat nustatyta, jog be išankstinio teismo leidimo tėvai (kiti įstatyminiai atstovai) neturi teisės savo nepilnamečių vaikų vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą. Tai reiškia, kad globėjas, atstovaudamas nepilnamečiam įpėdiniui privalo veikti taip, kad nebūtų pažeisti jo turtiniai interesai, t. y. kreiptis į teismą dėl leidimo priimti arba atsisakyti priimti palikimą nepilnamečio vaiko vardu per įstatymo nustatytą terminą.

Nagrinėtu atveju, vaikų globos įstaiga per 3 mėn. nuo palikimo atsiradimo dienos nesikreipė nei į notarą, nei į teismą dėl palikimo priėmimo, todėl paveldimą turtą faktiškai pradėjo valdyti ir notarui pareiškimą dėl palikimo priėmimo padavė asmuo, nenurodytas testamente. Globėjas tik po 9 mėnesių nuo palikimo atsiradimo dienos bei 6 mėnesių nuo testamento paskelbimo kreipėsi į teismą dėl termino priimti palikimą pratęsimo bei teismo leidimo priimti palikimą nepilnamečio vardu, t. y. savo neveikimu iš esmės apsunkino galimybę realizuoti vaiko teisę į palikimą. Vaikų globos namai tokį neveikimą aiškino tuo, kad tuometinis vaikų globos namų vadovas pirmą kartą susidūrė su palikimo priėmimo nepilnamečio vardu klausimu, globos namai neturi savo teisininko ir reikėjo surinkti dokumentus (konkretūs dokumentai nenurodyti). Vaikų globos namų vertinimu, jų dalyvavimas paskelbiant testamentą, pareiškimo teismui dėl termino priimti palikimą atnaujinimo ir leidimo priimti palikimą pateikimą bei dalyvavimas teismo posėdyje turėtų būti laikomi aktyviais veiksmais užtikrinant vaiko teises ir interesus. Atlikusi nurodyto atvejo tyrimą bei įvertindama ilgametės, įvairialypės nesprenžiamas problemas konkrečiuose vaikų globos namuose, vaiko teisių apsaugos kontrolierė siūlė įstaigos steigėjui svarstyti klausimą dėl tolesnės juridinio asmens veiklos.

Kitu vertintu atveju, Kontrolierė nustatė, kad vaikų globos namai netinkamai administravo vaikų globos namų globojamo vaiko paveldėtą turtą. Vaiko globėjas yra vaiko atstovas pagal įstatymą, jam tenka pareiga ginti vaiko teises ir interesus, užtikrinti tiek asmeninių teisių, tiek turtinių teisių apsaugą. Vaiko globėjas privalo vaiko turtą ir iš jo gaunamas pajamas ir vaisius tvarkyti apdairiai, sąžiningai ir išimtinai vaiko interesais. Vertintu atveju, teismo sprendimu vaikui buvo nustatyta globa, paskirtas globėjas (vaikų globos namai) ir globojam vaikui išlaikymo įsiskolinimas iš motinos buvo priteistas ½ dalimi buto. Po motinos mirties, sutinkant vaikų globos namams, globojamas vaikas priėmė motinos palikimą, t. y. likusią ½ dalį buto kartu su visais įsiskolinimais, viršijančiais buto vertę. Atsižvelgiant į tai, jog nuo vaikui dalies turto (buto) priteisimo iki turto (buto) paveldėjimo praėjo 6 metai, buvo padaryta išvada, jog visą šį laikotarpį vaikui priklausantis turtas buvo administruojamas netinkamai, globėjas nesidomėjo, nesprenžė turto išlaikymo ir kitų susijusių klausimų. Vaiko turtu buvo pradėtas rūpintis tik po palikimo priėmimo.

Vertinant globojamų vaikų turtinių teisių apsaugą, svarbus vaidmuo ir atsakomybė tenka teritoriniams vaiko teisių apsaugos skyriams, kurie turi vykdyti vaiko globos priežiūrą ir globėjo pareigų vykdymo vertinimą, atitinkamai turi domėtis globojamo vaiko turto tvarkymo klausimais, globėjo priimamais sprendimais dėl jo ir kt.

3.7.3. Vaiko paveldėjimo teisės įgyvendinimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė nustatė netinkamą vaiko teisių apsaugos skyriaus tarnybinių funkcijų atlikimą, pasireiškusių aktyvių veiksmų neatlikimu ir galimybių nustatyti vaiko ir motinos gyvenamąją vietą neišnaudojimu, bei biurokratizma, nagrinėjant notaro bei prokuroro pranešimus (prašymus) dėl veiksmų ėmimosi palikimui priimti ar atsisakyti priimti palikimą nepilnamečio vaiko vardu, atsiradusio mirus vaiko tėvui. Tyrimas buvo atliktas gavus prokuroro skundą.

Vaiko įstatyminė atstovė (motina) žinojo apie vaiko vardu atsiradusį palikimą, tačiau jo priimti neketino. Vaikas bei jo motina deklaravę išvykimą iš Lietuvos Respublikos. Apie motinos pareigų, susijusių su vaiko turtinių teisių užtikrinimu ir įgyvendinimu, nevykdymą, notaras ir prokuroras, ginantis viešąjį interesą, informavo vaiko teisių apsaugos skyrių, tačiau skyrius nepagrįstai šių aplinkybių ir neveikimo nevertino kaip priešingų vaiko interesams ir nekėlė klausimo dėl teisinių poveikio

(atsakomybės) priemonių įstatyminiam atstovui taikymo. Notaro ir prokuroro kreipimaisi buvo nagrinėjami tik tinkamo subjekto kreiptis į teismą dėl leidimo priimti palikimą ar atsisakyti palikimo aspektu, tačiau nebuvo išnaudotos galimybės ir nesiimta priemonių susisiekti su vaiko motina ir išaiškinti kokių veiksmų ji turėtų imtis užtikrinant sūnaus turtines teises.

Pagal Civilinio kodekso nuostatas, nepilnametis vaikas pats priimti ar atsisakyti mirusio asmens palikimo negali – tai padaryti turi jo tėvai, kiti atstovai pagal įstatymą arba, esant interesų konfliktui, *ad hoc* teismo paskirtas globėjas. Nepilnamečio (jo įstatyminio atstovo) atsisakymas įgyvendinti atsiradusią teisę paveldėti konkludentiniais veiksmais yra negalimas. Tėvams ar kitiems įstatyminiams atstovams kyla pareiga tinkamai įgyvendinti paveldėjimo procedūrą, t. y. kreiptis į teismą dėl leidimo priimti arba atsisakyti priimti palikimą nepilnamečio vaiko vardu. Tėvai, nesilaikę įstatymo nustatytos nepilnamečių paveldėjimo (atsisakymo nuo paveldėjimo) procedūros, negali būti vertinami kaip tinkamai užtikrinantys vaiko teisių įgyvendinimą. Dėl tokių pareigų nevykdymo tėvams gali kilti atsakomybė bendraisiais civilinės teisės pagrindais.

Vaiko teisių apsaugos skyrius, vykdydamas pozityviasias (veikti aktyviai) pareigas, gavęs informaciją apie tai, kad mirė asmuo, kuris turėjo nepilnamečių vaikų, turi imtis visų įmanomų priemonių informuodami nepilnamečio atstovą pagal įstatymą dėl būtinybės kreiptis į teismą dėl leidimo priimti ar atsisakyti priimti palikimą išdavimo nepilnamečio vaiko vardu, o tais atvejais, kai įstatyminiai atstovai neįgyvendina paveldėjimo procedūros – imtis įstatymuose numatytų priemonių vaikų teisėms užtikrinti. Skyrius turėtų išsiaiškinti priežastis, dėl kurių nepilnamečio vaiko tėvas (motina) nevykdo pareigos priimti ar atsisakyti priimti palikimą nepilnamečio vaiko vardu, išaiškinti pareigą veikti nepilnamečio vaiko vardu. Tais atvejais, kai įstatyminis atstovas nevykdo pareigos priimti ar atsisakyti priimti palikimą nepilnamečio vaiko vardu, vaiko teisių apsaugos skyrius turėtų spręsti klausimą dėl atsakomybės priemonių įstatyminiam atstovui taikymo bei imtis priemonių dėl vaiko turtinių teisių užtikrinimo, kreipiantis į teismą civilinio proceso tvarka ginant viešąjį interesą.

Kontrolierės nuomone⁵⁸ vien pareigos tėvams išaiškėjimas nelaikytinas pakankamu ir tinkamu vaiko teisių apsaugos skyrių tarnybinių funkcijų vykdymu. Kiekvienu konkrečiu atveju vaiko teisių apsaugos specialistai, praėjus protingam terminui po pokalbio su vaiko tėvais, turėtų spręsti klausimą dėl patikrinimo, kokius veiksmus įpėdinio teisėtas atstovas atliko, kad būtų užtikrinti vaiko turtiniai interesai. Paaiškėjus aplinkybėms, kad vaiko tėvai (globėjai) nesiėmė būtinų veiksmų, elgėsi aplaidžiai bei nesiėmė priemonių užtikrinti nepilnamečio vaiko turtinius interesus, vaiko teisių apsaugos skyrius įstatymo nustatyta tvarka turėtų spręsti klausimą (ar inicijuoti jį) dėl atsakomybės priemonių vaiko atstovui pagal įstatymą taikymo.

Atsižvelgiant į tai, kad konkrečiu atveju nei vaikas, nei jo motina Lietuvos Respublikos teritorijoje negyvena yra reikšminga Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos rekomendacija⁵⁹, kurioje skyriams primenama, kad Tarnyba, kaip centrinė institucija tarptautinės vaiko teisių apsaugos srityje, bendradarbiauja su užsienio valstybių centrinėmis institucijomis. Skyriai buvo informuoti, kad tais atvejais, kai vaikas kartu su atstovais pagal įstatymą yra išvykęs į užsienio valstybę, kuri yra ir vaiko atstovai pagal įstatymą nesiima reikiamų veiksmų priimant ar atsisakant priimti palikimą nepilnamečio vaiko vardu, skyrius turi teisę kreiptis į Tarnybą, prašydamas kreiptis į centrinę užsienio valstybės instituciją dėl vaiko atstovų pagal įstatymą pareigų nevykdymo. Iš šios metodinės rekomendacijos turinio matyti, kad ir tais atvejais, kai palikimo atsiradimo momentu vaikas gyvena užsienio valstybėje, savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriaus vaidmuo turi būti aktyvus.

3.7. Vaiko turtinių teisių apsaugos aspektai

Pasiūlymai:

1. Valstybės vaiko teisių apsaugos tarnybai atkreipti teritorinių vaiko teisių apsaugos skyrių dėmesį į poreikį, įgyvendinant vaiko globos priežiūros funkciją, atidžiau vertinti globėjo pareigų vykdymo aspektus, susijusius su vaiko turtinių teisių užtikrinimu.

⁵⁸ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2015 metų veiklos ataskaita, <http://www.vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos>.

⁵⁹ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos rekomendacija 2015 m. gruodžio 31 d. rekomendacija Nr. TGS-5359.

3.8. Vaiko apsauga viešojoje erdvėje

3.8.1. Vaiko privataus gyvenimo apsaugos aspektai

Viešosios informacijos turinio, asmens atvaizdo panaudojimo, kitos vaiko privataus gyvenimo apsaugos problemos išlieka aktualios kiekvienais metais.

Įstaigoje buvo gauti pranešimai apie žalingo turinio informaciją, patalpintą viešosios informacijos priemonėse (internetinėje žiniasklaidoje, spaudoje, televizijoje), socialiniuose tinkluose ir kt. Ataskaitiniais metais taip pat buvo sulaukta ir kitokio pobūdžio klausimų, pavyzdžiui, dėl vaiko ir jo tėvų teisės įrašyti ar kitais būdais fiksuoti (galimą) teisės pažeidimą; asmens duomenų rinkimo ir pavišimo tretiesiems asmenims; pasisakymų socialiniuose tinkluose apie vaikus.

Vaiko privataus gyvenimo apsauga, teisės į apsaugą nuo žalingos informacijos poveikio jo vystymuisi ir kiti apsaugos aspektai dažnai būna susiję su keliomis sritimis (tėvų valdžios (kitų įstatyminių atstovų) įgyvendinimas ir vaiko privataus gyvenimo viešinimas; mokyklų veikla ir mokyklos bendruomenės komunikacija; reklama ir jos sklaida; kt.), patenka į kelių teisės aktų reguliavimo sritį ir paprastai yra nagrinėjama kelių teisės aktų kontekste (Civilinis kodeksas, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, Kino įstatymas, Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas ir kt.).

Atlikti tyrimai patvirtino, kad, viešinant informaciją apie įvykius susijusius su šeimyniniu gyvenimu, įvairius įvykius, susijusius su vaikais, vaiko teisių ir interesų apsauga, vaiko gerovė dar nėra laikoma prioritetu ir lemiamu kriterijumi, sprendžiant informacijos (ne)viešinimo klausimą.

Vaikų ir jų šeimų istorijos sulaukia daug dėmesio ir nepalieka abejingų, tačiau taip pat ji turi ir neigiamas pasekmes, poveikį pačiam vaikui. Ataskaitiniais metais pastebėta, kad tradicinė žiniasklaida reaguoja į galimus vaiko interesų pažeidimus viešojoje erdvėje ir informacija, sudaranti sąlygas vaiko teisėtų interesų pažeidimui, yra pašalinama. Pavyzdžiui, vienu iš atvejų, publikacija „Po vaikų suėmimo dramos Kaune – signalas iš Šiaulių: tai institucinis smurtas“ buvo iliustruota nuotrauka su pareigūnais ir šeima. Paskelbta informacija leido identifikuoti asmenis, t. y. nustatyti vaiko ir jo šeimos narių tapatybę. Publikacijoje buvo nurodyta, kad buvo surengtas „reidas“ – vaiko teisių apsaugos specialistai ir policija lankė šeimas. Informaciją paviešino pačios institucijos. Vėliau publikacijos nuoroda buvo pasidalinta socialiniuose tinkluose, nuotrauka naudota kitose publikacijose. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba nustatė, kad publikacijoje paskelbta informacija buvo priskirta neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios informacijos kategorijai, t. y. atitiko Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme nurodytus draudžiamos viešai skelbti informacijos kriterijų. Institucijoms sureagavus, informacija, leidžianti identifikuoti asmenis, buvo pašalinta.

Kitas šios problemos aspektas – vaiko įstatyminiai atstovai gana dažnai patys viešai skleidžia informaciją apie vaikus, prioritetą teikdami ne vaiko privataus gyvenimo apsaugai, kitų jo teisių ir interesų užtikrinimui, o siekdami patenkinti savo interesus ir poreikius. Kontrolierė yra ne kartą pasisakiusi, jog visais atvejais didesnės apsaugos vaikui suteikimas, vaiko teisėto intereso būti apsaugotam nuo galimo teisės į privatų gyvenimą pažeidimo yra svarbiau, nei siekis viešai skelbti informaciją.

Ataskaitiniais metais buvo aktualus klausimas dėl publikacijų apie vaikų suicidinius atvejus visuomenės informavimo priemonėse. Nors Visuomenės informavimo įstatyme, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos parengtose rekomendacijose yra aptartas informacijos apie savižudybes pateikimas visuomenės informavimo priemonėse, visgi teko pastebėti, kad ne visada išlaikoma pusiausvyra tarp visuomenės interesų, skelbiant informaciją (faktus) apie savižudybes, bei net gali būti sudaromos paskatinančios prielaidos savižudybei. Tai parodo, jog būtini reguliarūs mokymai, kiti šviečiamojo pobūdžio renginiai viešosios informacijos skleidėjams, rengėjams ir žurnalistams.

Taip pat paminėtina, kad 2017 m. įsigaliojusios Švietimo įstatymo pataisos dėl smurto ir patyčių (ir elektroninių) prevencijos, įgalino bei įpareigojo mokyklas atsakingiau reaguoti į šiuos reiškinius, o nustatytos konkrečios procedūros sudarė galimybes užtikrinti nuoseklų, koordinuotą ir operatyvų veiksmų ir sprendimų priėmimo procesą. Pavyzdžiui, konkrečiu atveju bendradarbiaujant su Ryšių reguliavimo tarnyba, pastarajai gavus pranešimą į „karštąją liniją“ apie socialiniame tinkle pastebėtą

kvietimą „kurti vienišoms <...> kurios neturi draugų ir nori padaryti savižudybę“ grupę, paaiškėjo, jog šią informaciją išplatino nuo patyčių nukentėję vaikai. Informacija buvo pastebėta ir, institucijoms bendradarbiaujant tarpusavyje bei su vaikų tėvais, situacija buvo išsiaiškinta, vaikams suteikta psichologinė pagalba, atlikti kiti pozityvūs veiksmai.

Praėjusiais metais žiniasklaidoje ir socialiniuose tinkluose buvo dažnai nagrinėti įvairūs vaikų apsaugos nuo smurto aspektai. Vienas iš klausimų buvo vaikų auklėjimas taikant fizines bausmes. Buvo gautas pranešimas, jog viename socialinio tinklo profilyje pateikta informaciją, kuri galimai skatina smurtauti prieš vaikus, „<...> smurtas pradėtas vertinti ne kaip nusikaltimas prieš nepilnametį, o kaip auklėjimo priemonė“. Šiuo atveju, nebuvo nustatytas teisės aktų nuostatų pažeidimas, t. y. viešoji informacija neatitiko įstatyme nurodytos informacijos, kuri turi būti ribojama, kriterijų. Visgi, minėtas ir kiti kreipimais patvirtino, kad asmenys aktyviai vertina skelbiamos informacijos turinį ir nevengia informuoti apie galimus pažeidimus ne tik tradicinėse visuomenės informavimo priemonėse, bet ir socialiniuose tinkluose.

Už visuomenės informavimo priemonių veiklą reglamentuojančių teisės aktų nuostatų įgyvendinimo priežiūrą atsakingos kelios institucijos, todėl ataskaitiniu laikotarpiu, atliekant skundų tyrimus ir kitais atvejais, bendradarbiauta su Žurnalistų etikos tarnyba, Ryšių reguliavimo tarnyba, Kino centru, policija ir kt. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovas dalyvauja Filmų indeksavimo komisijos veikloje.

3.8.2. Viešosios informacijos ir azartinių lošimų reklamos reglamentavimo spragos

Ataskaitiniais metais, tiriant individualų skundą dėl renginio reklamos, kurioje buvo pavaizduoti vaikai apsilikę krepšinininkų marškinėliais su komandos pavadinimo užrašu ir vienos azartinių lošimų bendrovės, remiančios komandą, logotipu, paaiškėjo teisinio reguliavimo spragos, dėl kurių azartinių lošimų reklama tampa prieinama ir vaikams.

Azartinius lošimus organizuojančių bendrovių pavadinimų ar prekės ženklų reklama gali (ne)tiesiogiai skatinti lošti, siūlyti dalyvauti azartiniuose žaidimuose, todėl ji gali būti ribojama. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme nurodyta, jog neigiamą poveikį nepilnamečiams darančią informaciją draudžiama tiesiogiai skleisti nepilnamečiams – jiems siūlyti, perleisti ar kitaip leisti asmeniškai ja naudotis. Taip pat, kad prekių ir paslaugų, skirtų asmenims nuo 18 metų, pristatymas ir reklama negali būti transliuojami programų dalyse, skirtose jaunesniems nei pristatomų ar reklamuojamų prekių ir paslaugų žiūrovams. Tai reiškia, kad lošimus organizuojančių bendrovių pavadinimų ar prekės ženklų reklama neturėtų būti susieta su prekėmis, paslaugomis, programomis, interneto svetainėmis ir renginiais, skirtais nepilnamečiams.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kreipėsi į Žurnalistų etikos inspektorius tarnybą bei Lošimų priežiūros tarnybą dėl nuomonės pateikimo. Tarnybos informavo, kad konkreti reklama teisės aktų nuostatų nepažeidžia, tačiau rekomendavo, kad azartinių lošimų reklama ant vaikiškų marškinėlių bei vaikams skirtų renginių metu nebūtų skelbiama bei, kad vaikų atvaizdas nebūtų naudojamas tokiose reklamose.

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad reklama ir pats renginys nebuvo nukreiptas išimtinai į vaikus; Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme ir Visuomenės informavimo įstatyme nėra įtvirtintas tiesioginis draudimas naudoti vaikų atvaizdus reklamose, kuriomis netiesiogiai skatinama ar siūloma lošti azartinius žaidimus; Azartinių lošimų įstatyme nustatyta, kad Lietuvos Respublikos teritorijoje draudžiama reklamuoti azartinius lošimus, išskyrus azartinius lošimus organizuojančių bendrovių, lošimo namų (kazino), bingo automatų salonų, totalizatoriaus ir lažybų punktų pavadinimus, lošimų vietų adresus bei organizuojamų lošimų rūšis, taip pat lošimo įrenginių kiekį, esantį lošimo namuose (kazino), bingo arba automatų salonuose. Pažymėtina, kad Azartinių lošimų įstatymas nustato baigtinį leidžiamos skelbti informacijos sąrašą, tačiau nereguliuoja kur reklama gali būti skelbiama. Kontrolierės nuomone, draudimas reklamuoti azartinius lošimus, nustatant išimtis, praktiškai įtvirtino neveikiantį draudimą, o azartinių lošimų reklamą galima pastebėti įvairiose viešosiose vietose.

Informacijos, susijusios su azartiniais lošimais ir kitais žaidimais skelbimo reguliavimu (ribojimu) siekiama apsaugoti vaikų psichikos sveikatą bei užkirsti kelią vaikų nepamatuotą veiklą skatinantiems

žaidimams – azartiniam elgesiui, kurio skatinimas ypač pavojingas vaikams dėl jų didesnio pažeidžiamumo, imlumo negatyviems reiškiniams⁶⁰. Įvairios priklausomybės gali prasidėti vaikystėje, todėl tėvai ir kiti suaugusieji turi pareigą apsaugoti vaiką nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos. ESPAD⁶¹ 2015 tyrimo duomenimis, kas penktas 15-16 metų vaikinai pripažino, kad per paskutiniuosius 12 mėn. naudojo internetą dėl lošimo iš pinigų (20,3 proc.). Kontrolierės nuomone, šios aplinkybės patvirtina poreikį didinti visuomenės informuotumą apie azartinių lošimų daromą žalą vaikams bei imtis priemonių (teisinių, prevencinių ir kt.) šio reiškinio užkardymui.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Seimas nepritarė Azartinių lošimų įstatymo pakeitimams⁶², kuriais buvo siekiama išsamiau reglamentuoti azartinių lošimų reklamą, t. y. įtvirtinti draudimą skleisti informaciją apie azartinius lošimus organizuojančios bendrovės bet kokio pobūdžio viešų renginių, veiklų, fizinių ir juridinių asmenų rėmimą. Lietuvos Respublikos Vyriausybė taip pat siūlė nepritari ti projekto nuostatoms dėl reklamos ribojimo priemonių, atsižvelgiant į tai, kad projekte nenumatyti sporto ir kitose srityse veikiančių asmenų pajamų netekimo iš azartinių lošimų reklamos kompensavimo mechanizmai⁶³.

Europos Komisijos rekomendacijose dėl internetinių lošimų paslaugų vartotojų bei lošėjų apsaugos ir nepilnamečių dalyvavimo internetiniuose lošimuose prevencijos principų⁶⁴ siūloma užtikrinti, kad nepilnamečiai negalėtų lošti internete ir, kad galėtų taisyklės, kuriomis būtų apribotas jų kontaktas su azartiniais lošimais tuo pačiu lošimo paslaugų reklama ar kita rėmimo veikla (pavyzdžiui, „turėtų būti aiškiai reikalaujama, kad rėmimo veikla būtų skaidri ir vykdoma atsakingai. Visų pirma reikėtų nustatyti aiškesnius reikalavimus, kuriais būtų užtikrinta, kad lošimų operatorių vykdoma rėmimo veikla neturėtų įtakos ar neigiamo poveikio nepilnamečiams“).

Paminėtina, kad nors yra identifi kuotas teisinio reglamentavimo tobulinimo poreikis, siekiant azartinių lošimų ir alkoholio reklamos kriterijų suvienodinimo, minėta Azartinių lošimų įstatymo norma išlieka (galioja) nepakitusi, o azartinių lošimų reklama priinama nepilnamečiams.

3.8. Vaiko apsauga viešojoje erdvėje

Pasiūlymai:

1. Priimti sprendimą dėl vieningos ir aiškios vaikų apsaugos politikos internete (suformuoti strategiją). Užtikrinti lyderystės šios politikos formavime ir įgyvendinime pasidalijimą tarp vykdomosios valdžios institucijų (ministerijų), atsakingų už informacinės visuomenės plėtrą, visuomenės informavimą, švietimo bei šeimos ir jaunimo sritis.
2. Skirti didesnę dėmesį ir išteklius saugesnio interneto projekto įgyvendinimui, planuoti ir įgyvendinti kitas tikslines priemones.

3.9. Vaikai migracijos procese

3.9.1. Vaikų sulaikymas migracijos procese

Ataskaitiniu laikotarpiu Kontrolierė nagrinėjo Valstybės sienos apsaugos tarnybos Pabradės užsieniečių registracijos centre sulaikyto užsieniečio kreipimąsi dėl jo šeimos ir kitų vaikų sulaikymo migracijos procese. Sprendimą dėl šeimos sulaikymo priėmė teismas, todėl Kontrolierė, nevertindama teismo sprendimo teisėtumo ar pagrįstumo, atkreipė kompetentingų institucijų dėmesį bendrai į vaikų sulaikymo (laisvės atėmimo) praktikos žalingą poveikį jų vystymuisi ir tarptautinių institucijų poziciją vis dar egzistuojančios sulaikymo praktikos kontekste.

⁶⁰ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. rugpjūčio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N⁶²-734/2010

⁶¹ Alkoholio, tabako, narkotikų vartojimas ir interneto naudojimas Lietuvoje. Tyrimo ataskaita. ESPAD 2015. https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/1353_155db79175d0dfd6d17f883bd9f00fa3.pdf

⁶² Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo Nr. IX-325 10 ir 20 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-1199 (ir vėlesnės redakcijos).

⁶³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2018 m. sausio 24 d. nutarimas Nr. 72 „Dėl Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo Nr. IX-325 10, 18 ir 20 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIIP-1199(2).“

⁶⁴ Europos Komisijos rekomendacija 2014 m. liepos 14 d. dėl internetinių lošimų paslaugų vartotojų bei lošėjų apsaugos ir nepilnamečių dalyvavimo internetiniuose lošimuose prevencijos principų (2014/478/ES)

Nors teisės aktai aiškiai nedraudžia vaikų sulaikymo migracijoje, stiprėja bendras tarptautinių organizacijų sutarimas laikyti, kad vaikų sulaikymas migracijoje prieštarauja Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintiems valstybių įsipareigojimams teikti apsaugą visiems vaikams.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas kartu su Migrantų darbuotojų komitetu⁶⁵ pasisakė, jog kiekvienas vaikas turi pamatinę teisę į laisvę ir vaikai jokiais atvejais neturėtų būti sulaikyti dėl priešasčių, susijusių su jų tėvų migracijos statusu. Valstybės turėtų nedelsiant nustoti taikyti vaikų sulaikymo praktiką. Tai turėtų

Vaikams migrantams būtina ypatinga ir tinkama apsauga, jie yra ypač pažeidžiami dėl savo amžiaus, dėl to, kad jie yra toli nuo savo namų, galimai atskirti nuo tėvų. Dažnai tiek iki atvykimo, tiek jau atvykus jie susiduria su didele rizika patirti smurtą ar išnaudojimą, tapti prekybos žmonėmis aukomis, patenka į nepalankią socialinę padėtį. Nepaisant jų statuso jie pirmiausia yra vaikai ir, kaip teisių turėtojai, turi gauti deramą apsaugą bei pagalbą iš į Vaiko teisių konvencijos valstybės narės jurisdikciją patekusių institucijų. Vaiko teisių konvencija taikoma visiems vaikams, nežiūrint jų kelionės tikslo ar sąlygų - ekonominės migracijos, prieglobsčio, šeimos susijungimo ar kitų tikslų.

būti uždrausta įstatymu ir toks draudimas turi būti pilnai įgyvendinamas praktikoje. Komitetai, kaip ir kitos tarptautinės organizacijos, pabrėžė nuo laisvės apribojimo neatsiejamą žalą, neigiamą poveikį vaiko fizinei bei psichikos sveikatai netgi tais atvejais, kai jie sulaikomi trumpam terminui ar su savo šeimomis. Taip pat komitetų teigimu, nusižengimai dėl neteisėto patekimo ar pasilikimo bet kokiomis aplinkybėmis negali turėti tokių pasekmių, kaip dėl nusikaltimo, todėl galimybės sulaikyti vaikus kaip paskutinė priemonė, taikoma tokiuose kontekstuose, kaip nepilnamečių justicija, neturi būti taikytina migracijos procesuose kaip prieštaraujanti geriausiems vaiko interesams ir teisei į vystymąsi. Valstybės turėtų priimti sprendimus, kurie užtikrina geriausių vaiko interesų principo įgyvendinimą, kartu su teise į laisvę ir šeimos gyvenimą – per teisėkūrą, politiką bei praktiką, kurie suteikia galimybes vaikams likti su savo šeimų nariais netaikant laisvės atėmimo sąlygų.

Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja kviečia neatidėliotinai baigti migrantų vaikų sulaikymą ir valstybes nares pripažinti, jog vaikų sulaikymas dėl tėvų imigracijos statuso nėra suderinamas su geriausių vaiko interesų principu, taip pat priimti teisės aktus, uždraudžiančius vaikų sulaikymą imigracijos tikslais, o jei tai nėra atlikta, užtikrinti to įgyvendinimą praktikoje, priimti alternatyvias sulaikymui priemones, kurios atitiktų geriausių vaiko interesų principą ir leistų vaikui likti su tėvais ne laisvės atėmimo sąlygomis⁶⁶.

Jungtinių Tautų Vyriausiasis pabėgėlių komisaras kartoja poziciją dėl vaikų sulaikymo migracijos kontekste, laikydamas tai vaiko teisių pažeidimu pagal Vaiko teisių konvenciją⁶⁷.

Visi pastarieji dokumentai šiuo klausimu yra paremti vienu iš pagrindinių nediskriminavimo principu bei valstybės pozityvių įsipareigojimų prisiėmimo vaikų migracijoje atžvilgiu nuostata.

Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžė pozityvius šalių įsipareigojimus apsaugoti ypatingai pažeidžiamus asmenis, nepaisant jų, kaip neteisėtų migrantų, statuso. Teismas išskėlė vaikų pažeidžiamumo prezumpciją, laikydamas jog, kai valdžios institucijos apriboja vaiko laisvę, jos nepaiso aplinkybių, kad vaikai patiria dideles kančias ir nepilnavertiškumo jausmą, kas trikdo jų vystymąsi. Teismas savo jurisprudencijoje puoselėja principą, jog vaikų sulaikymas yra paskutinė priemonė ir turi būti taikoma tik ypatingomis aplinkybėmis, kai tai pateisinama geriausiai vaiko interesais. Jei valdžios institucijos įtikinamai neparodo šių aplinkybių bei tai, kad buvo išnagrinėtos laisvės atėmimo alternatyvos, vaiko sulaikymas laikytinas savavališku ir pažeidžia teisę į laisvę bei apsaugą pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnį⁶⁸.

Laisvės atėmimas yra traumuojantis veiksnys bendrai, o vaikai yra ypatingai pažeidžiami dėl neigiamo sulaikymo poveikio. Tyrimai rodo, jog netgi trumpi sulaikymo laikotarpiai neigiamai veikia vaiko kognityvinį ir emocinį vystymąsi. Sulaikymo poveikis dėl ypatingo vaikų pažeidžiamumo gali sukelti papildomas problemas jų vystymuisi ir psichikos sveikatai. Sulaikymo aplinka pati savaime veikia vaikų vystymąsi ir psichosocialinę sveikatą.

⁶⁵ JT VTK ir Migrantų darbuotojų komiteto Bendrasis jungtinis komentaras Nr. CMW/C/GC/4-CRC/C/GC/23 „Dėl Valstybių įsipareigojimų dėl vaiko žmogaus teisių tarptautinės migracijos kontekste visose šalyse“.

⁶⁶ Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 2020 (2014) „Dėl Vaikų sulaikymo alternatyvų“.

⁶⁷ Beyond Detention. A global Strategy to support governments to end the detention of asylum-seekers and refugees.

⁶⁸ Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos studija dėl migracinio sulaikymo praktikų ir vaikų sulaikymo alternatyvų naudojimo, 2017.

Lietuvos Respublikos teisės aktai, nors nustato vaikų laisvės apribojimą tik kraštutiniu atveju, nedraudžia sulaikyti užsieniečių šeimų, kuriose auga nepilnamečiai vaikai. Užsieniečių teisinės padėties įstatymas apibrėžia pažeidžiamų asmenų sąvoką, į kurią patenka ir nepilnamečiai. Įstatyme įtvirtinta, jog pažeidžiami asmenys ir šeimos, kuriose yra nepilnamečių vaikų, gali būti sulaikyti tik ypatingu atveju, atsižvelgiant į geriausius vaiko ir pažeidžiamų asmenų interesus. Tai suponuoja, kad užsieniečių sulaikymas kaip kraštutinė priemonė taikytina tiek prieglobsčio prašytojams, tiek užsieniečiams neprašantiems prieglobsčio. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo praktikoje yra išaiškinęs, kad įstatyme minimi ypatingi atvejai yra siejami su tokiomis išskirtinėmis aplinkybėmis, kaip, pavyzdžiui, užsieniečių keliama grėsmė valstybės saugumui ar viešajai tvarkai arba, kai tikrai nėra kitos alternatyvos sulaikymui; visgi vaikai ir kiti pažeidžiami asmenys ypač turi teisę į veiksmingą apsaugą, jų interesų gynimui turi būti teikiamas prioritetas prieš kitas teises vertybes. Praktikoje vaiko geriausių interesų vertinimas atliekamas retai arba išvis neatliekamas.

Manydama, kad užsieniečių šeimų, kuriose yra nepilnamečių vaikų, sulaikymas neturėtų būti laikomas priimtina praktika ir vertinamas kaip neatitinkanti geriausių vaiko interesų, Kontrolierė kreipėsi į Vidaus reikalų ministeriją bei siūlė, formuojant valstybės politiką migracijos srityje bei ją koordinuojant, plėtojant alternatyvių sulaikymui priemonių šeimoms su vaikais sistemą, atsižvelgti į Kontrolierės tyrimo pažymoje išdėstytas išvadas dėl užsieniečių šeimų, kuriose auga nepilnamečiai vaikai, sulaikymo nepriimtimumo geriausių vaiko teisių interesų užtikrinimo aspektu.

3.9.2. Migracijos procese sulaikytų vaikų priėmimo sąlygos

Vaikų migrantų priėmimo sąlygos apima ne tik saugų ir tinkamą apgyvendinimą, bet ir visas reikiamas paramos paslaugas, kuriomis užtikrinama vaiko interesų apsauga ir gerovė, pavyzdžiui, galimybė naudotis švietimo paslaugomis, sveikatos priežiūros paslaugomis, psichologinė ir socialinė parama, su laisvalaikiu ir integracija susijusios priemonės. Europos Komisija yra pastebėjusi, kad priėmimo centrai ne visada yra pritaikyti prie vaikų poreikių, ne visuose nustatytos tinkamos vaiko apsaugos ir saugumo užtikrinimo priemonės. Reikalinga psichologinė parama traumuotiems vaikams ir šeimoms⁶⁹.

Užsieniečių registracijos centre sulaikyti užsieniečiai apgyvendinami atskirai nuo sulaikytų prieglobsčio prašytojų; prieglobsčio prašytojai apgyvendinami atskirai nuo sulaikytų užsieniečių ir sulaikytų prieglobsčio prašytojų; vyrai apgyvendinami atskirai nuo moterų; užtikrinant atitinkamą privatumą vienos šeimos nariai apgyvendinami kartu atskiroje gyvenamojoje patalpoje arba greta esančiose, viena nuo kitos neizoliuotose gyvenamosiose patalpose. Praktikoje visi minėti užsieniečiai gyvena viename Centre, atskiruose vienas šalia kito esančiuose korpusuose, atskiruose aukštuose yra atskiri sektoriai skirtingų grupių sulaikytiems asmenims.

Tyrimo metu nustatyta, jog Užsieniečių registracijos centro Sulaikytųjų užsieniečių korpuso teritorijoje neįrengta vaikų žaidimo aikštelė, tai neatitiko šiam centrui taikomos higienos normos reikalavimų, vaikų ir suaugusiųjų pasivaikščiavimams skirta aikštelė aptverta 2 m aukščio metaline tvora, kurios viršuje ir apačioje (apie 50 cm nuo žemės) pritvirtinta spygliuota viela, tai nėra saugu vaikams. Įstaigos atstovų lankymųsi Užsieniečių registracijos centre metu pastebėta, kad metalinė tvora su spygliuota viela viršuje ir apačioje, juosia ne tik sulaikytųjų užsieniečių bendrąbę, tačiau ir kelių link bendrųjų patalpų – valgyklos, sporto salės, vaikų užimtumo kambario. Kontrolierės vertinimu, saugios sulaikytųjų užsieniečių vaikams žaisti tinkamos aikštelės, kuriai būtų taikomi aukščiau nurodyti reikalavimai, įskaitant ir ją juosiančią tvorą, nebuvimas ir vaikų naudojimas sąlygomis būti gryname ore, tačiau nesaugiomis sąlygomis, yra netoleruotina situacija vaikų teisių požiūriu.

Sulaikytųjų užsieniečių korpuse, kur gyvena ir sulaikytos šeimos su vaikais, leistinos taikyti įvairios apsaugos priemonės, tokios kaip langų grotos, kitos specialiosios priemonės – antrankiai, tarnybiniai šunys ir kt., tačiau tokių priemonių naudojimas vaiko akivaizdoje neabejotinai jam gali sukelti nerimo, nesaugumo ir baimės jausmus. Vaikų gyvenimas, kad ir su tėvais, įkalinimo sąlygomis neatitinka vaiko interesų, tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintų valstybės įsipareigojimų dėl sąlygų vaikams užtikrinimo; sulaikymo sąlygos (dienos režimas, kalėjimo tipo aplinka, antrankių tėvams naudojimas),

⁶⁹ Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai „Vaikų migrantų apsauga“, COM(2017) 211.

nepaisant suteiktų psichologinių konsultacijų, sveikatos priežiūros paslaugų, lieka traumuojančiu veiksmu ir taip pažeidžiamiems vaikams.

Tyrimo metu taip pat nustatyti perduodamų Lietuvos Respublikai asmenų pagal Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (ES) Nr. 604/2013 duomenų keitimosi trūkumai. Asmenų perduodančioji valstybė narė praneša atsakingai valstybei narei tokius perduotino asmens duomenis, kurie yra svarbūs ir būtini užtikrinti, kad kompetentingos institucijos pagal atsakingos valstybės narės nacionalinę teisę galėtų suteikti tam asmeniui tinkamą pagalbą, įskaitant skubią sveikatos priežiūrą, kad būtų apsaugoti jo svarbiausieji interesai, ir užtikrinti apsaugos bei šiuo reglamentu ir kitomis atitinkamomis teisinėmis priemonėmis prieglobsčio srityje suteiktų teisių tęstinumą. Reglamente taip pat nustatytas keitimasis sveikatos duomenimis prieš perdavimą, nustatant, jog siekiant visų pirma <...> nepilnamečiams, suteikti sveikatos priežiūros arba gydymo paslaugas, perduodančioji valstybė narė praneša atsakingai valstybei narei informaciją apie specialiuosius perduotino asmens poreikius, kuri kai kuriais atvejais gali apimti duomenis apie to asmens fizinę ar psichinę būklę. Atsakinga valstybė narė užtikrina, kad tie specialieji poreikiai būtų tinkamai patenkinami, be kita ko, visų pirma teikiant būtinąją sveikatos priežiūrą, kurios gali prireikti. Užsieniečių registracijos centro neturėjimas (galimas negavimas) informacijos apie vaikų, kaip pažeidžiamų asmenų, poreikius, sudarė prielaidas Užsieniečių registracijos centrui netinkamai įgyvendinti savo funkcijas. Migracijos departamentui ir Valstybės sienos apsaugos tarnybai siūlyta užtikrinti sklandų duomenų perdavimą.

Užsieniečių registracijos centras informavo, jog atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos kontrolierės rekomendacijas, centre imtasi konkrečių priemonių, kad apgyvendintiems sulaikytųjų užsieniečių vaikams būtų sudarytos saugios sąlygos žaisti ir ilsėtis. Vykdamas Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo 2014–2020 m. nacionalinės programos projektą iki 2019 m. birželio mėn. numatyti patalpų remonto ir teritorijos tvarkymo darbai, užimtumo veiklos sulaikytųjų užsieniečių vaikams. Tarnyba imasi kitų priemonių, užtikrinančių geresnes sulaikytųjų užsieniečių apgyvendinimo sąlygas centre (bus pastatytas naujas 24 vietų gyvenamasis korpusas, skirtas sulaikytoms moterims, moterims su vaikais ir šeimoms su vaikais; numatyta infrastruktūra, skirta vaikams).

3.9.3. Prieglobsčio prašytojų vaikų ikimokyklinis ugdymas

Ataskaitiniu metu tirtas skundas, kai nebuvo užtikrintas ikimokyklinio ugdymo prieinamumas prieglobsčio prašytojo vaikui.

Europos Komisija⁷⁰ pabrėžė, jog užtikrinti galimybę pakankamai anksti ir veiksmingai naudotis įtraukaus formaliojo švietimo paslaugomis, įskaitant ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros paslaugas, – viena iš svarbiausių ir veiksmingiausių vaikų integravimo priemonių, padedančių stiprinti kalbos įgūdžius, socialinę sanglaudą ir savitarpio supratimą. Valstybės narės raginamos užtikrinti, kad netrukus po atvykimo vaikams būtų suteikiamos vienodos galimybės naudotis įtraukaus formaliojo švietimo paslaugomis, įskaitant ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros paslaugas, taip pat sukurti ir įgyvendinti tikslines šių veiksmų rėmimo programas.

Visiems vaikams, net jei jie bus grąžinti į trečiąją šalį, turi būti veiksmingai užtikrinta galimybė naudotis švietimo paslaugomis ir visomis priemonėmis, kurios reikalingos, kad būtų galima užtikrinti šią galimybę mokytis.

Užsieniečių teisinės padėties įstatyme numatyta, jog nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai turi teisę mokytis pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio, bendrojo ugdymo arba profesinio mokymo programą (programas) – nacionaliniai teisės aktai formaliai numato tokias pačias teises į švietimą prieglobsčio prašytojų vaikams kaip ir piliečiams.

Konkrečiu atveju, švietimo sistemos prieinamumo prieglobsčio prašytojo vaikui problema kilo dėl priėmimo į ugdymo įstaigą tvarkos netobulumo. Priėmimo į valstybinę ir savivaldybės ikimokyklinio ugdymo, formalųjį švietimą papildančio ugdymo mokyklą ir neformaliojo vaikų švietimo mokyklą tvarką nustato savininko teisės ir pareigas įgyvendinanti institucija, nagrinėtu atveju – savivaldybės taryba, kuri patvirtintoje priėmimo tvarkoje įtvirtino reikalavimą deklaruoti gyvenamąją vietą.

⁷⁰ Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai „Vaikų migrantų apsauga“, COM(2017) 211

Remiantis Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo (Priėmimo sąlygų direktyva), įtvirtinta, jog valstybės narės nepilnamečiams prašytojų vaikams bei nepilnamečiams prašytojams suteikia galimybę naudotis švietimo sistema panašiomis sąlygomis kaip ir savo piliečiams <...>; galimybė naudotis švietimo sistema suteikiama ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo nepilnamečio arba nepilnamečio vardu pateikto tarptautinės apsaugos prašymo pateikimo dienos; jei dėl konkrečių aplinkybių nepilnametis neturi galimybės naudotis švietimo sistema, atitinkama valstybė narė pagal savo nacionalinę teisę ir praktiką pasiūlo kitokias švietimo sąlygas.

Kontrolierė ragino savivaldybės administraciją priimti lankstesnę ir prieglobsčio prašytojų vaikams prieinamą priėmimo į ugdymo įstaigas sistemą bei pažymėjo, kad dėl savo teisinės padėties prieglobsčio prašytojai neturi galimybių deklaruoti gyvenamosios vietos, kaip numatyta Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatyme ir Gyvenamosios vietos deklaravimo taisyklėse. Prieglobsčio prašytojai turi teisę likti Lietuvos Respublikos teritorijoje iki sprendimo dėl jų teisinės padėties priėmimo. Tik priėmus teigiamą sprendimą dėl tarptautinės apsaugos suteikimo (pabėgėlio statuso ar papildomos apsaugos), tarptautinės apsaugos prašytojui gali atitinkamai būti išduotas leidimas gyventi nuolat ar laikinai. Šio leidimo turėjimas yra prielaida deklaruoti gyvenamąją vietą.

Savivaldybės taryba pakeitė centralizuoto vaikų priėmimo į savivaldybės įsteigtų biudžetinių švietimo įstaigų ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo grupes tvarkos aprašą, kuriame prieglobsčio prašytojų vaikams nustatyta tvarka taikomas prioritetas patenkant į ugdymo įstaigas, nereikalaujama deklaruotos gyvenamosios vietos sąlygos, t. y. yra iš esmės sudarytos sąlygos prieglobsčio prašytojų vaikams patekti į ugdymo sistemą.

3.9.4. Nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai

Ataskaitiniais metais Vaiko teisių apsaugos kontrolierė domėjosi nelydimų nepilnamečių užsieniečių, neprašančių prieglobsčio, teisių užtikrinimu priėmimo stadijoje Lietuvoje.

Visais atvejais Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnams bei policijos pareigūnams šalies viduje tenka identifikuoti asmenį, norintį patekti į šalį bei pristatantį save nepilnamečiu. Identifikavimas svarbus tuo aspektu, kad nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai priskirtini pažeidžiamų asmenų grupei bei jiems taikomos specialios garantijos.

Nelydimas nepilnametis užsienietis – nepilnametis užsienietis, kuris atvyko į Lietuvos Respubliką be tėvų ar kitų teisėtų atstovų arba kuris, atvykęs į Lietuvos Respubliką, liko be jų tol, kol tie asmenys pradeda juo veiksmingai rūpintis.

Lietuvos Respublikos teisės aktai skirtingai nustatė vaiko teisių apsaugos institucijos atstovo dalyvavimo būtinumą pirminėje nepilnamečio apklausoje bei kituose veiksmuose nustačius nepilnametį, priklausomai nuo to, ar nelydimas nepilnametis prašo prieglobsčio, ar ne. Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų tvarkos aprašas⁷¹ reglamentuoja nelydimų nepilnamečių (nėra prieglobsčio prašytojai), apklausos vykdymo, amžiaus nustatymo bei kitų klausimų sprendimo tvarką. Apraše buvo nustatyta pareiga teritorinės policijos įstaigos ar Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnams, nustačius šalyje esantį nelydimą nepilnametį, pranešti apie jį savivaldybės administracijos vaiko teisių apsaugos skyriui bei kitoms institucijoms, atlikti nelydimo nepilnamečio užsieniečio apklausą bei kitus veiksmus, tačiau nebuvo nustatytas privalomas vaiko teisių apsaugos skyriaus atstovo dalyvavimas ir dėl būtinumo dalyvauti apklausoje skyrius turėjo teisę nuspręsti pats. Valstybės sienos apsaugos tarnyba informavo, jog vaiko teisių apsaugos skyriai ne visuomet dalyvaudavo nelydimų nepilnamečių apklausose. Taip pat Valstybės sienos apsaugos tarnybos padaliniai susidurdavo su atvejais, kai galimybės susisiekti su vaiko teisių apsaugos skyriais nebuvo, nes nelydimi nepilnamečiai buvo nustatyti po skyrių darbo valandų arba skyrių atstovai negalėdavo atvykti operatyviai.

Europos Komisija⁷² yra pažymėjusi, kad, vykdant visas su valstybės sienos kirtimu susijusias procedūras, vykstant tapatybės nustatymo ir registravimo procesui, vaikams turėtų būti suteikiama

⁷¹ Socialinės apsaugos ir darbo ministro, vidaus reikalų ministro ir sveikatos apsaugos ministro 2014 m. balandžio 23 d. įsakymas Nr. A1-229/1V-289/V-491.

⁷² Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai „Vaikų migrantų apsauga“, COM(2017) 211

tinkama profesionalių darbuotojų parama, tačiau jie ne visada (skubiai) perduodami nacionalinėms vaikų apsaugos institucijoms ir jiems ne visada (skubiai) taikomi nacionaliniai nukreipimo mechanizmai, nors tai padaryti būtina. Komisijos įsitikinimu už vaiko teisių apsaugą atsakingas asmuo turėtų dalyvauti nuo pat tapatybės nustatymo ir registravimo etapo pradžios, nepriklausomai ar vaikai yra tarptautinės apsaugos prašytojai, ar ne.

Lietuvos Respublikoje nustatytų nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nėra prieglobsčio prašytojai, amžiaus nustatymo, apgyvendinimo ir kitų procedūrinių veiksmų tvarkos aprašas buvo pakeistas, nustatant, jog Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos teritorinio vaiko teisių apsaugos skyriaus atstovo dalyvavimas nelydimo nepilnamečio užsieniečio apklausoje būtinas. Tikėtina, kad įvykusi vaiko teisių apsaugos institucinės sistemos reforma, užtikrinanti nepertraukiamą, visą parą veikiantį vaiko teisių apsaugos mechanizmą bei pakeistas teisinis reglamentavimas, pagerins šių nepilnamečių padėtį, padės vaikams jaustis saugiau ir veiksmingiau naudotis savo teisėmis.

3.9.5. Kita veikla:

Lietuvoje, kaip ir visoje Europoje, išlieka aktuali migrantų tema, todėl ataskaitiniais metais, kaip ir pernai dėmesys buvo skirtas ir keliaujančių vaikų (migrantų) teisių bei padėties klausimams. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovas dalyvavo Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos Užsieniečių registracijos centre organizuotoje Atvirų durų dienoje. Dalyviai buvo supažindinti su centre apgyvendintų užsieniečių gyvenimo sąlygomis, kasdienybė, buvo pristatyti užsieniečių registracijos centre 2017-2018 m. įvykdyti darbai ir pasiekimai, ateities veiklos planai.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovas taip pat dalyvavo JT Vyriausiojo pabėgėlių komisaro agentūros Regioninės atstovybės Šiaurės Europai organizuotame renginyje Stokholme, skirtame aptarti nelydimų nepilnamečių ir atskirtų keliaujančių vaikų apsaugos standartų veikimą. Renginyje pristatytas Vaikų apsaugos projektas, kurį Jungtinių Tautų Vyriausiojo pabėgėlių komisaro agentūra inicijavo 2018 m. pradžioje. Projekto metu buvo įvykdyta daugybė konsultacijų su suinteresuotomis šalimis Švedijoje – institucijomis, organizacijomis bei pačiais vaikais – bei suformuluotos rekomendacijos kaip toliau stiprinti vaikų apsaugą pirminiame nepilnamečių užsieniečių priėmimo etape Švedijoje. Minėtos rekomendacijos buvo pristatytos leidinyje „Aš noriu jaustis saugus“.

3.9. Vaikai migracijos procese

Pasiūlymai:

1. Vengti vaikų sulaikymo migracijos procese kaip nepriimtino geriausių vaiko interesų principo užtikrinimo požiriu.
2. Plėtoti alternatyvių sulaikymui migrantų šeimų su vaikais priemonių sistemą.
3. Gerinti sulaikytų šeimų su vaikais priėmimo sąlygas Užsieniečių registracijos centre.

3.10. Kiti vaiko teisių apsaugos užtikrinimo aspektai

3.10.1. Laisvalaikio paslaugų vaikams saugumas

Tarptautinėje bendruomenėje seniai pripažįstama žaidimų ir poilsio svarba kiekvieno vaiko gyvenime – „vaikas turi turėti visas galimybes žaisti ir linksintis <...>; visuomenė ir valdžios organai turi stengtis, kad ši teisė būtų įgyvendinta“, „valstybės dalyvės pripažįsta vaiko teisę į poilsį ir laisvalaikį, teisę dalyvauti žaidynėse ir jo amžių atitinkančiuose proginiuose renginiuose, laisvai dalyvauti kultūriniame gyvenime ir kurti meno kūrinius⁷³. Kartu pabrėžiama vaikų amžių atitinkančių veiklų svarba ir, jog žaidimuose būtina atsižvelgti į vaiko amžių, siekiant nustatyti skiriamą laiką, prieinamų erdvių ir aplinkų

⁷³ Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija.

pobūdį, skatinimo formas ir įvairovę, suaugusių priežiūros ir dalyvavimo, kad būtų užtikrintas saugumas ir apsauga, būtinybės laipsnį⁷⁴.

Paslaugų batutų centruose saugumo aspektai

Ataskaitiniu laikotarpiu, nagrinėjant Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos persiustą asmens skundą dėl batutų centre teikiamų paslaugų saugumo sąlygų vaikams neužtikrinimo, buvo atkreiptas dėmesys į šokinėjimo ant batutų paslaugų vaikams teikimo aspektus. Konkrečiu atveju, vaikas, neturėdamas tėvų sutikimo (leidimo) ir nelydimas suaugusių asmenų, lankėsi batutų centre ir šokinėdamas susižeidė. Vaikas susižalojo darydamas draudžiamą šuolį, prižiūrėtojų nebuvo salėje.

Vaikai iki 5 metų konkrečiame batutų centre turi teisę lankytis tik lydimi pilnamečių asmenų, kurie yra visiškai atsakingi už jų priežiūrą ir saugumą. Vyresniems 6–14 metų vaikams, nusipirkusiems bilietą, leidžiama batutų centre lankytis vieniems, be juos lydinių tėvų (globėjų) sutikimo.

Analizuojant paslaugų organizavimo, teikimo tvarką, atkreiptas dėmesys, jog nėra aišku, koku būdu (raštu, žodžiu) vaikas yra supažindinamas su lankytojams būtina žinoti informacija bei kaip įsitikinama, ar vaikas suprato suteiktą informaciją, elgesio taisykles ir reikalavimus. Taisyklių nuostatos, kad bilietą į batutų centrą įsigijęs vaikas savaime laikomas susipažinusi su visa būtina ir reikšminga informacija, įvertintos kaip pažeidžiančios vaiko teises ir teisėtus interesus. Taip pat išsakyti pastebėjimai dėl taisyklių nuostatų, jog vaikas raštu patvirtina, kad yra susipažinęs su batutų centro taisyklėmis ir besąlygiškai įsipareigojęs laikytis šių taisyklių, bei dėl taisyklių nuostatų, pagal kurias vaikas, kaip lankytojas, privalo suvokti, būti visiškai atsakingais už savo saugumą ir sveikatą, atsakingai įvertinti, ar jo fizinė ir (ar) sveikatos būklė yra tinkama ir t. t., kurių vaikas dėl savo nebrandumo, negali visiškai suvokti ir atsakingai įvertinti bei būti laikomas visiškai atsakingu už galimas pasekmes.

Vertindama paaiškėjusias aplinkybes Kontrolierė pažymėjo, kad informacija kiekvienam vaikui turi būti teikiama (vykdomas instruktavimas) taip, jog jis, atsižvelgiant į jo amžių ir brandą, suprastų šokinėjimo ant batutų taisykles (taisyklių tekstas turi būti pritaikytas vaikams). Taip pat turi būti įsitikinta, kad vaikas iš tiesų ne tik susipažino su taisyklėmis, bet ir suprato visus saugumo, jo elgesiui keliamus reikalavimus, draudžiamus atlikti veiksmus, atsakomybę už jų atlikimą ir pan.

Fizine veikla vaikas realizuoja visus svarbiausius savo poreikius – judėjimo, pažintinius, veikimo, bendravimo, saviraiškos, atskleidžia savo fizines išgales ir gebėjimus, tačiau dėl nebrandumo negali visiškai suvokti ir atsakingai įvertinti savo sveikatą, galimybę kontroliuoti savo kūną ir judesius, galimą žalą, kaip tai numatyta paslaugų teikimo taisyklėse. Ši aplinkybė yra dar aktualesnė, kai vaikas nėra tinkamai informuojamas ir prižiūrimas batutų salėje, turint omenyje paslaugų teikėjo sprendimą leisti vaikui nuo 6 metų naudotis paslaugomis vienas, be įstatyminių atstovų ar juos lydinių suaugusiųjų.

Kontrolierė, turėdama omenyje vaikų pažeidžiamumą ir paslaugos teikėjo patvirtintą tvarką, jog 6–14 metų vaikas gali lankytis centre nelydimas įstatyminių atstovų ir (ar) nepateikdamas jokio raštiško jų valios išreiškimo patvirtinimo, pažymėjo, jog itin svarbu užtikrinti tinkamą vaikų teisių apsaugą, taip pat imtis visų, kiek įmanoma, vaikų saugumą paslaugos metu užtikrinančių priemonių bei garantuoti, kad paslaugos vaikui teikimo metu procesas būtų stebimas ir kontroliuojamas suaugusių asmenų, nepriklausomai nuo vaiko amžiaus, brandumo ir saugaus elgesio taisyklių supratimo (įsisavinimo). Šokinėjimo ant batutų priežiūra turi būti akyvi, siekiant užtikrinti, jog lankytojai (tiek vaikai, tiek suaugusieji) laikytųsi elgesio taisyklių, batutų naudojimosi instrukcijos ir kt. bei, jog nebus atliekami draudžiami, keliantys grėsmę veiksmai (tiek pačiam lankytojui, tiek kitiems lankytojams) ir (arba) lankytojas bus laiku sudrausmintas ar įspėtas dėl taisyklių nesilaikymo, netinkamo elgesio pasekmių.

Tyrimo metu buvo atkreiptas dėmesys į paslaugos – šokinėjimas ant batutų, teikimo sąlygas kitose įmonėse. Paslaugos atitinkamo amžiaus vaikui teikiamos turint tėvų ar kitų įstatyminių atstovų (atsakomybės) sutikimą, kuriame pastarieji, be kontaktinės informacijos, išreiškia sutikimą dėl vienkartinio ar nurodytu laikotarpiu vaiko aplankymo batutų centre, taip pat patvirtina, jog susipažino ir supažindino vaiką su vidaus tvarkos taisyklėmis, įsipareigoja jų laikytis bei leidžia savo vaiką į batutų parką be suaugusiojo priežiūros. Kiekvienas lankytojas turi išklausti instruktažą, pateikiamos rekomendacijos dėl saugumo užtikrinimo (rekomenduojama atlikti apšilimą, šokinėjant avėti specialias kojines ir kt.).

⁷⁴ JT VTK Bendrasis komentaras Nr. 17 (2013) „Dėl vaiko teisės į poilsį, laisvalaikį, dalyvauti žaidynėse, rekreacinėje veikloje, kultūriname gyvenime ir menuose“ (31 str.).

Kontrolierės nuomone, tėvų raštiškas sutikimas dėl vaiko naudojimosi paslauga (šokinėjimo ant batuto) neeliminuoja nelaimingų atsitikimų, susižeidimo tikimybės ar, jog vaikas laikysis visų saugumo reikalavimų. Tokia praktika sudaro prielaidas manyti, kad tėvai ar kiti įstatyminiai vaiko atstovai yra informuoti apie šokinėjimo ant batutų paslaugos teikimo taisykles, sąlygas ir galimas rizikas bei priima sprendimą dėl galimybės vaikui naudotis šia paslauga, įvertinę vaiko sveikatos būklę ir kitas reikšmingas aplinkybes.

Amerikos pediatrių akademijos paskelbtoje studijoje, kurios tikslas buvo palyginti sužeidimų, įvykusių batutų parkuose, su batutais, naudojamais namuose, tendencijas skubios pagalbos skyriuose (2010–2014 m.), nurodyta, jog vaikų susižalojimai batutų parkuose kelia susirūpinimą bei reikalauja tyrimo ir strategijos parengimo, siekiant įgyvendinti prevencines priemones. Susižalojimų skaičius batutų parkuose ženkliai padidėjo, lyginant su susižalojimais ant batuto namuose (pastarasis beveik nekito). Batutų parkuose fiksuoti sužalojimai buvo dėl nukritimų, kontakto šokinėjimo metu su kitu vaiku ir salto atlikimo. Pateiktose rekomendacijose pažymėta, kad jeigu tėvai pasirinko batutą, kaip vaikų fizinio aktyvumo lavinimo priemonę, tai būtina užtikrinti nuolatinę suaugusiojo priežiūrą vaiko šokinėjimo metu, kadangi šokinėjimas ant batuto nėra saugus bet kokio amžiaus vaikams. Dėl susižalojimo rizikos, nerekomenduojama batutų turėti ne tik namuose, bet ir mokyklų fizinio lavinimo klasėse, o jaunesni nei 6 metų vaikai niekada neturėtų šokinėti ant batuto, net ir prižiūrimi treniruočių metu.

Įvertinusi tyrimo duomenis, Kontrolierė konstatavo, jog konkrečiu atveju – vaiko lankymosi batutų centre metu, paslaugos vaikui buvo organizuotos ir teikiamos netinkamai, pažeidžiant vaiko teises ir teisėtus interesus – vaikas ne tik nebuvo supažindintas su taisyklėmis, saugaus elgesio šokinėjimo ant batuto metu reikalavimais, nebuvo užtikrinta vaiko, kaip lankytojo, priežiūra ir aktyvi taisyklių laikymosi kontrolė.

Sprendime vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė batutų centro administracijos dėmesį į tyrimo metu nustatytus veiklos – paslaugų teikimo vaikams trūkumus, kurie tiek konkrečiu atveju, tiek visumoje galėjo (gali) sąlygoti vaiko teisių pažeidimus bei siūlė nustatyti paslaugų vaikams teikimo tvarką, užtikrinančią nuoseklią vaikų saugumo, priežiūros sistemą (tinkamas instruktavimas vaiko elgesio taisyklių laikymosi kontrolė šokinėjimo ant batutų metu, t. t.), taip pat, siekiant užkirsti kelią galimiems vaiko teisių pažeidimams ateityje, svarstyti galimybę parengti vaikams (atskiroms grupėms) pritaikytą, atsižvelgiant į jų amžių ir brandą, informaciją apie saugų elgesį šokinėjant ant batuto.

Atlikusi tyrimą, Kontrolierė atkreipė Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos dėmesį į visuomenės švietėjiškos veiklos būtinybę dėl šokinėjimo ant batutų keliamos rizikos vaikų saugumui. Informacijos sklaida apie vaikų šokinėjimo ant batutų keliamą susižalojimų riziką ir kitas pasekmes, sudarytų sąlygas tėvams ir kitiems įstatyminiams vaikų atstovams, priimti atsakingą sprendimą dėl vaikų naudojimosi šokinėjimo ant batutų paslauga. Šiuo metu visuomenėje stokojama išsamios informacijos apie batutų, kaip pakankamai nesaugios ir didelę riziką susižalojimams keliančios vaikų fizinio aktyvumo priemonės naudojimą.

Vaikų saugumas atrakcionų parke

Ataskaitiniu laikotarpiu, reaguojant į gautą informaciją dėl galimai nelegalios atrakcionų veiklos, netinkamos instruktoriaus kompetencijos bei vaikų saugumo neužtikrinimo, buvo vertintas vaikų saugumo, jų teisių užtikrinimas konkrečiame atrakcionų parke.

Atlikus tyrimą nustatyta, jog atrakcionas iš esmės yra tinkamas pramogauti vaikams, tačiau būtina atlikti tam tikrus darbus – įrengti fizines kliūtis, apsaugančias mažų vaikų patekimą į trasas, bei pašalinti trasų pavojingus atsikišimus. Pagal vaiko teisių apsaugos kontrolierės kreipimąsi patikrinimą atlikusi Valstybinė darbo inspekcija taip pat nustatė pažeidimus.

Kontrolierė, atlikus tyrimą, kreipėsi į Valstybinę vartotojų teisių apsaugos tarnybą, su prašymu, atrakcionų parko naudojimo sezono pradžioje, patikrinti minėtos pramogų vietos vaikams saugumą.

3.10.2. Vaikų saugumo keliuose aspektai

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunami kreipimaisi dėl vaiko teisės į saugią ir sveiką aplinką užtikrinimo. Vienu iš atvejų, į Kontrolierę kreipėsi Kauno rajono gyventojai, prašydama ginti vaikų teises į saugią ir sveiką aplinką, kurios užtikrinimui, pareiškėjų nuomone, būtina įrengti

pėsčiųjų perėją judrioje gatvėje, kuria intensyviai naudojami vaikai. Kontrolierė dėl pareiškėjų nurodytos problemos kreipėsi į Susisiekimo ministeriją, kuri informavo, kad pėsčiųjų perėją konkrečiame gatvės ruože ketinama įrengti, tačiau, atsižvelgiant į nusistatytus prioritetinius darbus ir jų eiliškumą, ne anksčiau nei po 2022 m.

Saugios vaikui aplinkos užtikrinimas, rūpestis vaiko apsauga nuo nelaimingų atsitikimų visų pirma yra tėvų pareiga, tačiau kai kuriais aspektais tik valstybė gali ir turi imtis tam tikrų veiksmų (transporto ir aplinkos apsaugos politika, tinkamų konsultacijų teikimas, finansinė parama užtikrinant saugumą namuose ir t.t.). Daugelyje valstybių nelaimingi atsitikimai ir susižalojimai yra pagrindinės vaikų mirčių priežastys⁷⁵. Netyčiniai sužalojimai arba sužalojimai dėl smurto yra pagrindinė paauglių mirties ar nuolatinės negalios priežastis, o sužalojimų ir mirčių kelių eismo įvykių metu paauglių skaičius yra neproporcingai didelis. Valstybė turėtų priimti ir vykdyti teisės aktus ir programas kelių eismo saugumui gerinti, įskaitant paauglių vairavimo mokymą ir egzaminavimą, taip pat priimti arba stiprinti teisės aktus, kurie yra labai veiksmingi, pavyzdžiui, prievolės turėti galiojantį vairuotojo pažymėjimą, užsisegti saugos diržus ir dėvėti šalmsus, taip pat numatyti pėsčiųjų zonas. Siekdama įgyvendinti ir stebėti paauglių teisės į sveikatą ir vystymąsi, kaip tai numatyta Vaiko teisių konvencijoje, įgyvendinimą, valstybės dalyvės privalo visų pirma įgyvendinti įsipareigojimus, tarp kurių yra ir įsipareigojimas apsaugoti paauglius nuo visų tyčinių ir netyčinių formų sužalojimų, įskaitant sužalojimus dėl smurto ir kelių eismo įvykių⁷⁶.

Neneigdamą tėvų ar kitų vaiko atstovų pagal įstatymą atsakomybės už saugios ir sveikos aplinkos vaikui sudarymą, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pastebėjo, jog, konkrečiu bei panašiais atvejais, tėvai nesiekia savo pareigų perkelti valstybei ir nevengia jų vykdyti, todėl neturi būti ignoruojami jų prašymai, bendromis pastangomis užtikrinti vaikų gerovę, konkrečiu atveju – vaikų saugumą.

Nekvestionuodama Susisiekimo ministerijos sprendimų dėl nusistatytų prioritetinių darbų ir jų atlikimo eiliškumo, Kontrolierė išsakė nuomonę, jog sprendimas dėl naujų pėsčiųjų perėjų įrengimo tik po 2022 m. neatitinka pėsčiųjų eismo dalyvių vaikų, gyvenančių ne tik pareiškėjų nurodytoje, tačiau ir kitose Lietuvos vietovėse, interesams. Kontrolierė kreipėsi į susisiekimo ministrą dėl galimų (konkrečių) pėsčiųjų perėjos įrengimo planavimo terminų.

3.10. Kiti vaiko teisių apsaugos užtikrinimo aspektai

Pasiūlymai:

1. Vykdyti visuomenės (atskirų tikslinių grupių) informavimą apie vaikų laisvalaikio pramogų, tarp jų, vaikų šokinėjimo ant batutų, keliamą susižalojimų riziką ir kitas galimas neigiamas pasekmes.

3.11. Vaiko teisių apsaugos institucijų veikla

3.11.1. Vaiko teisių apsaugos institucijų reformos įgyvendinimo stebėseną bei siūlymai tobulinti teisinį reglamentavimą

2018 m. liepos 1 d. pradėjo veikti pertvarkyta vaiko teisių apsaugos sistema – valstybės savivaldybėms deleguotos vaiko teisių apsaugos funkcijos įgyvendinimas buvo perduota vykdomosios valdžios institucijai – Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai. Iki nurodytos datos, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija turėjo organizuoti valstybinių funkcijų, kurias atliko savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyriai, perdavimą Tarnybai, taip pat Vyriausybė ar jos įgaliota institucija turėjo priimti įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus.

Pasiruošimo pertvarkai etape vyko susitikimai su Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atstovais, periodiškai buvo renkama informacija apie įgyvendintas priemones, kylančius iššūkius. Kontrolierė ir (ar) jos atstovai dalyvavo Seimo komitetų, vykdančių pasiruošimo pertvarkai parlamentinę kontrolę, posėdžiuose.

⁷⁵ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas, UNICEF, 2002.

⁷⁶ JT VTK Bendrasis komentaras Nr. 4 (2003) „Dėl paauglių sveikatos ir vystymosi Vaiko teisių konvencijos kontekste“.

Kontrolierė akcentavo, jog pertvarkos sėkmė, centralizavimo pranašumai ir galimi pertvarkytos sistemos trūkumai didžiąja dalimi gali būti susiję su tinkamu pasirengimu įgyvendinti pertvarkos priemonės ir jų įgyvendinimu, todėl būtinos diskusijos ir bendras sutarimas, kokiomis kryptimis, priemonėmis ir terminais vykdomoji valdžia ketina atlikti pertvarką, kokių veiksmų ir priemonių (iki pertvarkytos sistemos funkcionavimo pradžios) ketina imtis (išskyrus savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių pavaldumo pakeitimą) nurodytoms problemoms šalinti.

Įsigaliojus įstatymui, Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atstovai Kontrolierei pristatė veiksmus bei priemones, kuriomis siekiama užtikrinti Tarnybos teritorinių padalinių vienodos praktikos formavimą, teismo leidimo paimti vaiką iš tėvų ar kitų jo atstovų pagal įstatymą, pranešimų apie vaiko teisių pažeidimus nagrinėjimo, atvejo vadybos proceso įgyvendinimo praktiką.

Vyriausybės pasitarime, kurio metu buvo pristatomi vykdomos pertvarkos rezultatai, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipė dėmesį į vaiko teisių užtikrinimo tarpžinybinį pobūdį ir bendradarbiavimo tarp skirtingų ministerijų ir sektorių trūkumą.

Teisinio reglamentavimo tobulinimo aspektai

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, remdamasi atliekamos stebėsenos rezultatais ir individualių atvejų nagrinėjimo rezultatais, teikė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai siūlymus dėl teisės aktų tobulinimo:

- stebint teismo leidimo paimti vaikus iš atstovų pagal įstatymą instituto praktinį įgyvendinimą, išsakytos abejonės, ar laikinosios globos nustatymo susiejimas su leidimu paimti vaiką iš atstovų pagal įstatymą yra proporcingas siekiamam tikslui ir, ar leidžia išspręsti vaiko, likusio be įstatyminių atstovų, globos nustatymo klausimus per optimaliai trumpą laiką.

Atkreiptas dėmesys, kad problemos kyla tais atvejais, kai vaikas netenka (miršta) vienintelio iš turėtų atstovų pagal įstatymą, o teismas kvestionuoja nustatytą 2 grėsmės vaikui lygį, motyvuodamas, kad tokiu atveju nėra realaus pavojaus vaiko saugumui, sveikatai, gyvybei jo gyvenamojoje aplinkoje bei nėra subjekto, iš kurio vaikas gali būti paimamas (nuolatinės globos teisme nustatymo procesas užtrunka, siekiant skirti ne apgyvendinimo paslaugas, o nustatyti laikinąją globą, kuri išspręstų ir kitus klausimus). Pastebėtina, jog tuo pačiu argumentu motyvuojamas atsisakymas išduoti teismo leidimą paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą ir tais atvejais, kai vienas iš vaiko atstovų pagal įstatymą yra miręs, kitas visiškai nesidomi ir nesirūpina vaiku, jo buvimo vieta nėra žinoma;

- turimi duomenys dėl praktikoje kylančių teismingumo problemų leido teigti, jog tikslinga Civilinio proceso kodekse numatyti, kad prašymai dėl teismo leidimų paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą paduodami vaiko gyvenamosios vietos apylinkės teismui, atitinkamai papildant Civilinio proceso kodekso 580 straipsnį;

- teismų nuomonė ir praktika dėl teismo leidimų paimti vaiką iš atstovų pagal įstatymą nėra vieninga. Taip pat skiriasi teismų bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos pozicijos, kokias aplinkybes turėtų vertinti teismas, nagrinėdamas prašymą dėl leidimo išdavimo (vieni teismai vertina nustatyto vaikui grėsmės lygio pagrįstumą faktinio paėmimo metu, kiti – klausimo nagrinėjimo teisme metu). Siekiant užtikrinti greitą, geriausius vaiko interesus atitinkantį šio pobūdžio bylų nagrinėjimą teisme ir vienodą praktiką, tikslinga tikslinti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatas (įvertinti kitų teisės aktų keitimo poreikį);

- nagrinėjant prašymus, susijusius su teismo leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą, labai svarbu užtikrinti greito, išsamaus ir objektyvaus proceso, kurio metu būtų išklaudyta vaiko ir jo atstovų pagal įstatymą nuomonė, dermę. Šiam tikslui pasiekti siūlyta svarstyti papildyti teisės aktus ir nustatyti, jog kartu su teismui teikiamu prašymu dėl leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą, būtų pateikiami dokumentai, kuriuose užfiksuota vaiko ir jo atstovų pagal įstatymą nuomonė dėl priimtų sprendimų (grėsmės lygio nustatymo, vaiko paėmimo, paaiškinimai dėl reikšmingų aplinkybių, kt.);

- siūlyta suderinti ir tikslinti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatas, susijusias su vaiko paėmimu iš jam nesaugios neutralios ir nesaugios gyvenamosios aplinkos ir suvienodinti po vaiko paėmimo sekantį sprendimus. Paėmus vaiką iš jam nesaugios neutralios aplinkos, numatytos sprendimų alternatyvos – vaikas arba grąžinamas jo atstovams pagal įstatymą, arba apgyvendinamas saugioje aplinkoje ir kreipiamasi į teismą dėl leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą paėmimo. Paėmus vaiką iš jam nesaugios gyvenamosios aplinkos alternatyvių sprendimų priėmimo galimybės nėra numatytos, t. y. įstatymas nenustato galimybių per protingai trumpą laiką pasikeitus ar išnykus

aplinkybėms, dėl kurių vaikas buvo paimtas iš jam nesaugios jo gyvenamosios aplinkos, nesikreipti į teismą dėl leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą. Tokios procedūros įtvirtintos Grėsmės vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaikui lygio nustatymo tvarkos apraše, kuris kritikuotinas dėl įstatymo normų taikymo ribų išplėtimo poįstatyminiu teisės aktu, todėl turėtų būti atitinkamai koreguojamas;

- teikti siūlymai tobulinti Grėsmės vaikui lygių kriterijų ir grėsmės vaikui lygio nustatymo tvarkos aprašą, suderinant su Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu ir atsisakant plečiamojo pobūdžio teisinio reguliavimo. Be minėtų šių teisės aktų dermės problemų, Aprašas, priešingai nei įstatymas, leidžia vaiką, paimtą iš jam nesaugios aplinkos, laikinai apgyvendinti kitoje aplinkoje (tai reiškia, kad vaiko atstovu pagal įstatymą tampa Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba), nesikreipiant į teismą leidimo paimti vaiką iš jo atstovų pagal įstatymą. Šuo atveju nėra nustatomas 2 grėsmės lygis ir paėmimo metu jis gali būti iš viso nenustatytas.

Toks teisinis reguliavimas formuoja neigiamą, įstatyminio lygmens teisės aktų nuostatomis neparemtą praktiką, kai vaikai gali būti paimami iš šeimų net nenustačius vaikui grėsmės lygio. Šią praktiką iliustruoja ir Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos pateikiami statistiniai duomenys apie saugioje aplinkoje apgyvendintų vaikų, kuriems dar nenustatytas grėsmės lygis, skaičių.

Teikdama siūlymus dėl Aprašo nuostatų tobulinimo, Kontrolierė siūlė papildyti teisės aktą nuostatomis, įpareigojančiomis pateikti raštu informaciją vaiko atstovams pagal įstatymą dėl institucijų tolimesnių numatomų veiksmų bei galimų sprendimų, jų terminų, informuoti apie sprendimų, veiksmų apskundimo tvarką ir terminus, taip pat kitas tėvų teises ir jų užtikrinimo mechanizmus;

- turėtų būti peržiūrėti, Kontrolierės nuomone, grėsmės vaikui lygio nustatymo kriterijai, minimalizuojant kriterijų subjektyvaus vertinimo galimybes, tačiau sudarant sąlygas individualizuoti kiekvieną vertinamą atvejį.

Be minėtų teisės aktų, buvo pateikti siūlymai tobulinti Vaiko globos organizavimo nuostatus, įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašą, Globos centro veiklos ir vaiko budinčio globotojo vykdomos priežiūros organizavimo ir kokybės priežiūros tvarkos aprašą, Pranešimų apie galimus vaiko teisių pažeidimus registravimo, informavimo ir nagrinėjimo tvarką.

3.11.2. Vaiko teisių ir jo interesų apsaugos teisminiuose procesuose gerinimas

Vykdydama vaiko teisių apsaugos institucinės reformos įgyvendinimo stebėseną, Kontrolierė atkreipė dėmesį į vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimo bei atstovavimo teisminiuose procesuose problemas, kilusias po vaiko teisių apsaugos institucijų centralizavimo 2018 m. liepos 1 d. dėl darbo organizavimo iššūkių, specialistų trūkumų, nepakankamos jų kompetencijos ir kvalifikacijos.

Teismų duomenimis, centralizavus vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą, teismo procesiniai dokumentai, siunčiami per Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalą (EPP) Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos centrinės buveinės adresu, ne visada laiku pasiekia Tarnybos teritorinius skyrius. Bylą tvarkant elektronine forma, byloje dalyvaujančiu asmeniu yra Tarnyba ir būtent ji, o ne konkretus Tarnybos teritorinis skyrius, turi prisijungimą prie EPP. Kai kurie teismai pastebėjo, kad išsiuntę dokumentus per EPP, laiku negauna reikalautų procesinių dokumentų, Tarnybos teritorinių skyrių atstovai neatvyksta į posėdžius. Pagal teritorinių skyrių paaiškinimus teismams, Tarnyba skyriams operatyviai nepersiunčia teismo procesinių dokumentų, taip pat pasitaiko atvejų, kai dokumentai konkretų skyrių pasiekia po mėnesio ar dar vėliau nuo išsiuntimo, o techninių galimybių dokumentus per EPP siųsti tiesiogiai skyriams nėra.

Pastebėta, kad praktikoje kyla problemų dėl pareiškimo dalyko formulavimo (pavyzdžiui, kartais pareiškėjai – teritoriniai skyriai prašymuose dėl leidimo paimti vaiką iš tėvų ar kitų atstovų pagal įstatymą nenurodo iš kokio asmens, kokios konkrečios vietos reikia paimti vaiką), dėl sprendimui priimti būtinų papildomų dokumentų nepateikimo (pavyzdžiui, nepateikiami vaikų gimimo liudijimai, dėl ko teisėjas neturi kitų galimybių nustatyti kas yra vaiko tėvai). Įvertindama tai, kad yra patvirtinta standartizuota prašymo teismui dėl leidimo išdavimo forma su pavyzdiniu priedų sąrašu⁷⁷, vaiko teisių apsaugos kontrolierė pasiūlė Tarnybai svarstyti poreikį papildyti šią formą bei vykdyti nuodugnesnę šios srities vidinę kontrolę bei, esant poreikiui, stiprinti metodinį vadovavimą ir kelti specialistų kvalifikaciją.

⁷⁷ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos direktoriaus 2018 m. birželio 29 d. įsakymas Nr. BV-95.

Centralizavus vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba konsultavosi su Nacionaline teismų administracija (NTA) darbo organizavimo klausimais. Kadangi Tarnybą sudaro 12 teritorinių skyrių, kuriuose veikia nuo 4 iki 7 teritorinių padalinių kiekvienoje savivaldybėje, atsižvelgiant į NTA pasiūlymą, buvo nuspręsta kiekvienoje apskrityje paskirti nuo 1 iki 3 visišką prieglobsčio vartotojų, kurie kiekvieną dieną filtruotų bylas pagal savivaldybėje esančius teismus ir priskirtų teisę su jomis dirbti konkrečioms darbuotojams (patarėjams) savivaldybėse.

Tarnyba pripažino, kad teritoriniuose skyriuose pasitaiko „žmogiškojo faktoriaus klaidų“ bei, kad jaučiamas žmogiškųjų išteklių trūkumas dideliems informacijos srautams apdoroti, dėl ko teismų procesiniai dokumentai ne visada laiku pasiekia adresatus arba į juos reaguojama pavėluotai. Visgi, Tarnyba neigė teismų nurodytas problemas dėl procesinių dokumentų trūkumų ir laikėsi pozicijos, kad „Tarnybos vidiniais teisės aktais patvirtinta centralizuota prašymo forma nėra pagrindas teismui nesivadovauti CPK 582 straipsnio 3 dalimi, kurioje numatyta teismo teisė įpareigoti pareiškėją pateikti papildomų bylų išspręsti reikalingų įrodymų ar juos rinkti savo iniciatyva“. Tarnybos nuomone, nurodytų problemų sprendimas negali būti priskirtas išimtinai tik jos kompetencijai, nes institucija yra saistoma viešojo administravimo subjektams skirtais darbo užmokesčio asignavimų dydžiais, o dėl nustatytų itin aukštos kvalifikacijos bei nepriekaištingos reputacijos reikalavimų negali konkuruoti su privačiame sektoriuje panašios kvalifikacijos teisininkams mokamu darbo užmokesčiu. Tarnyba nurodė, kad numatė mokymų programą teritorinių skyrių darbuotojų kvalifikacijai kelti.

Vertinant duomenis buvo atkreiptas dėmesys ir į tai, jog Tarnybos Vilniaus apskrities vaiko teisių apsaugos skyriuje Širvintų rajone nėra išspręsta specialistų, turinčių teisinį išsilavinimą, trūkumo (nebuvo) problema. Tapo žinoma, kad Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba toliau laikosi pozicijos, jog Tarnyba teisme gina viešąjį interesą, todėl atstovauti Tarnybai teisme gali ir neturintis teisinio išsilavinimo asmuo. Paminėtina, kad Kontrolierė dar 2017 m.⁷⁸ neigiamai įvertino šią Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos poziciją ir, atsižvelgdama į paaiškėjusius duomenis, pakartotinai pažymėjo, kad vienas iš vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos pertvarkos tikslų buvo užtikrinti tinkamą šios specialistų grandies kvalifikaciją. Itin svarbu užtikrinti kokybišką vaiko teisių ir interesų atstovavimą teisme, nepriklausomai nuo to, ar Tarnyba šį atstovavimą vertina kaip atstovavimą Tarnybai įgyvendinant jos funkciją, ar kaip viešojo intereso gynimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė prašė Tarnybą spręsti nustatytas vaiko teisių ir interesų atstovavimo ir gynimo problemas, tobulinant poįstatyminius teisės aktus, stiprinant vidinės kontrolės mechanizmus, šalinant organizacines ir (galimai) technines kliūtis, sudarant ateinančių metų mokymų planą teritorinių skyrių specialistams, užtikrinant pakankamą kvalifikuotų specialistų, galinčių ir gebančių užtikrinti tinkamą procesinių dokumentų teismams parengimą, kokybišką vaiko teisių ir interesų atstovavimą teisminiuose procesuose, grandį.

Pažymėtina, kad Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba Kontrolierės nustatytas problemas akcentuotai traktavo kaip „teismams kylančias problemas“, o ne kaip Tarnybos darbo organizavimo, tinkamo pasirengimo vaiko teisių apsaugos institucijų pertvarkai problemos, įtakojančios vaiko teisių ir interesų užtikrinimą teisminiuose procesuose.

3.11.3. Vaiko teisių apsaugos institucijų veiklos trūkumai

Nuo 2018 m. liepos 1 d. pradėjo veikti nauja, centralizuota vaiko teisių apsaugos institucijų sistema, su kuria siejami dideli lūkesčiai dėl teigiamų pokyčių vaiko teisių apsaugos srityje, kokybiško, kvalifikuoto ir kompetentingo vaiko teisių ir teisėtų interesų atstovavimo, gynimo bei apsaugos.

Apibendrinant Kontrolieriaus įstaigoje 2018 m. išnagrinėtų skundų, gautų pareiškimų, paklausimų problematiką, išskirtini šie dažniausiai nustatomi vaiko teisių apsaugos skyrių savivaldybėse veiklos trūkumai:

Vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos organizavimo trūkumai

- specialistų sąmoningumo ir gebėjimų tinkamai suprasti, profesionaliai identifikuoti ir reaguoti į pranešimus dėl vaiko teisių pažeidimo, gebėjimų profesionaliai bendrauti su vaikais, tėvais (kitais

⁷⁸Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2017 m. veiklos ataskaita. Prieiga internete: <http://vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos>.

susijusiais asmenimis), atsakingai priimti sprendimus, kitų šioje veikloje darbuotojams reikalingų kompetencijų ugdymu trūkumas;

- skyrių veiklos organizavimo trūkumai, susiję su darbuotojų atranka, kvalifikacija ir kompetencija;
- mobiliosios komandos veiklos neefektyvumas, objektyvaus ir individualizuoto grėsmės vaikui kriterijų lygio vertinimo neužtikrinimas, nesavalaikis Grėsmės vaikui lygio nustatymo anketos užpildymas, dėl ko uždelsiamas reikiamos pagalbos vaikui ir šeimai teikimas;
- bendradarbiavimo su savivaldybės teritorijoje esančiomis įstaigomis ir organizacijomis (sveikatos priežiūros įstaigomis, teisėsaugos institucijomis ir kt.) trūkumai;
- švietimo priemonių apie pozityvų vaikų auklėjimą šeimoje, mokykloje ir pan. sklaidos bei aktyvaus dialogo su visuomene trūkumas.

Gerojo viešojo administravimo principų nesilaikymas

- nepakankamas tėvų informavimas apie priimamus sprendimus ir jų priežastis, informacijos nesuteikimas apie galimybes skųsti institucijų sprendimus, naudotis nemokama teisine pagalba ir pan.,
- nederamas ir nepagarbus institucijų elgesys su tėvais ir vaiku;
- skundų, prašymų, pranešimų nagrinėjimas pažeidžiant Viešojo administravimo įstatymo reikalavimus, tikslios ir išsamios informacijos nagrinėjamu klausimu neteikimas, nenurodoma atsakymų apskundimo tvarka.

Nepakankamas vaidmuo pagalbos vaikui ir šeimai teikimo procese

- pavėluotas reagavimas į signalus apie smurtą artimoje aplinkoje, nenukreipimas psichologinei pagalbai, informacijos apie galimą gauti psichologinę pagalbą nesuteikimas, nesavalaikis informacijos apie paramos ir pagalbos šeimai poreikį pateikimas kompetentingoms institucijoms;
- aktyvių būtinų veiksmų užtikrinant vaiko turtines teises nebuvimas, vaiko turtinių teisių apsaugos neefektyvumas;
- alternatyvių saugios aplinkos vaikams priemonių neužtikrinimas, tėvų teisinės (administracinės, civilinės) atsakomybės klausimo nekėlimas ;
- pozityvaus dėmesio šeimai, auginančiais vaikus, stoka, bendravimo bei bendradarbiavimo su šeimomis trūkumai, dėl ko nukenčia vaiko teisių užtikrinimo šeimoje efektyvumas;
- nepakankamas dėmesys ir naudojimas suteiktais įgaliojimais reaguojant vaikų bendravimo su skyriumi gyvenančiais tėvais problemas.

Globos vaikams organizavimo ir nustatymo trūkumai:

- įstatyme nustatytų terminų nesilaikymas, formali globos priežiūra, vaikų globos (priežiūros) vietos keitimas, kai globos organizavimo ir paskyrimo procesas neatitinka geriausių vaikų interesų;
- nesavalaikis mokymų, skirtų būsimiems globėjams pasirengti vaiko globai, organizavimas; neatsakingas situacijos ir galimų rizikų vertinimas renkant duomenis apie asmenis, norinčius tapti vaiko globėju;
- vaiko paėmimo iš šeimos procedūrų nesilaikymas, pasyvumas nustatant globą vaikams, nepagrįstas laikinosios globos pratęsimas;
- neatsakingumas organizuojant globą tėvų prašymu negalią turintiems vaikams;

Vaiko teisių atstovavimas ikiteisminio tyrimo, teismo procese

- teismui išvadų dėl ginčo teikimas, nepateikiant turimos visapusiškos informacijos, nepaaiškinant ir neargumentuojant savo pozicijos teisme, dėl ko sudaromos prielaidos vaiko teisėms pažeisti bei neužtikrinama vienodos praktikos šioje srityje formavimasis;
- netinkami veiksmai baudžiamojo proceso metu organizuojant reikiamos psichologo pagalbos vaikams teikimą, psichologinės pagalbos vaikams poreikio nustatymo ir teikimo vilkinimas.

3.11.4. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo tobulinimas

Visuomenėje rezonansą sukėlęs vaikų paėmimo iš šeimos, siekiant suteikti jiems saugią aplinką iki tėvai (vienas iš jų) galės tinkamai pasirūpinti, naujos sąrangos institucijų sistemos veiklos ir praktinės 2018 m. liepos 1 d. įsigaliojusio naujos redakcijos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo taikymo problemos, nepakankama informacijos visuomenėje sklaida apie sisteminius pokyčius šioje srityje

paskatino diskusijas dėl pertvarkytos vaiko teisių apsaugos sistemos efektyvumo ir įstatymo pakeitimo iniciatyvas. Atsirado aktyviai veikiančių suinteresuotų visuomenės grupių, skatinusių diskusijas ir siekusių susiaurinti smurto prieš vaikus sąvokas, diferencijuoti smurtą prieš vaikus (pagal sukeliamų pasekmių sunkumą) bei pagalbos šeimai ir vaikui teikimą, atsakomybės už smurtą prieš vaikus taikymą sieti tik su smurto sukeltų pasekmių vaikui sunkumu. Taip pat atsirado iniciatyvų, kurias palaikė kai kurios nevyriausybinės paslaugas vaikams ir šeimai teikiančios organizacijos, pripažinti netekusiu galios Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, įvertinusi visų suinteresuotų grupių siūlymus, parengė Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 2, 14, 30, 31, 35, 36, 37, 41, 42, 43, 47, 49, 50, 52 straipsnių, pakeitimo, įstatymo papildymo 34¹, 36¹, 36² ir 36³ straipsniais ir 38, 39 ir 40 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektą ir jį lydinčiųjų Administracinių nusižengimų kodekso 75 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Civilinio proceso kodekso 580 straipsnio pakeitimo įstatymo projektus.

Įvertinusi siūlomus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimus⁷⁹, Kontrolierė:

- pažymėjo, kad teisinio tikrumo, aiškumo imperatyvas suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui (aiškus, darnus, teisės normos formuluojamos tiksliai, negali būti dviprasmybių), todėl siūlė tobulinti projektą, ypatingą dėmesį skiriant naujus institutus ir teisinius santykius reguliuojančių normų tarpusavio dermei, jų tikslumui bei aiškumui, dviprasmybių pašalinimui;

- nepritarė siūlymui įstatymo lygmenyje nustatyti, kad visais atvejais vaiko interesas yra „augti šeimoje su tėvais“ ir „šėimos ryšių išsaugojimas“. Išsakyta nuomonė, kad valstybės garantija dėl vaiko ir šėimos neišskyrimo (turi būti) realizuojama per nacionalinės teisės normų⁸⁰, įtvirtinančių principinę vaiko teisių apsaugos nuostatą, numatančią vaiko teisę augti šeimoje ir tėvų pirmumo teisę prieš kitus asmenis auklėti ir rūpintis savo vaikais bei vaikų teisę bendrauti su skyriumi gyvenančiais tėvais, įgyvendinimą praktikoje. Pažymėta, kad vaiko interesų turinys nustatomas kiekvienu atveju individualiai ir jo elementai gali būti skirtingi, priklausomai nuo nagrinėjamos situacijos, kintančių vaiko poreikių. Nepaneigiant, kad vaiko išskyrimas su šeima gali būti taikomas kaip kraštutinė priemonė apsaugant vaiko teises ir užtikrinant jo interesus, ir valstybės pareigos teikti tėvams paramą, reikalingą tinkamam vaikų auklėjimui ir priežiūrai⁸¹, siūlyta tobulinti šios teisės užtikrinimo mechanizmą, o ne atsisakyti vaiko interesų sąvokoje vaiko interesų turinio elementų visumos vertinimo. Taip pat atkreiptas dėmesys, kad priėmus siūlomą vaiko interesų formuluotę, pagal kurią vaiko interesus geriausiai atitinka vaiko gyvenimas (augimas) šeimoje su tėvais, šėimos ryšių išsaugojimas, kiltų pagrįstų abejonių dėl konkrečių Civilinio kodekso ir Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatų taikymo praktikoje, nes pagal siūlomą vaiko interesų apibrėžimo konstrukciją išskyrimas su tėvais, tėvų bendravimo su vaikais ribojimai dėl objektyvių priežasčių neatitiks vaiko interesų;

- pakartotinai atkreipė dėmesį, kad vaiko apgyvendinimas ne socialines, o sveikatos priežiūros paslaugas teikiančioje įstaigoje prieštarauja vaiko teisėms ir interesams. Sveikatos priežiūros įstaigos socialinių vaiko priežiūros paslaugų neteikia. Sveikatos priežiūros paslaugų teikimas gydymo įstaigoje ir socialinių paslaugų teikimas socialines paslaugas teikiančiuose subjektuose yra apmokamas iš skirtingų finansavimo šaltinių, todėl pateiktas siūlymas atsisakyti pasitaikančių ydingos praktikos atvejų įteisinimo;

- siūlė iš esmės peržiūrėti ir koreguoti įstatymo nuostatas, reglamentuojančias darbo ir (ar) veiklos, susijusias su vaikais, draudimus ir apribojimus;

- siūlė įvertinti vaiko laikinosios priežiūros terminą galimai per ilgos trukmės aspektu, ypač kadangi projekto rengėjai nenumato asmenų, kuriems bus vaikas perduotas laikinajai priežiūrai, vertinimo dėl tinkamumo juos prižiūrėti ir užtikrinti saugumą. Taip pat siūlyta numatyti, ar šėimai laikinosios priežiūros metu teikiamos paslaugos (pagalba), kas nustato poreikį, kas ir koku periodiškumu vertina, ar laikinosios priežiūros metu vaikui užtikrinama saugi aplinka;

- siūlė projektą papildyti nuostatomis, numatančiomis, kad nagrinėjant pranešimą apie galimą vaiko teisių pažeidimą, psichologas turėtų išklausti vaiką ne tik tais atvejais, kai vaikas galimai patyrė smurtą, bet ir tais atvejais, kai vaikas turi specialiųjų poreikių, raidos sutrikimų ir kt.;

⁷⁹ Prieiga internete <http://www.vtaki.lt/lt/teisine-informacija/vaiko-teisiu-padeties-vertinimas/siulymai>.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalis, Civilinio kodekso 3.155 straipsnio 1 dalis, 3.157 straipsnio 1 dalis, 3.161 straipsnio 3 dalis, 3.163 straipsnio 1 dalis, 3.165 straipsnio 1 dalis, 3.170 straipsnio 1 dalis, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 7 punktas, 9, 12 straipsniai, 13 straipsnio 2 dalis, 31 straipsnio 1 dalis, 33 straipsnis.

⁸¹ Vaiko teisių konvencijos 9, 18 ir kiti sisteminiais ryšiais susiję straipsniai – 5 straipsnis (tėvų ir šėimos pareigos ir teisės, besivystantys vaiko gebėjimai), 3 straipsnio 2 dalis ir 27 straipsnis (valstybės pareiga padėti tėvams užtikrinti vaikui pakankamą pagalbą ir tinkamas gyvenimo sąlygas).

- nepritarė siūlymui atsisakyti įstatymo lygmenyje reglamentuoti pagrindinius atvejo vadybos principus ir procesus, atvejo vadybininko funkcijas ir terminus, per kuriuos jos turi būti atlikti tam tikri veiksmai, taip pat iniciatyvai susiaurinti kitų misterijų dalyvavimą užtikrinant vaiko teisių apsaugą;
- siūlė svarstyti galimybę (poreikį) įstatyminiame lygmenyje aiškiai ir konkrečiai reglamentuoti skubaus ir planuoto vaiko paėmimo iš atstovų pagal įstatymą procesus bei procedūras.

3.11. Vaiko teisių apsaugos institucijų veikla

Pasiūlymai:

1. Spręsti vaiko teisių ir interesų atstovavimo ir gynimo problemas teisiniuose procesuose, tobulinant poįstatyminius teisės aktus, stiprinant vidinės kontrolės mechanizmus, šalinant organizacines kliūtis, užtikrinant pakankamą kvalifikuotų specialistų, galinčių ir gebančių užtikrinti tinkamą procesinių dokumentų teismams parengimą, kokybišką vaiko teisių ir interesų atstovavimą teisiniuose procesuose, grandį.
2. Suformuoti kvalifikuotų Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistų (įskaitant, bet neapsiribojant dirbančius mobiliosiose komandose), atvejo vadybininkų grandį bei nuolat tobulinti jų kompetencijas.
3. Vykdyti aktyvią informacinę veiklą (susitikimai bendruomenėse, ugdymo įstaigose ir pan.) apie sisteminius pokyčius vaiko teisių apsaugos srityje, vaiko saugios aplinkos užtikrinimo priemonių taikymą praktikoje, siekiant išvengti klaidingo Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatų interpretavimo ir nepagrįstų visuomenės nuogąstavimų, netikrumo bei įtampos dėl įstatymo nuostatų, susijusių su vaiko paėmimu iš šeimos, visų smurto formų prieš vaiką uždraudimu, auklėjimo priemonių tinkamumu.
4. Užtikrinti poįstatyminių teisės aktų dermę su įstatymų nuostatomis, atsisakant plečiamojo pobūdžio teisinio reguliavimo poįstatyminiame lygmenyje (kai poįstatyminiais teisės aktais sukuriama naujos bendro pobūdžio teisės normos, praplečiamos įstatymų teisės normų taikymo ribos ir pan.).

IV. INFORMACINĖ ŠVIEČIAMOJI VEIKLA IR BENDRADARBIAVIMAS

Siekiant pokyčių vaiko teisių apsaugos srityje yra svarbu ne tik identifikuoti bei įvardinti vaiko teisių užtikrinimo ir apsaugos spragas bei aktualiausias problemas. Didelę reikšmę ir praktinę naudą duoda viešos diskusijos aktualiais vaiko teisių apsaugos klausimais, dalinimasis gerąja patirtimi (tiek nacionaline, tiek tarptautine) bei bendros įvairių sektorių specialistų, akademinės bendruomenės, visuomenės atstovų ir kitų suinteresuotų asmenų sprendimų paieškos, kurios taip pat gerina bei stiprina įvairiapusį bendradarbiavimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kiekvienais metais skiria dėmesį šviečiamajai veiklai, kuri vykdoma įvairiais būdais (renginiai, susitikimai, leidiniai ir kt.). Vertinant bendradarbiavimo svarbą ir naudą, suteikiamas galimybes yra siekiama aktyviai bendradarbiauti su Lietuvos ir užsienio valstybių institucijomis ir organizacijomis, tarptautinėmis organizacijomis bei kitais asmenimis.

Ataskaitiniais metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga išleido du leidinius⁸²:

Janusz Korczak „Kaip mylėti vaiką. Vaikas šeimoje“

Tai antrasis Janušo Korčako leidinys, kurį į lietuvių kalbą išvertė ir išleido Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Pirmasis – „Vaiko teisė į pagarbą“, buvo išleistas ir viešai pristatytas 2016 m.

Ši knyga yra tritomio „Kaip mylėti vaiką“ dalis, kurioje kalbama apie vaiko gimimą, augimą, auklėjimą, protingą meilę vaikams.

⁸² Prieiga per internetą: <http://vtaki.lt/lt/vtaki-aktuali-informacija-ir-duk/vtaki-leidiniai>.

Janušas Korčakas (tikrasis vardas Henryk Goldszmit, g. 1878/79–1942) gydytojas, pedagogas novatorius, rašytojas, visuomenės veikėjas, publikacijų apie ugdymo teoriją ir praktiką autorius ir kt. Jo žinutė dėl pagarbos vaikams ir jų nuomonei svarbos turėjo įtakos Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos parengimui.

„Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai“

Leidinį sudaro 21 Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto parengtas dokumentas, kuriuose aiškinami konkretūs Vaiko teisių konvencijos bei jos fakultatyvinių protokolų straipsniai, nuosekliai ir išsamiai atskleidžiamas atskirų vaiko teisių turinys.

Leidinyje skiriamas ne tik vaiko teisių apsaugos sistemoje dirbantiems specialistams, bet kiekvienam asmeniui, kuris domisi vaiko teisėmis, nori geriau suprasti šių teisių turinį, prasmę ir įgyvendinimo aspektus.

Leidiniai pristatyti kartu su partneriais organizuotose konferencijose.

Tarptautinė konferencija „Kaip mylėti vaiką šeimoje“⁸³

Organizuota 2018 m. birželio 27 d., bendradarbiaujant su Seimo Žmogaus teisių komitetu ir Izraelio ambasada Lietuvoje.

Konferencija vyko vaiko teisių apsaugos srityje vykstančių pokyčių kontekste – buvo centralizuojama vaiko teisių apsaugą užtikrinančių institucijų sistema, keitėsi vaiko apsaugos nuo smurto ir reagavimo į jį bei kitas grėsmes, pagalbos vaikui ir šeimai organizavimo, globos, tarpžinybinio bendradarbiavimo ir kitų situacijų, vaiko teisių apsaugos aspektų reglamentavimas, buvo siekiama stiprinti vaiko dalyvavimą su juo susijusių klausimų sprendime ir t.t.

Konferencijoje vaiko teisių apsaugos kontrolierė pristatė įstaigos išleistą Janušo Korčako leidinį „Kaip mylėti vaiką. Vaikas šeimoje“. Savo įžvalgomis apie šią iškilą asmenybę, jo idėjas, mokymą apie vaiką ir jo teises, kurie tebėra aktualūs ir šiais laikais, dalinosi Tarptautinės Janušo Korčako Asociacijos pirmininkė bei Lenkijos vaikų Ombudsmenas.

Reginyje patirtimi – gerąją praktika, pasiteisinusiais sprendimais bei aktualiomis problemomis, jų sprendimų paieškomis dalinosi įvairių vaiko teisių apsaugos sektorių Lietuvos ir užsienio valstybių institucijų, organizacijų atstovai.

Suomijos patirtį aktualiaisiais vaiko klausimais pristatė Suomijos vaiko teisių ombudsmeno atstovas. Norvegijos patirtį sprendžiant pagalbos vaikams, jų alternatyvios globos organizavimo klausimus pristatė Norvegijos Vaikų, jaunimo ir šeimos direktorato atstovė. Izraelio vaikų ir suaugusių, turinčių mokymosi negalią, ugdymo plėtros asociacijos „Nitzan“ vykdomoji direktorė pristatė šios organizacijos patirtį dirbant su mokymosi sunkumų turinčiais vaikais.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas ir VŠĮ Paramos vaikams centro direktorė aptarė vaikų situaciją tėvų skyrybų, tėvų ginčų dėl vaiko kontekste. Panevėžio apygardos prokuratūros vyriausioji prokurorė atkreipė dėmesį į vaikų padėtį ir jo teisių užtikrinimą baudžiamajame procese. Lietuvos pediatrijos draugijos pirmininkas ir Gargždų socialinio paslaugų centro direktorė aptarė atitinkamai vaikų sveikatos bei paslaugų vaikui ir šeimai užtikrinimo klausimus.

Konferencijos pranešėjai pažymėjo vaiko teisės augti šeimoje svarbą bei, jog vaikas visapusiškai laimingas gali augti tik šeimoje, todėl yra itin svarbu, jog valstybė užtikrintų reikalingą pagalbą ir jos prieinamumą.

Konferencijoje dalyvavo per 300 įvairių valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų atstovai, kitų suinteresuotų asmenų.

Konferencija „Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai vaikams – ar pastebime pažangą?“⁸⁴

Organizuota 2018 m. lapkričio 23 d., bendradarbiaujant su Seimo Žmogaus teisių komitetu.

Konferencija vyko minint Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos priėmimą

⁸³ Prieiga per internetą: <http://vtaki.lt/lt/naujienos/tarptautine-konferencija-kaip-myleti-vaika-seimoje-1>.

⁸⁴ Prieiga internete: <http://vtaki.lt/lt/naujienos/ivyko-konferencija-lietuvos-tarptautiniai-ispipareigojimai-vaikams-ar-pastebime-pazanga>.

bei siekiant atkreipti dėmesį į valstybės įsipareigojimus pagal šią konvenciją, jos fakultatyvinius protokolus bei kitus tarptautinius dokumentus. Taip pat atsižvelgiant į tai, kad 2019 m. Lietuva turi pateikti Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetui ataskaitą dėl konvencijos įgyvendinimo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė pristatė įstaigos išleistą leidinį – į lietuvių kalbą išverstus Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendruosius komentarus – dokumentus, kuriuose pateiktas vaiko (žmogaus) teisių turinio aiškinimas teminiais klausimais. Savo pranešime Kontrolierė aptarė Vaiko teisių konvencijos ir jos fakultatyvių protokolų, valstybės prisiimtų įsipareigojimų vaikams įgyvendinimo trūkumus ir iššūkius.

Jungtinių Tautų specialusis pranešėjas teisei į sveikatą bei Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių komiteto narys aptarė atitinkamai vaiko teisės į sveikatą bei negalią turinčių vaikų teisių (teisė į asmens orumą, nediskriminavimą, įtraukimą į ugdymą, apsaugą nuo smurto ir kt.) užtikrinimą Lietuvos prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų kontekste. Šios temos, atskiri jų aspektai taip pat buvo išplėtoti kituose pranešimuose.

Socialinės apsaugos ir darbo ministras savo pranešime aptarė vaiko teisių apsaugos reformos aktualijas. Lietuvos psichologų sąjungos prezidentė savo pranešime skyrė dėmesį vaikų ir paauglių psichikos sveikatos situacijai, psichologinės pagalbos paslaugų vaikams trūkumo įvairiose srityse (švietime, socialinės apsaugoje, teisiniuose procesuose) bei teisinio reglamentavimo spragas.

Atsakydamas į klausimą „Ar sistema pastebi kiekvieną vaiką?“ savo patirtimi dalinosi Aukštelkės mokyklos – daugiafunkcinio centro direktorius, kuriame siekiama įgyvendinti bendruomenės mokyklos viziją. Bendruomenės mokykla – vieta, kurioje gera mokytis gyvenimui ir gera patirti bendruomenės gyvenimą. Kiekvienas, dalyvaujantis bendruomenės mokyklos gyvenime, veikia saugioje, palaikančioje ir stabilioje aplinkoje, mokosi pagal individualias galimybes, patiria sėkmę, siekdamas asmenybės brandos.

Svarstant itin aktualų psichoaktyvių medžiagų vartojimo klausimą („Bausti vs padėti“), Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento direktorė konferencijos dalyvių dėmesį atkreipė į tris svarbius aspektus – tikslus: išspręsti prevencijos kokybės ir prieinamumo vaikams, tėvams ir labiausiai pažeidžiamoms grupėms klausimus valstybės mastu; užtikrinti šiuolaikiškos intervencijos paslaugas kuo arčiau jauno žmogaus ir plėsti jų įvairovę; peržiūrėti baudžiamąją politiką.

Vaiko dalyvavimo ir nuomonės išklauso reikšmę teisiniuose procesuose ir neteisminėje mediacijoje, įsitvirtinančią praktiką dėl vaiko išklauso ir kylančius sunkumus aptarė Vilniaus miesto apylinkės teisėja bei VŠĮ biuro „Pactum“ vadovė, mediatorė. Renginio dalyviai buvo informuoti apie nacionalinį teisinį reglamentavimą ir teismų praktiką dėl vaikų nuomonės išklauso šeimos byloje, sukurtą vaiko nuomonės išklauso teisme aplinką ir kt. Kalbant apie mediaciją, pažymėta šio instituto nauda ir suteikiamų galimybių įvairovė, kur šeimos ginčų sprendimas yra tik viena iš jų.

„Labai jums ačiū už turiningą, įdomią ir naudingą konferenciją. Atvirai pasakius, seniai buvau konferencijoje, kurioje iki paskutinės minutės buvo įdomu ir nesinorėjo išeiti – įdomūs pranešėjai ir turiningi jų pranešimai.“

Konferencijoje dalyvavo apie 250 dalyvių, dirbančių įvairiose vaiko teisių apsaugos srityse, valstybės ir savivaldybių institucijose, įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų atstovai, akademinės bendruomenės atstovai, kiti suinteresuoti asmenys.

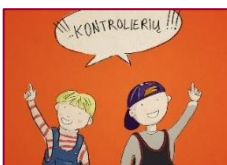
Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikloje svarbus vaidmuo tenka vaikams, jiems aktualioms problemoms, klausimams ir iniciatyvoms.

Vaikai gali kreiptis į Kontrolierių jiems priimtiniu būdu – rašyti elektroninį ar įprastą laišką, paskambinti, atvykti į įstaigą. Svarbu paminėti, kad vaikų skundams jokie reikalavimai nėra taikomi.

Siekiant kuo daugiau vaikų sudaryti galimybę susisiekti su vaiko teisių apsaugos kontrolieriumi, ne vienerius metus įstaigoje veikia vaikams skirta nemokama telefono linija 8 800 01230.

Taip pat vaiko teisių apsaugos kontrolierius ar įstaigos atstovai,

reaguodami į gaunamus pranešimus, skundus ar kvietimus susitinka su vaikais ir jų priežiūra, ugdymu, globa besirūpinančiais asmenimis, kitais specialistais įvairiose įstaigose (globos namuose, mokyklose).

Siekiant didinti vaikų informuotumą ataskaitiniais metais buvo kuriami edukaciniai filmukai. Viename jų – vaikams suteikiama informacija apie vaiko teisių apsaugos kontrolierių ir arčiausiai jų esančias įstaigas, specialistus, į kuriuos vaikai gali kreiptis susidūrę sunkumais.

Tuo pačiu, vaikai raginami ir drąsinami kreiptis į vaiko teisių apsaugos kontrolierių, jeigu iškyla problemų, kyla klausimų ar nori pasidalinti savo mintimis, pasiūlymais. Kitu filmuku – siekiama atkreipti vaikų dėmesį į jų dalyvavimo įvairių klausimų sprendime, vaiko išklauso ir dėmesio jo nuomonei svarbą.

Tęsdama ilgametę tradiciją Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga kartu su VšĮ Kultūros ir švietimo centro Vilniaus mokytojų namais organizavo Atvelykio mugę – parodą „Angelų vaikai – su meile Jums“. Tai renginys skirtas specialiuoju mokyklų ir pensionatų auklėtiniams, kuriame vaikai prekiauja savo sukurtais darbais, vyksta vaikams skirta šventinė programa, organizuojami tradiciniai žaidimai bei margučių ridenimo varžybos.

Taip pat įstaiga kartu su Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataru E. Bičkausku ir Plytinės kartodromu organizavo tradicines kartingo varžybas, kuriose dalyvavo vaikų globos įstaigų ir vaikų socializacijos centrų auklėtiniai. Turnyre dalyvavo per šimtą vaikų iš visos Lietuvos. Vaikams buvo organizuota šventinė programa, įvairios veiklos ir pan.

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir įstaigos atstovai susitiko bei bendravo su vaikais, kitų institucijų, organizacijų organizuojuose renginiuose.

Kontrolierė dalyvavo VšĮ Paramos vaikams centro kartu su Seimo Savižudybių ir smurto prevencijos komisija organizuotame, Seimo Pirmininko globotame, renginyje „Už vaikystę be smurto“. Vaikai buvo vieningi pasisakydami prieš smurtą ir balsavo už paskatinimus ir padaršimus, paguodą ir supratimą iš suaugusiųjų, galimybę gauti tinkamą pagalbą, kai jos reikia, galimybę išsakyti savo nuomonę ir būti išgirstiems, dažnesnius tėvų apkabinimus, iš tėvų kasdien išgirstamą „myliu“.

Įstaigos atstovas dalyvavo Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos organizuotoje penktojoje konferencijoje (tema – pomėgiai, profesija, savanorystė) ir vaikų globos įstaigose globojamų vaikų susitikime, kuriame šiose įstaigose augantiems vaikams (10–12 klasių mokiniams) buvo suteikta galimybė aptarti jiems aktualias temas, susipažinti su vykdomomis verslumo programomis, skatinti savanoriauti, motyvuoti savo pomėgius paversti darbu.

Tęsiant ilgametį bendradarbiavimą, įstaigos atstovai dalyvavo VšĮ „Vaikų linija“ organizuojamoje akcijoje „Savaitė be patyčių“.

Siekiant palaikyti saugesnio interneto iniciatyvas, įstaigos atstovas, kaip ir ankstesniais metais, dalyvavo Švietimo ir mokslo technologijų centro kartu su partneriais vykdomo saugesnio interneto projekto („Safer Internet Centre Lithuania: draugiskasinternetas.lt II“) renginiuose ir veiklose skirtose vaikams. 2018 m. vasario 6 d. minint tarptautinę Saugesnio interneto dieną Lietuvoje su šūkiu „Junkis, kurk ir dalinkis pagarbiai: geresnis internetas prasideda nuo tavęs!“ projekto „Saugesnis internetas“ vykdytojai kartu su įvairiomis suinteresuotomis organizacijomis kvietė visus atkreipti dėmesį į pagarbų elgesį internete, ragino galvoti ką skaitome, ką kuriame ir kuo dalinamės elektroninėje erdvėje. Visi buvome kviečiami jungtis prie milijono Europos žmonių ir ieškoti efektyviausių metodų kaip spręsti internetinės saugos problemas.

Atsižvelgdama į įstatymų leidėjo suteiktus įgaliojimus, vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir įstaigos atstovai ataskaitiniais metais dalyvavo per 50 posėdžių, pasitarimų, svarstymų, diskusijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla arba atliekamu tyrimu, tarp jų organizuojuose: Seimo komitetų ir komisijų (daugumoje Žmogaus teisių komiteto, Socialinių reikalų ir darbo komiteto, Teisės ir teisėtvarkos komiteto bei Savižudybių ir smurto prevencijos komisijos), Vyriausybės, Socialinės apsaugos ir darbo, Teisingumo, Sveikatos apsaugos ministerijos bei Švietimo ir mokslo ministerijų, Tarpžinybinės vaiko gerovės tarybos, Generalinės prokuratūros ir kt.

Įstaigos atstovai dalyvavo darbo grupių (komisijų) veikloje:

✓ Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 m. veiksmų plano stebėsenos, tarpinstitucinė stebėsenos darbo grupė sudaryta socialinės apsaugos ir darbo ministro;

✓ Dėl vaiko teisių apsaugos sistemos stebėsenos ir monitoringo rodiklių sudarymo, sudaryta socialinės apsaugos ir darbo ministro;

- ✓ Dėl vaiko teisių apsaugos poįstatyminių teisės aktų peržiūros ir tobulinimo, sudaryta socialinės apsaugos ir darbo ministro;
- ✓ Dėl Generalinės prokuratūros, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos bendradarbiavimo susitarimo tobulinimo, sudaryta generalinio prokuroro;
- ✓ Dėl švietimo teikėjų siūlymų, lanksčiau reglamentuoti kūno kultūros pratyboms skirtų aikštelių, sporto salių įrengimą mokyklose, vykdančiose bendrojo ugdymo programų, įvertinimo, sudaryta sveikatos apsaugos ministro,
- ✓ Filmų indeksavimo komisijoje, sudarytoje Lietuvos kino centro prie Kultūros ministerijos direktoriaus;
- ✓ Projekto „Safer Internet Centre Lithuania: draugiskasinternetas.lt II“ valdymo grupėje, sudarytoje Švietimo informacinių technologijų centro direktoriaus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė kartu su keturių institucijų vadovais – prokuratūros, policijos, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos, pasirašė tarpinstitucinio bendradarbiavimo susitarimą, kuriuo siekiama kuo efektyviau užtikrinti vaikų teises ir apsaugoti juos įvairiose kritinėse situacijose.

Siekdama informuoti apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą, Kontrolieriaus atliekamų tyrimų metu nustatomus vaiko teisių apsaugos pažeidimus bei aktualiausias problemas, vaiko teisių padėtį Lietuvoje, taip pat aparti su vaiko teisių apsaugos srityje dirbančiais, įvairių sektorių specialistais jų patirtį, vaiko teisių apsaugos teisinio reglamentavimo spragas ir praktinio įgyvendinimo problemas, aktualiausius iššūkius vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir įstaigos atstovai dalyvauja įvairiuose renginiuose: konferencijose, seminaruose, diskusijose ir kt. Ataskaitiniais metais dalyvauta apie 100 nacionalinio ir tarptautinio lygmens renginių.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir įstaigos atstovai ataskaitiniu laikotarpiu dalyvavo renginiuose psichikos sveikatos tema:

- ✓ Lietuvos psichologų sąjungos ir LPS Klinikinės ir sveikatos psichologijos komiteto organizuotoje konferencijoje „Klinikinės ir sveikatos psichologijos konferencija – 2018“, kurioje buvo aptartos aktualiausios teisinio reglamentavimo naujienos, praktinio darbo aktualijos. Kontrolierė skaitė pranešimą „Bendradarbiavimo svarba vaiko teisių užtikrinimui“;
- ✓ Lietuvos psichoterapijos draugijos, Lietuvos psichologų sąjungos, Jaunųjų psichiatrų asociacijos ir Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto organizuotoje mokslinėje – praktinėje konferencijoje „Teisiniai ir etiniai psichikos sveikatos priežiūros aspektai“. Įstaigos atstovas dalyvavo diskusijos grupėje „Teisiniai ir etiniai darbo su vaikais aspektai“, kurioje su konferencijos dalyviais buvo diskutuota aktualiais psichikos sveikatos priežiūros ir kitų paslaugų vaikams teikimo, vaiko teisių apsaugos teisinio reglamentavimo, specialistų darbo etiniais klausimais ir kt.
- ✓ Respublikinės Vilniaus psichiatrijos ligoninės surengtoje diskusijoje vaikų ir jaunimo psichikos sveikatai aptarti, į kurią buvo pakviesti vaikų psichikos sveikatos, vaiko teisių apsaugos institucijų atstovai, mokytojai, socialiniai pedagogai, visuomenės sveikatos specialistai. Įstaigos atstovas skaitė pranešimą „Vaiko teisė į pagalbą“.

✓ Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo kasmetinėje Europos Vaikų Ombudsmenų Tinklo (ENOC, angl. European Network of Ombudspersons for Children) konferencijoje ir Generalinėje Asamblėjoje, tema „Vaikų psichikos sveikata: gerovė ir vaikų teisės“. Kontrolierė dalyvavo svarstant bei priimant ENOC pozicijos pareiškimą dėl vaikų psichikos sveikatos Europoje, kuriuo kviečiamos vyriausybės, Europos Komisija ir Europos Taryba imtis atitinkamų veiksmų, siekiant užtikrinti vaikų teisę naudotis tobuliausiomis psichikos sveikatos sistemos paslaugomis. Įstaiga dalyvavo ENOC atliktame tyrime dėl vaikų ir paauglių psichikos sveikatos Europoje, teikė informaciją (atsakė į klausimą) apie situaciją Lietuvoje. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga yra ENOC narė; kontrolierė dalyvauja ENOC biuro veikloje.

Įstaigos atstovai dalyvavo Lietuvos Respublikos Seimo ir pasaulio lietuvių bendruomenės komisijos pavasario sesijos posėdyje „Ar visada užtikrinamos vaiko teisės?“ bei pristatė vaiko teisių

apsaugos kontrolierės vertinimu aktualiausias vaiko teisių užtikrinimo problemas bei iššūkius valstybei įgyvendinant įsipareigojimus vaikams.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalinosi savo įžvalgomis vaiko teisių užtikrinimo baudžiamajame procese klausimais su prokurorais, mokymuose nepilnamečių justicijos tema.

Įstaigos atstovai dalyvavo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo organizuotame teismų pirmininkų, šeimos bylas nagrinėjančių teisėjų ir vaiko teisių gynimo institucijų pasitarime dėl iššūkių bei problemų taikant Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo bei naujų poįstatyminių teisės aktų nuostatas dėl vaiko paėmimo iš įstatyminių atstovų. Pasitarimo dalyviai, identifikavę po 2018 m. liepos 1 d. įvykusios vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos pertvarkos atsiradusias (išryškėjusias) problemas teisminiuose procesuose dėl vaikų (nesavalaikis teismo dokumentų pateikimas teritoriniams Tarnybos skyriams, procesinių dokumentų trūkumai, vaiko, tėvų ar kitų vaiko atstovų pagal įstatymą nuomonės išklauso, vienodos bylų dėl leidimų paimti vaiką iš tėvų ar kitų atstovų pagal įstatymą išdavimo praktikos formavimo, kt.), tarėsi dėl galimybių išspręsti šias problemas techninėmis – organizacinėmis priemonėmis, taip pat diskutavo apie teisinio reglamentavimo pokyčių poreikį. Kontrolierė, įvertinusi susitikimo metu išsakytas pozicijas, kreipėsi į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą, prašydama spręsti problemas tobulinant poįstatyminius teisės aktus, stiprinant vidinės kontrolės mechanizmus, šalinant organizacinius, (galimai) techninius trukdžius, sudarant ateinančių metų mokymų planą Tarnybos struktūrinių padalinių specialistams, užtikrinant pakankamą kvalifikuotų specialistų grandį, galinčių ir gebančių užtikrinti tinkamą procesinių dokumentų teismams parengimą, taip pat kokybišką vaiko interesų atstovavimą teisminiuose procesuose.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga tęsė dalyvavimą tarptautiniame projekte „Pasiruošimas palydimajai globai – vaiko teisių apsaugos sistema skirta specialistams ir jaunimui“. 2018 m. vyko „Palydimosios globos“ mokymai keturiuose miestuose darbuotojams, tiesiogiai dirbantiems su globos sistemą paliekančiais jaunais žmonėmis. Įstaigos atstovas dalyvavo baigiamojoje apskrito stalo diskusijoje, kurioje buvo aptartas palydimosios globos paslaugų įgyvendinimas ir numatytos politinės, praktinės gairės efektyvios sistemos plėtrai Lietuvoje.

Įstaigos atstovai dalyvavo susitikime – diskusijoje su tarptautinės organizacijos Tarptautinės interneto karštųjų linijų asociacijos INHOPE (angl. International Association of Internet Hotlines), atstove. INHOPE vienija 45 pasaulio šalyse veikiančią 51 interneto karštąją liniją. Atstovės vizito tikslas buvo įvertinti Ryšių reguliavimo tarnybos vykdomos interneto karštosios linijos veiklą bei susitikti su partneriais, kurie užtikrina karštosios linijos darbą. Susitikimo metu buvo aptarti vaikų seksualinio išnaudojimo, priekabiavimo, patyčių, kito žalingo turinio internete klausimai, naujos grėsmės, taip pat partnerių tarpusavio bendradarbiavimo ir bendro darbo tobulinimo perspektyvos.

Tęsdama ir stiprindama bendradarbiavimą su Pabaltijo valstybių ir Lenkijos vaikų teisių ombudsmenais, vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir įstaigos atstovai dalyvavo kasmetiniame Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Lenkijos vaiko teisių ombudsmenų susitikime, kuriame buvo aptarti pagrindiniai iššūkiai kovoje su smurtu prieš vaikus bei skaitmeninių technologijų galimybės ir grėsmės vaikams. Taip pat buvo aptarti bendro visų įstaigų tyrimo dėl tėvų privalomo vaikams teikti išlaikymo rezultatai.

Baltijos Jūros Valstybių Tarybos (CBSS, angl. Council of the Baltic Sea States) Bendradarbiavimo dėl pagalbos vaikams pavojuje ekspertų grupė vadovės kvietimu, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo projekto „Vaikystė be smurto“ 2018 m. veiklose. Projekto, vykdyto CBSS kartu su partneriais iš Estijos, Latvijos, Lenkijos, Suomijos, Švedijos bei nevyriausybinės organizacijos „Visuotinė iniciatyva dėl fizinių bausmių vaikams panaikinimo“ (Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children), metu vyko keturi teminiai susitikimai, kuriose buvo diskutuota dėl rekomendacijų paslaugų teikėjams sveikatos, švietimo ir socialinių paslaugų srityse; bendravimo ir kampanijų dėl teisinio fizinių bausmių uždraudimo, siekiant jautresnio visuomenės, praktikų ir politinių sprendimų priėmėjų požiūrio į vaikystę be smurto; tėvystės programų ir nesmurtinio drausminimo galimybių tėvams; informavimo apie teisinį draudimą ir informuotumo didinimas prevenciniu ir šviečiamuoju, o ne baudžiamojo persekiojimo tikslu. Susitikimų metu buvo aptariami ataskaitų ir rekomendacijų projektai. Taip pat buvo pristatyta Lietuvos patirtis įgyvendinant tėvystės programas bei

teikiant pagalbą tėvams vaikų auklėjimo klausimais. Projekto rezultatai pristatyti aukšto lygio konferencijoje „Fizinių bausmių uždraudimo įgyvendinimas“.

Ataskaitiniais metais Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje lankėsi ekspertai, užsienio valstybių atstovai, kurie domėjosi vaikų situacija Lietuvoje, taip pat Lietuvos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla buvo pristatyta užsienyje.

Kontrolierė, Europos Komisijos ir Izraelio Darbo, socialinės apsaugos ir socialinių paslaugų ministerijos bei Ombudsmeno vaikų skundams kvietimu, dalyvavo seminare, skirtame pasidalinti Europos Sąjungos patirtimi ir gerąja praktika dėl vaikų ombudsmeno įstaigos steigimo ir veiklos. Lietuvos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla buvo pristatyta Izraelio Ombudsmeno vaikų skundams, Darbo, socialinės apsaugos ir socialinių paslaugų ministerijos, Teisingumo ministerijos, Gerovės ministerijos, akademinės bendruomenės atstovams bei socialiniams darbuotojams.

Įstaigos atstovas susitiko su Europos Tarybos Kovos su prekyba žmonėmis ekspertų grupe (GRETA; angl. Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings), kuri vertino kaip Lietuva įgyvendina Europos Tarybos konvenciją dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis. Susitikimo metu buvo aptarta situacija bei vykstantys pokyčiai vaiko teisių apsaugos srityje, vaikų apsauga nuo prekybos žmonėmis, pagalbos teikimas, aukų identifikavimas ir kt. GRETA ekspertai antrą kartą lankėsi Lietuvoje atlikdami valstybės įsipareigojimų vykdymo vertinimą.

Įstaigoje lankėsi Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (OSCE, angl. Organization for Security and Co-operation in Europe) vyriausiojo komisaro tautinių mažumų klausimais biuro ekspertai. Susitikimo metu buvo aptarta tautinių mažumų situacija Lietuvoje, tautinių mažumų atstovų keliamos problemos, susijusios su jų vaikų teisių įgyvendinimu ir tinkamu užtikinimu. Ekspertams buvo aktualios tautinėms mažumoms priklausančių vaikų teisės į mokslą, teisės vartoti tautinės mažumos kalbą įgyvendinimas ir pan.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ir įstaigos atstovai priėmė Latvijos Respublikos Gerovės ministerijos, Teisingumo ministerijos ir Vaikų teisių apsaugos inspekcijos atstovų delegaciją, kurios vizito tikslas buvo pasidalinti gerąja praktika, planuojant ir įgyvendinant pertvarką vaiko teisių apsaugos srityje bei pereinant nuo institucinės vaikų globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų. Su svečiais aptartos vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumai, lūkesčiai dėl vaiko teisių apsaugos sistemos pertvarkos bei Kontrolieriaus vykdomos vaiko teisių padėties stebėsenos rezultatai.

V. APIBENDRINIMAS

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme įtvirtinta, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius kasmet pateikia Seimui vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus praėjusių kalendorinių metų veiklos ataskaitą. Ši, Seimui teikiama vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2018 m. veiklos ataskaita, yra devynioliktoji.

Ataskaitiniais metais vaiko teisių apsaugos kontrolierės veikla apėmė: vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų tyrimą – nagrinėti Kontrolieriaus įstaigoje gauti asmenų skundai bei inicijuoti tyrimai, atsižvelgiant į gautus pranešimus ar kitokiu būdu gautą informaciją apie (galimus) vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimus; teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jų teisėtų, interesų apsaugą, įgyvendinimo priežiūrą bei praktikoje kylančių problemų identifikavimą; dalyvavimą įvairaus formato, lygmens diskusijose, pasitarimuose, posėdžiuose, svarstant įvairias teisinio reglamentavimo vaiko teisių apsaugos klausimais tobulinimo (galiojančių teisės aktų keitimo, naujų teisės aktų priėmimo) bei pokyčių vaiko teisių apsaugos politikoje iniciatyvas; informacines šviečiamojo pobūdžio veiklas, kuriomis buvo siekiama atkreipti dėmesį į vaiko teisių padėtį valstybėje, ilgametes problemas bei naujus iššūkius, vykstančius pokyčius ir būtinus sprendimus, taip pat skleisti gerosios patirties pavyzdžius, stiprinti bendradarbiavimą ir pan.

2018 m. buvo išskirtiniai dėl pokyčių vaiko teisių apsaugos srityje (institucijų pertvarka, teisinės bazės tobulinimas), kurie prasidėjo 2017 m., Lietuvos Respublikos Seimui priėmus naujos redakcijos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą. Kontrolierė ir įstaigos atstovai aktyviai dalyvavo diskusijose, pasitarimuose ir kt., svarstant įstatymo įgyvendinamųjų teisės aktų bei galiojančių teisės aktų pakeitimo

projektus, analizuojant praktikoje kilusias problemas bei teisinio reglamentavimo spragas, 2018 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujos redakcijos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymui bei pradėjus veikti centralizuotai vaiko teisių apsaugos sistemai. Ataskaitiniais metais, taip pat toliau buvo dalyvaujama diskusijose dėl vaikų padėties baudžiamajame procese gerinimo (galiojančių nuostatų bei naujų valstybės įsipareigojimų vykdymo), vaikų saugumo bei pagalbos vaikams užtikrinimo ir kitais klausimais. Dėmesys buvo skiriamas vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimui šeimoje ir kitoje alternatyvioje aplinkoje (globa, įvaikinimas). Aktualūs išliko vaiko padėties švietimo sistemoje klausimai (švietimo pagalba, įtraukusis ugdymas, saugi aplinka, kt.), pradėtas pakartotinis (trečiasis) tyrimas dėl vaikų, gyvenančių mokyklų bendrabučiuose, situacijos. Taip pat toliau buvo nagrinėjami vaikų migracijos procese situacijos aspektai. Naujai nagrinėtas laisvalaikio, pramoginės paslaugos saugumo klausimas. Domėtasi pokyčiais vaikų sveikatos priežiūros srityje (psichikos sveikatos priežiūros paslaugos, sveikatos priežiūros paslaugos vaikams, sergantiems tuberkulioze), po ankstesniais metais Kontrolierės atliktų tyrimų.

Kontrolierė pradėjo 350 tyrimų dėl galimo vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimo. Buvo baigti 380 tyrimų – vertinti 888 galimi vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų atvejai, priimta 890 sprendimų. Taip pat suteikta per 1500 konsultacijų (raštu, žodžiu) asmenims aktualiais vaiko teisių apsaugos klausimais.

Ataskaitiniais metais, bendradarbiaujant su partneriais, buvo organizuotos dvi konferencijos: „Kaip mylėti vaiką šeimoje“, „Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai vaikams – ar pastebime pažangą?“, kuriose dalyvavo apie 500 įvairių valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų ir organizacijų, nevyriausybinių sektoriaus, akademinės bendruomenės atstovų, kitų suinteresuotų asmenų. Išleisti du leidiniai – vienas jų – „Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto bendrieji komentarai“ – itin aktualus leidinys ne tik įvairių sričių specialistams, dirbantiems vaiko teisių apsaugos srityje, bet kiekvienam asmeniui, kuris domisi vaiko teisėmis bei nori geriau suprasti jų turinį ir įgyvendinimo aspektus.

Taip pat buvo skirtas dėmesys stiprinti ir plėtoti bendradarbiavimą su nacionalinėmis ir užsienio valstybių institucijomis, įstaigomis ir organizacijomis, tarptautinėmis organizacijomis ir kt.

Išsamesnę informaciją apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą galima rasti Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto puslapyje www.vtaki.lt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė